

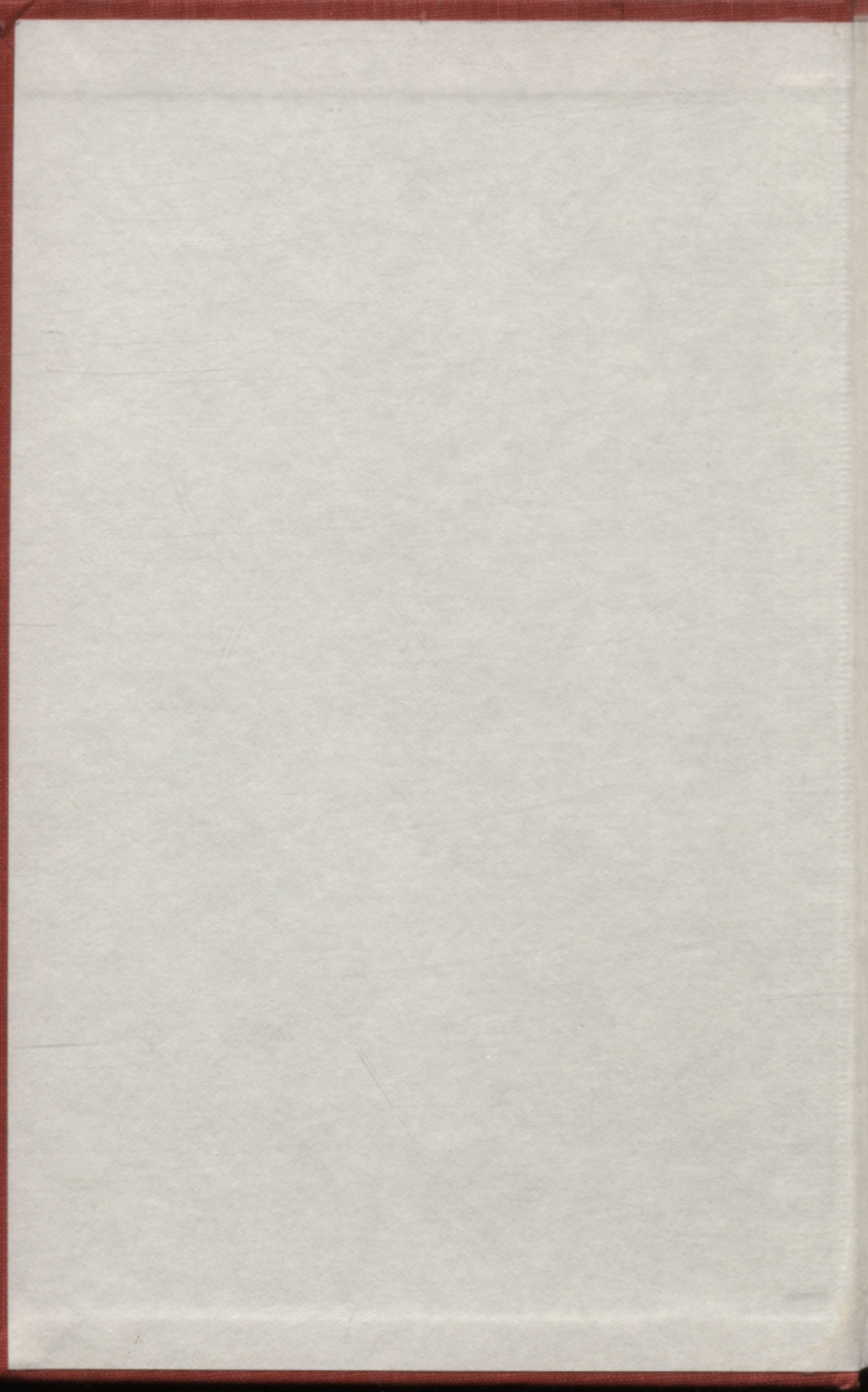
90-4
L 780

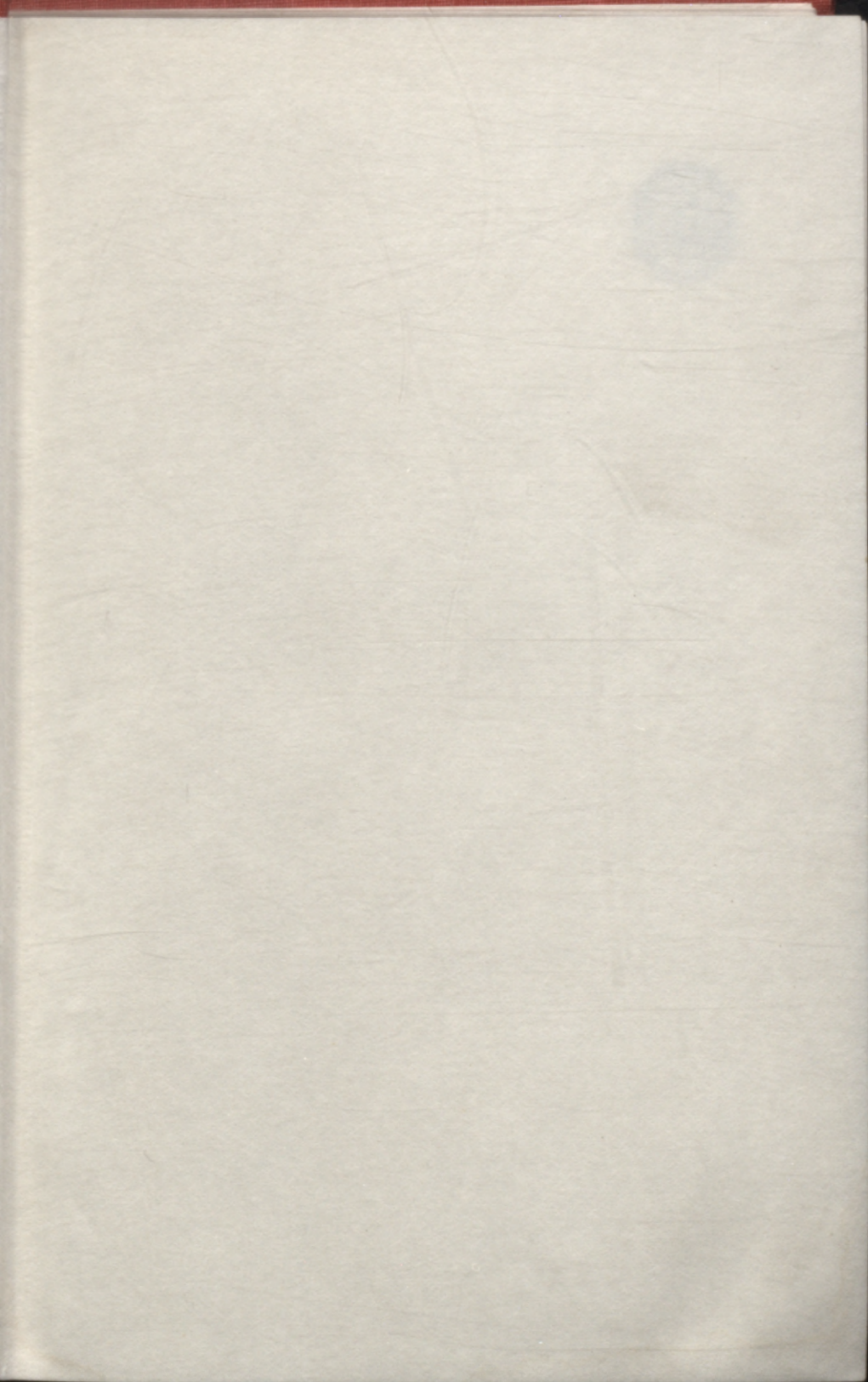
**PRET VĒTRĀM
UN NEGAIŠIEM**

**ALEKSANDRS
PLENSNERS**

PRET VĒTRĀM UN NEGAIŠIEM

PRET VĒTRĀM UN NEGAISIEM

B, L

30-4
780

dupl
9

ALEKSANDRS PLENSNERS

PRET VĒTRĀM
UN NEGAISIEM

ATMIŅAS

1982

GRĀMATU DRAUGS

122

Vāku zīmējis HARIJS GRICĒVIČS

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

~~22-23,352~~
0305075504

COPYRIGHT 1982 BY ALEKSANDRS PLENSNERS

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form without permission in writing from the publisher, except by a reviewer who may quote brief passages in a review.

Published by "Grāmatu Draugs", a Division of the Latvian Newspaper "Laiks", 7307 Third Ave., Brooklyn, N.Y. 11209

Printed in the United States of America

PRIEKŠVĀRDAM

Šī grāmata pieslēdzas manai iepriekšējai "Divdesmitā gadsimta pārvērtībās" (Grāmatu Draugs, 1978). Te turpinās un nobeidzas militārie un politiskie notikumi, kas bija skarti tur. Te paceļas daļa jaunu uzdevumu, kas rodās valsts pirmajos gados. Galvenais no tiem, kurā iesaistās autors — valsts gribas un gara nostiprināšana.

Autors

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is extremely faint and illegible.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is extremely faint and illegible.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is extremely faint and illegible.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is extremely faint and illegible.

“SARATOVS” UN IEROČI

Necilam preču tvaikonim “Saratovam” iznāca Isti izcila loma Latvijas valsts sākumā. Drīz pēc ierašanās Liepājā, tikko valdības vairākums un daudzi citi Liepāju bija atstājuši, to vidū arī visi vecākie (miera laika) virsnieki, kas pēc 7. decembra līgumā paredzētās organizācijas likvidēšanas bija atbrīvoti no amatiem un paredzēja Liepājas tuvu krišanu, bija aizbraukuši, vajadzēja arī palicējiem domāt par savu un frontes karavīru likteni. Apsardzības ministrijas palikušie virsnieki, uzzinājuši, ka patlaban ir brīvs kāds bezsaimnieka kuģis “Saratovs”, pārņēma to savā rīcībā. Vācieši par kuģi vēl nebija interesējušies, jo pēc kapteiņa vārdiem kuģis patlaban maz noderīgs. Vajadzēja sagādāt barību mašīnām un cilvēkiem. Lai kuģis briesmu brīdī par agru neaizskrietu jūrā, uzlikām uz tā savus uzticamus cilvēkus, LKNS biedrus, jūras virsleitnanta Dēruma kā kapteiņa palīga vadībā. Grūtāk bija sagādāt visu vajadzīgo, bet ar pūlēm arī tas kaut cik izdevās, pateicoties pašu jūrnieku līdzdalībai.

Par mašīnmeistaru (1. mehaniķi) kļuva inženieris A. Ozols. Šis amats bija tobrīd vissvarīgākais un lielākā garantija mūsu nolūkam. Viņiem abiem ar Dērumu jāpateicas arī par kuģa “atrasanu” un pārņemšanu.

1919. gada februāra pirmajā pusē mēs saņēmām no angļiem partiju sengaidīto ieroču: 5000 šauteņu, 50 patšauteņu un attiecīgu daudzumu municijas. Ieročus novietojām uz “Saratova”. Tas stāvēja pietauvots pilsētā, tai kanāla malā, kur netālu bija valdības un apsardzības ministrijas novietnes. Taču uz kuģa uzliktai sardzei vajadzēja pieredzēt vairākkārt uztraucošus brīžus, kad vācu patruļas centās pārņemt kuģi ar visu, kas tur atradās, savā varā. Vienā tādā mēģinājumā — visbīstamākā — vajadzēja iejaukties man personīgi. Sardze

bija no jaunmobilizētiem, vēl maz apmācītiem un norūdītiem.

Man ziņoja, ka vācu policistu vai žandarmu grupa ar smagiem ieročiem apdraud sardzi un solās tūlīt atklāt uguni, ja to nelaidīs uz kuģa. Kad es piesteidzos, redzēju grupu žandarmu ar gatavībā ņemtām šautenēm un uguns gatavībā uzstādītu smago ložmetēju stāvam tieši pie kanāla malas preti "Saratovam". Uz kuģa klāja vairs neviena nebija. Bija jābrīnās, ka žandarmi nav jau uz kuģa uzgājuši. Es uzgāju uz kuģa un saucu pēc sardzes priekšnieka. Neviena nerādījās. Nokāpu lejā un atradu sardzes kareivjus un arī vairākus apkalpes cilvēkus izbijušos pulciņā stāvam. Prastju sardzes priekšniekam, kāpēc nav neviena sarga uz klāja. Bijusi katru mirkli gaidāma vācu uguns, kas nopļautu sargus. Tāpēc viņš sargus noņēmis un nosaucis te apakšā, atteica sardzes priekšnieks.

"Kā jūs te domājat aizstāvēties, ja vācieši būs uz jūsu galvām un klāja?" Liku nekavējoties izlikt pa patšautenei katrā iluminatora (kuģa loga) lūkā šaušanas gatavībā. Ja nav tik daudz šāvēju, tad tomēr no katra loga lai rēgojas patšautenes stobrs vācu žandarmu virzienā. Pie katra loga lai stāv arī kāds ar šauteni uguns gatavībā, bet neviena nedrīkst šaut, pirms vācieši nemēģina uznākt uz kuģa vai pirmie sāk šaut.

Kad tas bija izdarīts, gāju atkal uz klāja viens pats, lai nebūtu vairāk mērķu. Skats no kuģa puses tagad bija kļuvis isti draudīgs. Nostājies tieši pret žandarmiem, prastju, ko viņi grib un kam viņi draud ar saviem ieročiem? Tas, kas likās grupas komandieris, atteica, ka viņi jau paziņojuši to sargu priekšniekam, kas bijuši redzami uz klāja, ka viņiem uzdots kuģi pārmeklēt. Ieroči esot nostādīti viņu drošībai. Kas to uzdevis? Viņu priekšnieks. Teicu, ka kuģis ir Latvijas kara ministrijas kuģis, uz tā ir arī frontes karavīru privātas mantas mūsu apsardzībā. Uz kuģa nevienu uzlaist nedrīkstam. Ja viņu priekšnieks grib par kuģi ko zināt, tad caur savu priekšniecību lai griežas pie Latvijas kara ministrijas. Pagaidām te viņiem nav ko darīt, bet tāda draudīga stāvēšana var viegli izraisīt uguni, kuras pirmie upuri būs viņi, jo kuģa sienas papildus

bruņotas un drošas pret lodēm.

Tas par kuģa bruņojumu, protams, nebija tiesa un laikam nepārliecināja arī žandarmus. Tie palika savā draudīgajā stāvoklī. Ārkārtīgi saspīlētais stāvoklis turpinājās vēl labu brīdi, — man likās, ļoti ilgi, jo biju apdraudētākā lomā — katru acumirkli varēja iet vajā uguns ar upuriem un nepārredzamām sekām. Pēkšņi ieraudzīju parādāmiešus aiz žandarmu mugurām vispirms dažus, bet tad jau kādu pulciņu tā saukto Liepājas pašpuiku, neapstrīdami drosmīgu jaunekļu. It kā ziņkāroti viņi centās nostāties aiz žandarmu mugurām. Tā gluži nemanot aiz katra žandarma muguras tagad kā pielipuši stāvēja viens vai pāris jauniešu. Pazibēja daži naži. Viens, laikam vadonis, pāri sava žandarma galvai centās man rādīt, ko darīs, ja ies vajā vai es došu zīmi.

Ko viņi darīs, to tūlīt sapratu ne es vien. Ar patšauteņu stobriem priekšā un dūšīgo puišu nažiem cieši pie muguras, žandarmi vairs nekavējās, bet, ātri savākuši savu ložmetēju un citu, ko bija nostādījuši krastmalā "Saratova" šturmešanai, pazuda, ne vārda neteikuši. Tikpat ātri nozuda arī mūsu zēni, tā ka es nepaspēju viņiem pat pateikties par izšķirīgo palīdzību.

Bruno Kalniņš man vēlāk teica, ka šos jauniešus norīkojis viņš no Strādnieku rotas. Tas var gan būt. Mūsu mobilizācijas daļas priekšnieks Lābans, kas no kāda nama bija vērojis ainu, teicās sūtījis pēc palīdzības arī uz pilsētas valdi, kas tad bija sociāldemokratu citadele. Bijis lielās bailēs manis dēļ.

Nu bija skaidrs, ka kuģi turēt pilsētas kanāla malā vairs nevaram, kaut tas bija ērti visiem, sevišķi apkalpei, kas dzīvoja pilsētā. Norīkoja kuģa aizvilkšanu plašākos priekšostas ūdeņos, kur tas arī palika visu vēsturisko "Saratova" posmu, satiksmi uzturot ar laivām un velkoni "Ebbu".

Kas attiecas uz ieročiem, tad vismaz līdz 1919. gada jūnijai otrai pusei, kad es "Saratovu" atstāju, vairāk ieroču Liepājas laikmetā uz šī kuģa nav bijis kā vien atlikums no februāra mēnesī saņemtām šautenēm un patšautenēm, kuru daudzumu jau minēju. Daļa jau bija izdota karaspēka vajadzībām, un izdošana turpinājās. Ja angļu avotos atrodama ziņa, ka mums 1919. gada 3. aprīlī nosūtīts vēl 20.000 šauteņu, 18 lielgabalu

un 20 smago automobiļu (E. Andersons, 403. lpp., ko atkārtoti arī fon Rimša), tad tas rāda, cik maz var uzticēties arī angļu norēķiniem. E. Andersons zina pastāstīt (turpat), ka Golcs neļāvis (angļiem?) šos ieročus nodot latviešiem un tie palikuši uz "Saratova" klāja.

Tik vieglprātīgs galu galā izrādītos tātad Golcs! Un tik slinki un neattapīgi mēs! Uz mūsu rīcībā esošā kuģa klāja tāds bruņojums būtu Golca acu priekšā varējis viegli pārvērst "Saratovu" par improvizētu bruņu kuģi vai vismaz lielgaballaivu.

Diemžēl angļu norēķina papīros būs kāda kļūda. Papīrus (izdoto ieroču pārskatus) nesastāda admirāļi paši, bet tie sākas no kāda ieroču seržanta, kam var būt arī pavāja ģeografiska orientēšanās. (Piemēram, zviedriem visi baltieši ir "igauņi". Varbūt kādam anglim — "latvieši".) Tais laikos angļi savus nevajadzīgos ieročus dalīja diezgan devīgi. Tikai ne mums, daļas mūsu tautiešu darītās "slavas" dēļ lielnieku dienestā. Tā 1919. gada rudenī Krievijas ģenerālis Judeničs no viņam piešķirtiem angļu lielgabaliem varēja augstsirdīgi trīs atņemt mums, par ko bijām ļoti pateicīgi. Mums šīs mantas bija liels trūkums.

Mūsu valsts no savas šaurības ir centusies samaksāt par visu, derīgu un arī vairs nederīgu, ko grūtā brīdī no ārvalstīm saņēmām. Ticēsim, ka tā būs rūpīgi pārbaudījusi visas prasības un nebūs samaksājusi daudzus miljonus arī par to, ko nekad nav saņēmusi.

KRIEVIEM BIJUŠI VISMĀZ DIVI "SARATOVI"

Pie "Saratova", kādreizējās valsts teritorijas, der uzskatīt vēl kāda cita iemesla dēļ. Savā datu bagātajā grāmatā par Kārli Ulmani to darījis arī prof. E. Dunsdorfs.

Viņa datos par tvaikoni "Saratovu" dabūjam šādu ainu (160. lpp.):

"Tvaikonis "Saratov" bija 1891. gadā Ņukaslā, Anglijā, būvēts kuģis, 5.427 reģistra tonnu jeb 2.068 neto tonnu tilpumā. Kuģa garums bija 439 pēdas, platums 50 pēdu un dziļums 32,1 pēda. Kuģim bija 3 klāji. Parastā laikā un ar parastu kravu kuģis spēja sasniegt 14 mezglu ātrumu. Tas bija apgādāts ar elektrisku apgaismojumu un radio. Kuģis bija pierakstīts Odesā un piederēja Krievijas brīvprātīgās flotes sabiedrībai, kuras galvenais kantoris priekš kara bija Pēterpilī. Karam sākoties, šai sabiedrībai bija pavisam 6 kuģi, un "Saratov" bija trešais pēc lieluma."

Tiktāl prof. Dunsdorfa izziņa, kas pēc norādes ņemta no pazīstamā angļu Loida reģistra (Lloyd's Register of Shipping, London 1918).

Par šiem datiem nav ko šaubīties. Ja tie attiektos uz kuģi, kas nāca mūsu rokās, tad mēs jau valsts sākumā būtu ieguvuši vienu no lielākiem kuģiem, kāds jebkad braucis ar Latvijas karogu. "Saratovs" ar gandrīz 5.500 reģistra tonnām būtu bijis līdz savam galam vislielākais Latvijas kuģis, kura viena paša tonnāža sastādītu pusi no visas mūsu 1920. gada bruto tonnāžas (ap 11.000 tonnu).

Daži cilvēki pašu ierosmē, apstākļu spiesti, tātad būtu pārņēmuši Latvijai tādu izcilu kuģi, būtu to sargājuši, un arī es dzīvojis 2 mēnešus uz tā Liepājā, nemaz neapzinoties, ar kādu izcilu tvaikoni darīšana. Tāpēc kādu laiku nekādi nevarēju saprast, kā es un citi tādu gulbi varējām noturēt un grozīt Liepājas kanālā kā panīkušu pilēnu. Mokoties ar nesaprašanu, man nejauši atausa atmiņā "Saratova" kapteiņa Remesa kāda fraze, ka krieviem bijis vēl otrs — lielāks kuģis ar to pašu vārdu "Saratov". Noprātu, ka prof. E. Dunsdorfa minētie dati nebūs attiecināmi uz mūsu rīcībā nokļuvušo "Saratovu". Par laimi man nejauši gadījās sarakstīšanās ar mūsu tirdzniecības flotes vēsturē ieinteresēto kuģu kapteini A. Kārklīņu (Filadelfijā). Lūdzu viņu paziņot man visu, ko viņš par mūsu "Saratovu" zina. A. Kārklīņš man laipni palīdzēja, un tā varu sniegt pilnīgi precīzu informāciju.

Izrādās gan, ka tā iznāca atklāt jau atklātu Ameriku, jo skaidri dati par mūsu "Saratovu" jau sniegti 1978. gada novembrī Kara Invalida 23. numurā K. Siljakova rakstā.

"Tvaikonis "Saratovs", trīsklāju preču kuģis, bija būvēts 1888. gadā Burmeister & Wain kuģu būvētavā Kopenhagenā. Kuģa bruto tilpums bija 1.679 reģistra tonnas, bet neto 996 reģ. tonnas. Kuģa izmēri — garums 261 pēda, platums 34,1 pēdas, dziļums 23,7 pēdas. Ielaižot ūdenī, kuģim deva vārdu "Leopold II". 1911. gadā s/s "Leopold II" pārņēma krievu akciju sabiedrība Severo Zapadnoe Parochodstvo, kurā visas akcijas piederēja dāņiem un rēderejas sēdeklis atradās Kopenhagenā. No šī brīža tvaikoņa "Leopold II" vārdu nomainīja pret "Saratov", un kuģi pierakstīja pie Liepājas ostas. Tā vadību pārņēma liepājnieks kapteinis A. Remess, un kuģis sāka braukt zem Krievijas karoga.

Pirmajā pasaules karā, vāciešiem okupējot Liepāju, viņu rokās krita arī "Saratovs", kas vēl vienmēr kapteiņa Remesa vadībā sagadišanās dēļ atradās Liepājas ostā. Iemesli, kāpēc vācieši "Saratovu" nepārskaitīja savā tirdzniecības flotē un nenosūtīja uz Vāciju, nav zināmi. Tā "Saratovs" visu laiku nostāvēja Liepājas ostā, kur okupācijas iestādes to līdz pamiera noslēgšanai izmantoja par preču noliktavu.

Kuģis bija nolaists un sasviedies uz kreisajiem sāniem, balasta sūknis nedarbojies. Mašīntelpā ūdens sniedzies līdz grīdai, bet kreisajā pusē jau virs tās.

Pēc 16. aprīļa puča, kad uz "Saratova" paglābās Ulmanis ar dažiem savas valdības ministriem, kuģis pārvietojās iekšējā reidā, angļu kara kuģu tuvumā un atradās it kā to aizsardzībā.

Pēc Cēsu kaujām, jūnija pēdējās dienās, "Saratovs" ar Ulmani atgriezās Liepājas ostā, lai apmēram nedēļu vēlāk dotos savā trešajā vēsturiskajā braucienā, pārvedot Pagaidu valdību uz Rīgu."

Tik tālu no Siljakova vērtīgā raksta.

Svarīgākais te, manuprāt, mūsu rīcībā bijušā "Saratova" autentiskie tilpuma un citi izmēri. Tā mēs redzam, ka mūsu "Saratovs" ir tilpumā vairāk nekā 3 reizes mazāks par to, kas, vārda līdzības pēc, ieslīdējis literatūrā par Kārli Ulmani, kā arī

jūtami isāks un šaurāks. Žēl, izcilajam mūsu valsts sākuma gandrīz neierobežotajam un beigu pilnīgi patvaldīgajam vadītājam piederētos labāk šis palielais "anglis" nekā sīkākais "dānis", gan kādreiz ķēniņa vārdā kristīts, bet tad krievu provinces pilsētas vārdā nosaukts, mūsu rokās nācis kā izbrāķēts, nošķiebies un noplucis "pieliekamais kambaris". Taču vēl ar zināmu atdzīvošanās spēju, kaut cienījamā vecumā.

Kariem beidzoties, "Saratovu" neizlieto, jo kuģim nepieciešams kapitālremonts. Pēc pāris braucieniem to novieto Liepājā brīvgulā.

Saskaņā ar PSRS-Latvijas miera līgumu "Saratovs" jānodod Padomju Savienībai. Kā tas bijis nolīgts, kuģi saved braukšanas kārtībā, un tas dodas no Liepājas uz Rīgu. Tur to pārņem krievu komanda ar kapteini Kondratjevu. "Saratovu" piekrauj ar stutmalku novešanai uz kādu mazāku ostu Anglijā. Pa ceļam "Saratovam" bija jāpiestājas Liepājā, nolaižot malā agrāko latviešu komandu, kā tas bijis nolīgts.

1923. gada 14. janvārī (4 gadus pēc stāšanās Latvijas dienestā) "Saratovs" pie Akmeņraga bākas strandē, Liepāju nesasniedzis. Ļaudis visi pagūst izglābties. Mēģinājumi kuģi izglābt neizdodas. To pilnīgi pamet.

Pēc krietni daudz gadiem Liepājas uzņēmējs Rozenbergs "Saratova" vraku saspridzina un dzelžus pārdod Liepājas drāšu fabrikai...

Cerēsim, ka tagad apsiks literātūrā iezagusies legenda, ka "Saratovu" mums uzdāvājis angļu admirālis Kovens, ka uz tā bijuši 18 viņa doti lielgabali, 20 smagie automobiļi un 20.000 šauteņu, kas Golca aizlieguma dēļ uz "Saratova" klāja arī palikuši.

Nezinu, vai jebkad bijis kāds valdības lēmums par kuģa pārņemšanu. Attīstība laikam gājusi savu gaitu arī bez formāliem aktiem. Kuģis tagad jau sen izkalpojis, miris un izstiepts drātis. Lai viņam miers un slava. Tāpat tiem, kas to mūsu vajadzībām ņēmuši, kopuši un vadījuši.

LATVIJA UZ ŪDENS (UZ TVAIKOŅA "SARATOVS")

Pēc 16. aprīļa uz "Saratova" meklēja mājvietu un drošību visi, kas jutās apdraudēti malā. Te bija valdības un Tautas Padomes locekļi, atbildīgākie ierēdņi. Daži citi vajātie. Ministru prezidents pats 16. aprīlī izglābās no vācu rokām un tūlīt no Golca mītnes "paātrinātā soli" sasniedza angļu misijas majora Kenana mītni, kur atrada patvērumu. A. Klīve savās atmiņās (Brīvā Latvija, 408. lpp.) raksta, ka Ulmanim tur bijusi ierādīta ļoti šaura, nabadzīga jumta istabiņa. No amerikāņa Heila atmiņām tā gluži nav: Ulmanis uzturējies kādā istabā blakus apspriežu telpai, kas nav domājama kādā pažobelē. Tik šaurā telpā, kā tēlo A. Klīve, nevarētu notikt arī Ulmaņa apspriedes ar Niedru M. Valtera un dažu citu valdības locekļu klātienē.

Lai kā tas būtu, var saprast, ka arī Ulmanis tomēr labāk jutās uz "Saratova", uz kura sākumā ieradās tikai dažas stundas dienā, bet ar maiju pārnāca pavisam.

Likumīgās valdības un tās ietvarā Apsardzības ministrijas rūpes pēc puča bija pievērstas aizmugurē esošo un vācu vajāšanām pieietamo latviešu karavīru pasargāšanai no varmācībām un izklīdināšanas.

Jau minēju savā iepriekšējā grāmatā (363. lpp.), ka puča izdarītāji bija izplatījuši latviešu karavīru demobilizācijas paziņojumu: brīva ceļa un attiecīga atvaļināšanas dokumenta saņemšanai latvju karavīriem vāciešu iestādei jānodod 1 šautene vai 2 pistoles, vai 1 vācu mētelis, vai uz 10 cilvēkiem 1 zirgs. Netiku dzirdējis, ka kāds latviešu karavīrs tādā veidā būtu "demobilizējies". Neredzot panākumus tādā veidam, vācieši ņēmās izklīdināt un atbrūņot latviešu aizmugures vienības ar spēku. Aizmugurē toreiz bija pāri par 1.000 organizētu latviešu karavīru (ap 300 Liepājā, ap 300 IV Atsevišķā (rezerves) bataljonā pulkveža Apiņa vadībā, pāri par 300 bija dažādās komandantūru komandās un 2 Liepājas otrās

šķiras zemessargu rotās.

Lielāko daļu šo karavīru vācu "soda ekspedīcijas" atbrūņoja un izklīdināja (sk. iepriekš. grāmatas 365. un tālākās lappuses). Tomēr pēc vācu uzbrukuma likumīgai Latvijas valdībai tā bija apvēršusies cilvēku noskaņa un cīņšanās griba, ka no izklīdinātiem reti kāds meklēja ceļu uz mājām. Vairums meklēja pievienošanās latviešu vienībām frontē — tieši vai caur Liepāju, kur bija zināma Sabiedroto aizsardzība: flotes starmeši naktīs nemītīgi apgaismoja pieejas latviešu karavīru novietojumam kara ostā, tāpat palīdzēja latviešu karavīru nosūtīšanai uz fronti. Kad šis uzdevums bija daudzmaz nokārtots, varēja stāties pie cita, proti, ministru prezidenta man uzdotā mobilizācijas plāna sagatavošanas, paredzamā karaspēka lieluma aprēķina un vajadzīgā apbruņojuma specificēšanas. Viss tas vajadzīgs, pēc ministru prezidenta vārdiem, lai varētu informēt Sabiedroto misijas un iesniegt tām motivētus lūgumus. Uz "Saratova" bez mums ar Bachu tagad pārnāca arī no ārzemēm atgriezušies profesionālie virsnieki: pulkvedis Peniķis, pulkvedis Ruškēvics, kapteinis Hartmanis un daži citi. Dažos jautājumos griezās pēc viņu ieskata un padoma. Kas attiecas uz mobilizācijas tehniku, tad tur mums ar Lābanu bija pašu piedzīvojumi tais apstākļos, kādos mūsu zeme un iedzīvotāji atradās. Mēs abi bijām ieskatos, ka arī turpmāk mums jāizdara teritoriāli šaurākas iesaukšanas pa dažiem pagastiem, lielākais apriņķiem. Bijām pārliecināti, ka pat vēl daļēji okupētā teritorijā varēsim iegūt ap 50.000 kara dienestam noderīgu cilvēku. Bet kā viņus iedalīt, kāda būtu jāpieņem un jāpatur karaspēka organizācija? Es un arī Bachs bijām ieskatos, ka no lielām, daudzmiljonu valstīm pārņemtā organizācija pulkos, divīzijās etc. mazai tautai neder. Mēs nevarām sapņot par nostiprinātām, ciešām frontēm un tur novietot lielāku skaitu mazkustīgu cilvēku.

Es uzskatīju un vēl vienmēr uzskatu, ka mūsu apstākļiem, ja mēs gribam radīt ko efektīvu savas zemes aizsardzībai, noderīgākas nelielas kustīgas un, cik vien var, patstāvīgas vienības: "atsevišķi" bataljoni, kā tas bija strēlnieku laikos (pirms pulku organizācijas) un bija ievirzījies arī Kurzemē.

Tātad bataljoni un brigādes, pa 3 bataljoni katrā. Lai bataljons varētu patstāvīgi rīkoties un ko nozīmēt, tam vajadzētu visu palīgkomandu kā smagākam apbruņojumam, tā sakariem, tuvizlūkošanai, spridzināšanai un citam. Zināms paraugs te varēja būt bataljonu organizācija savā laikā strēlniekos (nebija slikti, ka biju savā laikā bataljona adjutants un vairāku komandu priekšnieks bijis). Piedzīvojumi bija rādījuši, ka bataljonam nepieciešams arī savas organiskas artilērijas un prettanku ieroču piedalījums. Tātad bataljonam klāt viena vieglā lauku baterija (3 lielgabali) un prettanku komanda. Bataljonam vajadzētu būt saaugušam ar teritoriju un cilvēkiem, kur novietots.

50.000 cilvēku būtu pietiekami 15 brigāžu (45 atsevišķu bataljonu) uzstādīšanai, pie kam būtu atlikums vēl arī aviācijai un citam, ja izrādītos iegūstams vajadzīgais materiāls. Mani pilnīgi atbalstīja Bachs, piekrita arī Penīķis. Bet visi pārējie "vecie", kaut gados vēl pajaunie "miera laika virsnieki" uzsvēra skolās un akadēmijās mācīto, ka kara vešanas un arī organizācijas principi izveidojušies gadu simteņos un "jauneklīgai eksperimentēšanai" (nicīgs smīns) tur nav vietas. Biju par smalkjūtīgu, lai šiem nelaimīgajiem teiktu, ka viņi ar saviem principiem un gudrību jau ir zaudējuši krievu baltās armijās un tagad spiesti meklēt patvērumu tur, kur tik gudru nav bijis. Bet, lai!

Ar Lābanu bijām aplēsuši, ka pie pilnas rīcības brīvības un vajadzīgiem ieročiem jau tagad brīvajā teritorijā būtu iespējams uzstādīt vēl 2 brigādes, bez jau pastāvošām, ar apmēram 8.000 cilvēkiem ierindā, kas jau varētu aizstāt, ja būtu vajadzīgs, tagadējos vācu spēkus bez kāda riska. Kad šo projektu līdz ar mutvārdu paskaidrojumiem liku priekšā ministru prezidentam, viņš teica: "Tas jau būtu labi, bet vajadzētu paredzēt vismaz vienu angļu rotu drošībai."

Tas rādīja, ka ministru prezidentam vēl vienmēr nav pilnas uzticības mūsu pašu spēkiem. Mani tas sāpināja, jo kam lai ticam un uzticamies, ja ne paši sev. Teicu, ka tādu angļu rotu paredzēt nevaru, jo nezinu, vai vispār kāds mobilizējams vai brīvprātīgi karot gribētājs anglis ir vai būs mūsu zemē. Ja

valdība kādu angļu vienību vēlas, tad viņai par to jāvienojas ar angļu valdību. Teicu, ka tādu vienību, kurai valdība ticētu vairāk, varbūt varētu izlasīt arī no latviešiem, kā tas bija ar Studentu rotu, ko valdība bija paredzējusi savai drošībai. Niedra domā, ka uzticams spēks organizējams galvenokārt no mantīgiem. Es, varbūt tāpēc, ka nācis no stipri nemantīgiem, mantīgiem neticu. Neesmu daudz mantīgo redzējis cīnāties pret bolševikiem pat ar muti. Drīzāk tie atrodami sarkano pusē. Teicu, ka karaspēka uzticamība atkarīga no labas valsts politikas un labas karaspēka informēšanas. Tas bija atstāts novārtā strēlnieku laikos, un arī mēs paši valsts sākumā pievērsām tam niecīgu vērību. Nevieni no valsts vadītājiem netika pirmās organizējamās vienības apmeklējis un karavīrus informējis. To izmantoja pretinieks. Tāpēc varēja notikt tas, ko piedzīvojām Rīgā.

"Labi, labi," izbeidza sarunu Ulmanis un paņēma sagatavotos papīrus. Varēja just, ka neesmu viņam nekā patīkama pateicis. Tā bija mūsu ilgākā un arī pēdējā lietišķā saruna uz tvaikoņa "Saratovs".

Tā kā sākumā biju vienīgais, kam uz kuģa bija ko darīt, biju ieņēmis ar savu "resoru" lielāko kajīti, tā saukto "kompānijas kajīti", kur arī gulēju uz šaurā sola ap galdu. Kamēr vēl ministru prezidents pārnakšņoja Angļu misijā, viņš ar valdības locekļiem dažreiz ieradās te noturēt sēdes. Reiz, kad valdības kungi bija sanākuši, Ulmanis atklāja kabineta sēdi. Es vēl biju pie galda zināmā mērā pārsteigts un tā arī paliku. Ulmanis neteica, kā toreiz Jelgavā, lai kara kungi nokārto s a - v a s darīšanas kaut kur citur, jo te apspriedīsies valdība. Tā neviļus es biju klāt un varēju vērot vienas valdības sēdes sākumu. Aizmirsu, kas tas bija par jautājumu (katrā ziņā man nelikās svarīgs), ko ministru prezidents uzaicināja apspriest, bet kad Goldmanis un Zālītis cilāja rokas, lai pieteiktos runāt, Ulmanis to "neredzēja", neraugoties uz vairākkārtējiem Goldmaņa un Zālīša roku cilājumiem. Viņš tikai beigās noprasīja: "Nu, ko tad saka dakteris?" kas nozīmēja Dr. Valtera domu noprasīšanu. Dr. Valters tad arī sāka runāt, kā Faustā teikts, gari un plaši. Es, pa daļai aizskarts par sava šefa

ignorēšanu, piecēlos un izgāju. Man bija skaidrs, ko jau biju dzirdējis, ka pie Ulmaņa ministri nav nekādi ministri. Ka Goldmanis un Zālītis ir jau norakstīti "prom metamos", to vēl nezināju.

Kad Ulmanis pārnāca uz "Saratovu" pavisam un apmetās kapteiņa kajītē, es savu telpu izmantoju tikai pārgulēšanai, atstādams dienā apspriedēm, ja tas vajadzīgs. To darbu, kur bija vajadzīgas mašīnrakstītājas, darījām Hanzas viesnīcā, kur tās bija apmetušās un kur bija viena istaba mūsu kancelejas vajadzībām. Velkonītis "Ebbe" uzturēja satiksmi ar pilsētu un "Saratovu" regulāri rītos, pusdienā un vakaros. Tā valdības un Tautas Padomes prezidija apspriedes varēja noturēt uz kuģa vai citur, kā kuru reizi nolemts.

Mūsu pūles gāja savu un vācu pūles savu ceļu. Abām pusēm bija zināms atbalsts vietējos Sabiedroto pārstāvjos.

Par visievērojamāko politisko notikumu pēc 16. aprīļa t.s. "S a r a t o v a l a i k m e t ā" uzskatu Tautas Padomes 1919. gada 12. maija sēdi, kas bija pirmā pēc iznākšanas no Rīgas un laikam arī vienīgā Liepājā. Likumīgās valdības un Tautas Padomes it kā "nelegālā" stāvokļa dēļ sēde notika Pilsētas domes zālē. Bija manāma satraukuma gaisotne. Nezināja, vai un kad ieradīsies vācu policija sēdi pārtraukt. Ka Niedra šo "sapulci" it kā atļāvis, to publikā nezināja. Šis ārkārtīgi nozīmīgās Tautas Padomes 12. maija sēdes norisi esmu pēc stenogrammas atreferējis "Laika" 1978. gada 31. maija un sekojošos jūnija numuros. (Sk. 1. pielikums).

Citi ne tik svarīgi, bet satraucoši notikumi bija izlīguma meklējumi starp Ulmani un Niedru. Te bija, cik vēroju, dažādi starpnieki. Reiz redzēju rāpjamius pa striķa kāpni uz kuģa advokātu Krastkalnu. Kas pa tādām kāpnēm kāpājis, tas zina, ka tā vecākam, korpulentam kungam nav viegla lieta. Un Krastkalns, drusku nobālis (zem ļodzīgā "trapa" taču jūra), elsdams slauctja sviedrus. Kas šādās sarunās notika, to, protams, mēs "nepiederīgie" nezinājām, bet klīda valodas, ka Ulmanis stipri sveroties uz izlīguma pusi, pat it kā esot gatavs iet Niedras valdībā par zemkopības ministru. Tas darīja nemierīgus tos, kas no tāda izlīguma baidījās, to skaitā arī

mani. Mēģināju ko tuvāku uzzināt (bet kāpēc man jāuzzina?) no Zālīša un Goldmaņa, man pieejamākiem. Tie paši teicās isti nekā nezinām, jo sarunas vedot Ulmanis pats. Zāltis izteica šaubas, ka tāds izlīgums var notikt, jo Tautas Padome to neatzīs. Goldmanis ar "pusvārdiem" baumas it kā pastiprināja. Jutu sevi un arī daudzus citos rodamius un pieaugam šaubas par Ulmaņa nostājas stingrību. Cik lielu apmēru tādas šaubas bija sasniegušas patriotiskajos un stingri pretnieciskos, respektīvi pretvāciskajos "ziemeļniekos", redzēju, pats izbaudot uz sevi, kad nokļuvu Ziemeļlatvijā.

*

Ulmanim vajadzīgie materiāli bija sagatavoti un iesniegti, karavīri, cik tos varēja paglābt no izklišanas, nosūtīti uz fronti Balodim, daļa virsnieku nosūtīti arī Zemitānam Ziemeļlatvijā. Man vairs nebija ko darīt uz "Saratova". Kad varēsim atjaunot Apsardzības ministrijas darbību, tas likās vēl tālu. Man negribējās šai laikā būt dīkā. Kurp doties? Pie Baloža? No decembra beigām Rīgā, viņam pret Zālti un mani bija neslēptas dusmas. Iemesls — sakarā ar nodomātā bataljona izsūtīšanu 1919. gada 1. janvārī uz Juglas pozīcijām, ko esmu atstāstījis iepriekšējā grāmatā, neminot Balodi vārdā. Februāra beigās ieradies ar pus rotu Liepājā atpūtā, Balodis ar pāris pavadoņiem iedrāsās pie ministra nepieteicies un izturējās tik apvainojoši, ka Zāltis jutās spiests nekavējoties ar motociklu sūtīt Kalpakam vēstuli un lūgt Kalpaka iejaukšanos, ko pēdējais arī darīja, atsūtot Zāltim ar to pašu motociklistu viņa un karavīru uzticības apliecinājumu Pagaidu valdībai "līdz pēdējai asins pilītei". Balodis bija saņēmis priekšrakstu atgriezties ar pus rotu atpakaļ pie bataljona, jo bija iestājusies arī nepieciešamība sakarā ar priekšā stāvošo uzbrukumu.

Zāltis tomēr jutās tik dziļi aizvainots, ka pēc Saldus ieņemšanas viņš pats pie Baloža ar Kinānu negribēja braukt, bet sūtīja mani. "Varbūt vēlāk," teica Zāltis, "bet tagad es vēl nevaru." Saldū, kad varēju aizvest Balodim paaugstinājumu par pulkvedi un brigādes komandieri, Baloža attiecības pret

mani gan likās "normalizējušās", līdz eksplodēja kādā citā gadījumā. Par to vēlāk. Tomēr no līdzšinējā posteņa (kur vienmēr radās nedraugi) doties turp bija ne visai tīkami. Pie Zemitāna? Biju jau diezgan ilgi vērojis Zemitānu kā Rīgā, tā no tiem skopajiem ziņojumiem, kas bija nākuši no viņa uz Liepāju. Es, protams, nespriedu par viņu tik asi kā saniknotais Niedra savās atmiņās, bet arī man bija ieskats, ka viņā ir daudz savādības, kur vairāk sajukuma nekā skaidrības. Bet tā nu nereti ir ilgi dienējušos karavīros. Krietnos un godājamos.

Kā Zemitāns kļuva par to, kas viņš kļuva, bija tīrā nejaušība. Tai valdības un karavīru apspriedē, kur vecāko virsnieku slēdziens bija, ka Liepāju ieņems lielinieki jau tuvākā laikā, vecākie virsnieki paziņoja, ka viņi aizbrauc no Latvijas. Visi, atskaitot Zemitānu, teicās braukt tālāk caur Vāciju. Zemitāns (varbūt valodas dēļ) teica, ka brauks uz Igauniju. "Nu tad dosim viņam papīru, ka viņš brauc par Latvijas militāro pārstāvi pie Igaunijas armijas," teica bijušais apsardzības ministra otrais biedrs un ģenerālštāba priekšnieks kapteinis G.Grīnbergs. Neviens pretim nekā neteica, un Grīnbergs, izvilcis no kabatas lauka grāmatiņu, uzrakstīja Zemitānam vajadzīgo apliecību, ko turpat parakstīja K. Ulmanis (varbūt arī Zālītis).

*

Pāri par citu mani iedarbojās kā vilinātāja pati Ziemeļlatvija. Biju taču no Vidzemes malienes. Bet Cēsis, Valkā bija pirms divi gadiem isti sākusies mana nacionālpolitiskā darbība ar Latvju Kareivju Nacionālās Savienības un mūsu laikrakstu palīdzību. Maz gan kas mums bija zināms par notikumiem Ziemeļlatvijā. Bet kad aprīļa sākumā pienāca dažas ziņas par cīņām Alūksnes rajonā, kur arī Ziemeļlatvijas brigādes daļa piedalījies, kļuva pavisam nemierīgs. Runāju ar citiem un teicu, ka tur taču būtu istā vieta, kur arī valdība varētu sākt ko darīt, vāciešu nesasniegta. 16. aprīļa notikumi, protams, vēl vairāk bija spieduši atkal

domāt par vajā tikšanu no vācu virsvaras, bet iesaistīja tai darbībā, kas bija nepieciešama te Liepājas rajonā. Tagad darāmais bija padarīts, un vairāk darbošanās iespēju neredzēju. Kad ieradās atkal "Maiga" un tai līdzī ziņas par notikumiem pie Cēsīm, skaidrs bija, ka nu arī mana vieta pie "trakiem cilvēkiem". Izšķīros aizbraukt tūlīt. Uz "Saratova" bija visādu virsnieku diezgan, ja būtu pēc tiem vajadzība.

Kad ziņoju par savu aizbraukšanas lēmumu apsardzības ministram J. Zālītim, viņš nelikās pārsteigts. Viņš gan neapsveica manu nodomu, bet arī neliedza. Man likās, viņš pats labprāt būtu braucis uz Ziemeļlatviju, bet viņš bija vāciešu visvairāk apdraudētais. (Nesaprotu, kas varēja būt par tādu vācu naida iemeslu. "Divas frontes"? — ko min Niedra, bet tas taču bija sensenais latviešu politikas pamats.) Nevarēja zināt, cik tālu aizsniegsies vācu vara arī Ziemeļlatvijā.

Bija arī jāšaubās, vai ministru prezidents viņu laistu. No vienas puses tas būtu Ulmanim varbūt atvieglojums, bet no otras — kāda Pagaidu valdības locekļa klātieņa Ziemeļlatvijā varētu sarežģīt politisko situāciju un arī varbūt nepatikt Sabiedroto pārstāvjiem, no kuriem gaidīja jau divus mēnešus Ulmaņa valdības restaurāciju. Varbūt Zālītis cerēja, ka viņa palikšana var bremsēt izlīgumu?

*

R. Dēliņš, kas kādu laiku meklēja patvērumu uz "Saratova", tēlo dzīvi uz tā un K. Ulmaņa optimismu savās dienas grāmatas atzīmēs: ("Uz Saratova" 1919. g., Preses biedrības gada grāmatā 1937.)

"29. maijā. Man tā vien liekas, ka savu laiku še pavadu velti. Uzmācas domas, ka no mūsu cerībām par kādām pārmaiņām uz labu nekā neiznāks un ka mēs visi, sēdēdami šeit uz "Saratova" un gaidīdami uz Sabiedroto palīdzību, beigās nekā nesagaidīsim. Ienāca Prezidents. Viņš runāja par mobilizāciju, kas nākošās dienās būšot uzskāma. Neslēpu viņam savu pesimismu, bet viņš saka:

“Jaunnedēļ ap šo laiku Jūs dziedāsit pavisam citu dziesmu”. “Lai Dievs dod,” atbildēju. “No Jūsu mutes Dieva ausi!”

1. jūnijā. Vakar Prezidents teica: “Kad nu kādreiz būsim brīvi no valdības un politiķu uzdevumiem, tad iesim katrs uz savām mājām. Jūs uz saviem Brančiem, es uz savām Gardām un audzēsīm sivēnus. Man būs tīri balti Jorkširas, Jums atkal raibie Berkširas. Vai otrādi, bet mums viņi būs un tīras sugas, un mēs par viņiem ņemsim 100 rubļu gabalā. Vai tad nebūs labi?” (83. un 84. lpp.)

2. jūnijā. Uz deķa satiku Prezidentu, kas saka, ka šodien vajagot būt lielai dienai. Diena pagāja tomēr tāpat kā visas līdzšinējās dienas uz kuģa, bez pārmaiņām. Avīzes ziņo, ka Sabiedrotie nolikuši Vācijai termiņu — 15 dienas — kurā laikā izpildāmas Sabiedroto prasības attiecībā uz Ulmaņa Latvijas valdības restaurēšanu. Prezidents bija drusku pārsteigts, deva man avīzes un nopūtās. Gan izskaidroja, ka patiesībā lietas stāvot drusku citādi, bet fakts esot, ka valdības restaurēšanas lieta ievēlka garumā un nebūt vēl nenāks šodien vai rītū.”

*

Nemierīgais sarkanbārdis Dēliņš aizbrauca jau 6. jūnijā uz Jelgavu, jo Rīga bija jau vācu ieņemta. Viņš bija viens no tiem kuģa civiliešiem, kas man uzkrīta visvairāk ne tikai kuplās, spilgti sarkanās bārdas dēļ, bet arī aiz dzīvas intereses, ar kādu viņš vēroja un centās izprast visu, ar ko te sastapās.

No Dēliņa neatzīmētiem gadījumiem jāmin Ulmaņa reakcija par lielinieku padzišanu no Rīgas (ziņa saņemta 23. maijā). Kad pienāca ziņa par Manteifeļa krišanu Rīgas ielu cīņās, Ulmanis gandarīti izsaucās: “Vai tiešām Dievs ir debesīs!” Laikam šī ziņa zināmā mērā līdzsvaroja viņa paredzamo Niedras dižošanu ar Rīgas atbrīvošanu.

No Apsardzības ministrijas virsniekiem, kas bija uz kuģa palikuši, man braukt līdz uz Ziemeļlatviju pieteicās kapteinis Kažmers, bijušais skolas biedrs Mangaļos un no tās pašas

puses kā es, arī viņa sieva negribēja ilgāk palikt uz kuģa un, kaut kurzemniece, gribēja labprāt redzēt Vidzemi, tāpat arī virsltn. Enkmanis, kas bija sadraudzējies ar Kažmeriem, pieteicās līdzbraucējos. No kadra, t.i., "miera laika" virsniekiem līdzī brauca man draudzīgais kapteinis Hartmanis, prombraucējos bija arī pāris privāto. Citi — politiķi un arī virsnieki, likās, nejutās slikti uz "Saratova". Bija taču "labs gaiss, miers, veselība", ko labklājības pazīmēs uzskaitījis Mārtiņš Luters.

Ka Ziemeļlatvijā varētu notikt kas izšķirīgs arī valdības jautājumā, to gan laikam necerēja šeit neviens. Drīzāk varbūt domāja, tāpat kā ministru prezidents, kaut tikai tur nerastos jauni sarežģījumi un gaidītās Sabiedroto palīdzības traucējumi. Toreiz vēl nezināju, ka vienam no privātiem aizbraucējiem, kādam agronomam, ministru prezidents bija līdzī devis vēstuli, adresētu O. Nonācam, brīdinot latviešus no pārsteigšanās. Vēstuli O. Nonācs publicējis savā 1928. gadā izdotajā grāmatiņā "Ziemeļlatvijā". Vēstules pēdējā rindkopa: "Es vēlreiz gribu aizrādīt — laiks prasa no mums atturību un mērenību iekš mūsu izturēšanās pret muižniecību..." (171. lpp.)

Ka mūsu pašu spēks vēl nevar būt tik liels, lai varētu mēroties ar vāciešu spēkiem, to saprata visi. Kas tad varēja zināt, ka igaunī tik stingri un noteikti, bez bailēm, arī Sabiedroto labāk atbalstīti, uzņemsies cīņu ar jaunu, spēcīgu Vācijas valsts visādi balstītu ienaidnieku.

Atvadoties ar Zālti, spiedām roku ar abpusēju paldies par līdzšinējo labo saskaņu un kopdarbību. Izteicām abpusēju pārlicību, ka tā turpināsies. Bija uznākuši uz klāja atvadām arī diezgan daudzi citi. Pat ministru prezidents noraudzījās gaitēna durvīs mūsu aizbraukšanā. Sveicināju viņu ar "pamatstāju" un roku pie cepures. Pagriezos un kāpu lejā "Maigā".

Manā dienesta gaitas sarakstā ierakstīts: "Dienesta labā pārvietots Ziemeļlatvijas armijas virspavēlnieka rīcībā 17.

jūnijā". "Ieradies Ziemeļlatvijas armijas virspavēlnieka rīcībā 1919.g. 21. jūnijā". Tas "Garā Liberta" darbs, kas pietaisījās par kancelejas priekšnieku un, priecīgs par manu aizbraukšanu, tiecās pārņemt manas funkcijas.

Neviens no mums netika "pārvietots" ne dienesta labā, ne ļaunā. Mēs aizbraucām paši. Pareizs ir gan aizbraukšanas datums, nepareiza faktiskā stāšanās armijas Ziemeļu grupas komandiera rīcībā. Ja tas būtu pareizi, tad mēs būtu sasnieguši Ziemeļlatvijas teritoriju tieši izšķirīgās dienas priekšvakarā. Diemžēl, tā nebija.

UZ ZIEMEĻLATVIJU!

Mūsu kuģītis, kā jau teikts, saucās "Maiga". Mīlīgo nosaukumu gan maz stimulēja pats šis Neptuna rīks, bet laikam kāda no Ipašnieka tuviniecēm vai paziņām.

"Maiga" tomēr pelna ne mazāku ievēribu par "Saratovu". Tas ir pirmais kuģis, kas braucis zem Latvijas karoga. Un ne tas vien. "Maiga" pārveda no Rīgas uz Liepāju 3 dienu braucienā pēdējos Tautas Padomes locekļus. No Liepājas tie tūlīt devās prom "palīdzības meklēšanā". "Maiga" aizveda no Liepājas uz Rēveli tos, kurus sūtīja latviešu lietu kārtošanai Igaunijā un Ziemeļvidzemē. "Maiga" bija satiksmes uzturētāja starp Igauniju resp. Ziemeļlatviju un Liepāju.

Tagad arī mēs izmantojām šo kuģīti. Kuģa deguns no Liepājas pagriezās tieši uz ziemeļiem, gar Kurzemes rietumu krastu. Vērojot tālskatā piekrasti, kas pa laikam pienāca tuvāk, pa laikam attālinājās, neatstājās doma: kas tur tagad notiek un kas valda pār zemi un cilvēkiem, lielinieku paliekas vai Landesvēra komandas no Tukuma apkārtnes? Landesvērs atradās aizmugurē "atpūtā" un varēja nodoties tā sauktiem "nomierināšanas uzdevumiem", kas iedzīvotājos nevarēja radīt

diezin cik labvēlīgu atšķirību par varu maiņām. Baloža brigādes karavīru iedarbība uz aizmuguri un sāniem bija stipri ierobežota kā cilvēku skaita, tā frontes apstākļu un tiesību ziņā. Tāpat stipri ierobežota, lai neteiktu nomākta, bija iedzīvotāju pašu ierosme un darbība.

Aiz Ventspils rajona kuģa kurss pagriezās uz ziemeļaustrumiem. Pa kreisi parādījās Sāmsala, bet pa labi pazuda Kurzemes rietumu krasts ar Kolka ragu. Mēs iegājām Rīgas jūras līcī un drīz varējām saskatīt Vidzemes jūrmaļu, Ziemeļvidzemes piekrasti.

Tuvojāmies Ziemeļlatvijai, mūsu ceļa mērķim. Savā grāmatā "Ziemeļlatvija" O. Nonācs (Z i e m e l l a t v i j a . I Bēgļu laikmets, II Vācu okupācijas vara. III Atbrīvošanas cīņu laiks. 1928. Izd. A. Gulbis, Rīgā) 3.-4. lpp. saka:

"Latvijas valsts tapšanas laikā Ziemeļlatvijai vairākkārt nācies spēlēt izcilus lomu. Viņas ģeografiskais stāvoklis kara darbības atsevišķos laikmetos to ir nostādījis gluži citādos apstākļos nekā pārējo Latviju, un sakarā ar to ne tikai kara notikumi viņā, bet arī viņas politiski sabiedriskā dzīve ir ņēmusi bieži vien īpatnēju virzienu, kas ir atstājis nenoliedzamu iespaidu uz Latvijas valsts tapšanu.

Kara laikā notikumi Ziemeļlatvijā līdz Latvijas tapšanai virknējās trejādos posmos — bēgļu laikmets, okupācijas laiks un atsvabināšanas cīņu laikmets.

... Ja arī šie atsevišķie periodi pēc saviem ārējiem apstākļiem liekas būt pilnīgi šķirti viens no otra, tad iekšēji tie uzrāda politiskas domas evolūciju, kura galu galā noveda pie patstāvīgas Latvijas valsts.

Ja strēlnieku bataljoni b ē g ļ u l a i k m e t ā no vienas puses bija latviešu augstā dziesma Krievijas patriotisma apliecinājumam, tad no otras puses tie jau noteikti iezīmēja nacionālas pašnoteikšanās domas rašanos, kas noveda līdz Pagaidu Nacionālai Padomei, Tautas Padomes un Satversmes Sapulces priekštecei.

V ā c u o k u p ā c i j a s l a i k s ar savu uzmācības politiku bija šis nacionālās patstāvības domas stiprākais norūdītājs, lai

tā ar liesmojošu spēku izlauztos uz āru brīvības cīņās, kas noveda pie Latvijas brīvvalsts nodibināšanās.”

Ši nodalījuma 3 posmos raksturoti apstākļi un attiecīgā darbība.

Pirmos divus posmus biju viscauri pats dzīvojis līdz un otro daļēji arī aprakstījis un raksturojis savā iepriekšējā grāmatā (“Divdesmitā gadsimta pārvērtībās”). Trešo posmu Vidzemē biju vērojis pats tikai sākumā un gribēju būt klāt jaušamā izšķirīgā norisē.

Lai cik nepilnīgas bija ziņas, kas nokļuva no “ziemeļiem” “dienvidos”, tomēr varēja spriest, ka pirmajos notiek kas spēcīgāks un citāds nekā tas, ko bijām pieredzējuši “dienvidu” vidē. Pēdējos gan bija notikusi vēl nepieredzēta latviešu karavīru varonīga un bruņniecīga pacelšanās. Laikam vienreizēja un vairs neatkārtojama. Bet “tauta” tikai tagad sāka pacelties no sava “zoss” (K. Skalbe) apmulsuma.

Kaut lielniekus jau pieredzējusi, arī Vidzeme sākumā nebija daudz enerģiskāka pretestībai nekā Kurzeme. Esmu jau dažu saimniekdēlu “nenodarbošanos ar politiku” minējis savā iepriekšējā grāmatā. Taču tur bija redzams arī, ka latgaliešu un vidzemnieku pašierosmi un pašorganizēšanos pretestībai aizkavēja un paralizēja ieroču trūkums un vispār vācu politika.

Tagad, igauņu aizvējā un paraugā, šis traucējums lielā daļā bija novērsts. Igaunu parauga un uzņēmības iedrošināti, diezgan daudzi latvieši, kas bija dzīvojuši igauņu daļā vai tur iebēguši, tikko bija radusies iespēja, stājās pašu latviešu organizējamās vienībās.

Diezin, vai tas ir spožums sarkano strēlnieku “slavas” vainagā, ka vienības, kas saucās latviešu strēlnieku vārdā, bruka iekšā nevien Latvijā, bet arī Igaunijā, lai atkarotu arī to Maskavas varai. “Tādējādi latviešu strēlnieki, sākot ar 1918. g. decembra pirmajām dienām piedalījās Igaunijas dienviddaļas atbrīvošanā, virzoties Valkas virzienā. ... Uzbrukuma operācijas vajadzēja paātrināt, lai nedotu iespēju organizēties baltgvardu spēkiem.” (Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. 1964. nr. 11, 4. lpp.). Protams, latviešu procents tur

vairs nebija liels, tomēr savs procents bija kā virsniekos, tā "prastos" strēlniekos. Latviešu vārdā nosauktās vienības, kuru darbība jau 1917. gada beigās bija arī igauņiem "labi" pazīstama, bet kas tagad tieši bruka iekšā arī igauņu zemē, nebija vairojušas simpatijas un uzticību latviešiem igauņu sabiedrībā. Jau vairākus gadus vēlāk, viesojoties pie igauņu karavīriem, dzirdēju viņu kādu latviešu raksturojumu: Viens prasa otram — ar ko atšķiras latvietis no redīsa? Otrs atbild — ar iekšām. Redīss no ārpuses sarkans, bet iekšā balts. Latvietis no ārpuses balts, bet iekšā sarkans. Kad to dzirdēju, tad tas mani kaitināja. Bet sava daļa taisnības tur bija. Liekas, arī palikusi.

Trimdas vērojumos esmu atcerējies bieži šo igauņu salīdzinājumu... Par laimi igauņu vadītāji bija prātīgi vīri un rīkojās, kā lika saprāts.

Igauņu nacionālais karaspēks, cenždamies atbrīvot savu zemi, kauju gaitā atņēma sarkaniem "latviešu strēlniekiem" un citām Maskavas vienībām arī dažu Latvijas zemes stūrīti.

Tā, kad bija atbrīvota Valka un līdzī tai vairāki latviešu apdzīvoti pagasti, enerģiskais O. Hasmanis, Lugažu pagasta Lukstiņu māju saimnieks, savā laikā dedzīgs LKNS atbalstītājs, 1919. gada 13. februārī bija sasaucis vietējo sabiedrisko darbinieku un pagasta vecāko sapulci, ierosinot nodibināt Zemes padomi un valdi, kā arī sākt mobilizācijas izdarīšanu un karaspēka formēšanu. Visam tam bija bijusi vienprātīga dalībnieku atsaucība un sajūsmīga piekrišana. Tā, neatkarīgi no Pagaidu valdības pārstāvju darbības, pašierosmē bija februāra vidū Valkā izdarīta faktiskā vispirms virsnieku un kara ārstu līdz 50 resp. 60 gadu vecumam iesaukšana.

Iesaukšanas rīkojuma parakstītājs bija minētais O. Hasmanis kā Valkas apriņķa Zemes padomes un valdes priekšsēdis.

Pēc tam tādā pašā kārtā bija izdarīta visu vīriešu (19 līdz 38 gadu vecumā) reģistrācija. Šo reģistrāciju tagad izdarīja pāris dienas iepriekš iesauktie virsnieki un ārsti.

Jau agrāk, drīz pēc savas ierašanās, līdzīga veida reģistrāciju resp. iesaukšanu Igaunijas daļā dzīvojošiem

latviešiem bija izdarījis mūsu militārais pārstāvis pie igauņu armijas kapteinis Zemitāns.

Cilvēku atsaucība bija liela un plaša nevien ar iestāšanos formējamās latviešu vienībās, bet arī ar to apgādāšanu. Tomēr tas komunistu izlaupītā zemē pašiem vien bija par smagu. Lai nodrošinātu un regulētu igauņu pašizliedzīgo palīdzību, mūsu politiskais pārstāvis mācītājs Ramans un militārais pārstāvis kapteinis Zemitāns 1919. gada 16. februārī noslēdza ar Igaunijas valdību līgumu. Tā saturs sekojošs:

“Starp Igaunijas valdību un Latvijas republikas valdības pārstāvjiem noslēgts sekojošs līgums:

1. Igaunijas valdība atļauj Latvijas karaspēka vienībām kustību pa viņas teritoriju uz atbrīvoto Latvijas joslu, katru reizi par to atsevišķi vienojoties.
2. Igaunijas valdība atļauj mobilizēt karaklausībā iesauamos (latviešu tautības) pilsoņus pēc Igaunijas kara ministra noteikumiem, pēdējiem iepriekš vienojoties ar Latvijas valdības pārstāvjiem.
3. Igaunijas valdība atļauj, ja igauņu karaspēka virspavēlnieks pēc kara un stratēģiskiem apstākļiem to atrod iespējamu, apmācīt mobilizētos, formēt atsevišķus Latvijas karaspēka bataljonus, ierīkot kara materiālu, piederumu u.t.t. noliktavas Igaunijas teritorijā.
4. Igaunijas valdība izsniedz Igaunijas robežās saformētām latviešu karaspēka daļām, pēc iespējas, ieročus, municiju, kaujas piederumus, pārtiku, kā arī nepieciešamos naudas līdzekļus. Šim nolūkam Igaunijas valdība atver kreditu tik lielam ļaužu daudzumam, kādu igauņu karaspēka virspavēlnieks atrod iespējamu, neierobežojot igauņu karaspēka daļu apgādi.
5. Igaunijas valdībai, kura ved aktīvu aizsargāšanās karu pret lieliniekiem, tiek atļauts iztirīt no lieliniekiem un ieņemt tādu pierobežas joslu, kāda nepieciešama aizstāvēšanās uzdevumiem Igaunijas dienvidu frontes aizsargāšanai. Valkas un Moiskilas dzelzceļa līnijai pa kara laiku ir jāpaliek pilnīgā Igaunijas kara vadības rīcībā, bet Valkas un Valmieras un Valkas un Alūksnes

- līnija, pēdējā tani daļā, kura ietilpst Latvijas robežās, var tikt atļautas Latvijas valdības ekspluatācijai, bet tas var notikt ne agrāk par igauņu karaspēka atgriešanos no Latvijas daļas pa šīm dzelzceļa līnijām.
6. Latvijas karaspēka daļu formēšana Igaunijā notiek ar Igaunijas karaspēka virspavēlnieka rīkojumiem, kuriem latviešu karaspēka daļas ir pilnīgi padotas līdz viņu pāriešanas momentam latviešu kara vadības rīcībā. Igaunu virspavēlniekam ir tiesības izlietot latviešu karaspēku tikai dienvidu frontē, pie tam gan kā atsevišķu nodaļu, gan kopā ar citu viņam padoto karaspēku. Latviešu karaspēka daļu priekšnieku nozīmēšana un maiņa līdz viņu pāriešanai latviešu kara vadības rīcībā piekrīt Igaunijas armijas virspavēlniekam, kuram kandidātus vakantiem amatam liek priekšā Latvijas valdības pilnvarotais kara lietās pie Igaunijas virspavēlnieka štāba.
  7. Latviešu karaspēka pāriešana latviešu kara vadības rīcībā var notikt no tā laika, kad latviešu karaspēka štābs pārvietosies uz Latvijas teritoriju, tas ir, ne agrāk, iekāms nebūs sasniegta Limbažu, Valmieras, Smiltenes un Alūksnes līnija. Turpmāk, līdz galīgai robežas noteikšanai starp Igauniju un Latviju, pēc Ipašas abu republiku valdību vienošanās, pagaidām skaitās kā ietilpstoši Igaunijas republikas sastāvā Valmieras apriņķa Moisakilas un Ipiķu pagasti, Valkas apriņķa Liellugažu, Omuļu, Lugažu un Laicenes pagasti un Valkas pilsēta.
  8. Latvijas valdība ir ar mieru, ka karaspēks, kas ar igauņu kara vadības rīkojumu ieņem Latvijas teritoriju, tiktu no pēdējās pēc iespējas apgādāts ar pārtikas līdzekļiem pēc rekvizīcijas cenām, kuras noteiks igauņu kara vadība samērā ar tādām Igaunijas robežās.
  9. Ja Igaunijas valdība izsniegs Igaunijā saformētām latviešu daļām ieročus, municiju, kaujas piederumus, pārtiku un naudas līdzekļus, tad Latvijas valdībai par tiem jāatlīdzina pie pirmās iespējas, bet nekādā gadījumā vēlāk par Latvijas valdības ārējā aizņēmuma realizē-

šanu, pie tam pēc tāda aprēķina, kāds bija noteikts izdoto priekšmetu un naudas līdzekļu izsniegšanas laikā.

Parakstījuši:

Igaunijas republikas pagaidu valdības vārdā:

Ministru prezidents K. Pāts.

Latvijas pagaidu valdības vārdā:

Latvijas pārstāvis J. Ramanis

Kara lietu pārstāvis kapt. Zemitāns."

Kad līgums kļuva zināms Apsardzības ministrijā Liepājā, bija redzams, ka Igaunija cels zināmas teritoriālas pretenzijas uz dažiem tai piegulošiem latviešu pagastiem. Bet tā kā nekas nebija noteikts galīgi un abu pušu stāvoklis taču nebija vienāds, bija jāatzīst, ka mūsu pārstāvji panākuši labu un uzmanīgu vienošanos ar palīdzības sniedzējiem igauņiem. Līgums bija labs un skaidrs pamats mūsu darbībai Ziemeļlatvijā.

Zemitāns savu štābu bija pastiprinājis, pieaicinot par palīgu toreiz mums nepazīstamo, bet vēlāk tik pazīstamo un darbīgo cietokšņa artilērijas plkv. Ed. Kalniņu. Par viņa štāba priekšnieku darbojās mums visādi pazīstamais Igaunijas virspavēlnieka piekomandētais, Krievijas ģenerālštāba pulkv.-ltn. Valdemārs Ozols. Pret pēdējo bija zināma rūkšana dienvidniekos (par ziemeļniekiem nezinu), bet mēs ar Zālīti taču paši bijām gatavi bijuši Ozolu izlietot, un tāpēc no Apsardzības ministrijas nekādu iebildumu pret Ozolu nebija. Bez tam viņš skaitījās i g a u ņ u armijas dienestā, valkāja šīs armijas uniformu. Viņu teica Laidonera karaskolas un ģenerālštāba akadēmijas biedru bijušu. Tas varēja būt Zemitānam noderīgi.

Ar Zemitāna vadītās armijas Ziemeļu grupas darbību, ja samierinās ar reto un skopo ziņošanu, varēja būt pilnā mierā. Zemitāna vadībā bija noorganizēts viens pulks, kas formējās Tērbatā un drīz jau varēja pāriet uz Latvijas teritoriju (komandieris plkv.-ltn. Jansons, bijušais Strēlnieku rezerves pulka bataljona komandieris). Pulks jau 27. martā, trūcīgi apbruņots un apģērbts, ar mainīgām sekmēm, arvien vairāk iegūstot kaujas prasmi, cīnījās Melnupes, Apes un Alūksnes

rajonā.

Pie pulka pastāvēja rezerves bataljons plkv.-ltn. Berķa vadībā, kam jau drīz Zemitāns uzdeva izvērsties pulka apmēros. Bez tam sekmīgi darbojās dažas partizānu vienības.

Dr. Libieša nodibinātais un vadītais Sarkanais krusts Ziemeļlatvijā visādi pūlējās atbalstīt un sekmēt kaujas darbību.

Darbojoties Apsardzības ministrijā, biju raudzījies, lai visi paaugstinājumi un pārdēvējumi, kas attiecas uz karaspēka vadītājiem Kurzemē, paralēli tādā pat veidā skartu arī Zemitānu. Tā arī viņa spēki bija nosaukti par brigādi un viņš par brigādes komandieri resp. armijas grupas virspavēlnieku. Nosaukums deva plašas tiesības, kas paredzētas vadības noteikumos.

Labi bija noorganizēta arī civilā pārvaldība. Kā zināms, jau februāra pirmajā pusē pagaidu valdība (3 ministri) nosūtīja kā savu pilnvaroto Latvijas otrā pusē M. Gailīti* ar pāris pavadoņiem. Gailītim nebija grūti sameklēt un pieaicināt

-----
*Markus Gailītis, dz. 1882.g. Dzērbenē, 1911.g. beidzis Rīgas politehnisko institūtu ar būvinženiera gradu. (Tālvijas piederīgais). Karadienestā kalpojis latviešu strēlnieku pulkos un komandēts uz karaskolu, kuru (Vladimirā, Pēterpilī) beidz 1917.g. Organizējoties latviešu nacionālam karaspēkam, M. Gailītis leitnanta dienesta pakāpē iestājas Rīgā Studentu rotā. No frontes latviešu Pagaidu valdība (3 ministri) komandē Gailīti kā valdības pilnvaroto uz Ziemeļlatviju. Kad valdība atgriezās Rīgā, izbeidzās Gailīša pilnvara, un viņš atgriezās Rīgā. Valdība viņu ieceļ Igaunijas un Latvijas robežkomisijā. Bermonta uzbrukuma laikā Gailītis ir atkal karavīru rindā, Studentu bataljonā, un par parādīto veiksmi tiek paaugstināts par virsleitnantu un apbalvots ar LKO.

Kara darbībai izbeidzoties, M. Gailītis darbojas saimniecības laukā. No 1923.-1926.g. bija Saeimas deputāts un kādu laiku zemkopības ministrs.

1941.g. 13/14. jūnija naktī, neatraduši Gailīti, lielinieki pēc

sevišķi izcilus darbiniekus no vietējiem sabiedriskiem darbiniekiem. Viens no tiem, vēlākais Pašvaldību departamenta direktors un tad Valsts 2. ģimnazijas vadītājs cand.rer. merc. Ernsts Nagobads raksta:

“Kad 1919. gada janvārī igauņu—somu vienības no Valkas izdzina lieliniekus un reizē ar Valku atbrīvoja no tiem vēl 13 pagastus Valkas apriņķī, tad jaunās varas nesēji un Valkas latviešu organizācijas mani izraudzīja par atbrīvotā Ziemeļlatvijas apgabala valdes priekšsēdētāju, pēc tam izsludināju mobilizāciju un apliku iedzīvotājus ar nodokļiem. Mobilizēju 900 pilsoņus un savācu ap 64.000 cara rubļu, kurus nodevu armijas organizēšanas vajadzībām jauniesauktiem līdz uz Tērbatu. Tā radās Ziemeļlatvijas armijas pirmais kodols, kuru vēlāk, 20. februārī, Zemitāns nosauca par 1. Valmieras pulku. Kad ziemeļarmija atbrīvoja Latvijas tālāko teritoriju, tūdaļ noorganizēju pagastu pašvaldības.”

Viss tas un vēl vairāk bija zināms jau Liepājā un atzīmēts manos papīros. Tos tagad pārļastju, lai iegūtu iespējami pilnīgāku ainu par to, kurp dodos. Un tikai tagad, veroties Vidzemes krastā, it kā pirmo reizi atausa atziņa, ka nav tā, ka Latvija būtu vairs “tikai uz ūdens” (uz kuģa “Saratovs”), ka pirmais tiešām patstāvīgs un pašdarbīgs Latvijas stūris ir jau Vidzemes ziemeļos. Stūris, kas savā brīvības tieksmē kļūst arvien lielāks un, igauņu un kaujas norūdītiem latvju spēkiem vajājot pie Rīgas sakautos lieliniekus, kļūst vienmēr paplašināts. Tas jau tagad aptver nevien Vidzemes ziemeļu, bet arī dienvidu un austrumu daļu no Alūksnes līdz Krustpīlij, t.i.,

-----
dažām dienām uz laukiem atrod Taurenas pagastā viņa sievu un meitu, kuras apcietina. Lai panāktu viņu atbrīvošanu, M. Gailītis pats piesakās čekā. Tomēr tikai īsu brīdi nelaimīgajiem izdodas redzēties Centrālcietumā. 1942.g. jūlijā nomocīts un miris. Dažus mēnešus vēlāk tai pašā gadā Sibīrijā mirst arī viņa sieva.

faktiski v i s u Vidzemi.

Bažīgais jautājums uzmācās tikai, cik ilgi tā ies? Vai tie, kas panāca Latvijas valsts darbības pārtraukšanu Kurzemē, nemēģinās to izdarīt arī Vidzemē? Visas pazīmes rādiņa, ka tas nav vairs tikai minējums, bet jau bēdīga īstenība.

CENŠANĀS AR LATVIJAS VĀRDU SEGT VĀCU POLĪTIKU

Uz "Saratova" man bija maza interese par Niedras "kabineta" darbību. Zināju, ka būtībā Niedras kabinets ir tikai v ā c u austrumpolitikas izkārtne, kur Niedram un viņa valdībai ir visai maza teikšana. Ka Niedra un viņa ministri ar a i z r a u t i b u nododas šai lomai, to tikai īsti sāku atskārst no kāda notikuma, proti, jauktas komisijas 10. jūnija lēmuma, ko uzzināju tikai uz "Maigas".

Nebūs lieki to te pieminēt, jo tas rādiņa, cik tuvu ar Niedras palīdzību jau tikts, lai arī Ziemeļlatviju pakļautu 16. aprīļa pučistu un Golca varai.

Cēsis 10. jūnija pēcpusdienā bija notikusi abu pretinieku — vācu un igauņu - latviešu apspriede, kurā kā starpnieki piedalījušies Sabiedroto misiju pārstāvji amerikāņu pulkveža Grīna vadībā. Majors Flečers, kā "Latvijas karaspēka virspavēlnieks", iesniedz L a t v i j a s P a g a i d u v a l d i b a s v ā r d ā šādu priekšlikumu:

1. Tūlītēja kara darbības pārtraukšana.
2. Zem igauņu virspavēlniecības esošo igauņu un latviešu karaspēka daļu atiešana no Latvijas aiz valodu robežas. Atiešana notiek pakāpeniski, uz atsevišķas vienošanās pamata. Igauņu kara mantu izvešana pa Latvijas dzelzceļiem tiks atļauta arī pēc to ieņemšanas no Latvijas karaspēka. Par transportēšanas pabeigšanu abas val-

dības vēlāk vienosies. Latvijas valdība liek priekšā pagaidām šādu valodas robežu: Ainaži, Mazsalaca, Rūjiena, Ērgeme, Valka, Gaujiena, Jaunroze. Ar vietu nosaukumiem domāti paši rajoni ar šo nosaukumu. Galīgi valodu robežas noteiks abas valstis diplomātiskā ceļā.

3. Tā latviešu karaspēka pakļaušana, kas atrodas igauņu virspavēlnieka padotībā, virspavēlniekam Flečeram notiek pēc atsevišķas vienošanās. Latviešu karaspēkam nodrošināta pilnīga soda atlaišana un draudzīga uzņemšana, izņemot bijušo valsts Vācijas ritmeistaru Goldfeldu.
4. Visa Latvijas ritošā dzelzceļa materiāla un vēl Latvijā esošā Latvijas īpašuma (lopu, zirgu, labības u.t.t.) atpakaļatdošana.

Par atlīdzību par tiem Latvijas īpašumiem, kas jau izvesti no Latvijas, atpakaļatdošanas vai atlīdzības veids nokārtojams diplomātiskā ceļā. Katra valdība nodibina komisiju, kura apstrādā attiecīgos jautājumus. Ja rodas strīdi, tad tos izšķir Sabiedrotie.

5. 43 zirgu izdošana, kuri 10. jūnija agrā rītā pie Cēsīm norāvušies un aizskrējuši igauņu pusē.
6. Šī vienošanās paziņojama kavalerijas pulkvedim Engelhardam (Tilderu apkārtņē), kura pievienošanās Latvijas karaspēkam jādara iespējama." (220-221).

Niedras ieceltais un pilnvarotais "Latvijas karaspēka virspavēlnieks" vācu majors Flečers bija centies apspriedes dalībniekiem (sevišķi Sabiedroto pārstāvjiem) iegalvot, ka Igaunija atrodoties kara stāvoklī ar L a t v i j u , nodarot tai lielus zaudējumus. Tādēļ — lai starp a b ā m v a l s t i m nodibinātos mierīgas attiecības, vispirms igauņu karaspēkam jāizvācas no Latvijas un latviešu karaspēkam (t.i., arī Ziemeļlatvijā) jāpakļaujas viņam, Flečeram.

Tāpēc pret priekšlikumu ļoti enerģiski uzstājies Ziemeļlatvijas karaspēka pārstāvis plkv.-ltn. E. Kalniņš, un viņam pievienojies arī igauņu pārstāvis Rinka. Tā kā vienošanās abu pretpušu starpā nebijusi panākta, amerikāņu

pārstāvis plkv. Grīns iesniedzis savu it kā kompromisa formulu, kuru parakstījuši pārējie Sabiedroto pārstāvji — plkv. Hurstels, majors Tallents, plkv.-ltn. Devlejs. Tā svarīgākā daļa noteica, ka tam karaspēkam, kas tagad atrodas igauņu vadībā un ir dienvidos no līnijas Murjāni—Jaungulbene, jāatiet uz ziemeļiem no šīs līnijas līdz Igaunijas robežai.

Šis Sabiedroto priekšlikums, kas uz “Maigas” attēlojās par prasību, lai mums palīdzējušais igauņu karaspēks faktiski atietu savās robežās, nozīmēja, ka Sabiedroto pārstāvji Latvijā istenībā respektē Niedras valdību un atstāj Latviju “viņa” karaspēka brīvai rīcībai.

Tas jūtami apmulsināja arī “Maigas” vadību, un kuģītis, negribēdams riskēt krist vācu rokās, apstājās pie Roņu salas, lai nogaidītu notikumu tālāko norisi.

Tikai tad, kad bija skaidrība, kas noticis, kuģis šķērsoja jūras strēmeli un iegriezās Ainažos. Tur mēs izkāpām un steidzāmies uz Valku uzmeklēt Zemitāna štābu.

NIEDRAS PŪLES “LATVISKOT” VĀCIEŠUS UN SAGATAVOT KARAGĀJIENU PRET ZIEMEĻLATVIJU

Šis pūles pietiekami skaidri rāda paša Niedras sarakstītā taisnošanās grāmata*. Vispirms šai ziņā var atzīmēt Liepājas vācu policijmeistara Meijera uzņemšanu Latvijas pavalstniecībā, pārdēvējot viņu par Liepājas policijas direktoru ar 2000 marku algu mēnesī (Niedras “ministru” algas bija tikai 1500 markas mēnesī). Bez tam viņam vēl piešķir 5000 marku pabalsta (2000 marku pašam un 3000 marku izdalīšanai citiem)

-----
*Andrievs Niedra: *Kā tās lietas tika darītas. Latvju Grāmata, Rīgā 1943.*

(146. un 149. lpp.).

Niedras "kabineta" kareiviskā noskaņa skaidri parādās konstatējot, pēc Flečera un "karaministra" Dr. Vankina ziņojumiem, ka "kara darbība starp L a t v i j a s (!) un Igaunijas karaspēku ir iesākusies, pie kam uzbrucēji l a t v i e - š i e m (!) un Latvijas robežās ir bijuši igauņi. Vankins ziņo arī, ka uz virspavēlnieka (Flečera) un viņa (Vankina) pavēli arestēts Rīgā kapteinis Juergensons — Igaunijas militārais pārstāvis — un tam pakļautās personas. Krastkalns ieteic informēt par konfliktu Anglijas, Francijas, Amerikas un Vācijas misijas.

Kad J. Ansbergs (zemkopības "ministrs") it kā bažīgi apprasās, vai kara ministrs ir pārliecināts, ka Latvijas karaspēks (!) ir pietiekoši stiprs, lai izdzītu igauņu uzbrucējus no Latvijas, "kara ministrs", atsaukdamies uz Flečera autoritāti, dod apstiprinošu atbildi (153. un 154. lpp.).

Laikam, lai nerastos pārpratumi par Latvijas karaspēku, "virspavēlnieku", Landesvēra komandieri, Vācijas majoru Flečeru uzņem Latvijas pavalstniecībā (155.lpp.). Loģiski, ka rodas griba arī pašu Landesvēru ieskaitīt par L a t v i j a s karaspēku, un Niedra liek priekšā Landesvēra komisiju (polītisko vadību, A.P.) uzņemt kara ministrijas sastāvā, lai būtu vienība kara vadības ziņā.

Grafis Dona (Landesvēra virsštāba priekšnieks) saka, ka no virsštāba puses nebūtu gan kavēkļu tādai apvienošanai, bet neesot zināms, kā pret to izturēsies pati Landesvēra komisija. Fon Samsons, kas pārstāv pie Niedras šo komisiju, sakās jautājumu pārrunāt ar citiem. Tāpēc jautājumu atliek, un nav redzams Niedras rakstā, ka B a l t i j a s Landesvēra vīri būtu beidzot piekrituši saistīties iekļautībā Niedras (kaut pašu radītā) kabinetā. Tad Niedra proponē apspriest, kas būtu politiskā ziņā ieteicamāki: vai vispirms ieņemt Valmieru un Valku, vai arī sūtīt karaspēku uz Latgales robežām. (Šī spriešana notiek "kabineta" 1919.g. 6. jūnija sēdē, kad "Latvijas karaspēks" iebruka Cēsis, A.P.). Debatēs aizrādīts, ka 1) Cēsu ieņemšana atstājusi uz sabiedrību labu iespaidu (te būtu jāprasa, kas tā par "sabiedrību", A.P.). 2) Ja apturētu gājienu uz Valmieru un Valku, tad iedzīvotāji varētu domāt, ka

valdībai trūkst vajadzīgo spēku. 3) Minētos Latvijas apgabalos turpinātos aģitācija pret valdību (t.i. Niedras valdību, A.P.). 4) Valmieras un Valkas ieņemšana gan prasītu upurus, bet jāievēro, ka vēlāk upuri būtu vēl daudz lielāki. Tāpēc lēmums: 1) No politiskā redzes viedokļa vēlams, ja tam nerunā pretī stratēģiski apsvērumi, enerģiski turpināt gājieni uz Valmieru un Valku (retinājumi mani, A.P.). 2) Ja no pretinieka puses uzaicinās uz sarunām, tad uzaicinājumu pieņemt, bet dot īsus termiņus un operāciju nepārtraukt (156. lpp.).

Tad vēl tai pašā sēdē Dr. Vankins ir ziņojis, ka pret valdību tiek izplatītas proklamācijas, pie kam izrādīties, ka proklamāciju izplatīšanā piedalās dažas pulkveža Baloža štāba nodaļas ("kara ministram" neveicas militārā terminoloģijā, A.P.) (156. lpp.).

Ir jau arī bēdas un raizes arī Niedram ar viņa "Latvijas karaspēku". Tās rada nošaušanas, laupīšanas un mantu aizvešanu uz "ārzemēm". Ja mantas nav vestas uz Igauniju, bet Vāciju, tad Niedra nelieto šīs valsts apzīmējumu, bet atvieto to ar vārdu "ārzemes".

Tā, piemēram, pats Niedra ziņo savam "kabinetam" faktu, ka Olainē "vācu kareivju uniformā gērbusās personas" kādas civilpersonas pavadībā nošāvušas vairākus vietējos iedzīvotājus. Nošautie bijuši vietējās komitejas locekļi lielnieku laikā, bet piederējuši mērenākiem. (157.).

Kāda kavalerijas nodaļa (Krustkalna ziņojums) aplikusi lauciniekus ar sevišķu nodokli izbraukšanas gadījumā (uz Rīgu 10 rbļ. un Kurzemi 15 rbļ.). Lēmums: Uzdot grāfam Dona ievākt ziņas un izmeklēt (157. lpp.). Liepājas "policijas direktors" Meiers lūdzis vēl 3000 markas pabalsta civilapģērba iegādei (158. lpp.).

No "enerģiskā gājiena" uz Valmieru un Valku, ko būtu atvieglojis Sabiedroto pārstāvja Grīna vadītās komisijas lēmums par igauņu spēku atvilkšanu uz Igaunijas robežām, tomēr pagaidām nekas neiznāca. Tai pašā dienā bija iejaucies visu Sabiedroto misiju priekšnieks angļu ģenerālis Gofs (Gough) un no Liepājas nosūtījis grāfam fon der Golcam

telegrammu, kurā p a v ē l ē j i s visu Golca vadībā esošo karaspēku atvilkt uz dienvidiem no līnijas Gaujas grīva — Sigulda — Nītaure — Jaungulbene. Aizsūtīt uz Vāciju pusi no vācu karaspēka. Atļaut Ulmanim organizēt nacionālo valdību un karaspēku. Par pavēles neizpildīšanu Golcam būs jāatbild personīgi. Grīna misijas prasība ar to bija atcelta.

Divi dienas vēlāk Gofs bija nosūtījis majoram Flečeram norādi, kurā teikts: Ja majora Flečera spēki atrodas zem vācu vadības, tad viņam jāzina, ka pavēlēts atiet uz līnijas Gaujas ieteka — Jaungulbene un izpildīt arī citus noteikumus, kas atrodas ģenerāļa Gofa 10. jūnija instrukcijā. Ja viņa spēki nav zem vācu vadības, tad ģenerālis Gofs pavēl ieturēt pamieru un nogaidīt viņa turpmākās pavēles. Katra uzbrukuma darbība absolūti noliegta abām pusēm, izņemot cīņu pret lieliniekiem.

Acīmredzot šis Gofa iejaukšanās sakarībā, lai atvieglotu arī Vācijas valdībai spiedienu no Sabiedroto puses, Niedras "kabinets" 11. jūnija sēdē nolēmj sūtīt uz Berlīni deputāciju, kas rūpētos, lai vācu valdība pagaidām neatsauc vācu karapulklus no Latvijas (185.lpp.).

Dr. Vankins var ziņot tai pašā sēdē par iepriekšējā dienā notikušām sarunām Cēsīs, un "kabinets", protams, pieņem Grīna un citu Sabiedroto pārstāvju (jau atcelto, A.P.) priekšlikumu un noliek tā pārrakstīšanu Cēsīs 13. jūnijā. Liek to paziņot "virspavēlniekam" majoram Flečeram.

Tikai 13. jūnijā Niedras "kabineta" sēdē redzams tiešs reaģējums uz Gofa pavēli: "Kara ministrs ziņo, ka angļu spēku virspavēlnieks Gofs cēlis priekšā pavisam jaunus noteikumus, kas nepavisam nesaskan ar agrākiem Antantes priekšlikumiem un pilnīgi groza visu līdzšinējo stāvokli." Nolemj šī jautājuma apspriešanu atlikt uz rītdienu, t.i. 14. jūniju (171.lpp.).

14. jūnija sēdē Latvijas (Istā vārdā Baltijas, A.P.) zemessargu pārstāvis Barons Taube ziņojis par sarunām Cēsīs (kurās viņš piedalījās "kā tulkis", A.P.) un ka 15. jūnijā noliktas jaunas sarunas uz angļu karakuģa Rīgas jūras līcī. Viņš līcis priekšā, lai Latvijas Pagaidu valdība (Niedras, A.P.) sūtītu radiotelegrammu "visiem", kurā izskaidrotu Pagaidu valdības stāvokli. Niedra nolasa tādas radiotelegrammas

projektu. Nolemts 1) iesniegt notas Anglijas, Francijas un ASV valdībām, kā arī to nosūtīt Dānijas un Holandes valdībām. Radiotelegrammu "visiem" atlikt. 2) Latvijas zemessargu virspavēlnieku majoru Flečeru, štāba priekšnieku grāfu Dona un baronu Taubi sūtīt uz angļu karakuģi, pievienojot arī kara ministra (Vankina) adjutantu virsleitnantu Kundziņu un ārlietu ministrijas ierēdni Lazdiņu, kuriem nodot angļu pārstāvjiem Latvijas Pagaidu valdības notu.

Debatēs izteikta cerība, ka sarunas (uz angļu karakuģa) ņems labvēlīgu virzienu, jo ģenerālim Gofam arī būs nepatīkami, ja pēc viņa iejaukšanās no jauna iesāktos karš; bez tam arī liela daļa angļu preses, "Times" un citi lorda Nortklifa izdotie laikraksti esot draudzīgi tagadējai (t.i. Niedras, A.P.) Latvijas Pagaidu valdībai (172.lpp.).

16. jūnija sēdē Niedra bija ziņojis, ka lielinieku karaspēks iesācis uzbrukumu no Rēzeknes un Daugavpils puses. Igaunī nespējot noturēt fronti (atkāpušies? A.P.). Nepieciešams sūtīt palīga spēkus. Līdz ar to mainījies politiskais stāvoklis. Viņš, saziņā ar zemessargu virspavēlnieku un štāba priekšnieku (grāfu Dona, A.P.), turējis par nepieciešamu tūlīt telegrafēt konferencei Versajā, paziņojot par tagadējo politisko stāvokli un lūdzot apstiprināt Sabiedroto priekšstāvju (Grīna un dažu citu, A.P.) priekšlikumu, kas noticis Cēsis 10. jūnijā attiecībā uz konfliktu ar igauņiem. Viņš lūdz sankcionēt viņu rīcību. "Kabinets" to arī vienprātīgi dara. Šī Niedras rīcība nepārprotami ir "diplomātiska" priekšspēle gatavojamam "enerģiskam gājienam" uz Valmieru un Valku.

17. jūnijā Niedra savam "kabinetam" ceļ priekšā sekojošu jautājumu. Tā kā politiskais stāvoklis acumirkli ļoti sarežģīts un bieži, pat naktī, nākas pieņemt svarīgus lēmumus, vai nebūtu ieteicami, ka ministru prezidents, kopā ar kara ministru un vajadzības gadījumā ar vienu vai otru kabineta locekli, tiesīgs taisīt steidzamus lēmumus. Protams, ka arī šo priekšlikumu "kabinets" apstiprina. (179.lpp.). Nodibināts tādā kara kabineta ministru prezidenta un kara ministra sastāvā.

18. jūnija sēdē ministru prezidents (Niedra) paziņo, ka no šīs dienas kara ministrs uzņemas virspavēlniecību pār visiem Latvijas karapulkiem. "Kabinets" ņem to vērā (181.lpp.). Diemžēl, toreizējie "visi Latvijas pulki" palikuši neuzskaitīti. Skaidrs, ka varēja domāt tikai par vācu formācijām, jo kā Niedra, tā Dr. Vankins zināja, ka Baloža brigāde nodomātā operācijā nepiedalīsies. Tāpat skaidrs, ka "virspavēlniecība" ir tikai sega uz ārpusi.

Neviens savu galu nav paredzējis. Nav apzinājies arī Niedra un viņa "kabinets", ka karagājiens 19. jūnijā ir Niedras valdības gala ievadījums.

Tās dienas sēdē Niedra devis pārskatu par politisko stāvokli. Visiem esot zināms, ka konflikts ar igauņiem palicis arvien asāks. Igauņi vilcinājušies, lai izmantotu pamiera laiku saviem nolūkiem. Ja Latvijas Pagaidu valdība (t.i. Niedras "valdība", A.P.) gaidītu vēl ilgāk, tad nokļūtu daudz grūtākā situācijā. Latvijas kara spēka virspavēlnieks (Dr. Vankins, A.P.) piesūtījis igauņiem pieprasījumu, vai tie grib izpildīt 10. jūnija līgumu un atkāpties uz valodu robežām? Tai pašā laikā nosūtīts angļu pilnvarniekam, generālim Gofam, Pagaidu valdības paziņojums, ka igauņu izturēšanās naidīga pret tagadējo Latvijas Pagaidu valdību. Igauņi ved karu ne tik daudz pret lieliniekiem kā pret tagadējo Latvijas valdību. Ar šo nolūku viņi (!) izdara mobilizāciju ieņemtos apgabalos un uzaicina bijušos sarkanarmiešus iestāties savos karapulkos. 19. un 20. jūnijā izsludināta arī zirgu mobilizācija. Igauņi nošāvuši daudz Latvijas iedzīvotāju tāpēc, ka viņi nav izrādījuši savu piekrišanu viņu iesaukšanai Alūksnē. Igauņi apšaudījuši "mūsu karapulkus", atņēmuši to mantas un mēģinājuši dažas nodaļas atbrūņot. No ieņemtiem apgabaliem igauņi aizvedot lielā vairumā lopus un citas mantas.

Neievērojot pamieru, igauņi ved uz Latviju artileriju un enerģiski turpina mobilizāciju. Ievērojot visu to, Latvijas Pagaidu valdības vārdā igauņiem piesūtīts ultimāts, kura laiks notecējis plkst. 6 pēc pusdienā 18. jūnijā. Igauņi nav atbildējuši, un tāpēc

Latvijas karapulki iet uz priekšu, uzaicinot igauņus atkāpties. Mūsu karapulki ies uz priekšu, iekāms būs sasnieguši valodu robežas, kā tas noteikts 10. jūnija līgumā (184. lpp.).

Tātad Latvijas Pagaidu valdības vārdā iesāktas Cēsu kaujas.

*

PAR VĀCU NODOMIEM UN RĪCĪBU Dr. E. Andersons zina stāstīt:

“25. maijā viņš (fon der Golcs) pavēlēja baltvāciešiem atbalstīt Niedras valdību. 29. maijā Vācijas valdības pārstāvis Dr. Vilhelms Burchards lūdza somu karaspēka Igaunijā neitralitāti vācu ofensīvas laikā Ziemeļvidzemē pret Antantei simpatizējošām igauņu un latviešu vienībām. Vācijas valdībai nebija nezināmi vācu anarchistu plāni. 29. maijā tā pavēlēja vācu karaspēkam atstāt Baltiju.

Zināmas grupas — Tēvzemes apvienība, Visvācu apvienība, lielkapitālistu un monarchistu frakcijas — nolēma tagad reizē sākt karu pret Antanti un tai simpatizējošām latviešu un igauņu grupām, kā arī likvidēt demokrātisko iekārtu Vācijā.

... Neraugoties uz vājiem spēkiem viņa rīcībā, vācu tautas pretkara noskaņojumu un Antantes ārkārtīgo pārspēku, von der Golcs izsūtīja uz Rīgu (no Jelgavas? A.P.) majoru fon Vesterhagenu operāciju sagatavošanai pret Igaunijas un Ziemeļlatvijas karaspēku, lai nolikvidētu šos šķēršļus absolūtas varas nodibināšanai Baltijā un igauņu pārziņā operējoša krievu Ziemeļu korpusa pārdabūšanu savā pusē. Vācieši šo korpusu bija nodibinājuši 1918. gada oktobrī. 29. maijā Landesvēra komandieris Alfreds Flečers parakstīja pavēli “atbrīvot” visu Latviju, Latgali neuzskatot par tās sastāvdaļu. Karaspēkam bija jāieņem Ziemeļvidzeme, kur sen vairs nebija padomju karaspēka.

Vairāki vācu brīvprātīgo korpusu (? A.P.) vadītāji attei-

cās uzbrukt igauņiem un latviešiem. Viņi bija ieradušies Latvijā tikai cīņai pret boļševikiem. Viņu vidū bija brīv-
kungs Valters Eberhards fon Medems, 2. pasaules kara
laikā novada komisārs Jelgavā, grāfs Boto Vends Eilen-
burgs, kņazs Anatols Līvens ... majors Kords fon Brandiss
u.c. Daļa dzelzsdivīzijas karavīru atklāti pauda nevēlēša-
nos cīnīties Baltijas "baronu" interesēs.

Pēc vēl joprojām apšaubāmas informācijas Landesvēra
trieciena grupas komandieris Heinrichs Manteifels (kritušā
Manteifeļa brālis) un viņa brālis Georgs veltīgi mēģinājuši
atrunāt Flečeru, fon der Golcu, Fridrichu fon Samsonu un
Tomu Gorgensonu no nodoma uzbrukt igauņiem un latvie-
šiem. Niedra un viņa kara ministrs Dr. Teodors Jānis
Vankins jutās spiesti (? A.P.) atbalstīt fon der Golcu.
Saskaņā ar Flečera pavēli Landesvēra un dzelzsdivīzijas
spēki 3 kolonnās sāka virzīties zemes iekšienē. 1. jūnijā
Flečers atklāti pavēlēja sākt uzbrukumu igauņiem un Zie-
meļlatvijas brigādei.*"

Tiktāl prof. Dr. E. Andersona plaši tvertā informācija.
"Vēl joprojām apšaubāma informācija", kas no vācu vienību
komandieriem bijis par vai pret šīs neveiksmīgās operācijas
sākšanu. Turpretī nav nekāda pamata spriest, ka Niedra un
Vankins bijuši s p i e s t i atbalstīt fon der Golca nodomu.

Niedra pats atstājis savas darbības dokumentējumu savā
grāmatā "Kā tās lietas tika darītas". Kaut arī viņa grāmata
rakstīta krietni pēc notikumiem un varēja šo to noklusēt
(grāmata iznāca 1943. gadā Rīgā, vācu okupācijas laikā),
Niedra neslēpj savu toreizējo interesi p a r operācijas
sagatavošanu un paskubināšanu. Viņa rīcībā nebija nevienas
latviešu karaspēka vienības šai operācijai pret Igaunijas un
Ziemeļlatvijas karaspēku. Nekur nav redzams, ka viņš būtu
varējis pievienot vāciešiem kādu nieku pat no tām vienībām,
kuru organizēšanu viņš bija uzticējis no cietuma atbrīvotam vai
izmukušam bij. čekistam Erdmanim-Birzem. Ja tas vispār bija

---

*Ziemeļnieki, Rakstu krājums, 1970. (22. un 23. lpp.).

kādu vienību noorganizējis. Niedra totiesu pasvītro savu sakarību ar vācu vienībām un to vadību, teikdams "mēs".

"Mēs igauņu ultimātu pieņemām, uzstādot pretultimātu." "Mēs nebijām ņēmuši vērā" (255. u.c.). Cēsu kaujām Niedra veltījis garu atskatu (ap 100 lpp.). Tās bagātas ar nicinošu sarkasmu pret tiem, ko viņš uzskata par vadošām personām otrā pusē. Bet nav neviena norobežošanās vārda no fon der Golca vai citiem rīkotājiem vācu pusē.

Pēc zināmās Tautas Padomes sēdes 1919. gada 12. maijā vācu progresīvās partijas pārstāvis inž. V. Šreiners rakstīja: "Mācītājam Niedram jābūt apsēstam no kāda ļauna gara un sistam ar aklību, ja viņš neredz, ka visi, kam vien Latvijā kāda nozīme, ir pret viņa plāniem — partijas, armija, vīri un sievas, veci un jauni. Kā gan viņš, citādi tik gudrs cilvēks, varēja ielaisties kopā ar baroniem un tādā avantūrā, kurai nav nekādu izredžu uz panākumiem. Ja arī šī diena viņam neatver acis, tad tam vairs nevar līdzēt." (Pēc 18. novembra, 84).

Tiepiņi aizmiedzis acis, Niedra arī pēc Cēsu kaujām un bermontiades sit knipes no ūdens apakšas un cenšas ar savu kādreiz tik spēcīgā vārda varu atriebt tiem, ko viņš uzskata par vainīgiem savā neveiksmē.

Tā viņš pārmet savam amata brālim mācītājam J. Ramanam, ka tas, kā Latvijas Pagaidu valdības pārstāvis, noslēdzis 1919. gada 18. februārī ar igauņiem līgumu par latviešu karaspēku, atļaujot igauņiem okupēt visu Valku un 8 Latvijas pagastus. Tā ir demagogija: Valka un apkārtnē bija lielinieku varā un par kādu latviešu teritorijas atdošanu igauņiem līgumā runas nav, paredzot teritoriālo jautājumu nokārtošanu vēlāk. Protams, Niedram būtu bijis izdevīgāk, ja nekādas igauņu palīdzības ziemeļlatviešiem nebūtu, bet tikai tā pati vācu "palīdzība", kas bija kurzemniekiem.

Sevišķi nikns Niedra uz pulkvedi Zemitānu. "Diezgan reti nākas sastapt cilvēkus ar tik sajukušu domāšanu un tik nedrošu atmiņu, kāda bija Zemitānam mūsu prāvas izmeklēšanas un iztiesāšanas laikā," saka Niedra (213). Tas bijis Zemitāns, kura rotas Rīgā sacēlušās 1918. gada beigās pret Pagaidu valdību. (Patiesībā Zemitāns tad bija tikai Rīgas

apgabala priekšnieka palīgs, bet priekšnieks — vācietis. A.P.). Zemitāns nodevis Ziemeļlatvijā radušos latviešu karaspēku igauņu virspavēlniecībā. Pats viņš Niedras knifīgā "analīzē" nemaz nebijis Ziemeļlatvijas latviešu karaspēka virspavēlnieks (Niedras rīcībā bija diezgan ilgi vāciešu paņemtie Apsardzības ministrijas dokumenti, to vidū pavēju oriģinālu grāmata. Niedra vai viņa "kara ministrs", vēlākais "virspavēlnieks" Vankins, varēja autentiski iepazīties ar to, kāda bija Ziemeļlatvijas karaspēka organizācija un kāds Zemitāna titulis. A.P.).

Nākamais Niedras "analīzes" objekts ir trešais 18. februāra līguma ar igauņiem parakstītais M. Gailītis, Latvijas Pagaidu valdības pilnvarotais. Tā kā Gailītis sūtīts no Liepājas uz Tallinu tad, kad Ulmaņa vairs Liepājā nebijis, Niedra šaubās, vai Ulmanis par Gailīša sūtīšanu un pilnvarām maz zinājis. Niedram grūti arī izprast, kā latvieši varējuši cerēt, ka igauņi atsvabinās ne tikai savu zemi, bet arī kādu Vidzemes latviešu daļu. Gailītis drīz sapratis (pēc Niedras domām) lietas kodolu: karavīru netrūkst, bet katrs prasa, kas man par to būs? Tāpēc Gailītis nekautrējies igauņiem apsolt par viņu palīdzību vienu Latvijas pilsētu (Valku) un 7 vai 8 pagastus ar kādiem 20.000 iedzīvotājiem — latviešiem un tāpat visu kara laupījumu (219. lpp.). Te mācītājs lieto skaidru demagogiju. Lai vēl ko pietriestu Gailītim, tad pieraksta viņam grēku par visu muižu pārņemšanu Pagaidu valdības rīcībā. Niedra labi zināja, ka tas notika pēc 16. aprīļa muižnieku puča Liepājā. Tāpat viņš zināja, ka muižu pārvaldīšanas pārņemšana neizšķīra likumdošanas iestādei piekritīgo agrāro jautājumu nokārtošanu.

Ceturtais vaininieks Niedras uztverē plkv.-ltņ. Valdemārs Ozols.

Atceros, ka Niedras prāvā pēc V. Ozola liecības Niedra strauji piecēlās un, rokas izstiepis, izsaucās: "Būtu es zinājis, ka jūs tāds cilvēks, es būtu jūs uz šīm vājajām rociņām atnesis no Cēsīm uz Rīgu". (Tas ir, savā dienestā. A.P.).

Rakstot vairākus gadus pēc prāvas, Niedra to liekas aizmirsis, bet atceras, ka Ozols kopā ar Daņiševski 1917. gadā

pārvilcis latviešu strēlniekus lielnieku pusē. Otrreiz "pāršalcis" Ozola vārds pār Latviju, kad lielinieki uzzinājuši par pulkveža Brieža pretlieliniecisko rīcību un to nogalinājuši. Šo notikumu valodas vedušas sakarā ar Ozolu. Tā ir atkal demagoģija. Es zinu daudzus Ozola grēkus, bet nekad neesmu dzirdējis, ka viņu vainotu pulkveža Brieža nāvē. Nezinu pat, vai Ozols tad vispār bija kādā lielnieku amatā. Bet čekistos bija gan kapteinis Erdmanis, kuru vainoja Brieža nāvē un kuru Niedra, zinādams, ka par Erdmani ir šai sakarībā izziņa un ka viņš Latvijas Apsardzības ministrijas uzdevumā turēts apcietinājumā, bija Erdmani pieņēmis savā dienestā un uzdevis tam II brigādes organizēšanu, lai radītu pretsvaru Balodim. Tas, ko Niedra saraksta par Ozolu, ir dažādi minējumi. Pēc sava paraduma Niedra uzskatīja pie Kalpaka un Baloža vienību samērā niecīgā skaitliskā sastāva. Tāpat viņš lēš, cik varēja būt Cēsu operācijā Zemitāna rīcībā. Iznāk nedaudz. Niedra pareizi uzskata igauņus par galveno spēku, kas satriecis viņa vācu pulkus. Nekur gan viņš nemin sava spēka sastāvu vai lielumu. Tomēr, salīdzinot ar to, cik nicinoši viņš izsakās par likumīgās Pagaidu valdības spēku lielumu, var domāt, ka viņš savu spēku ir uzskatījis daudz lielāku.

Lastājū, kas vairs nevarot orientēties tā laika sarežģītajos notikumos, cenšas apvārdot mācītājs Niedra. Viņš ar to spēku, kas gājis no Rīgas uz Cēsīm un Valku, gribējis paglābt Latvijas zemi un tautu no okupantiem, mantkārīgiem igauņiem un tiem latviešiem, kas, apjēgdami vai neapjēgdami, bijuši ar viņiem (igauņiem).

Neraugoties, ka visiem zināms, kas no tā iznācis, Niedra nekautrējas izlietot savu sprediķotāja māku cilvēku lētticības apmāšanai. Nevar būt, ka viņš pats ticētu tam, ko saka. Tik akls viņš nevarēja būt ne aprīlī Liepājā, ne jūnijā Rīgā.

Arī man bija izdevība noklausīties Niedras prāvā un, zinot apstākļus un notikumus, ar nepatiku vērot, kā nenoliedzami spilgts intelekts prot spēlēt. Viņa izstare bija tik stipra, ka es jutu, kā viņš tiesnešus paņem savā iespaidā kā bērnus klēpi un droši tiem stāsta savu pasaku.

Ja šai prāvā bija jūtama kāda ietekme, tad tā nāca no paša

Niedras. Viņa centīgie advokāti bija nieki, salīdzinot ar viņu pašu.

Kā tiesas izmeklēšana, tā spriedums bija tomēr novainojami objektīvi un dara godu Latvijas tiesai. Soda mērs, manā uztverē, bija drīzāk mīksts nekā bargs. Vismaz attiecībā uz Niedru un Vankinu. Ansberga līdzvainība man nelikās tik skaidra un jūtama. Kas attiecas uz Niedras izraidīšanu un turēšanu trimdā, tad tas politiskas aizsardzības jautājums. Niedra bija cita mēroga nekā Dr. Vankins un advokāts Ansbergs, kas abi vēlāk dzīvoja un netraucēti darbojās Latvijā.

Niedra nebūtu izslavētais sprediķotājs, ja viņš neprastu izspiest asaru citiem un varbūt arī pats sev. Niedra raksta:

“Tagad, kur šīs rindas rakstu, man brīdi jāpaceļ acis un jāskatās pa logu uz veco liepu kapsētā. Lēni nāk sniega pārslas gar viņas simtgadu zariem uz leju, auzdamas pāri baltu sniegu visiem gulētājiem, kuru mūža miegu sargā vecā liepa. Tā ir klājusies pār manu atmiņu un pār manām jūtām dienā pēc dienas... kādēļ modināt vecas sāpes? Tos gadus, ko pavadīju cietumā un trimdā, mums neatdos neviens, ne Vankinam, ne Ansbergam, nedz arī man un maniēm piederīgiem, dzīviem un mirušiem”. (311. lpp.)

Nebija jau viņš no akmens. Akmeņa vārdu gan viņš devis vienam no saviem spēkadienu tēliem, galu galā arī zaudētājam (“Zeme”). Neļausimies vēsam smīnam par “Vecā Tālivalža” sentimentu.

Taču nevar arī aizmirst, ka ne tikai cietuma un trimdas gadus vairs neatdos trim Niedras minētajiem neviens. Bet neatdos arī dzīvības, locekļus vai veselību simtiem un simtiem kritušo, noslepkavoto un sakropļoto vai smagi ievainoto Niedras vācu karagājienā Ziemeļlatvijā. Nerunājot par pērtiem vai citādi mocītiem, kas arī bija ietiepiģā garīdznieka svētīgo “Latvijas karavīru” paražās.

Lieki gausties tāpēc par dažiem un neminēt daudzos. Mest ēnas uz tiem, ko bija spieduši cīnīties, sevišķi arī igauņiem. Lai Dievs dotu, ka šais cīņās pacēlusies igauņu un latviešu savienība dzīvotu turpmāk tikpat cieši, kāda tā nerakstīta parādījās šai smagajā pārbaudījumā. Tāpēc tuvredzīgi arī vēl

trimdas presē dažreiz gausties par igauņu cīņu laikā aizvestām mantām. Cik to bija m ū s u rokās bijis? Tās bija galvenokārt igauņu atņemtās lieliniekiem un vāciešiem. Vai lielinieki un vācieši būtu mums tās atstājuši?

SABIEDRĪBAS ATBALSTS ZIEMEĻLATVIJĀ

Gandrīz tieši 5 mēnešus atpakaļ, 1919. gada 19. martā, uz šo pašu kuģīti "Maiga" izvadīju no Liepājas draugu un 1917. gada rudens ciešo cīņu biedru Edvardu Virzu. Viņš, kopā ar O. Nonācu un rakstnieku Janševski, bija Pagaidu valdības sūtīts, lai O. Nonāca vadībā nodibinātu Ziemeļlatvijā valdības oficiozu pēc "Latvijas Sarga" parauga Latvijas valsts idejas populārizēšanai un nostiprināšanai.

Virza teica, ka viņš brauc prom no Liepājas uz Vidzemi (viņš nebija nekāds Vidzemes cienītājs, "pauguri aizklājot skatu") tāpēc, ka te, Liepājā, ģenerālprokurors Kvēlbergs draudot viņam ar cietumu (skat. manā iepriekšējā grāmatā 289. un tālākās lappuses). O. Nonācs kopā ar Tautas Padomes citu locekli V. Šreineru (vācu progresīvās partijas, kas atbalstīja Pagaidu valdību) jau janvāra sākumā bija sūtīti uz Vāciju kā Latvijas valdības pilnvarnieki sevišķi Latvijas bēgļu lietās. No Rīgas un Liepājas bija aizplūdis prāvs bēgļu vilnis uz Vāciju. Bēgļi bijuši skaitāmi simtos. Tie saņemti Vācijā ar vislielāko neuzticību, pat atklāti naidīgi. Tie uzskatīti par lieliniekiem, kas bija vācbaltu "informācijas" sekas. Tāpēc arī vairāki latviešu bēgļi uzdevušies par vācbaltiem.* Kad stāvoklis Liepājā bija nostabilizējies, valdība bija atsaukusi O. Nonācu

-----
*O. Nonācs un V. Šreiners: *Pēc 18. novembra, Tautu Padomes locekļu memuāri; Rīgā 1933. (10., 24., 29. lpp.)*

atpakaļ uz Liepāju citam uzdevumam. Šis cits uzdevums bija — braukt uz Valku un tur nodibināt un izdot valdības laikrakstu.

Bēgšanai saplokot, arī J. Janševskis bija atbrīvojies no darbības Iekšlietu ministrijas ārzemju pasu nodaļā un varēja tagad tikt izlietots žurnālista un rakstnieka darbam.

Tā viņi visi trīs (spēcīga kopa) ar "Maigu" devās uz Rēveli, lai no turienes, kā paredzēts, dotos uz Valku. Tur viņu noorganizētais dienas laikraksts sāka iznākt 22. aprīlī, t. i., jau pēc vācu puča Liepājā.

Aizkavēšanās laikam bija notikusi tāpēc, ka, līdzīgi kā pirms "Latvijas Sarga" Liepājā, arī Valkā bija jau iznācis savs laikraksts "Jaunā Dzīve" K. Gulbja un J. Porieša vadībā. Tas jau bija veicis labu daļu informācijas darba un negribēja labprāt to pārtraukt. Diviem laikrakstiem nebija tur vietas un vajadzības. Pagaidu valdība, sevišķi Ulmanis pats, tomēr gribēja, lai par valdības darbību rakstītu laikraksts, ko vada tik pārbaudīts politiķis un redaktors kā O. Nonācs, Zemnieku savienības līdzdibinātājs un Tautas Padomes loceklis. Bez tam "Jaunā Dzīve" bija nedēļas laikraksts, bet Nonāca laikraksts paredzēts katrai dienai. Pēc valdības darbības pārtraukšanas Liepājā un "Latvijas Sarga" apturēšanas laikraksts Ziemeļlatvijā palika vienīgā iespēja kur izpausties likumīgās valdības nodomiem un rīkojumiem. Valdība Liepājā tagad bija nevien telpiski atšķirta, bet arī saistīta. Cerot un gaidot sava likteņa izšķiršanu no Sabiedroto gribas un varas, valdības vadība bija spiesta ik soli saskaņoties ar vietējo Sabiedroto pārstāvju norādēm. Šie pārstāvji bija ar dažādiem garīgiem apvārsņiem un dažādām simpatiju ievirzēm. Arī viņu informēšanās avoti nebija vienīgi mūsu valdība, bet vēl vairāk tai naidīgā vācu pusē. Tas piederēja objektivitātes noteikumiem, un objektīvi šie kungi bez šaubām vēlējas būt. Tā viņi atzina, ka mūsu zemē vienīgais reālas varas turētājs pēc puča ir vācu ģenerālis grāfs fon der Golcs. Ar viņu tāpēc jārēķinās arī likumīgās valdības atlikušiem orgāniem, t. i. Golca pakļautībā pārņemtiem visiem latviešu karavīriem Kurzemē. Piemēram, jāatdod ieroči. "Ja ir Golca paša parakstīts

priekšraksts". Turpretī Ziemeļlatvijas pašvaldības un pārvaldības orgāniem, to vidū arī laikrakstam "no Pagaidu valdības pavēļu izpildītāja nācās palikt par faktisko varas nesēju un pavēļu devēju".*

Ja "Tautas Balss", t.i., Nonāca vadītais laikraksts, neraugoties uz lielo lomu, tomēr manuprāt nekļuva tas, kas "Latvijas Sargs" Liepājā, tad tā nav laikraksta vadības, bet Ziemeļlatvijas sabiedrības "vaina". Proti, tas ledus, kas Kurzemē bija jālauž "Latvijas Sargam" 1919. gada pavasarī, Vidzemē jau bija sairis un lielā mērā izgājis lielinieku divreizējas valdīšanas un arī igauņu parauga dēļ.

Kāds mans krietni jaunāks draugs un vēlāku cīņu biedrs kapteinis Augusts Graudiņš kā aculiecinieks man ziņīgi raksta:

"Pieminēšu dažus notikumus Valkā, kuriem liela līdzība ar notikumiem Liepājā laikā starp 1917. gada agru rudeni un 1919. gada vēlu pavasari. Biju skolnieks dažādās tā laika Valkas skolās. Tanī vecumā un līdzīgā vidē vajadzēja taču visur būt, visu redzēt un zināt. Spilgtā atmiņā notikumi, kam sakars ar varu maiņām Valkā un apkārtnē. Strēlnieku un krievu armijas aiziešana, vācu armijas ienākšana. Sarkano strēlnieku atgriešanās, valdīšana un padomju terrors. Igauņu — somu ienākšana. Nacionālā karaspēka formēšana u. t. t.

Kā paralēli (Valkas un Liepājas) notikumos pieminēšu 1. Valmieras pulka formēšanu. Šeit — vēlāma, tur — apkarojama. Tā — starpība. Citādi viss kā Liepājā — tukšums, plikums, nabadzība. Bet kad šis pulks ar "mazo bānīti" aizbrauca uz fronti, to izvadīja cilvēku masas. Jautājums — kāpēc? Nebija tak nekāda "morāliska sagatavošana" bijusi. Taisni otrādi — lielinieku propaganda un vispārēja neziņa darīja savu. Un tomēr tautas dzīvais saprāts ņēma virsroku."

---

*O. Nonācs: *Ziemeļlatvija*, 150.

PIRMO KRITUŠO APGLABĀŠANA VALKĀ

“No frontes bija atvesti nekrāsotos dēļu zārkos 10—15 kritušo karavīru. Zārki bija pārklāti ar nacionāliem karogiem. Silta, saulaina diena. Cilvēku pieplūdums no tikko atbrīvotiem pagastiem tāds, kādu Valka laikam nebija piedzīvojusi. Un varbūt arī nekad vairs nepiedzīvos. Ja par šīm bērēm domāju, vēl šodien ausīs skan orķestra spēlētā melodija: “To mīlestības spēku sveicu”. Sekoja (bērēm) masveidīga brīvprātīgo pieteikšanās karaspēkā. Skolotājiem cīņa ar mazgadīgo atraušanos no skolas un bēgšanu uz fronti. Jautājums: kāpēc? Kāpēc tas pats Liepājā un Valkā, Valkā un Liepājā? ... Kas zina, vai bēres, ko pieminēju, nebija par iemeslu desmit vai vairākiem Valkas vidusskolas abiturientu aiziešanai uz Kara skolu 1922. gadā? ” Tik tālu mans draugs.

Nebija gan gluži tas pats bijis Liepājā un Valkā 1919. gada sākumā. Zināmu apstākļu dēļ Valkā tas bija bijis plašāks, spēcīgāks un pats no sevis nācis.

Nevien Valkā. Arī citur. Vispirms latviešos, kas, no lielinieku terrora bēgdami, bija ieplūduši tuvējā Igaunijā. Pirmās latviešu karaspēka vienības Vidzemē bija aizsākušās Igaunijā — Tallinā, Tērbatā, Veravā. Bija cilvēki, kas tur stājās. Bija, kas pirmos karotājus sirsnīgi steidzās apsveikt un godināt, cik spēja — atbalstīt. Vairojās arī pārbēdzēju skaits no sarkano strēlnieku vienībām. Toreizējais pulkvedis-leitnants Berķis, Cēsu pulka komandieris, pārbēdzējus pār fronti no Vidzemes vidienes apzīmē par uzticamāko elementu.* Vajadzējis tikai rūpēties, lai pretinieks ko neizlaistu ļaunā nolūkā.

Sevišķi pēc 1918. gada 16. aprīļa puča Ziemeļlatvijas sabiedrība centās izteikt un parādīt savu uzticību likumīgai

---

*Ziemeļnieki. Ziemeļlatvijas brīvības cīņu 50 gadu atceres rakstu krājums. (10. lpp.)

Pagaidu valdībai un līdz ar to novēršanos no "valdībām", ko organizēja un balstīja fon der Golcs un liela daļa vācbaltu sabiedrības.

Aprīļa beigās Liepājā ar "Tautas Balss" starpniecību kļuva zināms tāds pulkveža Zemītāna un M. Gailiņa (valdības pilnvarnieka) deklarējums ministru prezidentam Ulmanim: "Prezidentam Ulmanim un Sabiedroto valdībām un tautām: "Sakarā ar Baltijas un ārzemes vācu karaspēka uzbrukumiem Latvijas Pagaidu valdībai Liepājā, kategoriski deklarējam:

- 1) Ja kāda nodevēju grupa ar patvarību sagrābusi valsts varu savās rokās, tad valdību, kas no viņas būtu iecelta, mēs pasludinām par nelikumīgu un to neatzīstam.
- 2) Līdz Satversmes Sapulces sanāksšanai zemē ir tiesība rīkoties vienīgi Latvijas pagaidu valdībai, kas tautas iecelta 1918. gada novembra mēnesī."

Tāpat Valkas iedzīvotāji, apspriedušies un informējušies, bija atsūtījuši uz Liepāju deklarējumu:

"Ziemeļlatvijas karaspēka, pagastu un sabiedrisko organizāciju priekšstāvji uzņēma ar Ignumu un sašutumu ziņu par sacelšanos pret Pagaidu valdību, kas izdarīta no Baltijas vācu muižniecības. Viņi uzskata to par uzbrukumu nevien Pagaidu valdībai, bet visas latviešu tautas patstāvībai. Viņi redz tikai Pagaidu valdībā vienīgo un likumīgo valsts varas nesēju Latvijā, kurai zeme jānovēd līdz Satversmes Sapulcei. Viņi stāv ar visiem garīgiem un materiāliem spēkiem par Pagaidu valdību un gaida tās rīkojumus."

Savādi, ka šie dokumenti netika pieminēti un nolasīti Tautas Padomes prezidija ziņojumā 12. maija sēdē, runājot par latviešu karavīru un sabiedrības nostāju. Negribētos domāt, ka tobrīd mūsu politiskā vadība vēl pienācīgi nenovērtēja Ziemeļlatvijas aktivitātes nozīmi.

Katrā ziņā Ziemeļlatvijas pārstāvji bija pareizi darījuši, savas balsis darot dzirdamas ne tikai Pagaidu valdībai, bet arī tieši Sabiedroto pārstāvjiem Tallinā. Tā, piemēram, informējot par 16. aprīļa notikumiem Liepājā un izsakot bažas, ka latviešu tiesību neievērošana var radīt bīstamas sekas tautas noskaņā,

mūsu pārstāvis Tallinā J. Ramans bija saņēmis angļu ģenerālkonsula Bozankeira mierinošu informāciju, cita vidū uzsverot, ka nav vietas ne mazākām šaubām par Sabiedroto un viņu priekšstāvju attiecībām pret Latviju. (Nonācs, 154).

Protams, "ziemeļnieki" informēja Tallinā ne tikai Sabiedrotos, bet sevišķi arī igauņus. Tā viņu izraudzītie pārstāvji Dr. J. Libietis, O. Nonācs un O. Hasmanis 1919. gada maija sākumā bija devušies uz Tallinu, lai stātos sakaros ar Igaunijas Satversmes sapulces locekļiem, atrodot vislielāko saprašānu un pretimnākšanu.

"Vispār," saka Nonācs, "sabiedrības un, var teikt, visas zemes noskaņojums ziemeļos bija gluži citāds nekā Liepājā tanī laikā". (155.). Šī citādā noskaņa bija atšķirīgāka sevišķi laikā pirms vācu apvērsuma. Apvērsums un jau zināma lielinieku rīcības pieredze atvēra acis arī lielai daļai dienvidnieku. Tikai viņu aktivitātei bija lielāki šķēršļi nekā ziemeļniekiem.

Sevišķi izšķirīga bija Ziemeļlatvijas sabiedrības nostāja jautājumā par Igaunijas palīdzību, kad Sabiedroto pārstāvji amerikāņu pārstāvja pulkveža Grīna vadībā bija 10. jūnijā diktējuši "kompromisa priekšlikumu", lai Igaunijas karaspēks no viņa atbrīvotās Latvijas daļas atiet uz Igaunijas robežām, kas faktiski nozīmētu arī visas latviešu Vidzemes un Latgales nodošanu Niedras "valdības" resp. vācu karaspēka vadības varā. Igauniem pašiem tāda prasība bija gan aizskaroša (it kā viņi apdraudētu Latviju vai tās īpašumus), bet ne tieši bīstama. Tomēr tālredzīgais Igaunijas karaspēka virspavēlnieks Laidoners tādai prasībai, kas nebija nekas cits kā Niedras — Flečera — Golca varas akceptēšana, nevēlējās pakļauties. Viņš jautājuma izšķiršanu atstāja Ziemeļlatvijas sabiedrībai pašai.

Varbūtība, ka vācieši ar savu Niedras valdību okupēs tūlīt arī Vidzemi, stipri satrauca ziemeļniekus: "Igaunijas draudzība bija tas aizsarga valnis, aiz kura Ziemeļlatvija varēja organizēt savus spēkus," saka Nonācs (1956). Vairs nebija šaubu par vācu nodomu nošķirt latviešus no igauņiem, liekot ar Sabiedroto pārstāvju starpniecību igauņiem atiet līdz savas valodas robežai. Ziemeļnieki, neskatoties uz pārpratumiem, kas

bija parasti tais apstākļos, neļāvās demagoģiskai latviešu un igauņu sanaidošanai, bet bija vienprātīgi gribā — kopā ar igauņiem padzīt kopējo ienaidnieku.

Kad Igaunijas virspavēlnieks ģenerālis Laidoners bija lūdzis Dr. Libieti noskaidrot Ziemeļlatvijas iedzīvotāju domas igauņu karaspēka atsaukšanas jautājumā, Valkā steidzīgā kārtā bija sasaukta latviešu pašvaldība un sabiedrisko organizāciju pārstāvji, latviešu civilpārvaldes vadītāji un sabiedriski darbinieki. Apspriedē vienprātīgi sastādīja pēc rakstnieka J. Janševska un Dr. Lībieša uzmetuma plašu memorandu, tanī uzsverot, ka vienīgā suverēnas varas nesēja Latvijā ir tās Pagaidu valdība. Tagad no lieliniekiem atbrīvotā teritorijā spiežas negaidīti iekšā Vācijas karaspēks un vācu muižniecības noorganizētais vācu Landesvērs, kas laupa, slepkavo un traucē pašvaldību darbību un demokratiskas kārtības nodibināšanu, tagad uzsākot arī kara darbību pret Igaunijas un Latvijas nacionāliem karapulkiem. Memorandā cita vidū prasīts, lai vācu karaspēks, kas vairs necinās ar lieliniekiem, bet apdraud vietējos nacionālos spēkus, tiktu pilnīgi atbrūnots un izvākts no Latvijas robežām.

Memorandu bija parakstījuši pārstāvji no Valkas, Valmieras un Limbažu pilsētām, Rūjienas, Strenču, Smiltenes un Mazsalacas miestiem un 54 pagastiem Valkas un Valmieras apriņķos. Uz Tallinu memorandu noveda sevišķa delegācija (Nonācs, Dr. Libietis, J. Stiprais) un iesniedza Igaunijas virspavēlniekam, kas to savukārt nodeva Sabiedroto pārstāvim pulkvedim Tallentam tālāknodošanai Sabiedroto kara misiju priekšniekam ģenerālim Gofam. Pēdējais pavēlēja vācu spēku komandierim fon der Golcam visus viņa vadībā esošos spēkus atvilkt uz dienvidiem aiz līnijas Gaujas grīva — Sigulda — Nītaure — Jaungulbene. Ļaut Ulmanim organizēt nacionālo valdību, ļaut Latvijas karaspēkam organizēties un apmācīties bez kādas iejaukšanās, aizsūtīt atpakaļ uz Vāciju pusī no viņa rīcībā esošā vācu karaspēka.

Niedra savukārt 17. jūnijā telegrafēja Sabiedroto Partizes miera delegācijai protestu pret Gofa lēmumu, kas atņemot viņam iespēju turpināt cīņu pret lieliniekiem, tāpēc lūdza

atjaunot un izpildīt Sabiedroto priekšstāvju 10. jūnija kompromisa priekšlikumu.

Ne bez latviešu memoranda ietekmes Igaunijas Satversmes Sapulce, apskatot radušos stāvokli, bija nolēmusi, ka zemi, kuru igauņi ar savām asinīm iztīrījuši, viņi var nodot tikai draudzīgiem latviešiem, bet ne Landesvēram.

Darbojoties pret Niedras un vācu aģentu musinājumiem, pulkvedis Zemitāns bija izdevis uzsaukumu, kurā cita vidū bija teikts: "Drīzā laikā Ziemeļlatvijā ieradīsies Latvijas vienīgā likumīgā un visu politisko partiju un Sabiedroto atzītā, Tautas Padomes pilnvarotā Ulmaņa valdība, lai no š e j i e n e s ar savu jaunformēto karaspēku ieietu Latvijas galvaspilsētā Rīgā un uzņemtos visas Latvijas pārvaldību." (Nonācs, 169.).

Ar lielu pašāvību, sakausēta vienā nedalāmā vienībā, tauta Ziemeļlatvijā gatavojās nākamiem notikumiem. Šo vienību bija negribot panācis Niedra, sadarbojoties ar vācu muižniecības pārstāvjiem. Dzejnieks Ed. Virza to attēlojis Vasaras svētku apcerē "Tautas Balsī": "Tik nejēdzīgi Vasaras svētki, kā tagad, Latvijā vēl nekad nav svētīti. Ne Svētais gars nolaižas pār mūsu galvām, bet visnegēlīgākā nodevība. Apjozies ar tumsu, sacēlis visapkārt barikādes no latviešu līķiem, ... Andrievs Niedra izsūta pa Vidzemi tagad no Rīgas savus apustuļus, lai ar uguni un zobenu piegrieztu ļaudis jaunai ticībai. ... Tautas liktenis tiek izšķirts šinīs dienās. Šinī svētā cīņā karaspēks nedrīkst cīnīties viens kā gladiators uz arēnas — viņam jātiek pabalstītam no visas tautas. ... Kopā ar mums šinī cīņā stāv mūsu sabiedrotie igauņi, mūsu kaujas biedri cīņā pret vāciešiem no vecveciem laikiem. Uz fronti, uz baronu medībām ... nomedīdami baronus, kareivji nomedīs arī brīvību."

Līdzīga noskaņa atspoguļojās igauņu presē: "Landesvērs mums jātur godbijīgā attālumā no robežām. Mūsu karaspēks un valdība lai zina, ka šai lietā viņu pabalsta visa tauta kā viens vīrs." (Postimees, pēc Nonāca, 170).

Mūsu Pagaidu valdība uz "Saratova" tomēr, Sabiedroto vietējo pārstāvju ietekmē, bija palikusi pārliecībā, ka lieta nokārtosies miera ceļā, kā to pēc Nonāca domām liecina

Ulmaņa personīgā 18. jūnija vēstule Nonācam (171). Aicinot uz atturību un mērenību attiecībā pret muižniecību.

"Iedzīvotāju garastāvoklis," saka Nonācs, "un attiecības pret muižniekiem toreiz nevarēja padoties nekādiem mājieniem, to nepieļāva vāciešu pašu radītā situācija."

Igauņu armijas virspavēlnieks 18. jūnija vakarā nosūtīja telegrafiskas direktīvas igauņu 2. div. komandierim pulkvedim Puskaram, 3. div. komandierim ģen. Pederam, 1. div. komandierim ģenerālim Tennisonam un latviešu brigādes komandierim pulkvedim Zemitānam. "Neskatoties uz to, ka Sabiedrotie liek priekšā jaunas sarunas 20. jūnijā Valkā par pamieru ar Landesvēru, Landesvērs prasa, lai manā padotībā esošais karaspēks Ziemeļlatvijā atietu atpakaļ. Ja šī prasība netiktu izpildīta, majors Flečers skaita, ka pamiers izbeidzas 19. jūnijā plkst. 8.00. Mēs no savām prasībām nevaram atkāpties. Ziemeļlatvijā mūsu karaspēka aizmugurē mēs Landesvēra karaspēku ielaist nevaram. Tādēļ pavēlu, lai viss mūsu karaspēks Dienvidu frontē gatavojas tam, ka Landesvērs pārtrauks pamieru un iesāks kara darbību. Mums jāatbild ar karaspēku."

Drusku vēlāk Laidoners telegrafēja tiem pašiem komandieriem:

"Mums jābūt katru minūti gataviem, ka Landesvērs pārtrauks pamieru un uzbruks mums. Mēs kara darbību neiesāksim, bet ja Landesvērs iesāks, tad neaizmirstiet, ka tie ir Baltijas baroni, mūsu asinsienaidnieki, pret kuriem mums vajaga aizstāvēties visiem spēkiem. Landesvērs labi apbruņots, tādēļ mums jābūt uzmanīgiem. Neaizmirstiet, ka labākā aizstāvēšanās ir uzbrukums, un tādēļ uzbrūciet. Vienu ienaidnieku mēs esam uzvarējuši. Ceru, ka uzvarēsim arī otru. No Rīgas labas ziņas: Landesvēra aizmugurē latvieši pacēluši galvas.

Cēsu virzienā operācijas vada Peders. Bruņotiem vilcieniem jāpiedalās ar lielākiem spēkiem. Gadījumā, ja Landesvērs uzbruktu, pavēlu 2. divīzijai pēc iespējas ātrāk no Krustpils rajona salasīties Vec- un Jaungulbenes rajonos. 2. divīzijas uzdevums — aizstāvēt pret lieliniekiem fronti, sākot

ar Lubānu līdz Pleskavai. Ne mazāk kā vienu pulku kājnieku un divus kavalerijas pulkus ar baterijām nosūtīt pret Landesvēru Ieriķu virzienā.

1. divīzijai pavēlu 19. jūnijā sagatavot 1. pulka divus bataljonus un vienu artilērijas bateriju pārvešanai uz Valku. Par telegrammas saņemšanu ziņot.”

Tāds bija igauņu un latviešu spēku grupējums un morāliskais veids, vācu uzbrukumam sagaidot.

Operāciju un ar to saistīto politisko notikumu (sarunu) norise sīkāk apskatīta tiešā dalībnieka ģenerāļa Ed. Kalniņa (toreiz pulkveža-leitnanta) rakstā “Ziemeļlatvijas karaspēka cīņas” (Latvijas atbrīvošanas kara vēsture I. Virsredaktors ģenerālis M. Peniķis, Rīgā 1938. Otrais izdevums Linkolnā, 1961).

NOVĒLOTA IERAŠANĀS

ZEMITĀNS KĀ CENZORS

Tvaikonis “Maiga” 19. jūnijā pietājās Roņņu salā un palika tur uz vietas pāris dienas. Kuģa vadībai līdzī brauca arī Ipašnieks, Tautas Padomes loceklis. Viņiem bija no radiosakariem ziņas par vācu uzbrukumam Cēsīm un tālāk Valmieras virzienā, pie kam kritušas vācu rokās Cēsis un vācieši virzās tālāk uz ziemeļiem, arī gar piekrasti. Varēja notikt, ka vācieši okupē nevien Latvijas jūrmalas daļu, bet dodas iekšā arī Igaunijā. Laikam tādu apsvērumu dēļ “Maiga” noenkurojās pie Roņņsalas, un mēs varējām izkāpt krastā.

Es un tāpat mani līdzbraucēji Roņņsalā agrāk nebijām bijuši. Citos apstākļos būtu interesanti iepazīties ar šo salu, kas diezgan daudz zināta pie mums un īstenībā saucas Runö. Tagad interese nebija par salu, bet par to, kas notiek tālumā redzamā

Latvijas malā. Centāties kaut ko uzziņāt no jūrā cirkulējošiem zvejniekiem. Viņu interese turpretī vairāk bija ap viņu aroda lietām, par to, kas notiek "krastā", viņi zināja maz. Dzirdējuši, ka vācieši uzbrūkot ar lieliem spēkiem. Igaunī un latvieši turoties pretī, bet tiem ejot slikti.

Nogaidījusi Roņu salā pāris dienas, "Maiga" beidzot mūs izlika krastā. Izmantojot dažādus satiksmes līdzekļus, mēs 23. jūnija priekšpusdienā nokļuvām Valkā.

Steidzāties uzmeklēt mūsu brigādes štābu, bet neatradām nekā, atskaitot dažu rakstvedi. Brigādes komandieri pulkvedi Zemitānu teica esam Tallinā, plkv.-ltn. Kalniņš un plkv.-ltn. Ozols aizbraukuši pie frontes vienībām Cēsu virzienā. Es tāpēc devos uzmeklēt "Tautas Balss" redakciju, lai satiktu preses kollēgas un informētos. Izrādījās, ka tur par manu atbraukšanu jau zināja. Civilie "Maigas" pasažieri bija jau bijuši redakcijā un pastāstījuši arī par manu ierašanos. Redakcijas istabā bija tikai redzami Nonācs un Virza, katrs pie atsevišķa, papīriem piekrauta galda. Abi bija man labi pazīstami, sevišķi Virza, kuru es biju mitinājis pie sevis Valkā vairākus mēnešus 1917. gada rudenī un ziemā. Draudzīgi biju viņu izvadījis arī no Liepājas pāris mēnešus atpakaļ.

Vēl nekad nebiju sajutis, ka tāds vēsums, pat naidis var izstarot no cilvēkiem, kuriem nekad nekā ļauna nebiju dārtījis. Viņi smagi un negribīgi cēla savus dibenus, sasveicinoties ar mani.

"Ak tad Ulmanis atsūtīja gan tevi mūs uzraudzīt," beidzot nošņāca Virza. Nonācs neteica nekā.

"Kā tad citādi, kā viņš jūs varētu pamest bez uzraudzības," mēģināju jokot...

"Janševskis ir tavš pirmais upuris, kad tad nāks mūsu kārtā?" no jauna nerimās Virza.

Es nekā nesapratu, bet arī sāku iekāist. "Kas tad Janševskim kaiš, runā skaidrāk," es asi prasīju.

"Nespēlē teātri, neizliecies," atkal Virza. Es tad ar jautājošu skatu pievērsos Nonācam.

"Zemitāns vakar atsūtīja kareivjus, lika Janševski arestēt un aizvest. Virza domā — tas jūsu ierosmē," teica Nonācs.

“Virza ir dzejnieks, kam no dzīves šķirta sirds un galva vēl vairāk.”

Virza pielēca kājās, es domāju, ka tintes pudele vai kas cits tiks sviests manā virzienā.

“Par ko tad Janševskis arestēts?” prasīju Nonācam.

“Nekāda raksta kareivjiem līdzī nebija. Tikai teica, ka virspavēlnieks ārkārtīgi nikns par kādu Janševska notīci mūsu laikrakstā. Tā bija ziņa, ka Valkā ieradies un devies uz fronti slavenais igauņu Kalevasti-Maleva bataljons un arī dažas citas stipras vienības,” paskaidroja Nonācs.

Teicu, ka var saprast Zemitāna dusmas, jo, cik zinu, Sabiedrotie nolieguši karaspēka pārvietošanu frontes virzienā pamiera laikā.

“Nekāda pamiera vairs nav!” izsaucās Virza.

“Raksts bija domāts cilvēku satraukuma nomierināšanai,” tā Nonācs.

Apsolīju viņam, ka gādāšu, cik spēju, par Janševska atbrīvošanu.

Tūlīt devos pie komandanta, kas izrādījās leitnants Lauris, man pazīstams un klausīgs vīrs no pagājušā gada LKNS darbības Valkā. Liku Laurim, lai tūlīt atbrīvo redaktoru Janševski. Lauris teica, ka bez Zemitāna paša rīkojuma viņš to nevar darīt, jo redaktors Janševskis apcietināts pēc Zemitāna pavēles. Tad lūdzu Lauri nokārtot man sarunu ar Zemitānu Tallinā. Tas arī izrādījās ātri panākams, pat pārsteidzoši ātri. Zemitāns bija pie telefona Tallinā. Ziņoju viņam, ka ar pāris virsniekiem esmu ieradies no Liepājas viņa rīcībā un pārsteigts Valkā uzzināju, ka arestēts ministru prezidenta Ulmaņa šurp sūtītais rakstnieks J. Janševskis.

Jā. Janševskis ievietojis laikrakstā ļoti slepenu ziņu par karaspēka pārvietošanu. Igauni ārkārtīgi nikni, tāpēc viņš licis ieslodzīt Janševski. — Janševskis taču pilnīgi uzticams cilvēks. Kā civilistam viņam varbūt nav pienācīgas uzmanības bijis. Tagad šī apcietinājuma pilnīgi pietiek, lai viņš to saprastu kā stipru brīdinājumu. Viņa turēšana apcietinājumā var radīt tikai sarežģījumus vajadzīgā saskaņā karavīru un sabiedrības attiecībās. Lūdzu Janševski tūlīt atbrīvot un to

pateikt komandantam, kas stāv man blakus. "Nu tad uz jūsu atbildību," teica Zemitāns, "padodiet komandantu." Lauris tūlīt saņēma Zemitāna rīkojumu atbrīvot Janševski. Abi ar Lauri devāmies pie Janševska viņa "būri". Janševskis bija, protams, priecīgs par mūsu ierašanos un viņa atbrīvošanu. Uz "Tautas Balss" redakciju vairs negāju.

Atskatoties var teikt, ka Janševska atbrīvošana bija arī vienīgais mans panākums Ziemeļlatvijā. Kāds cits mēģinājums iejaukties karavīru "jurisdikcijā", diemžēl palika bez panākumiem, bet par to turpmāk.

Runājot ar Zemitānu par Janševski, biju aizmirsis prasīt, kāds viņa rīkojums atbraucēju turpmākai gaitai. Taču tas bija skaidrs arī tā. Šais kara apstākļos vajadzēja uzdevumu meklēt frontes virzienā.

Žurnālists Jānis Porietis savās atmiņās ar vāji atbilstošu virsrakstu "Prezidents atbild" pieskaras arī pulkveža Zemitāna savdabībām. Viena no tām, ka pulkvedis savu zobenu nenēsājis pats pie saviem sāniem, bet licis to nest līdzī, rokās turot, adjutantam. Tas tiesa. To viņš bija darījis ne tikai kafetnīcā, bet arī dienestā, kā man stāstīja "ziemeļnieks" kapteinis Rullīņš. Tas redzams arī grupu uzņēmumos, kur klāt Zemitāns un viņa adjutants ar lielu zobenu kā bernu rokās. Diezin, kādās austrumnieku pasākās Zemitāns bija guvis tādu ideju. Porietis min arī, ka sabiedrība ar Zemitānu nebijusi sevišķi apmierināta, bet savu kritiku viņam acīs neteikusi. Tikai O. Nonācs dažreiz mēdzis izmest pa asprātībai, pulkvedim pašam dzirdot, un arī aiz "Jorģa" muguras. Varējis rasties iespaids, ka Nonācs virspavēlnieku ne sevišķi respektējis, ko Zemitāns droši vien zinājis. Tā kādu dienu valcenišus pārstaigājusi ziņa, ka latviešu militārā vara apķīlājusi "Tautas Balss" redakciju, izkratījusi spiestuvi un arestējusi redaktoru O. Nonācu (Porietis, 81.).

Tais dienās, kad bija arestēts Janševskis, Porietis pats Valkā nebija. Par notikumu viņš būs vēlāk dzirdējis no valcenišiem un savā parastajā reportiera iztēlē iztaistījis redakcijas "apķīlāšanu", spiestuves kratīšanu un Nonāca apcietināšanu.

Droši vien tas ir tas pats Janševska apcietināšanas gadījums, tikai padarīts svarīgāks un pakārtots Nonāca zobgalībām par "Jorga" izdarībām.

Par tik nelaipno uzņemšanu "Tautas Balss" redakcijā Virza vēlāk man stāstīja, ka bažas par Ulmaņa gatavību izlīgt ar muižniekiem un Niedru bijušas tik stipras, ka viss, kas nācis no Liepājas, uzņemts ar lielu neuzticību. Viņi abi ar Nonācu tikko beiguši lasīt Ulmaņa vēstuli Nonācam, kad es ienācis. Viņus ļoti satraucis Ulmaņa raksts. Domājuši, ka esmu sūtīts tā pastiprināšanai.

*

Notikumi frontē risinājās ļoti strauji. Ar virspavēlniecības (igauņu) drošu un enerģisku vadību un igauņu un latviešu karavīru izturību un drošsirdību vācu karaspēks no uzbrukuma bija piespiests Istā bēgšanā, lai ātrāk tiktu drošībā.

No mūsu bariņa atdalījās kapteinis Hartmanis, izmantodams vientuļnieka lielāku kustības iespēju. Mēs trīs (Kažmers, Enkmanis un es) turējāmies pagaidām kopā. Kaut izlietojām katru iespēju ātrāk tikt uz priekšu, meklējot mūsu frontes vienības, resp. Cēsu pulka komandpunktu, tomēr vairākkārt nonācām norādītā vietā, kad tur vairs nekā nebija, un bija atkal jāmeklē jauna vieta. Pāris reizes, mūsu apgērba dēļ, igauņi un arī latvieši mūs noturēja par vāciešiem. Vajadzēja diezgan gari un nepatīkami skaidroties. Reiz iedrāzāmies pat kādās vācu paliekās. Tas varēja beigties slikti, bet vācieši paši bēga. Beidzot Cēsu pulka štābu sasniedzām Juglas kaujas laikā. Tuvojoties Cēsu pulka komandiera komandpunktam, netālu priekšā bija dzirdams spēcīgs kaujas troksnis: dzīva artilērijas, ložmetēju un šauteņu darbība.

Kad iegājām kādas ēkas lielajā istabā, kur aiz galda ar lauku telefona aparāta klausuli rokā sēdēja Cēsu pulka komandieris plkv. - ltn. Berķis, ziņoju, ka esam ieradušies viņa rīcībā. Komandieris, tikko kādu telefona sarunu nobeidzīs, teica, ka viņa iecirknī draudot izcelties sarežģījumi. Vācieši, paspējuši ieņemt viņiem pazīstamās, labi nocietinātās

pozīcijas, sakārtojušies un, laikam arī kādu svaigāku vienību no Rīgas saņēmuši, tagad nevien atsitot viņa uzbrukumus, bet paši pārejot uzbrukumos, un mūsu nogurušie, dažādā veidā savāktie, nesakausētie un trūcīgi apbruņotie karavīri šur tur grīļojoties. Nupat viņa kreisajai rotai, ko vācieši cenšoties apņemt, pārceļoties pār Juglu, esot ļoti bīstams stāvoklis. Rotas komandieris ievainots, un rota palikusi bez virsnieku vadības. Vai es varot vienu no saviem pavadoņiem dot par komandieri šai rotai? Te esot sakarnieki no šīs rotas, kas viņu tur aizvadišot. Pats lai es paliekot šeit un palīdzot viņam kādā lietā ar garāmejošu Baloža bataljonu. Lieta tāda, ka garām maršējot viens svaigs Baloža brigādes bataljons. Tas esot apbruņojumā un skaitā pārāks nekā viss viņa pulka kaujas sastāvs šeit. Tas atstājot sliktu iespaidu uz viņa karavīriem, ka tad, kad tiem izmisīgi jācīnās pret vācu pārspēku, no frontes uz aizmuguri soļo prāva, svaiga, labi bruņota latviešu vienība. Viņa karavīri un sevišķi arī igauņi nevarot saprast tādu latviešu rīcību. Igaunu augstākā vadība zinot, kas par lietu, bet to nevarot saprast vienkārši kareivji. Tas varot iespaidot arī igauņu gribu cīnīties uz latviešu zemes. Plkv.-ltn. Berķis esot jau tādā veidā runājis ar Baloža bataljona komandieri, bet tas atteicis, ka viņam cits uzdevums, proti, iet uz Jaungulbeni cīņā pret lieliniekiem. Vai es nevarot pierunāt šo bataljona komandieri palikt vismaz mūsu pulka rezervē, līdz izšķiras patlaban notiekošā kauja?

Tā arī notika.

Uz iešķiebtā spārna rotu ievainoto rotas komandieri atvietot aizgāja virsleitnants Kažmers. Leitnants Enkmanis lūdz atļauju pievienoties Kažmeram. Viņi abi turējās kopā un tā arī aizgāja.

NORĀDE KAPTEINIM PURIŅAM

Izrādījās, ka garām ejošā Baloža vienība ir Baloža brigādes II Cēsu bataljons. Ar šīs vienības pamatu — Cēsu rotu — man bija drusku vairāk sakara bijis jau no tās rašanās Vidzemē. Tāpat labi pazinu komandieri, kapteini Puriņu. Puriņš bija bijis jaunākais virsnieks 4. Vidzemes strēlnieku pulkā. Tur mums diezgan daudz iznāca satikties, kad darbojos kā pulka adjutants. Cerēju tāpēc, ka man nebūs grūti viņu pārliecināt par nepieciešamību vispirms palīdzēt Cēsu pulkam šinī izšķirošā brīdī. Gāju viņu uzmeklēt. Diemžēl viņš bija, kā teica viņa štāba rakstveži, izjājis uz priekšu uz Piebalgu. Izņēmis savu lauka grāmatiņu, uzrakstīju viņam pavēles veida norādi bataljona gājienu pagaidām pārtraukt un palikt līdz turpmākam Cēsu pulka komandiera rīcībā.

Rakstīju viņam īsumā par stāvokli tuvējā frontē, par demoralizējošo iespaidu, kādu atstāj uz latviešu un igauņu karavīriem svaigas latviešu vienības frontes stāvokļa ignorēšana un došanās uz aizmuguri, kur patlaban nav saistošas vajadzības.

Tā kā mums nav citas iestādes, kas saskaņotu abu brigāžu vienību darbību kā vienīgi Apsardzības ministrija, rakstīju Puriņam kā Apsardzības ministrijas ģenerālštāba priekšnieks. Atgādināju arī kara lauka pārvaldības noteikumus, saskaņā ar kuriem karaspēka vienība, kas bez tieša pašas kaujas uzdevuma nonāk kauju vedošās, par to lielākas vienības iecirknī, ir kaujas laikā pakļauta šīs vienības priekšniekam. Nobeidzu ar mūsu patriotisko pienākumu un to, ka "Baloža neitralitāte šais apstākļos ir līdzīga nodevībai". Lūdzu par raksta saņemšanu un savu rīcību man paziņot uz Cēsu pulka štābu. Nosūtīju šo rakstu kapteinim Puriņam ar Puriņa štāba motociklistu.

Drīz ziņoja, ka Puriņa bataljona vienības netālu no Cēsu pulka komandpunkta apstājušās ceļmalā. Tas radīja iespaidu, ka mans raksts līdzējis. Nekādu atbildi no Puriņa netiku

saņēmis. Kā vēlāk sapratu, viņš manu rakstu bija aizsūtījis Balodim un lūdzis viņa norādi. Līdz tās pienākšanai bija bataljona tālāku gaitu apturējis. Gluži pareiza rīcība, ievērojot vēl to, ka Balodis neatradās tālu. Pēc kāda laika, stundas vai vairāk, Puriņa bataljons pacēlās un turpināja ceļu uz Piebalgas pusi. Kad atgriezos pie plk.-ltn. Berķa, pieteicu tam, ko esmu darījis un parādīju viņam lauka grāmatiņu ar rakstu kapteinim Puriņam. Berķis, izlasījis, pasmīnēja un noteica: "Nu, tas ir brangi."

"ĻAUJIET MAN NOKĀRTOT"

Diemžēl drīz pienāca ziņa, ka Cēsu pulka kreisā spārna rota pienākušā jaunā komandiera virsleitnanta Kažmera pašierosmē ir centusies pretuzbrukumā atspiest apejošo vācu vienību. Tas sākumā arī sekmējies, bet tad kaujā virsleitnants Kažmers ievainots un rota stiprā ienaidnieka ugunī apjukusi un atgājusi, zaudējot vēl dažus bez vēsts pazudušos. Tā kā uz Puriņa bataljona palīdzību cerību vairs nebija, pulka komandieris pūlējās sava spārna sajukumu labot ar to, ko varēja sadabūt.

Tad nāca vēl kāds cits man ļoti atmiņā iespiedies gadījums.

Daži kareivji plkv.-ltn. Berķim ziņoja, ka tikko aizturēts žīds ar paunu vezumu, kas gribējis caur pulka novietni doties uz Rīgu. Viņš lūdzot latviešu komandiera atļauju doties tālāk. Vācu atļauja iebraukšanai Rīgā viņam esot. Varbūt žīds esot vācu sūtīts izspiegošanai, kareivji teica. Plkv.-ltn. Berķis pavēlēja žīdu tālāk nelaist, bet aizturēt izmeklēšanai. Istabas vienā stūrī, pa kreisi no komandiera, sēdēja nesen no sarkanarmijas ar visu bateriju pārnākušais baterijas komandieris virsleitnanta dienesta pakāpē. Kad kareivji, kas

ziņoja par žīda aizturēšanu, bija izgājuši, piecēlās baterijas komandieris un, griezdamies pie plkv.-ltn. Berķa, teica: "Pulkveža kungs, atļaujiet žīda un viņa v ezuma lietu nokārtot man." Plkv.-ltn. Berķis nekā neatbildēja, bet tikai nolieca galvu, ko varēja saprast kā piekrišanas zīmi. Artilerists nepārprotami to tā arī saprata un, pamājis saviem diviem ziņnešiem, kopā ar tiem izgāja no istabas.

Man šī lieta stipri nepatika. Ne tikai cilvēka dzīvības, bet vēl vairāk mūsu karaspēka morāles dēļ.

Dažus mirkļus pamīņājies, nezinot ko darīt un saprotot, ka iejaukšanās būs pulka komandierim nepatīkama, tomēr beidzot nenocietos un, tā kā bijām palikuši divi vien, teicu: "Pulkveža kungs, piedodiet, bet man palika iespaids, ka artilerists nepareizi saprata, it kā Jūs dotu viņam tiesību izdarīties ar žīdu un viņa mantu pēc viņa prāta. Būtu labi, ja Jūs šo virsnieku tūlīt atsauktu atpakaļ, kamēr vēl nav noticis kas nelabojams."

Piebildu, ka mūsu valsts ir pasludināta kā tiesību valsts. Mūsu apsardzības ministrs ir tiesbnieks. Arī mūsu karaspēka pirmie vadoņi, sevišķi Kalpaks, ļoti stingri raudzījās, lai iedzīvotāji mūsu karavīrus sajustu kā viņu sargātājus, nevis kā baidekli. Viņš, piemēram, stingri pieprasīja nodot kara tiesai pāris savus virsniekus, kas atkāpjoties bija rekvizējuši kāda zemnieka pajūgu un pa ceļam no žīdu bodes "rekvizējuši" dažus cukura un miltu maisus.

Berķis neteica nekā, varbūt arī tādēļ, ka ienāca kāds telefonists ar telefonogrammu, ko viņš sāka lasīt.

Tā mana iejaukšanās palika bez sekām, izņemot to, ka jutu, ka mūsu attiecības ar pulka komandieri kļuvušas stipri stīvākas un ka mana klātie ne top traucējoša.

Kad pēc brīža Berķis izgāja, nodomāju, ka viņš iet panākt manu aizsaukšanu.

Vai tā bija vai nebija, bet atgriezies viņš teica, ka brigādes komandieris uzdodot man atgriezties Valkā un uzņemties cenzora pienākumus, lai laikrakstā atkal neiekļūtu kas militāri nevēlams.

Tas nebija nekāds glaimīgs uzdevums. Atvadijos un gāju. Kaujas troksnis priekšā tagad bija gandrīz apklusis. Stāstīja,

ka vācieši sākuši atkal atkāpties, jo viņu kreisā spārna aizmugurē parādījusies igauņu flotile, kas rīkojusies (vai vāciešiem licies) izlikt desantu vācu pozīcijas aizmugurē.

Tā beidzās mana viena diena Cēsu pulkā, kas laikam bija 29. jūnijā, Cēsu pulkam atkal gatavojoties iešanai uz priekšu Rīgas virzienā, bet man, meklējot iespēju tikt atpakaļ Valkas virzienā. Šoreiz vienatnē.

DIVREIZ CAUR VIDZEMI

Pulkvedis Zemitāns laikam iznāk pirmais, kas jaundibināmā Latvijas valstī domājis par cenzūru. Ne tikai domājis, bet pats kā pirmais ļoti strauji sācis "cenzēt". Arestēšana ne katram cenzoram bijusi pa spēkam. Rīkojums man doties uz Valku atpakaļ tādā pašā uzdevumā formāli nebija ignorējams, kaut arī tas mani kaitināja. Bija arī skaidrs, ka tur nekas nevar iznākt. Valka bija Latvijas pašā ziemeļu stūrī. Kamēr citas centrālākas vietas nebija mūsu rīcībā, arī Valka bija bijusi laba diezgan kā 1917. gada rudenī un 1918. gada vasarā, tā 1919. gada pavasarī. Taču tagad stāvoklis bija kļuvis citāds. Bija noticis brīnums. Tas, ko vēl dažas nedēļas atpakaļ uz "Saratova" un arī citur Kurzemē droši vien neviens nevarēja pat iedomāties: Vidzemē bija sakauts vācu karaspēks. Tas pats, kas bija uzdzinis uz kuģa Latvijas likumīgo valdību un pats iecēlis savu "Latvijas valdību". Karaspēks, kura priekšā bija bēguši lielinieki un kurš vairuma Sabiedroto vietējo priekšstāvju acīs bija vienīgais īstais varas faktors Latvijā. "Trakie cilvēki" bija iedrošinājušies tam pretoties un beigās tik smagi sakāvuši.

Ar drosmīgo igauņu spēku, bet arī ar latviešu spēka klātieni uz latviešu zemes Golcs bija satriekts. Nevar latviešu daļu šai cīņā vērtēt tikai ar zināmu ātri salasītu, vecu un jaunu

karotāju skaitu (skolnieki!). Izšķirīga bija arī vide ar savu naidu pret vāciešiem. Pārvērtušās bija pat Cēsis, agrākā kārkļuvāciešu pilsēta. Blakus jāmin kāda savāda Sabiedroto pārstāvju izdarība.

Tikai ar vācu virsvadības akceptēšanu pār Baloža karavīriem var izskaidrot, ka vietējais Sabiedroto augstākais pārstāvis nelika vis Ulmaņa valdības apsardzībai uz Liepāju sūtīt kādu Baloža brigādes vienību, kas tobrīd bija bez kaujas uzdevuma, bet lika to ņemt no apdraudējumā esošās Zemitāna brigādes, atņemot tai ievērojamu daļu tobrīd gatavākā spēka. Šī latviešu spēka mazināšana Ziemeļlatvijā bija arī lieka. Latvijas valdība bija drošībā ne tikai uz "Saratova", bet arī to atstājot. Ja vien gribētu. Nodrošinājumam pret kādu lielinieku vai vācu radītu traucējumu pietika ar to daļu desmitu kvalificētu karavīru, kas uz kuģa jau bija un kuru skaits būtu ātri palielināms, piemēram, no Priekules komandantūras, vai arī ar Liepājas pilsētas valdes starpniecību. Kas bija izgudrojis 1000 ziemeļnieku atraušānu no sava uzdevuma un pārvešanu dikstāvei uz Liepāju tik izšķirīgā brīdī?

*

C ē s i s iebraucis vēroju, cik ātri dzīve, kā noliekts koks, steidzas atliekties atpakaļ parastā ikdienā.

Cik ilgi tad — kādu sīku nedēļu atpakaļ te apkārt norisa sīvas cīņas. Bija iedrāzušies, lepmi taisoties uz palikšanu vecajā ordeņa burgā, vācbaltu karaspēks. Un kā senāk, sarkano karogu ar balto svītru pacelot, tam pretī bija stājušies, kaimiņu igauņu pašizliedzīgi atbalstīti, latvieši, aizraujot uz cīņas lauku pat skolas zēnus. Ne vienmēr vēsture rāda igauņu un latviešu saprašanos. Tas pieder abu valstu pacelšanās lielumam, ka to sākumā bija gluži automatiska saskaņa un kopēju asiņu apzīmogota kopcīņa pret abu tautu seniem apspiedējiem austrumos un rietumos.

Darbīgās Vidzemes vidienes Cēsis daudzkārt bija pieredzējušas kaujas un cīņas, pat vairāk laikam kā citas vietas mūsu zemē. Varbūt tāpēc pilsēta tik ātri atgāja ikdienā. Arī

man te ir sava personiska "vēsture". 1915. gadā te nesekmīgi mēģināju labprātīgi sākt karā iešanu. Nepilnu gadu atpakaļ te isti iesāku savu darbību ar LKNS. Tāpēc jutos zināmā tuvumā tam, kas te noticis nesen. Gribējās kādu dienu te apstāties un apskatīties. Dabūju istabiņu kādā nelielā viesnīcā. Tur dzirdēju runājam, ka visas Ziemeļlatvijas pārvaldības iestādes tagad pārnākot un koncentrējoties Cēsīs, apmetoties pils piebūvē. Dzirdēju arī, ka viesnīcas īpašnieku vienīgais dēls, vēl vidusskolnieks, pievienojies Skolnieku rotai. Zīmīgi tomēr, ka par to te viesnīcā daudz nerunāja. Laikam tas bija tik pašsaprotams.

Pa logu vērojot ļaužu plūsmu laukumā un ielā, pavisam maz bija redzami karavīri, gandrīz tikai vezumnieki, vadot uz vienu un otru pusi transporta ores. Laikam visi citi bija "priekšā".

Vairākkārt redzēju pastaigājamies trīs saskāvušās, 16—17 gadus vecas, staltas jaunavas, par kurām viens cēsnieks paskaidroja: "Tas mūsu trijjūgs". Viena no tām esot dzejnieka Poruka meita. Kaut arī viņu mammas, kā vairums Cēsu "birģeļu", agrāk milējušas runāt vāciski, meitas esot dedzīgas patriotes. Poruka meitu, kas tobrīd tēva dēļ interesēja visvairāk, esmu tātad skatījis tikai pa logu. Dzirdēju vēlāk, ka viņa aizprecēta uz ārzemēm. Abas pārējās iznāca satikt diezgan bieži vēlāk. Viena bija kļuvusi Ārlietu ministrijas atbildīga darbinieka Stegmaņa kundze. Otrā — ģenerāļa Baloža dzīves biedre. Viņas abas izbaudīja izsūtīto likteni Sibīrijas nometnēs.

Par šo atšķirību starp veciem un jaunajiem dzirdēju jau pērn. Laikam "cēsnieks" Andrievs Niedra to nebija ņēmis vērā. ... Kad aizgāju uz pili apskatīties un apklausīties, diemžēl nesatiku neviena no "lielākiem". Satiku kā civilpārvaldes darbvedi kādu Cēsu mākslinieci, kas mums (LKNS) bija iepriekšējā gadā krietni palīdzējusi. Viņa pārliecinoši zināja stāstīt, ka gaida drīzumā ierodamies Cēsīs Ulmaņa valdību. Valdība ar tai uzticīgo latviešu un igauņu karaspēku kā uzvarētāja ieiešot Rīgā. Tas pats bija lasāms kādā pulkveža Zemitāna uzsaukumā, ko redzēju pie sienas. Es neapstrīdēju tādu cerību, bet, drusku vairāk vērojis mūsu politiskās

valdības lepmumu, biju skeptisks. Kā lai nāk pie ļaudīm, kuri pamatoti var teikt, ka patstāvīgi palīdzējuši valdībai un izcīnījuši tai pilnīgu rīcības brīvību Latvijas ievērojamā daļā? Viņu panākumiem nebija ticēts, ne dots kāds uzmundrinājuma vārds, gan otrādi. Ar kādu lepmumu lai te nāk valdība?

Par Cēsu kauju nozīmi diezgan daudz rakstīts. Svaigā cilvēku apziņā 22. jūnijs izšķirīgā diena — tika pat svinēts. Vēlāk tas vairs nebija pa noteicēju prātam.

Neesmu nekā sacījis par savu cenzora uzdevumu, kuram biju Zemitāna sūtīts. Tas tāpēc, ka nemaz nemēģināju tādu uzsākt. Jau no Cēsīm, izmantojot kādu vezumnieku, aizsūtīju brigādes štāba priekšniekam lauka grāmatiņā ziņojumu, ka, kaut gan esmu brigādes komandiera sūtīts uz Valku cenzora uzdevumam, man nav nekāda rakstiska pilnvarojuma, ne arī kādas norādes, kas būtu cenzējams. No agrākā, kas noticis Valkā, varu spriest, ka cenzēšanai domāta ir "Tautas Balss". Tas tomēr ir valdības laikraksts, un to vada trīs speciāli valdības sūtīti uzticības vīri. Ja es ierastos pie viņiem kā cenzors, pie tam bez rakstiska pilnvarojuma un vispār rīkojuma par cenzūras ieviešanu, viņi dibinātā veidā mani noraidītu, jo cenzūra ir arī pretrunā ar 18. novembra akta deklarāciju. Tagad kara satraukuma parādības izgaist un dzīve tiecas atpakaļ normālā gultnē. Pārkārtojas iestādes un arī to kompetences, dodot vietu centrālām iestādēm līdz ar valdības atgriešanos. Laikraksti iznāk un iznāks arī citur, bet nav dzirdēts par viņu cenzēšanu. Lūdzu tagadējos jaunajos apstākļos ļaut izgaist cenzēšanas nodomam arī šeit un atbrīvot mani no cenzora uzdevumiem. Es nezinu te tuvumā kādu militāru iestādi, un arī civilās atrodas pārvietošanās stadijā no Valkas uz Cēsīm.

Man tāpēc grūti sazināties ar brigādes vadību un arī otrādi. Ja dažās dienās nebūšu saņēmis tādā vai citādā veidā kādu norādi, tad uzskatīšu, ka mans lūgums ievērots, un došos pats caur Valku, Alūksni, Gulbeni un Pļaviņām uz Rīgu.

Tā arī dariju, jo nekādu norādi nesaņēmu.

Drīz izmantoju iespēju caur Valku nokļūt Alūksnē, Ziemeļnieku pirmo kaujas kristību rajonā. Alūksnē gribēju sastapt arī Viktoru Eglīti ar kundzi, bij. Stalbova Mariju, jo

zināju viņus tur darbojamies kā ģimnazijas skolotājus. Viktors Eglītis, kuru ļoti cīnīju un cienu vēl vienmēr kā jaunas, garīgas patstāvības rosmes iedvesmotāju un vadoni, šoreiz drusku pārsteidza. Kad biju izteicis savu jūsmu par Niedras sakaušanu un drošu Ulmaņa valdības atgriešanās iespēju, kā arī par mūsu jauno valsti, kas tagad par tādu kļūst jau redzamā mērā, gaidītās Viktora Eglīša ekstazes vietā bija drīzāk manāmas šaubas par panākumu labumu. Ulmanis — agronoms, līdz šim galvenokārt interesējies par lopkopību. Vai Latvijā galvenā vēriba tagad netikšot vairāk pievērsta lopu, ne cilvēku kopšanai? Niedra tomēr rakstnieks un garīgāks, kaut nesaprotama viņa tik ciešā sapīšanās ar vāciešiem. Nezin, vai arī mūsu nošķirtība neveicināšot vēl lielāku provinciālismu. Kas attiecoties uz Niedru, tad Aischila tragēdija Oidips rādot, kā cilvēka darbošanās novirzot viņu no paša gribas liktenīgā nosliecē.

Mēģināju šoreiz iebilst savai lielajai autoritātei. Materiālā uzplaukšana ar lopkopības palīdzību būs varbūt Ulmaņa primārā interese, bet garīgo interešu sargāšana taču atkarāsies no mums pašiem. Provincas stāvoklis, kāds mums bija līdz šim, bija galvenokārt arī mūsu līdzšinējā provinciālisma cēlonis. Sava valsts, turpretī, tīri automatiski liks būt sakarā ar plašo pasauli un tās visāda veida strāvotajiem. Bažas par to, kā esmu dzirdējis, kur mēs liksim savu inteligenci, atkrit jau ar to, ka pašu valsts mums radīs lielu inteligences pieprasījumu visdažādākās nozarēs, kādas pirms pašu valsts mums nemaz nevarēja būt.

Galū galā izrādījās — nekādas būtiskas domstarpības mums nebija, un Eglīšu pāris, sarunas turpinot, pavadīja mani no pils uz staciju. Gājām pa kara ratu izbauptu ceļu, pie kam toreiz mazais, bet tagad visādi lielais Anšlavs tecēja līdzī gar ceļmalu, meklējot un atrodot ko interesantu tur.

No Alūksnes mans ceļš gāja caur Gulbeni, Cesvaini, Madonu un Pļaviņām uz Rīgu. Piemājos, protams, pāris dienas Cesvainē, lai apraudzītu mājiniekus, kurus biju atstājis iepriekšējā gada novembrī. No maniem radiem bija aizvests uz Gulbeni un noslepkavots klusais Tīlēnu saimnieks Grasis.

Mežos bija slapstījušies Kļaviņu Augusts un Podiņu Jēkabs. Tāpat vairāki citi bija paglābušies kā varēdami. Kangaru saimnieks Kalniņš bija aizvests nomocīšanai uz Maskavu. Tādu ģimeņu, kas nebūtu cietušas no lielinieku vajāšanām, bija maz. Tagad atkal dzīve gāja ierastās sliedēs, priecājoties, ka var strādāt un dzīvot bez baiļošanās. Lielākos mežos gan vēl slepās komunistu paliekas.

Vai bija prieks arī par savu valsti? Neviens nespieda tādu rādīt, kā tas bijis lielinieku laikā. Un lauku cilvēks nemīl arīšķības. Valsts tikko sākās. Ka nebūs viegli, to saprata visi. Ar pašu rokām un pašu galvu viss būs jāpanāk.

Rīgā iebraucot jūlija sākumā, biju divreiz šķērsojis Latvijas ziemeļu resp. austrumu daļu. Bija sācies jauns posms Latvijas dzīvē.

Nobeidzot, nejūtu grēka, ka tik daudz esmu uzkavējies pie Liepājas un arī Ziemeļlatvijas notikumiem.

Šai sakarībā tikai piezīmēju, ka pielikumā vēl pievienoju profesora fon Rimšas ļoti vērtīgā darba "Niedras epizode" apskatu.

ATKAL RĪGĀ

Golca spēku sakaušana Ziemeļlatvijā bija pirmo reizi devusi pilnīgu faktiskas izrīcības iespēju Sabiedroto pārstāvjiem Baltijā, kādi nu viņi te bija sagādījušies. Nesekmīgo Golca pilnīgi ignorēto "pavēļu" vietā viņi tagad varēja tikpat kā neierobežoti rīkoties pēc sava prāta. Viņu autoritāte (pārstāvēto valstu dēļ) bija tik liela, ka varēja neklausīties vāji izteiktos vietējo varu iebildumos, ja tādi vispār bija. Šis pašas vācu spēku sakaušanas dēļ tagad arī pulkvedis Balodis, droši acis skatīdamies vācu majoram Flečeram, varēja pateikt, ka vairs neatzīst viņu par savu

priekšnieku. Protams, tas bija noticis ar Sabiedroto pārstāvju piekrišanu vai pat norādi, jo tiem paklaustja arī Balodis. Šis pašas vācu (Niedras "Latvijas armijas") sakaušanas dēļ Niedras "kabinetā" bija izcēlusies liela pānika. Lielā satraukumā rakstītā 26. jūnija sēdes (paša bij. "virspavēlnieka" Vankina vadībā) protokolā rakstīts: "Ja pie Juglas, tad demisionēt. Tagad ir laiks". Katrai ministrijai izsniedzami līdz 100.000 rubļu. (Niedra, 200).

Pats Niedra tad jau Rīgu bija atstājis, lai kopā ar savu "ārlietu ministru" fon Brimmeru dotos uz Liepāju pie Sabiedroto pārstāvjiem un tiem eventuāli nodotu "savas pilnvaras" līdz ar notu Sabiedroto valdībām. (Niedra 195).

Niedras atmiņās un arī citur nav skaidri redzams, kur viņš meklējis Sabiedroto pārstāvjus, kur saticis un ko ar tiem runājis, vai savas "pilnvaras" tiem nodevis, bet spriežams, ka kaut kas tāds ir bijis, jo tā paša 26. jūnija pēcpusdienā uz "Saratova" pie Ulmaņa bija ieradies snobīgais un manāmi vācbaltu muižniekiem labvēlīgais angļu plkv.-ltņ. Tallents kopā ar Anglijas politisko pārstāvi pie mums Grantu Vatsonu pārrunāt ja un a s v a l d ī b a s sastādīšanu. Ulmanis pastāvējis, ka vispirms formāli jāatjauno viņa līdzšinējā valdība. Tad tā arī vienojušies, ka 27. jūnijā Ulmanis ar līdzšinējo valdību izkāps krastā Liepājā. Tallents uzmetis attiecīgo publicējumu. Pēc Vatsona stāstījuma "skatuve bija sagatavota, lai Ulmanis un viņa ministri varētu atgriezties Liepājā. Pat slavens teātra režisors nebūtu varējis labāk izkārtot viņu izkāpšanu krastā". Nav nozīmes atkārtot tādu vērtētāju penterējumus par latviešu spontāno sajūsmu, redzot savu valdību atkal savā vidū. Vatsona kungam tas ir teātris. Te viņš rāda, cik pielipīga var būt nesaprašana, lai nelietotu citu vārdu. Gribēdams pateikt ko asprātīgu, viņš atkārtu no vāciešiem dzirdētu smējumu par latviešu neatkarības teātri. Arī lielās valstīs visi cilvēki nav lieli.

Pēc triumfa Liepājā mūsu valdība atgriezās Rīgā vēl lielāka triumfa spožumā. Bet kā tur, tā te valdība atradās zināmā Sabiedroto pārstāvju atkarībā. Tālaika apstākļos tas jāsaprot.

Sabiedroto vietējiem pārstāvjiem laikam vēl nebija gluži izgaisis Golca spēku efekts, kas bija tos sugestējis līdz Cēsu kaujām, tāpat tos manāmi spieda bažas, ka latvieši un igauņi izrēķināsies ar vietējiem vāciešiem, ar kuriem daži pārstāvji bija tikuši draugos. Sabiedroto pārstāvji tāpēc bija pūlējušies, lai izbeigtos cīņa pie Rīgas un nenotiktu cīņas pašā Rīgā. 30. jūnijā Liepājā bija notikusi Sabiedroto Baltijas militāro misiju apspriede angļu ģen.-majora Berta vadībā, kas uzdeva franču pulkvedim Diparkē (nesen ieradies) ievadīt jaunas pamiera sarunas. Diparkē 1. jūlijā bija devies pie Golca, kurš sākumā uzstādījis savas stipras prasības, bet tad piekritis evakuēt Daugavas labo krastu, kur vēl Salaspils rajonā atradās Bišofa "Dzelzsdivīzija". Tāpat apsoltījis atsaukt no Landesvēra valsts vāciešus. Pēc šī panākuma Diparkē bija devies uz Siguldu pie igauņu - latviešu uzvarētāju spēku komandiera igauņu 3. divīzijas komandiera ģenerāļa Pедера. Tas bija atbildējis, ka neslēgs nekādus līgumus ar vāciešiem, ne Golcu, ne Landesvēru, bet prasījis, lai vācu spēki atiet uz dienvidiem no līnijas Kaugurciems—Sloka—Dalbe—Lielvircava. Viņš liek priekšā Rīgu pārņemt Baloža un Zemitāna vienībām ar daļu igauņu artilērijas, līdz Ulmaņa valdība būs paziņojusi, ka spēj uzturēt kārtību Rīgā.

Diparkē aizrādījis, ka Sabiedrotie ir p r e t igauņu vienību ieešanu Rīgā, un par savām sarunām ziņojis galvenam priekšniekam, angļu ģenerālim Gofam Tallinā. Pēdējais uzdevis igauņiem un vāciešiem sūtīt savus priekšstāvjus pamiera sarunām Strazdumuižā pie Rīgas. Tādas sarunas bija sākušās 2. jūlijā un divas reizes pārtrauktas nevienošanās dēļ. Beidzot Sabiedroto diktātā (priekšsēdis plkv.-ltn. Tallents) igauņu un vācu pārstāvji parakstīja 3. jūlijā tā saukto Strazdumuižas pamieru.

Pēc tā Golca spēkiem līdz 5. jūlijam jāatstāj Rīga un jāatiet uz Olaini. Turpmāk tie var piedalīties vienīgi cīņā pret Padomju Savienības armiju. Arī Landesvēram jāatstāj Rīga, un tā sastāvā var būt vienīgi Latvijas pilsoņi. Pulkvedis Balodis paziņoja, ka viņa karaspēks ieņem Rīgas valsts un pašvaldību iestādes.

Pulkvedis Tallents paziņoja, ka Sabiedrotie atzinuši Ulmaņa valdību, bet tā nolikusi pilnvaras, lai sastādītu jaunu koalīcijas valdību. Līdz tam laikam par Rīgas civilgubernātoru iecelts viņš, Tallents, bet par militāro gubernātoru amerikāņu pulkvedis-leitnants Dověls. Landesvēra komandēšanu uzņēmis angļu pulkvedis-leitnants Aleksanders.

Tas rāda, cik maz uzticības vēl bija Sabiedroto vietējos pārstāvjos Latvijas valdībai un latviešiem vispār. Ko gan nozīmētu pāris virsnieku, lai sauktos par gubernātoriem vai citādi, bez sava policijas vai militāra spēka, ja šī neuzticība izrādītos pamatota? Jeb vai Landesvēra pārņemšana Sabiedroto pārstāvja pakļautībā būtu domāta arī tādām gadījumam, kad "gubernātoriem" vajadzīgs kāds militārs spēks?

Strazdumuižas pamiera noteikumi noliedza igauņu karaspēkam (galvenajam vācu sakāvējam) Rīgā ienākt. Droši vien diktētāji bija domājuši ar to arī igauņu vadībā bijušos latviešu spēkus. Taču tie nebija minēti (laikam tos, saprotama iemesla dēļ, nebija pieminējuši arī Niedras-vācu pārstāvji komisijā). To izmantojis pulkvedis Zemitāns un viņa palīgs plkv.-ltņ. Kalniņš. Pēdējais devies pie igauņu 3. divīzijas komandiera, kura rīcībā bija latviešu brigāde, lai viņam ziņotu, ka latvieši grib doties uz Rīgu. Ģenerālis Peders tūlīt atteicis: "Labi, jūs, latvieši, varat iet uz Rīgu". No igauņu ģenerāļa Isās atbildes Ziemeļlatvijas brigādes vadība nav bijusi īsti skaidrībā, kā ģenerālis Peders uz šo latviešu rīcību skatās. Tāpēc plkv.-ltņ. Kalniņš sūtīts vēlreiz pie igauņu ģenerāļa. Līdzī Kalniņam paņemts no Liepājas kopā ar mani atbraukušais kapteinis Hartmanis, kuram brigādes štābā uzdots operatīvā nodaļa. Ģenerālis Peders arī tagad bijis tikpat mazrunīgs. Vienīgi piebūdis, ka igauņi ieņemšot latviešu frontes iecirkni un latvieši lai atstājot igauņiem savas telefona līnijas. Pulkvedis Zemitāns tad pavēlējis Cēsu pulka komandierim plkv.-ltņ. Berķim nodot igauņiem sava pulka iecirkni un sapulcēt pulku pie Lubānas šosejas un gaidīt pavēli gājienam uz Rīgu.

Plkv.-ltņ. Kalniņš 4. jūlija pēcpusdienā devies uz Rīgu pie

pulkveža Baloža. Sarunas bijušas sirsniņas, bet Balodis teicis, ka angļu militārās misijas priekšnieks plkv.-ltn. Tallents nevēlas ziemeļnieku ienākšanu Rīgā. Ieteicis runāt ar Tallentu. Plkv.-ltn. Kalniņš tā arī darījis, bet, acīmredzot, pie Tallenta nekā nebija panācis, jo kad atgriezies, kopā ar pulkvedi Zemitānu devušies apturēt Cēsu pulka gatavošanos gājienam uz Rīgu. Pulku agrākā vietā vairs neatraduši. Tas, nodevis iecirkni igauņiem, pats bija jau gājienā uz Rīgu, un 6. jūlija rītā pulks jau atradies pie Aleksandra vārtiem. Tur piebraucis automobilī pulkveža Baloža sūtīts virsnieks. Tas paziņojis, ka plkv.-ltn. Tallents pavēl gājieni apturēt, bet pulkvedim Zemitānam un plkv.-ltn. Kalniņam ierasties pie viņa, Tallenta, Bruņniecības namā.

Tur abus Ziemeļlatvijas karavīru priekšniekus sagaidījuši vairāki Sabiedroto virsnieki. Plkv.-ltn. Tallents strupi pateicis pulkvedim Zemitānam, ka latviešu karaspēks patvarīgi atstājis fronti un noārdījis sakaru līnijas ar igauņiem. Pulkvedis Zemitāns atteicis: "Nē!", bet plkv.-ltn. Kalniņš paskaidrojis, ka fronte atstāta ar tās komandiera Pedera ziņu un ka latviešu frontes daļu ieņēmuši igauņi, par ko viņi paši ar brigādes komandieri pārliecinājušies. Tallents, it kā pārsteigts, lūdzis latviešu priekšniekus uzgaidīt blakus istabā.

Kad tie pēc brīža atkal iesaukti, Tallents pulkvedim Zemitānam noprasījis, vai viņa karaspēks viņam klausot un vai viņš varot atbildēt par tā disciplīnu. Pulkvedis Zemitāns atbildējis: "Jā!" Tad Tallents paziņojis, ka Zemitāna karaspēkam atļauts ienākt Rīgā. Priekšnieki atgriezušies pie pulka, un tas varējis turpināt gājieni. Pie Gaisa tilta ziemeļniekus sagaidījis pulkvedis Balodis ar savu štābu, Tautas Padomes prezidijs, pilsētas un daudzu organizāciju delegācijas. Visa Rīga uzgavilējusi gaidītajiem, drošsirdīgajiem karavīriem.

Pašsaprotama lieta, ka galvenie Golca - Niedras spēku sakāvēji igauņu karavīri ar aizliegumu ieiet Rīgā jutās apvainoti. Diezin, vai vienīgi Sabiedroto pārstāvji baidījās no sarežģījumiem, igauņiem Rīgā ienākot? Grūti atvairīt domu, ka arī latviešu politiskai vadībai bija ērtāk, ja igauņi paliek

ārpusē. Tautas Padome (un valdība) gan bija aizsūtījusi uz Igaunijas galvaspilsētu pateicības delegāciju. Liekas, tas nebija par daudz. Liela daļa latviešu ilgu laiku sajuta patiesu pateicību igauņiem. Un tas bija vairāk. Šim pateicības jūtām nav jāizgaist ilgā ikdienā. Ar to mēs sevi nepazeminām. Gaidīsim labāk brīdi, kad arī mēs varēsim varbūt izšķirīgi palīdzēt igauņiem. Mēs tad varbūtējo kara laupījumu, domājams, cēli atstāsim tikai igauņiem un nekā nevedīsim uz savām mājām...

ARMIJAS DAĻU SAVIENOŠANA

Cēsu kauju latviešu vadonis plkv.-ltņ. Berķis, vēlākais ģenerālis, armijas komandieris un kara ministrs, rakstā "Kā savienoja dienvidu un ziemeļu armijas" (Ziemeļnieki, 42—4), atceroties dažu "dienvidnieku" virsnieku, to vidū manu pienākšanu, iziet vēl no pēdējo kauju atmiņas: "Liela kauja notika arī 2. jūlijā ... Lešku un Buņu māju rajonā notika niknas cīņas, un mums nācās ciest arī šoreiz smagus zaudējumus. Bet tas pats 2. jūlijs bija arī priecīga diena: Zaķu muižā (pie Cēsu pulka komandpunkta, A.P.) ieradās plkv. Puriņa (toreiz kapteiņa, A.P.) sūtīta rota (sk. iepriekšējo nodaļu, A.P.) un kapteiņa Cepliņa vads ar patšautenēm. Tas jau bija spēks. Drīz pie Mangaļiem kapteiņa Tilles vadībā ieradās arī 5. bataljons (no "dienvidniekiem", A.P.). Mūsu spēki auga augumā. Tad mūsu tiešais priekšnieks, igauņu 3. divīzijas štāba priekšnieks ģenerālis Reeks lika man priekšā uzbrukumu vāciešiem izdarīt pilnīgi patstāvīgi. Priekšlikumu pieņēmu un uzbrukumu noteicu 4. jūlija agrā rītā. ... Bet mūsu uzbrukums bija jāatsauc, jo 3. jūlija vakarā noslēdza Strazdumuižas pamieru. ... Mūsu valdība bija pareizi aprēķinājusi un novērtējusi, ka cīņa divās frontēs (pret lieliniekiem un vāciešiem) mums varēja

būt par grūtu. Arī apbruņojums bija ļoti nepilnīgs. Tamdēļ 3. jūlija vakarā nāca Strazdumuižas pamiers. Līdz ar to mums sākās mierīgāka dzīve." Berķis Strazdumuižas pamieru tātad vērtē pozitīvi. Viņa smagu cīņu pieredzējuša un vēl smagu cīņu priekšā bijuša karavīra spriedums sver vairāk nekā tikai spriedēju domas. "Pirmajās dienās gan bija grūti karavīrus atturēt. Kur tie pamanīja ienaidnieku, tur tūlīt gribēja doties uzbrukumā," piemetina Berķis.

Liekas, viņš gribējis rādīt, ka ziemeļnieku un dienvidnieku apvienošanās bija jau zināmā mērā notikusi pirms Rīgas, tās priekšā. Arī iegājiens Rīgā jau jaukts sastāvs. "Ap plkst. 7 vakarā tuvojamiem Rīgai. Gan istie karotāji — Cēsu pulks ar artileriju — gājām pašā gājiena noslēgumā, kamēr priekšgalā tagad lepni jāja Plan-Dubrovska eskadrons (pārnācis no dienvidu brigādes, A.P.), kas lielajās kaujās bija ņēmis niecīgu daļību," saka pulkvedis Berķis. "Uz tilta mūs sagaidīja dienvidu varonis un vadonis pulkvedis Balodis. Uz tilta arī notika dienvidnieku un ziemeļnieku armiju sastapšanās. Katra no savas malas šīs armijas bija sākušas Latviju atbrīvot."

To organizēšanās pamatā bija diezgan atšķirīgi apstākļi. Arī varbūt ne tik spilgta vadītāju personības ietekme pašos pamatos vieniem kā otriem.

Tas, kura rūpēs un nacionālā gara ietekmē bija radušās abas daļas un kurš līdz šim bija bijis viņu vienības un, cik spējot, arī vienādības devējs pēc sava amata, Jānis Zālītis, nu varēja būt tikai skatītājs. Jau 30. jūnijā, pāris dienas pēc nokāpšanas no "Saratova", Sabiedroto pārstāvju prasītā valdības pārveidošanā spiesti bijuši atkāpties vācu vairākuma pārstāvjiem nevēlamie ministri: J. Zālītis, J. Goldmanis, Sp. Paegle, un K. Puriņš. Viņu vietā nāca vācbaltu padomes ieteiktie divi vācieši, viens pārvācojies žīds un viens latvietis.

Karavīrus interesēja Apsardzības ministra un kopēja virspavēlnieka jautājums. Nostādīt vienu no līdzšiniejiem armijas daļu komandieriem pār otru kā virspavēlnieku laikam likās neērti. Bez tam tagadējā noskaņā izvēlei vajadzētu krist pulkveža Zemitāna labā. Liekas, ka tas būtu pret mūsu politikas un valdības vadītāja prātu. Liktos, ka dabiski

valdībai nāktos griezties ar attiecīgo priekšlikumu pie galvenā štāba priekšnieka ģenerāļa Mišina, kas bija turpat "pie rokas". Arī daži Sabiedroto misiju locekļi bija ar viņu iepazinušies, un viņš bija pie tiem dienestā bijis jau Murmanskā. Kā latviešu strēlnieku I brigādes komandieris viņš gan nebija populārs kļuvis ne karavīros, ne civillistos. Nav zināms, vai ar viņu šai lietā runāts. Labi bija, ka palīdzējis, kā ne reti mūsu notikumos, bija gadījums. Tas mums bija pievienojis Krievijas cara armijas ģenerālleitnantu latvieti Sīmonsonu.

Tagad mēs zinām, ka šis cienījamais karavīrs, dzimis 1859. gada 4. aprīlī Salacas pagastā (tātad arī "ziemeļnieks"), miris 1933. gada 13. janvārī un apglabāts Rīgā Brāļu kapos.

1880. gadā, sasniedzis 21 gadu, viņš bija iestājies karadienestā, bet jau 1904. gadā viņš absolvējis ģenerālštāba akadēmiju (kara augstskolu) un kā pulkvedis-leitnants un bataljona komandieris piedalījies krievu un japāņu karā. 1910. gadā viņš jau ir "pilns" pulkvedis un kā tāds un 66. kājnieku pulka komandieris viņš tiek iesaistīts Pirmajā pasaules karā. Drīz viņam uztic brigādes komandēšanu, paaugstinot par ģenerālmajoru. Tad seko divīzijas komandiera postenis un ģenerālleitnanta dienesta pakāpe. Jāievēro šī latviešu zemnieku dēla tādi sasniegumi jau miera laikā, kad vairums kājnieku virsnieku Krievijas armijā parasti dienestu beidza rotas komandiera postenī, atstāti tālī līdz atvaļinājumam "maksimālā vecuma dēļ". Tas rāda, ka viņš nebija gluži "parasts" vīrs. Vecākie "miera laika" virsnieki droši vien viņu zināja kaut vārda pēc. Domāju, vairumam citu latviešu karavīru viņš bija pilnīgi nepazīstams. Kad es viņu, atgriezies Rīgā, sastapu jau arī kā apsardzības ministru un armijas virspavēlnieku, vēroju viņu, protams, ar lielu interesi. Sākumā domāju — uz līdzšinējo latviešu vecāko miera laika virsnieku pieredzes pamata — ka būs grūti ar viņu latviski sarunāties. Gluži tā nebija. Nezinu, cik tas viņam bija viegli vai grūti, bet latviski teikto viņš, uzmanīgi klausoties, redzami saprata visu un arī latviski atbildēja vienkāršos teikumos, bez manāma krievu vārdu iejaukuma vismaz tālīs pāris īsos teikumos, ko man nācās ar viņu pārmt. Viņam jau bija apaļi 60 gadi, manā

toreizējā uztverē pamatīgs vecums, bet daudz to nevarēja tomēr just. Man likās, viņš labi reprezentēja krievu i e r i n d a s ģenerāļa tipu. Ar zobena jostu virs manāma vēderiņa. Tomēr uzmanīgs un laipns pret cilvēkiem, vienalga, kas tie būtu. Man palika no viņa labs iespaids. Protams, ka viņš bija ienācis pavisam citā gaisotnē un pavisam citādā karaspēkā, nekā darbojies līdz šim. No agrākā viedokļa viņš tagad bija kļuvis par dumpinieku komandieri. Likās, viņam nebija pretīgs šis uzdevums. Tikai tas viņam vēl bija jauns un neparasts. Vajadzēja tanī iedzīvoties. Un to viņš centās ar manāmu izprašanas gribu. Šķiet, viņā nebija izžuvušas vēl latviešu asinis.

Nav gluži skaidrs, kā viņš "uziets". Kapteinis Valdemārs Beķeris, kas savās atmiņās atestējas kā visa izdarītājs, raksta, ka, domājot par kompromisu dienvidnieku un ziemeļnieku saliedēšanā, viņš domājis par virspavēlnieku, "un tādu es atradu, uzmeklējot ģenerāli Sīmonsonu" (V. Beķeris, Manas atmiņas. ... Autora izdevums, Rīgā, 1925, 96. lpp.). Viņš gan pats ģenerāli Sīmonsonu šai postenī nesakās iecēlis, bet devies uz Liepāju pie Ulmaņa, kuram uzsvēris, ka igauņus nevar Rīgā ielaist. "Izteicu savas domas, ka par virspavēlnieku jāuzaicina ģenerālis Sīmonsons, par štāba priekšnieku pulkvedis Kalniņš un par kara ministru Zemgals. Ulmanis tam piekrita. Saruna bija īsa un sausa." (103. lpp.). Var tā būt un arī nebūt, kā daudz kas šiverīgā V. Beķera atmiņās. Tas nav tik svarīgi. Tiesa gan arī, ka Ulmanim, tāpat kā daudziem citiem, kapteinis V. Beķeris "krita uz nerviem".

Ģenerāļa Sīmonsona uznākšana karaspēku priekšgalā vairumam, protams, bija pārsteigums un neliecināja par kontakta meklēšanu ar mūsu karaspēka idejisko sākumu. Kas attiecas uz viņa "sameklēšanu", tad šķiet, tā bija viegla lieta: no 6. jūnija viņš jau atradās Baloža spēku sastāvā.

Kad es iegāju Apsardzības ministrijā, kura tagad bija zināmajā lielajā stūra namā Elizabetes un Valdemāra ielu krustojumā, neatradu tur ne tikai apsardzības ministru (viņa funkcijas Zālīša vietā laikam tad bija pārņēmis uz kādu laiku pats ministru prezidents), ne arī kādu no "mana laika"

ministrijas darbiniekiem, izņemot vienu mašīnrakstītāju. Jutu, ka manas funkcijas pārņēmis kapteinis Liberts (saukts arī par "Garo Libertu"), miera laika virsnieks, kas bija parādījies jau uz "Saratova". Viņš likās stāvam aiz papīru sagatavošanas iecelšanām, kurām bija vajadzīgs ministra paraksts. Viņš manā uztverē vadīja citu vecāku, bagātīgi saradušos miera laika virsnieku sadali amatos un amatu meklēšanu viņiem. Bija prieks skatīties, cik daudz viņu — veco virsnieku — bija izdzīvojuši smago "imperiālistisko" un vēl smagāko Krievijas "pilsoņu karu". Kādā veidā tas noticis, neviens daudz neinteresējās. Arī es ne. Bija tikai gandarījums, ka jaunā Latvijas valsts jau tik tālu, ka var kā magnēts pievilkt tik daudzus nesen projām aizklidinātos militāros un arī civilos darbiniekus, ka var tiem dot arī daudz maz "piedienīgus" posteņus. Tas nekas, ka viņi pagrūda ar elkoni vai likās neredzam ceļa pašķirējus un tādu iespēju sagatavotājus. Sākumā nebija vietas arī dažam jau agrāk pienācējam miera laika virsniekam. Piemēram, kādu laiku malā nostumts izrādījās pulkvedis Adienis. Saticis mani uz ielas, viņš sarūgtināts izsauca: "Redziet, kā mūs pied..." Es, pārsteigts par ļoti korrekta ģenerālštāba pulkveža rupjo izteicienu, varēju tikai pateikt, ka to jau sen biju paredzējis un, kā viņš zina, vairākkārt pateicis jau Liepājā. Jāpiecējas, ka esam sagatavojuši iespēju kaut cik izplesties tik daudziem. Neesmu neko uzskatījis kā savu īpašumu, uz ko man vienam tiesības. — "Jūs esat savāds cilvēks, ja tas, kas notiek, Jūs neaizskar. Vai arī Jūs izliekaties, ka neaizskar. Liepājā Jūs bijāt visa darītājs Apsardzības ministrijā," teica Adienis. Viņš gan Satversmes Sapulces vēlēšanās balsojot par sociāldemokrātiem. — "Kas ar to būs panākts?" — prastju. "Vismaz parādīts protests šādai politikai," Adienis atteica. "Kas to redzēs?" — neatlaidos arī es.

Vecais pulkvedis gan drīz samierinājās, jo viņam tika atņemts galvenā štāba priekšnieka nosaukums, ģenerāli Misiņu iecelot par karaspēka inspektoru.

Galvenā organizatoriskā darbība tagad notika Virspavēlnieka štābā, par kura priekšnieku bija iecelts darbīgais

pulkvedis-leitnants Kalniņš. Kapteinis Hartmanis bija iecelts par Operatīvās daļas priekšnieku, štāba priekšnieka tuvāko līdzstrādnieku. Tādā amatā viņš jau neilgi bija darbojies Ziemeļbrigādē. Tā var teikt, ka armijas vadība tagad nāca no "ziemeļniekiem". Virspavēlnieka štābā, Operatīvā daļā, par Operatīvās nodaļas priekšnieku bija pārņemts kapteinis Bachs, mans agrākais palīgs. Vienīgais, ko es atradu "augšā" no pirmsastāva.

Arī karaspēka organizācijā bija atmests dienvidos praktizētais atsevišķu bataljonu un brigāžu princips, kādu biju paredzējis visam mūsu bruņotam spēkam. Tagad gāja vecās sliedēs — ar divīzijām — ("ģivīzijām") un pulkiem. Tā bija miera laika kaulos un asinīs iegājusi automatiska lieta. Līdzšinējās vienības pārorganizēja un ietilpināja vispirms trīs divīzijās ar trīs kājnieku un vienu artilērijas pulku un vienu jātnieku eskadronu un vienu inženieru rotu katrā divīzijā. Tā Baloža brigāde kļuva par Kurzemes divīziju, bet Zemitāna — par Vidzemes divīziju. Abi līdzšinējie brigāžu komandieri kļuva par divīziju komandieriem.

Vidzemes divīzijā divi pulki iegāja ar saviem bijušiem, vēsturiskiem nosaukumiem — Valmieras un Cēsu pulks. Trešo šīs divīzijas kājnieku pulku izveidoja no Ziemeļlatvijas brigādes rezerves pulka un Austrumfrontes (Jansona) rezerves bataljona. Šī divīzija savas vēsturiskās pagātnes mantojuma ziņā izrādījās laimīgāka. Armijas dienvidu grupa bija pastāvējusi no atsevišķiem bataljoniem, kas tagad kļuva "neatsevišķi" parasti bataljoni, saplūstot pulku sastāvā un zaudējot savus vēsturiskos nosaukumus, kas bija doti cildinājumā un pateicībā par kaujas nopelniem. Tā Latvijas Neatkarības rota, kas tādu pat nosaukumu bija tālākveidojumā devusi bataljonam, kurš no tās izauga, tagad šo nosaukumu zaudēja kā nebijušu. Tagad divīzija tika sastādīta no tā sauktiem Liepājas, Ventspils un Jelgavas pulkiem. Pulku nosaukumi gan sauca atmiņā vietas, kur cīņas bijušas (pie kam Ventspils pulku iespaidīgāk būtu nosaukt par Ventas pulku), bet ne vairs tik dzīvi, kā tas reiz bijis. Iespaidīgāk, manuprāt, bija paturēt Neatkarības un Studentu pulku nosaukumus. Cēsu

rotas resp. bataljona ieplūšana Cēsu pulkā un pāriešana pie Vidzemes divīzijas bija gluži dabiska pēc Cēsu rotas izcelsmes. Tāpēc divīzijas otra pulka nosaukums būtu radāms jauns, piem. — Ventas vai Kalpaka pulks. Varbūt to varētu ievērot, kad reiz radīsies jauna Latvijas armija. Pēc Vidzemes un Kurzemes arī Latgale nebija aizmirsta. Arī tā dabūja savu divīziju, kuru formēt un komandēt uzdeva pulkvedim Berķim. Zemgale agrākā (krievu) oficiālā iedalījumā neeksistēja. Tāpēc tās divīzija arī nāca kā pēdējā, par tās komandieri ieceļot pulkvedi Dankeru. Jansons vienīgais no galveniem ziemeļniekiem jaunajā plānojumā bija palicis līdzšinējā postenī — kā Valmieras pulka komandieris. Arī Baloža brigādes atsevišķo bataljonu komandieri palika parasto bataljonu komandieri. Par pulku komandieriem nāca "vecie", brigādē nebijušie miera laika virsnieki.

Kapteinis Bachs, mani reiz uzmeklējis, teica: "Mēs prātojam, ko tev dot?" — "Kas tie "mēs" bijāt?" — noprasīju. "Nu es, Hartmanis, arī Kalniņš." — "Kāpēc tad tādas rūpes par mani?" — "Iznāk negliti, ievērojot, kas tu biji. Mēs atradām, ka vispiemērotāk būtu, ja tu ietu uz kādu divīziju par štāba priekšnieku. Arī es iešu par kādas divīzijas štāba priekšnieku, bet tu vari izvēlēties, kuru divīziju tu gribi. Pēc tam es izvēlēšos savu." — "Tu zini manu ieskatu par "ģivizijām". Ja atrodu tādas par atavismu mūsu apstākļos, tad nevar būt lielas gribas tādās darboties." Es pārmetu Bacham, ka nav aizstāvējis mūsu organizācijas projektu. Par to nevarējusi būt ne runa, stāstīja Bachs. Nekādas eksperimentēšanas ar jauninājumiem! Priekšniecība pieradusi pie pārbaudītā un labi pazīstamā. Bez tam taču arī mūsu kaimiņiem igauņiem tāda iekārta. — Jā, es brīnos par Laidoneru, teicu. Viņš taču pats galvenās sekmes guva ar saviem atsevišķiem bataljoniem un bruņotiem vilcieniem. Lai kā tas būtu, pagaidām es palikšu Rīgā, vienalga kādā amatā. Varbūt arī nekādā. Gribu noskatīties tuvumā. Pateicos tiem, kas par mani domājuši. Taču tā nu ir, ka par divīzijas štāba priekšnieku es atsakos iet, teicu Bacham.

Izrādījās, ka arī viņš nesteidzās aiziet uz divīziju. Mēs ar

Bachu atkal draudzīgi darbojāties kopā virspavēlnieku štāba Operatīvā daļā. Pie tam man vispirms piekrita kāds uzdevums, kas man gribēja uzgulties jau Ziemeļlatvijā. Tikai tagad tas apņēma visu Latviju. Un netiku no tā vaļā.

CENZŪRA

Nevienam rakstītājam nav laikam cita vēl pretīgāka vārda. Un taču tā izcelsme ir savus 2 1/2 tūkstošus gadus veca un isti cienījama (jādomā) sākumā. No vēstures skolas grāmatām zinām, ka tā sauktos cenzorus Romā varēja ievēlēt tikai no patriciešiem. Tā bija augsta divu viru iestāde pilsoņu un senātoru sarakstu sastādīšanai un kontrolei, lpašumu novērtēšanai, tikumības lietu izšķiršanai, valsts zemes izīrēšanai un līdzīgiem uzdevumiem, kādi tad bija ar vērtēšanas raksturu. No šejienes arī vārdi cena un cenzs (arī būtībā mazsimpatiski vārdi). Ar šo vārdu nosaukta arī vēlāk dažāda veida pārraudzība, kas galvenokārt izpaudusies valsts uzraudzībā par publikācijām presē un skatos, tagad arī filmās un citās starpniecēs cilvēka ietekmēšanai politikas, peļņas vai cita nolūka dēļ. Tā cenšas visas šīs izpausmes kontrolēt un pakļaut valsts vadībai vai cita organa interesēm. Vēsturē bijušas un zināmā mērā vēl tagad pastāv priekš vai pēccenzūras, kā piem., konfesjonālā, viena no vecākām. Militāras cenzūras pastāvēšana arī laikam nebūs visjaunākā. Tā esot pastāvējusi visās armijās. Strēlnieku virsnieki to labi atcerējās no kareivju vēstuļu lasīšanas resp. cenzēšanas uzdevuma.

Cenzora uzdevumam, nenorādot gan, ko cenzēt, bet laikam domājot laikrakstus, mani bija, kā agrāk minēju, norīkojis pulkvedis Zemitāns. Nejutos glaimots, bet neņēmu to arī ļaunā vai nopietni. Manā uztverē jaunajā Latvijas valstī, kas sevi

deklarēja par tiesību valsti ar visiem demokratiņā saprotamiem piedevumiem, kā vārda, preses u.t.t. brīvību, to ierobežot, manuprāt, nebija kāda karaspēka priekšnieka "rektē", ne arī viņš to likumīgi varēja kādam uzdot. Taču drīz man bija jāpieredz, ka tāda atsaukšanās uz Tautas Padomes un valdības deklarāciju izrādījās nesekmīga.

Kādā jaukā jaunās virspavēlniecības dienā mani aicināja pie štāba priekšnieka plv.-ltņ. Kalniņa. Aicinātājs bija Operatīvās daļas priekšnieks kapteinis Hartmanis, kurš arī piedalījās sarunā.

Štāba priekšnieks paziņoja, ka valdība uzdevusi virspavēlniekam šinī sarežģītjumu un cīņu laikā ievest visu drukas darbu, kā arī iespējamības robežās pasta un telegrafa kara p r i e k š c e n z ū r u . Pārrunājot vienojušies, ka šim uzdevumam vispiemērotākais kapteinis Plensners. "Šai sakarībā pie štāba Operatīvās daļas nodibināta Kara cenzūras nodaļa, ieceļot Jūs par tās priekšnieku. Apsveicu un novēlu labas sekmes," teica štāba priekšnieks.

Pulējos iebilst, ka diezin vai kāds virsnieks un sevišķi vēl mazliet literāts par tādu uzdevumu var priecāties. Tāpat atsaucos uz 18. novembra deklarējumiem par vārda un preses brīvību, korrespondences neaizskaramību u.t.t. "Netielējies!" — iejaucās Hartmanis. "Likumīgo pusi lai nokārto politiķi. Mums jādara, kas mūsu uzdevums, mūsu apstākļos nosakot to, ko var un ko nevar, tu pats saproti. Saki labāk, cik cilvēki tev būs palīgā vajadzīgi."

Atteicu, ka nevaru vēl ko noteiktu pateikt. Nav vēl man pārskata, piemēram, par visiem laikrakstiem, daži iznāk provincē. Tie Rīgā nebūs cenzējami. Tāpat spiestuves ir arī mazpilsētās. Pasta un telegrafa kantori tāpat. Būs tātad cenzoru vajadzība arī ārpus Rīgas, ja man jāvada visa cenzēšana. Cenzēšanai nederēs kurš katrs. Vajadzīga izglītība, preses darbības pazišana daudzmaz, valodu prašana. Arī tādu valodu, ko es nevarēšu pārkontrolēt, kā piemēram, židu vai kādu citu, ko nepazīstu. Vajadzēs tāpēc meklēt darbiniekus arī ārpus karadienesta sastāvošiem. Jāparedz cenzoru algas, domāju — civilistiem apm. kā jaunākiem virsniekiem. Arī

skaitu varu iedomāties paprāvu, ne tik vien, cik bija Apsardzības ministrijā manā laikā.

"To visu Jūs nokārtojiet ar kapteini Hartmani. Arī telpas Jūsu vajadzībām. Ja gadās kādi sarežģījumi, apspriedīsimies visi trīs. Paldies, kapteiņa kungs!" Tā bija mana pirmā saruna ar Virspavēlnieka štāba priekšnieku.

Darbinieku nebija trūkums, un tos nevajadzēja neko meklēt. Tie paši pieteicās, viens no otra jauno eksistences iespēju uzzinājuši. Vairumam rakstnieku nebija viegli. Tiem parasti bija bijusi kāda blakus nodarbošanās, bet kara apstākļu dēļ zudusi. Tā pie manis pieteicās un sāka kara cenzūrā darboties pavisam ap 70 cilvēku. No rakstniekiem, kurus līdz tam biju pazinis tikai vārda pēc, manos darbiniekos tagad bija, piemēram, Ed. Cāltis, J. Vainovskis, Ed. Miķelsons (Haralds Eldgasts) un vairāki citi arī jaunāki, piem., Ērmanis un J. Veselis. Protams, arī draugs Pāvils Rozītis bija klāt. No studentiem pienāca teologs ltn. Teriņš, klasisko valodu filologs Ģiezēns, medicīnas students Staprāns (Sergeja brālis) un pāris citu. Par saviem palīgiem aicināju kapteiņus Aleksandru Grīnu un P. Kažmeru (pēc iznākšanas no slimnīcas). Tāpat vltn. Enkmanis atkal bija pie manis. Pastā Rīgā izrādījās no lielā kara laikiem kara cenzors — vecāks, iestrādājies kungs ar pāris palīgiem. Citur pastos cenzēšanu ar blakus piemaksu uzdevu pastmeistariem. Ar vietējiem spēkiem iztikām arī provinces spiestuvēs. (Viss iespējamais bija cenzējams.).

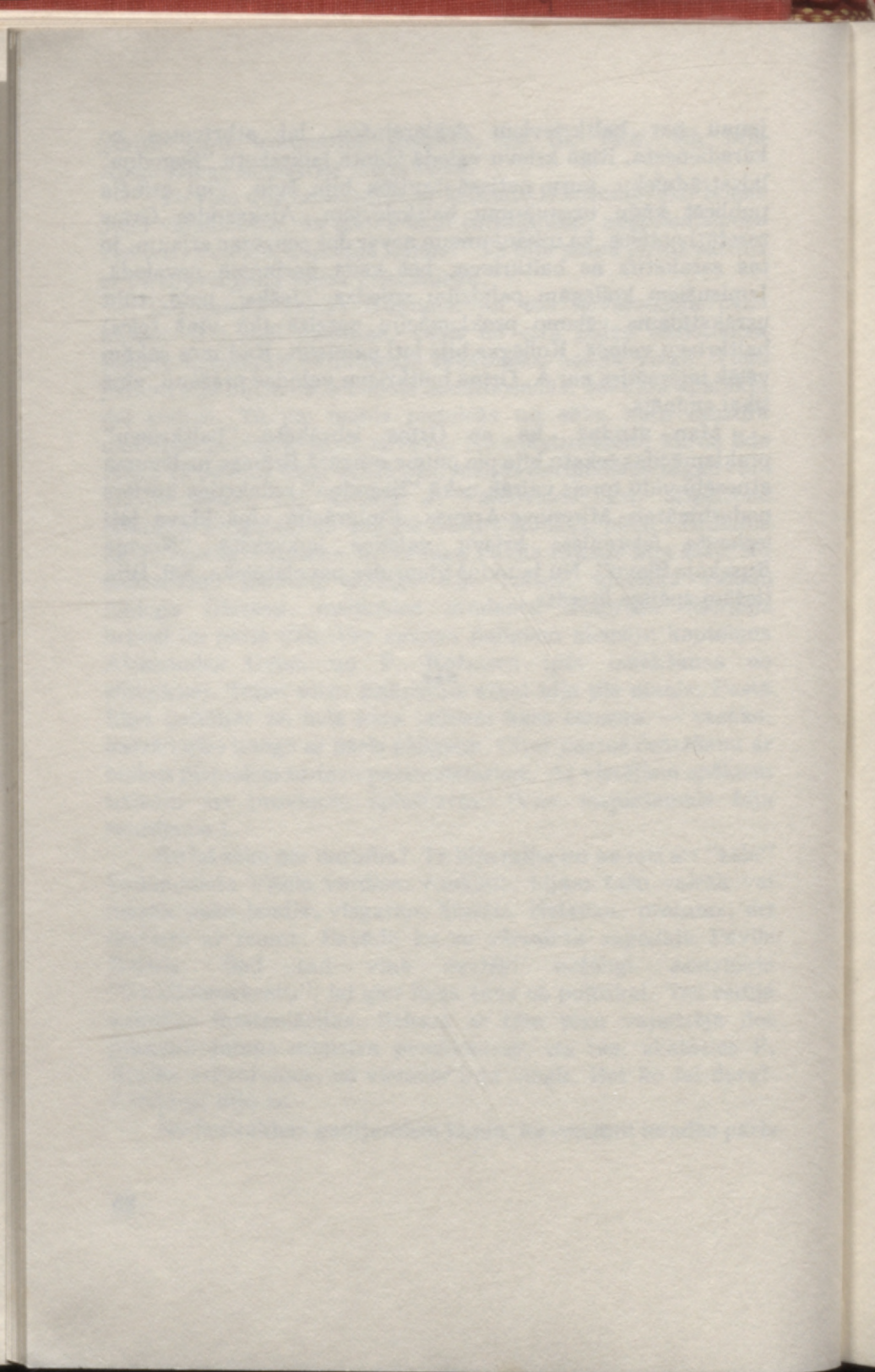
Ko lai saka par darbību? Tā bija raiba un ne reti arī "zaļa" (komponista Vītola vārdiem runājot), bijām taču vairāk vai mazāk pašu ļaudis, visgarām literāti. Netrūka, protams, arī nemiera ar mums. Savādi, ka to visvairāk sagādāja Pāvils Rozītis. Šad tad viņš sevišķi nežēlīgi sastrīpoja "Sociāldemokrātu", lai gan likās tuvs tā politikai. Tas radīja vairākas interpelācijas. Sakarā ar tām man vajadzēja dot paskaidrojumus ministru prezidentam, un tas, skatoties P. Rozīša svītrojumos, ne vienmēr bija viegli. Bet ko lai dara? Atbildīgs biju es.

No jautrākiem gadījumiem jāmin, ka cenzūrā ieradās pāris

jaunu par baltkrieviem deklarējušos, lai atbrīvotos no karadienesta, Rīgā krievu valodā izdotā laikraksta "Segodņa" līdzstrādnieku, kuru patiesā tautība bija žīdu. Viņi gribēja publicēt kādu uzsaukumu baltkrieviem. Aleksandrs Grīns rezolūti noteica, ka uzsaukumam nevar dot cenzūras atļauju, jo tas sarakstīts ne baltkrievu, bet kādā nezināmā nevalodā. Izmisušiem kolēģām palīdzību sniedza "Ješka" pats, tūlīt uzrakstīdams vēlamo proklamāciju pareizā (kā viņš teica) baltkrievu valodā. Kolēģas bija ļoti pateicīgi. Kad mēs sākām vēlāk interesēties par A. Grīna baltkrievu valodas prašanu, viņš tikai smīnēja.

Man atmiņā, ka ar Grīna izbrāķēto "baltkrievu" proklamācijas tekstu bija pie mums cenzūrā Brāmsa uzdevumā atnesēju vidū toreiz vairāk nekā "Segodņa" redakcijas kurjērs nodarbinātais Mironovs-Arguss. Emigrācijā viņš kļuva ļoti iecienīts feļetonists krievu valodas laikrakstā "Novoje Russkoje Slovo". Nu jau viņš viņsaules pavalstnieks. Žēl. Bija tiešām spējīgs literāts.

***

NOTIKUMI 1919. GADA OTRĀ PUSĒ

GOLCU UN VIŅA KARASPĒKU NEIZDODAS IZSPIEST AR LABU

1919. gada otrā puse pie mums iesākās, pēc Golca spēku sakaušanas Ziemeļvidzemē, ar Strazdumuižā noslēgto pamieru, kas oficiāli ilga no 3. jūlija līdz 8. oktobrim, t.i. trīs mēnešus un 5 dienas. Šai laikā Latvijas valdības rīcībā bija teritorija un rīcības brīvība lielāka, kāda tai bija bijusi kopš valsts proklamēšanas. Tomēr arī tagad gandrīz visa Latgale bija vēl lielnieku varā, bet Golca spēki, pamiera nodrošināti, varēja rīkoties Jelgavas, Bauskas, Saldus un Priekules rajonos. Jāpiemin, ka arī Lietuvas karaspēka "varā" atradās Subates un Ilūkstes rajoni. Karaspēka apvienošanas un pārorganizēšanas nolūkā bija nodibināts Virspavēlnieka postenis. Par tādu, lai neapvainotu vai neizceltu kādu no līdzšinējiem dienvidu vai ziemeļu spēku pavēlniekiem, kā jau teikts, bija aicināts bijušais Krievijas armijas ģenerālleitnants Dāvids Šimonsons. Latvijas armijai bija pievienojušies vairāki "vecie" (pēc dienesta) bij. Krievijas armijas virsnieki. Tomēr ar tādu pakāpi un bijušo dienesta stāvokli kā ģenerālis Šimonsons vēl neviens cits. Uzņēmies pienākumus, ko liktenis viņam bija uzlicis, viņš pildīja arī tagad tos pēc labākās apziņas un lielās pieredzes.

Pateicības vietā politiskā vadība nejutīgi un apvainojoši pārgāja viņam pāri, varbūt, lai segtu savu atkārtoti maldījušos optimismu un pārsteidzīgo rīcību.

Ka pašreizējais pamiera stāvoklis ir nestabils, ka agrāk vai

vēlāk Golcs un viņa rīcībā esošie spēki, kā arī to politika, kas viņus vadīja, meklēs "revanšu", — par to Virspavēlnieka štābā šaubu nebija. Citādos ieskatos bija mūsu politiskā vadība. Sabiedroto varas suģestēta, viņa paļāvās, ka Sabiedrotie, kas bija radījuši šo stāvokli, piespiedīs vāciešus izpildīt to, ko viņi ar Strazdu muižas nolīgumu bija apņēmušies pildīt.

Ir zināms, ka, jūtot latviešu nemieru par Vācijas spēku palikšanu Kurzemē, Sabiedroto pārstāvji vismaz trīs reizes bija mēģinājuši izdarīt spiedienu uz Golcu.

Tā jau 19. jūlijā Sabiedroto galvenais pārstāvis Baltijā ģenerālis Gofs (Gough) bija nolīcis satikšanos ar Golcu kādā vietā pie Rīgas — Jelgavas šosejas (Vintapos) vācu evakuēšanās jautājuma pārrunai.

Ģenerālis Golcs bija jau iepriekš saņēmis savas priekšniecības Berlīnē norādi, ka Baltijas evakuācija, kaut arī Sabiedrotiem apsoltā, nav vēlama un ka tās aizkavēšana atstājama Golca izveicībai (General von der Goltz — Meine Sendung etc. 232. lpp.). Golcs tad arī Gofam norādīja, ka, pirms iesākt evakuāciju, vajadzīgi divi priekšnoteikumi: a) ka evakuāciju netraucēs pretinieki (t.i. latviešu) karaspēks un b) pirms evakuācijas jānoskaidro to karavīru liktenis, kas vēlas te palikt un iegūt Latvijas pavalstniecību. Pašā evakuācijā vispirms jāizved visas kara mantas, daļai karaspēka ieņemot dienvidos no Šauļiem uztverošu pozīciju, pēc kam sāksies stipra arjergarda (aizmuguri sedzoša daļa, A.P.) izvākšana. Visai evakuācijai nepieciešamas 75 dienas. Gofs atsaucies uz Versaļas miera līguma noteikumiem, ka vācieši Latvijā palikt nevar. Sarunas pārtrauktas, nepanākot vienošanos ar Golcu (kurš arī nepieņēmis ģenerālleitnanta Gofa sniegto roku.).

Lai nedotu Golcam pamatu sūdzēties it kā par latviešu uzbrukumiem (kādu nebija), pēc mūsu virspavēlniecības priekšlikuma Sabiedroto misijas priekšnieks Latvijā ģenerālis Berts (Burt) noteica 25. jūlijā neitrālu joslu, kuru nedrīkstēja pāriet nevienas puses karaspēks. Šo joslu domāja pakāpeniski pārcelt uz dienvidiem, tā ka vācu karaspēks beidzot būtu izspiests no Latvijas zemes. Sabiedroto pārstāvji drīz pārliecinājās, ka Golcs nemaz neievēro viņu noteikumus. Tādēļ

2. augustā Gofs noteica jaunu satikšanos ar Golcu. Uz Gofa paziņojumu, ka Sabiedrotie pavēl vāciešiem Golca uzraudzībā evakuēties līdz 20. augustam, Golcs Isi un vienkārši atteicis, ka Sabiedrotie nevar viņam nekā pavēlēt. Ģenerālis Berts tad 5. augustā paziņoja Golcam, ka maršals Fošs iesniedzis pamiera komisijai lūgumu, lai Vācija Golcu atsauc un vācu karaspēks katrā ziņā atstāj Latviju līdz 20. augustam.

Izsaukts uz Berlīni, Golcs tomēr atkal panāca, ka Vācijas valdība viņu vēl neatsauca, bet viņš pārcēlās ar savu štābu uz Jānišķiem, tālāk no Sabiedroto pārstāvju acīm un rīcības.

Vācijas valdība paziņoja Sabiedrotiem, ka Latvijas valdības apkrāptie vācu karavīri sadumpojušies un pārgājuši krievu Rietumarmijas dienestā un ka vācu vienību kā tādu Latvijā vairs nav.

VĀCU SPĒKU ORGANIZĒŠANA ZEM AGRĀKĀS KRIEVIJAS KAROGA

Zinot Sabiedroto simpatijas agrākai Krievijai un tiem spēkiem, kas cīnījās par tās restaurēšanu, bija ģeniāli vienkārša ideja nosaukt "baltikumiešus", t.i. vācu spēkus Baltijā, par krieviem, tā pasargājot tos no Sabiedroto spiediena. Tādā veidā likās iespējams paturēt Baltijā nevien tur jau esošās, bet radīt klāt jaunas "krievu" armijas daļas vācu nolūkiem Baltijā un varbūt arī uzdevumiem pašu zemē. Protams, maskēšanai bija nepieciešams nevien agrākās Krievijas karogs un citas regālijas, bet arī zināms krievu cilvēku piejaukums vāciešiem. Arī tas bija viegli izdarāms. Vācijā netrūka bij. Krievijas armijas karagūstekņu, kas gribēja uzlabot savu stāvokli.

Viens no tādiem tumšas izcelsmes un avantūristas dabas bijušās Krievijas armijas rotmistrs Bermonts kļuva kādu laiku

pazīstams, jo ar viņa vārdu saistās smagākais pārbaudījums jaunajai Latvijas armijai 1919. gadā un mūsu brīvības cīņu vēsturē vispār.

Vācu "freikorū" radīšanas inercē, — ar attiecīgo Vācijas iestāžu un organizāciju atbalstu, — arī Bermonts bija guvis iespēju organizēt tādu "korpusu" jau 1919. gada sākumā krievu gūstekņu nometnēs. Viņam bija zināmi panākumi. 1919. gada 12. jūnijā viņš ar savu "korpusu" apm. 400 vīriem, bez Latvijas valdības ziņas un atļaujas bija ieradies Jelgavā, lai tur turpinātu formēšanu. Cits bij. krievu virsnieks, žandarmu pulkvedis Virgoličs, tāpat ieguvis Vācijā atļauju un iespēju organizēt savu "korpusu", arī ieradās Jelgavā tālākai formēšanai. Uz Jelgavu bija pārnācis arī Livena nodaļas štābs un viens bataljons. Judeniča uzdevumā firsts Līvens 3. jūlijā bija uzņēmis visu šo trīs krievisko vienību vadību, apvienojot tagad tās vienā t.s. Rietumu korpusā, kas skaitījās krievu Ziemeļrietumu armijas sastāvā. Bermonts nebija pakļāvis firstam Līvenam, bet mēģinājis iegūt Golca labvēlību un savas rīcības patstāvību, kas tam arī bija izdevies. Krievu Ziemeļrietumu armijas komandieris ģenerālis Judeničs 9. jūlijā piesūtīja Līvenam pavēli korpusu nekavējoties pārvest uz Narvu, iztīrot to vispirms no vāciešiem un ģermanofīliem. Līvens paklausīja un savu nodaļu, apm. 3500 cilvēkus, aizsūtīja kā pavēlēts. Bermonts un arī Virgoličs nepaklausīja. Bermonts ar savu "korpusu" palika Jelgavā, bet Virgoličs aizbrauca uz Lietuvu (Šauļiem) Golca—Bermonta spēku segšanai.

BERMONTS TOP FIRSTS UN ARMIJAS KOMANDIERIS

Bermonts sagatavojās lielākam uzdevumam. Bermonta vārds neskanēja īsti krieviski, bet vairāk židiski. Pēc agrāko avantūristu "grāfu" parauga viņš tagad saucās par firstu (kņazu) Avalovu-Bermontu un pats arī bija paaugstinājies par pulkvedi. "Korpusa" vietā viņš tagad bija kļuvis par "Krievu rietumarmijas" komandieri, vēlāk pieņemdams arī ģenerāļa činu. Pēc nolīguma ar Golcu Bermontam tagad bija pakļautas arī Vācijas karaspēka neizvāktās vienības. Tā viņa spēki jau augusta mēnesī kļuva gluži prāvi un vēl strauji palielinājās kā ar vāciem draudzīgiem krieviem (bij. gūstekņiem) no Vācijas un Polijas, tā vēl vairāk ar bijušiem vācu karavīriem, kas meklēja kara "laimi".

Pats Bermonts savu armiju pirms uzbrukuma Rīgai uzdod 51 līdz 52 tūkstoši lielu, no tiem ap 40.000 vācu brīvprātīgo. Savā apbruņojumā viņš uzdod 100 lielgabalus, 50 mīnometējus, 600 ložmetējus un 120 lidmašīnas. Nav šaubu: Vācija savu pārdēvēto karaspēku Jelgavas rajonā bija labi apbruņojusi un apgādājusi. Bermonts savā grāmatā lepnī sniedz uzņēmumu, kas rāda viņu blakus Golcam jāšus, pieņemam šī karaspēka parādi. Viss bija gatavs. Vajadzēja tikai rīkoties, jo arī latvieši steidzās palielināt savu karaspēku.

Diemžēl mūsu valdības politika, cerot vienmēr vēl ar Sabiedroto gādību vācu karaspēka nodomus atvairīt ar labu un negribēdama satraukt tautu un varbūt izsaukt kādus incidentus no mūsu puses, centās noklusēt sabiedrībai to, ko viņa par vācu rīcību zināja.

Golca—Bermonta karaspēka vadībā bija noorganizēta arī civilpārvalde, kur latviešu daļu vadīja Niedra, bet sastāvā bija vairāki viņa "ministri", kā Vankins, Alberts ("Arājs"), Kupčs un citi. Niedras ierosmē Jelgavā 1. oktobrī bija notikusi apspriede ar Golcu un Bermontu priekšgalā. Šai apspriedē Niedra ziņojis, ka latvieši un igauņi ievadījuši ar Maskavu

miera sarunas, lai atbrīvotu savu spēku cīņai ar vācu-krievu spēkiem Jelgavas rajonā. Zīmīgi, ka arī tagad (tāpat kā Cēsu cīņās) Niedra ir uzbrukuma steidzinātājs. Apspriedē nolemts uzbrukt Rīgas virzienā, gāzt Ulmani, iecelt A. Niedru par Vidzemes un Kurzemes ģenerālgubernātoru. Niedras pievienošanās Golcam—Bermontam bija smagāks solis nekā viņa "valdība" pavasarī un vasaras sākumā. Aprīlī vēl varēja būt uzskatu atšķirība valdības jautājumā, tagad Niedra piedalījās uzbrukumā jau faktiski pastāvošai Latvijas v a l s t i j .

Bermontieši vispirms pastiprināja jau agrāk sāktu "tirīšanu" savā aizmugurē, atbruņojot latviešu komandantūras, izdarot rekvizīcijas un citas patvarības, ieskaitot "nāves sodus". Mūsu armijas vadībai jau septembrī bija skaidras ziņas, ka Golca—Bermonta spēki gaida tikai izdevīgu brīdi vai kādu ieganstu, lai uzsāktu uzbrukumu. 6. oktobrī ministru prezidents K. Ulmanis saņēma "firsta Avalova" parakstītu telegrammu — nelikt šķēršļus viņa karaspēkam, kas dosies cīņā pret sarkanarmijas spēkiem Latvijas teritorijā.

Nenogaidījis Latvijas ministru prezidenta atbildi, tai pašā dienā Bermonts pavēlēja viņa pakļautībā esošam karaspēkam 8. oktobrī sākt uzbrukumu Rīgas virzienā.

7. oktobra vakarā virspavēlnieks brīdināja Dienvidfrontes pavēlnieku, ka gaidāms vācu uzbrukums. Sagatavoties tā atvairei, bet nekādā ziņā nesākt cīņu pirmiem.

PRETINIEKU SPĒKI UN BRUŅOJUMS

Istākas ziņas par Golca—Bermonta spēkiem mēs ieguvām tikai pēc viņu sakaušanas. Līdz tam ziņas bija ļoti trūcīgas, bieži pārspīlētas uz vienu vai otru pusi. Pēc sakaušanas, liekas, nebūtu bijis ne Bermonta, ne vācu interesēs šo spēku lielumu

uzdot lielāku, nekā tas bijis Istenībā. Kā jau redzējām, Bermonts savas armijas lielumu uzdod pāri par 50.000. Ierindā ap 40.000. No tiem šai "krievu Rietumarmijā" viņš uzdod apm. 10.000 krievus. Pārējie — vācieši. Vācijas kara ministrijas archīva publikācija reducē vācu—krievu spēkus uz 30.000, kuros krievu apm. 6.800.

Kopsummā uzbrucēju vācu—krievu apbruņojumā bijuši 100 lielgabali, 600 smagie ložmetēji, daudz mīnumetēju, 3 bruņotie vilcieni, 10 bruņoti automobiļi, 120 lidmašīnas.

Nav brīnums, ka vācu karaspēka vadība bija centusies savus "baltikumkaempferus" bagāti apbruņot un apgādāt ar visādu kara tehniku, jo tādā veidā likās iespēja nobēdzināt daļu sava kara materiāla, kas tā kā tā būtu jānodod Sabiedrotiem iznīcināšanai saskaņā ar miera līgumu. Zināmais un vēlāk smagi jūtamais vācu apbruņojuma lielais pārākums bija tas, kas radīja galvenās rūpes. Nekas tā nenomāc karavīra drosmi kā apziņa, ka esi nevarīgs pret pretinieka apbruņojuma pārākumu.

Vācu—krievu spēki sadalījās 3 galvenās grupās:

- 1) **Vācu leģions**, jūras kapteiņa Ziverta vadībā Bauskas rajonā. Ap 12.000 cilvēku uzturā, kaujas sastāvā ap 9.000. Ļoti stipra artilērija — 47 stobri. Sastādījās no dažādām vācu nodaļām, no kurām lielākās saucās par pulkiem, piem. Baltenlandes, Veikmaņa, Brandesa un Pētersdorfa pulki. Tie savukārt iedalījās 2 brigādēs, kuru sastāvu bieži mainīja.
- 2) **Dzelzsdivīzija** — majora Bišofa vadībā bija stiprākais un labāk noorganizētais spēks. Aptvēra ap 17—18.000 cilvēku uz uztura, kaujas sastāvā ap 15.000. Ļoti bagāts bija 50 vienību apbruņojums ar artilēriju, mīnumetējiem, smagiem ložmetējiem u.c., atradās Jelgavas rajonā.
- 3) **Krievu vienības**:
  - a) Virgoliča "korpuss" — ap 3500 cilvēku kaujas sastāvā ar 10 lielgabaliem 6 lidmašīnām, kavalerijas pulku un ložmetēju rotām. No šī "korpusa" pret mums uzstājās tikai neliela daļa, bet galvenie spēki sargāja Bermonta

aizmuguri Lietuvā. b) Gatavākā krievu karaspēka daļa bija grāfa Kellera (bij. krievu kavalerijas generāļa) vārdā nosauktais "korpuss" pulkveža Potocka vadībā, kas bija paredzēts 3 plastuņu (kazaku) pulku sastāvā, ar piedalītu vācu bataljonu (700 durkļu) un vācu ložmetēju bataljonu. Šīs daļas kaujas sastāvā bija ap 7000 vīru ar 16 lielgabaliem, 12 mīnometējiem, 100 ložmetējiem, 12 lidmašīnām. Korpusā visumā skaitījās ap 10.000 cilvēku. Sākumā tas atradās Jelgavas rajonā, bet uzbrukuma laikā sastādīja Golca—Bermonta spēku kreiso spārnu un bija pirmā šīs armijas daļa, kas dabūja triecienu no mūsu karaspēka jau 7. dienā pēc Bermonta uzbrukuma sākuma (15. oktobrī).

MŪSU SPĒKI

Oktobra sākumā mūsu armijā skaitījās 2371 virsnieks (no tiem 500 kara ierēdņi administratīvā dienestā), 36.870 instruktori un kareivji ar 33 lielgabaliem, 173 ložmetējiem, 121 patšauteni un dažiem mīnometējiem. Pēdējo izlietošanā mēs nekad neesam bijuši virtuozī. No šiem spēkiem Rīgas rajonā atradās mazākā daļa, apm. 11.500 vīru ar 16 lielgabaliem. Bet arī to lielā puse bija Garnizona dienestā vai apmācībās un formēšanā Rīgā, tā ka faktiski t.s. *Dienvidfrontes* pavēlnieka pulkv. Zemitāna rīcībā kauju sākumā bija tikai ap 5000 vīru ar 9 lielgabaliem, 21 ložmetēju, 45 patšautenēm, 1 improvizētu bruņotu vilcienu, 3 bruņotiem auto, 2 lidmašīnām.

Kas attiecas uz mūsu apbruņojumu vispār, tad tas gandrīz līdz visu atbrīvošanas cīņu nobeigumam bija mūsu pastāvīgas rūpes. Trūka pat pietiekamā daudzumā šauteņu, un tās bija dažādu sistēmu ar dažādu municiju. Artilērija bija nevien nabadzīga, bet, kad beidzot šo to saņēām, izrādījās lielā daļā

nelietojama iekrāvēju sabotāžas dēļ, kā vēlāk lieljās angļu Strādnieku partijas premjers Bevans.

Mūsu spēku labāk apbruņotā, lielākā un gatavākā daļa atradās t.s. Austrumu frontē (pavēlnieks pulkvedis Balodis), jo gandrīz līdz pat 8. oktobrim Sabiedroto pārstāvju un arī valdības vadības ieskats bija tāds, ka mums draud briesmas tikai no lieliniekiem, tāpēc arī attiecīgi jārikojas. Tas bija galvenokārt mūsu virspavēlniecības nopelns, ka, sākumā pazagšus, tā nebija atstājusi Rīgas rajonu gluži bez aizsardzības.

Pret šo vājo aizklāju, kas bez tam bija izstiepts pāri par 30 km garumā no Vecdubultiem līdz Ķekavai, Golcs tagad bija 5—6 reizes stiprāks skaitā un vēl vairākkārt apbruņojumā un technikā nekā vasarā, sākot uzbrukumu Cēsīm. Ar mums vairs nebija saistībā arī igauņu armija un tās rūditā vadība. Bija tiešām brīnums, ka pretinieks neiznīcināja šo aizklāju galīgi jau pirmajā dienā. Tiesa, Golca rīcībā vairs nebija vietējos apstākļus labi pārzinošā un enerģiskā Landesvēra. Bet arī mēs ar to nevarējām rēķināties pret Golca—Bermonta armiju.

Mūsu virspavēlniecību sākumā apgrūtināja arī tas apstāklis, ka iepriekšējās dienās Austrumu frontes virspavēlnieks, pārliecināts, ka Rīgai nekas nedraud, bija sācis paša iniciatīvā aktīvu darbību savā frontē un prasīja jaunus pastiprinājumus.

NORISE PIRMAJĀS DIENĀS

8. oktobra rītā vēl vienmēr zināma optimisma iemīdzinātos Rīgas iedzīvotājus pārsteidza vairāku lidmašīnu dunoņa virs galvām un lielgabalu kanonāde Daugavas kreisā krastā, sevišķi Ķekavas pusē. Tātad — sācies. Gaidīšanas vietā bija stājusies īstenība, kas drīz pārgāja mierinošā apziņā,

ka neskaidrībai gals un sākusies gan smaga cīņa, bet jūtams, ka ienaidnieki sastop izturīgu pretestību.

Draugs kapteinis Bachs — Operatīvās daļas priekšnieka v.i., man 8. oktobra agrā pēcpusdienā pasniedza event. rediģēšanai p i r m o virspavēlnieka štāba ziņojumu par notikumiem t.s. Dienvidu frontē. (Blakus minot, tad biju Ārējās informācijas nodaļas priekšnieks, kā nesen bija pārdēvēta mana Preses un Cenzūras nodaļa). Ziņojuma saturs bija tāds: “Ap plkst. 10-iem rītā virs Rīgas lidoja 3 vācu—krievu aeroplāni un nometa bumbas Rīgas apsardzības rajonā, uzsākot ar to kara darbību. Tani pašā laikā visā frontē uzbruka mūsu sargu posteņiem ienaidnieka ķēdes. Ķēdēs ienaidnieka kavalerijas nodaļas tuvojās mūsu posteņiem Karlsbādes rajonā, kur tika ar zaudējumiem izklaidētas.

Pie Rīgas—Jelgavas šosejas uz mūsu ierakumiem ienaidnieks atklāja stipru artilērijas uguni ar smacējošiem lādiņiem. Ar mūsu artilērijas uguni iznīcināts ienaidnieka bruņotais vilciens un automobilis; pēdējais guļ grāvī mūsu ierakumu priekšā. Tani pašā rajonā ar mūsu ložmetēju un flinšu uguni iznīcinātas 2 vācu—krievu rotas. Pārējā frontē flinšu uguns.

Mūsu karavīru garastāvoklis labs. Katrs cenšas izpildīt savu pienākumu pret mūsu vēsturisko ienaidnieku. Mūsu zaudējumi niecīgi.”

Pievakarē arī valdība publicēja savu paziņojumu:

“Karu iepriekš nepieteicot, pretēji visā civilizētā pasaulē pieņemtiem noteikumiem, vācu karaspēks, kopā ar dažām krievu karaspēka nodaļām un zem krievu karaspēka segas, šorīt uzsāka uzbrukumu Rīgas virzienā.

Latvijas varonīgie karavīri līdz šim visus uzbrukumus atsituši, un valdība ir pārliecināta, ka Latvijas armijai būs spēka diezgan, lai likvidētu noziedzīgo uzbrukumu.

Valdība uzaicina visus zemes iedzīvotājus nenodoties veltīgiem uztraukumiem, bet visiem spēkiem palīdzēt valdībai un armijai viņas grūtā un atbildības pilnā darbā.

Apstākļi prasa, lai tani brīdī, kad mūsu galvaspilsētu apdraud svešs karaspēks un mūsu karavīriem jāizpilda savs

pienākums pozīcijās, arī armijas aizmugure būtu pietiekoši nodrošināta.

Tādēļ valdība atzina par vajadzīgu spert ārkārtējus soļus kā Rīgā, tā tuvākā pārējās armijas aizmugurē. Arī šajā ziņā valdība sagaida Latvijas pilsoņu pilnīgu atbalstu.

Ar visas tautas kopējiem spēkiem būs iespējams zemi atbrīvot no visiem ienaidniekiem un novest Latviju līdz saulainām dienām.

Lai Dievs svētī neatkarīgo Latviju!

Ministru prezidents U l m a n i s".

*

Jāpiemin, ka Dienvidu fronte bija iedalīta 2 iecirkņos. Kreisā — komandieris plkv.-ltņ. Šmidts, štābs Torņakalnā, bet labā — plkv.-ltņ. Berķis, štābs Rīgā. Pulkveža Zemitāna paša (frontes pavēlnieka) štābs atradās arī Rīgā, t.i. Daugavas labajā krastā.

Pirmās dienas uzbrukums ienaidniekam, neraugoties uz visāda veida lielo pārspēku, nekādus sevišķus panākumus nebija devis. Pavēlētos uzbrukuma mērķus Ķekavu un Pļavniekus gan sasniedza, bet tālāk netika. Pie Ķekavas mūsu viena rota, vecos ierakumus izmantojot, izrādīja tik sīvu pretestību, ka uzbrucēju bataljons dabūja prasīt pastiprinājumus, ugunspabalsta pārorganizēšanu un pastiprināšanu. Pastiprinājies pretinieks pēc dažu stundu cīņas Ķekavu gan ieņēma, bet pie Pļavniekiem tika atsists.

Necerēti sīkstā mūsu niecīgā aizklāja pretestība stiprināja palāvību mūsu pusē, un virspavēlniecība, d a b ū j u s i b e i d z o t p i l n u r i c ī b a s b r ī v ī b u, darīja visu, ko varēja Dienvidu frontes pastiprināšanai. No sardžu dienestiem, aizmugures iestāžu karavīriem noorganizēja pāri par 10 rotu, kuras nodeva Dienvidu frontes pavēlnieku rīcībā. Tāpat izdevās dabūt daudz maz darbības kārtībā 2 vecus smagos lielgabalus (6-collīgus), kam bija sameklēti arī šāviņi un kas ar savu trokšņu un iedarbības efektu labi pabalstīja mūsu priekšējās vienības, kamēr lielgabali darbojās. Virspavēlnieks

pavēlēja Dienvidu frontes pavēlniekam ar aktīvo darbību (uzbrukumiem) 9. oktobrī atjaunot agrāko mūsu stāvokli.

VIRSPAVĒLNIEKA ŠTĀBA ZIŅOJUMI 9. OKTOBRĪ:

“Rītā:

Vakar visu nakti turpinājās ārkārtīgi sīvas cīņas ar pārspēkā uzbrūkošu un visiem tehniskiem līdzekļiem bagātīgi apgādātu pretinieku. Neskatoties uz negēlīgo līdzekli — uzbrukt mūsu karaspēkam tad, kad tā lielākā daļa izkaro sīvas un uzvarošas cīņas lielinieku frontē — vācu nodomi neizdodas. Visi uzbrukumi ar lieliem zaudējumiem ienaidnieka pusē atsisti. Daži punkti, kas sīvās cīņās gāja no rokas rokās, tagad pilnīgi ieņemti no mums. Mūsu nodaļas, izsitot ienaidnieku no Katrīnmuižas, ieguva 8 ložmetējus. Saņēmtie gūstekņi — visi vācieši.

Vēl iegūti no vāciešiem 6 smagie ložmetēji.

Brīvprātīgo pieteikšanās, kas turpinājās visu nakti ar lielu sajūsmu, deva ievērojamus panākumus.

Vakarā:

Frontes stāvoklis drošs. Vairāki punkti karstā cīņā gāja no rokām rokās, līdz beidzot tie palika mūsu rokās. Ar katru stundu stāvoklis uzlabojās mums par labu.

Armijas garastāvoklis apbrīnojami teicams — sajūsma liela.”

*

Te nebija nekā pārspīlēta, līdz stāvoklis bija, pārpratuma

un slikto sakaru dēļ, vēlā vakarā ievērojami maintjies. Vēl pirms tam T a u t a s P a d o m e bija pieņēmusi vienbalsīgu rezolūciju:

“Noklausījusies ārlietu ministra ziņojumu, Tautas Padome atzīst:

- 1) ka vajadzīgs vairāk apelēt pie Sabiedroto tautām, lai nodrošinātu Latvijas neatkarību,
- 2) ka attiecībā uz Padomju Krievijas miera piedāvājumu tūlīt jāiesāk pamiera sarunas kopīgi ar citām Baltijas valstīm, lai jo drīzi panāktu mieru ar Padomju Krieviju un nodibinātu apvienotā suverēnā Latvijā demokrātisku iekārtu, atsvabinot visus spēkus cīņai pret vācu—krievu reakcijas uzbrukumu.”

Par šo “formulu” esot balsojuši visi, — ebrējus, krievus un vāciešus ieskaitot.

9. o k t o b r i s , kas līdz vakaram bija devis pamatu labām cerībām, vēlā vakara tumsā pēkšņi sarežģījās un radīja pat pārejošu pānīku.

Par “glābšanu”, sevišķi tiltu ieņemšanu, radušās daudzas leģendas, kas devušas pamatu profesoram Dunsdorfam ironizēt: kurš tad isti uzskatāms par stāvokļa glābēju? Viņš uzskaita vairumā tos, kam šis notikums pierakstīts — Simonsonu (virspavēlnieku), pulkvedi Ed. Kalniņu (Virspavēlnieka štāba priekšnieku), pulkvedi Bruņenieku ar Studentu bataljonu, igauņu kapteini Hinnomu, dažus Sabiedroto virsniekus, kas apturējuši bēgošos latviešu karavīrus un uzaicinājuši atgriezties un noturēt pozīcijas, Anša Gulbja un Annas Brigaderes romānos minētos varoņus, Ed. Virzas nominēto Kārli Ulmani un citus. Te vēl varētu pievienot Dienvidu frontes toreizējo virspavēlnieku Zemitānu. Andrejs Iksens savā grāmatā Daugavas Sargi (19. lpp.) pastāsta, ka viņu kā ziņnesi piesaucis klāt Zemitāns, “mierīgs un draudošs”, un teicis: “Ejiet uz Latviešu biedrību Pauluči ielā, sameklējiet pulkvedi Bruņenieku un sakiet, ka es pavēlēju tūlīt ieņemt dzelzstila galus un nocietināties. Ja nāk pāri kādas mūsu karaspēka daļas — pārļaut pāri.”

Biedrībā Iksens Bruņenieku nav atradis, un neviens nezināja pateikt, kur viņš ir. Iksens piebilst, ka tagad zināms, Bruņenieks bijis jau Daugavmalā un strādājis pie tilta galu nocietināšanas.

Profesors Dunsdorfs atzinīgi piemin latviešu cīņas pret Bermontu kā Latvijas heroisma posmu. Te viņš ir tuvu pie Istā glābēja konstatējuma. Neraugoties uz vēlā vakarā radušos apjukumu, 2 dienu izturīgas cīņas bija parādījušas pretiniekam, ka jaunā avantūra nebūs kāds pastaigas gājiens pēc soltiem vai iztēlotiem labumiem, bet smaga cīņa ar visumā izturīgu pretestību. Ka daudziem, kas saglabājuši savas galvas ilgajā, lielajā karā, tās būs jāatstāj tagad Rīgas tuvumā. Tas lika pretiniekam darboties piesardzīgi. Tas bija galvenais iemesls, kas atturēja pretinieku no pārsteidzības Rīgas tiltu priekšā un deva iespēju mūsu virspavēlniekam noorganizēt pretestību Daugavas labajā krastā. Atcelt Dienvidfrontes pavēlnieka rīkojumu un dot tā vietā jaunu varēja tikai v i r s p a v ē l n i e k s .

Par Bermonta cīņām ir rakstījuši diezgan daudzi, citu vidū arī es, piemēram, grāmatā "Mūsu armija" 1929. gadā Rīgā un Latvju Enciklopēdijā trimdā. Mūsu istais, rūpīgais militārais vēsturnieks ir tomēr tikai viens — ģenerālis Peniķis. Viņš gan mazliet par daudz aiziet sīkumos un atsevišķu mazāku vienību darbības aprakstos, tā ka "malkas dēļ" bieži aizsedzas "mežs", bet totiesu viņš neko neatstāj nevērotu ne mūsu, ne arī pretinieka pusē. Vairāk un pareizāk par to, ko viņš rakstījis, neviens vairs neizpētīs.

Tāpēc citēšu te nodaļu no viņa Bermonta cīņu apraksta grāmatā "Latvijas atbrīvošanas kara vēsture II daļa "M ū s u s p ē k u a t i e š a n a" (91.-98.lpp.). Manuprāt ģenerāļa Peniķa apraksts tagad būtu uzskatāms kā d o k u m e n t s .

MŪSU SPĒKU ATIEŠANA (M. PENIĶIS)

Novakarē 9. oktobrī Šmita eļļafabrikā atbrauca pulkvedis Zemitāns un orientējās par stāvokli frontē. Tā kā tani laikā telefona sakari ar 6. pulka kreiso spārnu bija pārtraukti, tad pašlaik arī Isti nezināja, kas tur notiek. Tomēr uz turieni bija aizsūtīti diezgan prāvi spēki, un tādēļ pulkvedis Zemitāns pavēlēja atkal iesākt uzbrukumu plkst. 22:00. Braucot atpakaļ uz Rīgu, viņš pie tiltiem satika jau lielu pūli noklīdušu kareivju. No tiem pavēlēja saformēt 2 rotas un aizsūtīja plk.-ltn. Šmidta rīcībā. Tani laikā Šmita eļļafabrikā (plkv.-ltn. Šmidta rīcībā A.P.) vēl atradās rezervē jūrnieku rota, aviācijas parka apvienotā rota (ap 100 cilvēku) un jaunsaformētais Studentu bataljons, kas ieradās novakarē. Minētais bataljons nav jaučams ar pulkveža Baloža brigādes Studentu bataljonu, kas tagad atradās Livānu rajonā 3. Jelgavas pulka sastāvā. Taisnība, arī šinī jaunajā bataljonā kā kadrs ietilpa 60-80 karavīru no agrākā Studentu bataljona, bet pārējie visi bija tikko iestājušies studenti, skolnieki, ierēdņi un citi, pa lielākai daļai inteliģenti pilsoņi. Viss cilvēku skaits bataljonā bija ap 370. Tomēr izrādījās, ka viena daļa pavisam neprot apieties ar ieročiem. Tādus aizsūtīja atpakaļ uz Rīgu, bet no pārējiem 200 cilvēkiem saformēja 2 nelielas rotas plkv.-ltn. Bruņnieka vadībā. Rīgas citadelē vēl atradās Instruktoru bataljons (ap 350 cilvēku), kuru jau 8. oktobrī saformēja pulkvedis Apinis no Liepājas bijušās karaskolas nelielā kadra un jaunmobilizētiem. To nevarēja laist kaujā, jo bija pilnīgi neapmācīts. Pārējās jaunās rotas, kuras formēja no strādniekiem un civiļiem iedzīvotājiem, Rīgā izpildīja sardžu dienestu un kaujai bija pilnīgi nederīgas, sevišķi naktī, kad tās viegli varēja sacelt pāniku. Frontes rezervē vēl bija Rīgas stacijā I un II bruņotais vilciens, kā arī 3 bruņoti auto, no kuriem Zemgalietis un Kurzemnieks vēl laboja darbnīcās savus motorus, bet Imanta uzstādīja 2 smagos ložmetējus, kurus

tikko bija saņēmis. No mūsu divām derīgām lidmašīnām viena 8. oktobra vakarā atlidoja no Krustpils uz Mazjumpravu, no kurienes 9. oktobra rītā aizlidoja uz Siguldu, bet otra atlidoja no Krustpils uz Spilves aerodromu tikai 9. oktobra vakarā. Lidmašīnas nevarēja mums palīdzēt, jo lidošanai trūka benzīna.

Pēc pulkveža Zemitāna aizbraukšanas Šmita eļļasfabrikā sāka ienākt pārspilētas baumas par mūsu kreisā spārna it kā nekārtīgu atiešanu un ienaidnieka 3 bruņoto auto izlaušanos caur mūsu fronti. Telefons ar kreiso spārnu nestrādāja, un tādēļ nebija iespējams ātri pārbaudīt baumu patiesību, bet gadījumā, ja tas būtu taisnība, tad nedrīkstēja vilcināties ar atkāpšanās iesākšanu, jo citādi mūsu spēki no Jelgavas šosejas un Švarcmuižas rajoniem nepaspētu vairs atiet. Tādēļ plkv.-ltn. Šmidts ziņoja pa telefonu pulkvedim Zemitānam, ka kreisais spārns izšķīdis un atliekas nekārtībā atiet, bet ienaidnieka 3 bruņotie auto braucot uz tiltiem. Tā informēts par stāvokli, pulkvedis Zemitāns, nesazinājies ar virspavēlnieku, ap plkst. 20:00 pavēlēja atkāpties: labajam spārnā uz Bolderāju, bet centram un kreisajam spārnā pāri tiltiem. Tagad plkv.-ltn. Šmidts arī no savas puses deva rīkojumu — atiet viņam pakļautiem spēkiem un pēc tam telefonu novāca. Lai pārliecinātos personīgi, kas īsti notiek kreisā spārnā, Šmidts izjāja uz turieni. Pa ceļam viņš satika nelielus atėjošus karavīru pulciņus, no kuriem uzzināja, ka priekšā Ziepniekkalnā vēl atrodas daļa mūsu spēku. Tagad Šmidtam likās apšaubāma atiešanas nepieciešamība, un tā kā ar Jelgavas šoseju telefona sakaru vairs nebija, tad steidzās jāšus uz turieni, lai apturētu atiešanu, ja tāda tur būtu iesākusies. Patiesībā tāda tur jau bija iesākusies, un, pretiniekam nemanot, pat mūsu arjergardu rotas jau taisījās atstāt savus ierakumus. Tagad plkv.-ltn. Šmidts paskaidroja virsleitnantam Veisam (vltn. Veiss — vēlāk plkv.-ltn., saukts "Liēlais Veiss", atšķirtībai no diviem mazākiem, liēla auguma, atlētiskas būves virsnieks, bija viens no jaunākiem m i e r a l a i k a virsniekiem mūsu armijā, A.P.), ka rīkojums par atiešanu noticis pārpratuma dēļ un rotām (vajaga) ieņemt agrāko stāvokli. Cik

tumšā naktī tas bija iespējams, par tik to arī izpildīja. Pēc tam plk.-ltn. Šmidts steidzās atpakaļ uz kreiso spārnu, kur Buša fabrikā satika kpt. Klinsonu, Muižuli un Šlosbergu (3. bataljonu komandierus. A.P.). Apspriedē ar viņiem tomēr noskaidrojās, ka tiem nav pārliecības ar pašreizējiem spēkiem noturēt Torņakalna nomali. Beidzot plkv.-ltn. Šmidts tam arī piekrita un pavēlēja sapulcēties pie tiltiem, bet atiešanu iesākt tikai pēc tam, kad būs atgājuši spēki no Jelgavas šosejas; 7. pulka un 4. pulka bataljonam palikt arjergardā. Pretinieks ne pa Jelgavas, ne pa Bauskas šoseju gandrīz nemaz nevajāja, un ap pusnakti mūsu spēki pakāpeniski sāka pienākt pie tiltiem. Tānī laikā frontes vadības vairs nebija Rīgā. Pulkvedis Zemitāns, atdevis papildu rīkojumu pulkiem atiet aiz Juglas tiltiem un ezeriem, aizbrauca ar savu štābu ap plkst. 22:00 pie Juglas tiltiem, lai tur aizturētu atejošus karavīru pulciņus un noorganizētu jaunu pretošanās fronti. No Rīgas lielā steigā sāka aizbraukt gan pa dzelzceļu, gan automobiļos, gan ar zirgiem valdības iestādes, armijas centrālās pārvaldes un dažādas aizmugures iestādes. Tas viss, saprotams, nevarēja neatstāt sliktu iespaidu uz mūsu nokļūdušiem no savām vienībām kareivju bariem, kuri jau tā bija pasteigušies ar priekšlaicīgu atiešanu un tagad vēl vairāk apjuka un, kopā ar dažādiem vezumiem, turpināja atiešanu caur pilsētu uz Juglas tiltiem. Mūsu kauju vienības tānī laikā atradās vai nu vēl frontē, vai arjergardu aizsardzība atgāja uz Daugavas tiltiem, kur sāka ierasties ap pusnakti un vēlāk.

Plkv.-ltn. Šmidts, negulējis un strādādams bez pārtraukuma divas dienas un jau otro nakti, tagad grūtā brīdī apjuka un piemirsa, ka tam vēl ir neizlietotas 4 rotas, un viņām nedeļa nekādus kaujas uzdevumus, pats aizņemts ar savu spēku atiešanas nokārtošanu. Viņš it kā ar to atvēlēja tām darīt, ko tās vēlas. Vājākās no viņām pārbaudījumu neizturēja: aviācijas parka apvienotā rota izklīda, jūrnieku rota aizgāja uz Rīgu, bet Studentu bataljona 2 rotas aizgāja ieņemt Daugavas tiltu galus, lai dotu iespēju mūsu spēkiem kārtībā atiet un ienaidnieka uzbrukuma gadījumā, vismaz pirmā laikā, to noturēt. Tiltu aizstāvjus pastiprināja arī karavīru pulciņi, kuri

saorganizējās no virspavēlnieka štāba virsniekiem un pat rakstvežiem. Ieņēmuši tiltus Daugavas labajā krastā un sagatavojuši tiltu galus izgriešanai, ap plkst. 23:00 kādi 3 virsnieki no Studentu bataljona ieradās pie virspavēlnieka un ziņoja par stāvokli pie tiltiem un, cik zināja, arī par stāvokli Pārdaugavā. Virspavēlnieks, ģenerālis Simonsons, kopā ar savu štāba priekšnieku, plkv.-ltņ. Kalniņu, un Operātvās daļas priekšnieku, kapteini Bachu, aizbrauca pie Daugavas tiltiem, lai personīgi pārliecinātos par stāvokli un dotu rīkojumus uz vietas. Pie tiltiem, Daugavas labā krastā, virspavēlnieks satika Studentu bataljona komandieri pulkvedi Bruņenieku un tam pavēlēja uzņemties vadību par tiltu galu aizstāvēšanu un tiltu izgriešanu. Pēc tam devās pāri tiltiem. Pašlaik otrā pusē bija viss mierīgi. Ienaids vairs neuzbruka. Pie tiltiem pienākušās karaspēka vienības bija kārtībā, tikai stipri nogurušas. Aiz koka tilta pa labi mazā mājīnā virspavēlnieks sasauca vecākos virsniekus uz apspriedi. Te noskaidrojās, ka pretinieks ir jau pa daļai ieņēmis Torņakalna dienvidaustrumu nomali. Lai no turienes to izdzītu, tad vajadzīgs nekavējoties pāriet pretuzbrukumā, bet tas nav iespējams, jo mūsu karaspēka vienības ir stipri nogurušas un ielu cīņām viņas nav pietiekoši apbruņotas ar mīnmetējiem, ložmetējiem un rokas granātām. Tomēr, no otras puses, viņas nav arī tādā mērā demoralizētas, ka vajadzētu atstāt Rīgu un atiet uz Juglas pozīcijām, kā to bija pavēlējis pulkvedis Zemītāns, bet ir iespējams vēl noorganizēt aizstāvēšanās fronti Daugavas labajā krastā. Virspavēlnieks, ģenerālis Simonsons, tādejā pavēlēja štāba priekšniekam sastādīt pavēli par mūsu spēku atiešanu Daugavas labajā krastā. Kreisajam spārnam ar pretuzbrukumiem noturēt pretinieku, līdz centrs un labais spārns atkāpsies, un pēc tam arī tam atiet. Ja labajam spārnam nebūtu iespējams atiet pāri tiltiem, tad tam atiet uz Daugavgrīvas cietoksni, kur nocietināties. Pārējiem spēkiem ieņemt Daugavas labo krastu: Latgales divīzijai no tiltiem pa labi, bet Vidzemes divīzijai no tiltiem pa kreisi.

9. Rēzeknes pulks atrāvās no pretinieka viegli un 10. oktobra rītā sasniedza Bolderāju. Pulks nebija saņēmis

virspavēlnieka rīkojumu un tādēļ nepalika Daugavgrīvā, bet pārcēlās uz Daugavas labo krastu. Mangaļu salu un rajonu tālāk līdz Mīlgrāvja kanālim ieņēma 3. eskadrons, bet 9. pulks, kopā ar Jelgavas rotu un Jūrmalas komandantūras komandu — līdz Eksportostai. Pretinieks līdz vakaram vēl Bolderājas rajonā neparādījās.

5. Cēsu pulks sāka atiet ap pusnakti, un tā pēdējās rotas pienāca pie tiltiem mazā gaismiņā. Pēc tam pulks aizgāja armijas rezervē uz Cekuļu rajonu. Virsleitnanta Veisa grupa atgāja pa Jelgavas šoseju gandrīz netraucēta no pretinieka un jau īsi pēc pusnakts pienāca pie tiltiem, no kurienes grupas vienības aizgāja pie saviem pulkiem.

Daugavpils pulks pagaidām novietojās rezervē Brīvības ielā. Siguldas pulka I bataljons un Valmieras pulka III bataljons sedza kreisā spārna atiešanu. Ap plkst. 05:00 10. oktobrī visas mūsu vienības jau bija atgājušas, un tādēļ tagad varēja atiet arī arjergardi. Vienīgi pie dzelzceļa pārbrauktuves Tornakalnā vēl palika 7. pulka 7. rotas vads un dzelzstīla galā ložmetēju rotas vads, lai nodrošinātu bruņotam vilcienam atbraukšanu. Beidzot, plkst. 07:00 pārbrauca tiltu arī bruņotais vilciens un pārnāca 7. pulka 2 vadi, apšaudīti ar ienaidnieka artilērijas uguni. Tagad tiltu galus labā krastā izgriezā, un mūsu vienības sagatavojās cīņai. Siguldas pulks nomainīja Studentu bataljona rotas un ieņēma tiltu galus, kā arī tālāk pa labi līdz Andrejostai.

Agri 10. oktobrī Rīgā iebrauca mums palīgā arī divi diezgan spēcīgi igauņu bruņotie vilcieni, kuri te sabija līdz 22. oktobrim un palīdzēja aizstāvēt Rīgu. Pretinieks lēni un ļoti piesardzīgi sekoja mūsu atejošām vienībām, un tikai 10. oktobrī plkst. 10:00 parādījās viņa bruņotais auto Daugavas kreisajā krastā, ko aiztrieca mūsu artilērija. Pēc tam ienaidnieka vienības pakāpeniski ieņēma Daugavas kreiso krastu un iesāka apšaudīšanos ar mūsu vienībām Daugavas labajā krastā.

VAI UN CIK VAINOJAMS ZEMITĀNS

Generālis Peniķis stīki analizē pirmo divu dienu cīņu norisi. No viņa konstatējumiem minēšu:

“Bermonta nodoms ar stipru triecienu sadragāt un iznīcināt vai sagūstīt mūsu armiju — neizdevās. Taisnība, mūsu armijas kreisais spārns bija cietis neveiksmi, un tādēļ arī visi mūsu spēki bija spiesti atiet uz Daugavas labo krastu, kas tomēr notika samērā pietiekošā kārtībā. Tas bija viss, ko panāca Bermonts pēc divu dienu cīņām, bet tas bija ļoti maz, jo mūsu armija, sakārtojusies un papildinājusies, jau pēc dažām dienām pati uzbruka. Mūsu neveiksmes galvenais iemesls bija pretinieka lielais pārspēks. Izrēķināt, cik katram no pretiniekiem bija karotāju katrā dienā un katrā iecirknī, nav iespējams, jo tik sīku datu mums nav ne tikai par ienaidnieka armiju, bet arī par savu armiju. Viss var būt, ka dažās mūsu rotās cilvēku skaits bija lielāks nekā Dzelzsdivīzijas vai Vācu leģiona rotās, jo tur sastāvs bieži mainījās. Tomēr tam nav piešķirama pārāk liela nozīme, jo šī laika kaujā izšķirīgo lomu spēlēja ne tikai šauteņu skaits, bet vēl lielākā mērā artilērijas un kājnieku smago uguns ieroču daudzums. Šinī ziņā pretinieks mūs lielā mērā pārspēja. Sevišķi nabadzīgi mēs bijām apbruņoti ar artilēriju un mīnometējiem. Arī smago ložmetēju skaita ziņā mēs nevarējām līdzināties ar pretinieku, kuram bez ložmetēju rotām pulkos bija vēl atsevišķas ložmetēju nodaļas, piem. Lutca (Bermonta spēku) ložmetēju bataljonā vien bija 3-4 ložmetēju rotas. Mūsu pulkos smago ložmetēju skaits nepārsniedza 6-8, bet bija arī mazāk, tā, piemēram, 7. pulkā bija tikai 1 ložmetējs. No lielas nozīmes ir arī ne tikai dažādu ieroču veida daudzums, bet kā prot karavīri tos izlietot kaujā, t.i., kā tie ir apmācīti. Šinī ziņā pretiniekam arī vajadzēja būt pārākam, jo Dzelzsdivīzijas pulki un arī dažas Vācu leģiona vienības jau pastāvēja no 1919. gada februāra-aprīļa mēnešiem un bija piedalījušās vairākās kaujās, bez tam visa vasara bija viņu rīcībā apmācībai. No mūsu pulkiem vienīgi Cēsu pulks bija

pedalīties kaujās, bet pārējos saformēja augusta vidū, un lielais sardžu dienests, kā arī ieroču un apavu trūkums neatļāva pienācīgi tos apmācīt. No sacītā redzams, ka salīdzinot mūsu un pretinieka bataljona uguns spēku un viņa mācēšanu to izlietot kaujās, priekšroka bija ienaidnieka bataljonam. Salīdzinot bataljonu, eskadronu un lielgabalu skaitu pa kauju iecirkņiem 9. oktobra pēcpusdienā, kad notika kaujā lūzums, tas bija par labu ienaidniekam.

Lai gan pie labas gribas mēs vēl varējām savus spēkus pastiprināt ar 4 jaunsaformētām rotām no Šmita eļļasfabrikas, tomēr arī tādā gadījumā pretiniekam būtu kājniekos vēl liels pārspēks, bet viņa artilērija pat 5 reizes stiprāka.

Bez karaspēka stipruma un krietnuma uzvara kaujā lielā mērā atkarājas no karaspēka vadības. Šinī ziņā pretiniekam sevišķi vāja bija augstākā un vidējā vadība. Pats Bermonts no kaujas vadības nekā nesaprata; majors Bišofs 1917. gadā Galcijā gan skaitījās izcils pulka komandieris. Tomēr tas vēl nenozīmē, ka labs pulka komandieris ir arī labs divīzijas vai armijas komandieris. Vācu leģiona komandieris bija jūras kapteinis, un tam par nelaimi vēl 8. oktobrī grūti ievainoja viņa štāba priekšnieku, ģenerālštāba kapteini Vageneru, kas lielā mērā atsaucās 9. oktobrī uz Vācu leģiona kaujas vadību.

Zināms, arī mūsu pusē vadība nedarbojās bez kļūdām, un ja tādas nebūtu pielaistas, tad varbūt kaujas iznākums varēja būt citāds vai vismaz ilgāk varēja noturēt Torņakalna rajonu. Pirmā kļūda bija vadības organizācijā. Rīgas rajonā mums bija nepilnas divas divīzijas. Virspavēlnieks ar savu štābu arī atradās Rīgā un viegli varēja pats vadīt kauju, sadalot fronti divos divīzijas iecirkņos. Tādēļ lieki bija nodibināt Dienvidu frontes pavēlnieka posteni. (Te gan ģenerālis Peniķis jāatrunā: viņš taču varēja zināt, ka virspavēlniecība nebija gluži neatkarīga savā rīcībā. Bija nevien valdības, bet arī Tautas Padomes spiediens.) Vadību vēl vairāk sarežģīja pulkvedis Zemitāns, nosūtīdams 8. oktobra vakarā uz Šmita eļļasfabriku savu palīgu plk.-ltn. Miglavu, lai tas tur saskaņotu kopdarbību starp divīziju iecirkņiem. Tā bija liela kļūda, saka Peniķis, jo plkv.—ltn. Miglavs, aizbraukdams turp tikai ar

vienu virsnieku, nebija spējīgs ne saskaņot, ne arī vadīt kaujas darbību. Šī bija pilnīgi lieka un nevajadzīga instance, kas novilcināja ziņojumu nonākšanu istā laikā frontes vadības štābā. Sakaru līdzekļu trūkuma dēļ arī Latgales divīzijas štābs nevarēja pāriet uz Pleskodāli, kā bija domāts, un tādēļ lielā mērā apgrūtināja plašā iecirkņa kaujas vadību. No tā laika, kad plkv.-ltn. Šmidts pārņēma Jelgavas šosejas aizstāvēšanu, Cēsu pulka štābam arī vairs nebija vietas Šmita eļļasfabrikā. Viņa istā vieta tagad bija Švarcmuižas rajons, sava pulka galveno spēku tuvumā. Rīgas pulka komandieris, plkv.-ltn. Šmidts, strādāja ļoti daudz, pat pārāk par saviem spēkiem, bet tomēr nespēja ieviest pietiekošu kārtību savā iecirknī kaujas vadīšanā un nodibināt pienācīgu kārtību arī savā štābā Šmita eļļasfabrikā, kur visu laiku drūzmējās daudz lieku karavīru, kas traucēja kārtīgu darbu. Jau 8. oktobra pēcpusdienā plkv.-ltn. Šmidts, bet jebkāda plāna, sāka sūtīt vienu rotu pēc otras uz priekšu III bataljona pastiprināšanai. Rotas ņēma kā no I, tā arī II bataljona, un beidzot, vakarā, Šmita eļļasfabrikā palika tikai pa vienai rotai no katra bataljona. Tomēr par lielu brīnumu pie pulka štāba vēl atradās ne tikai I un II bataljona komandieri, bet arī III bataljona komandieris un pat tā vietnieks. Beidzot, tikai naktī, visi bataljonu komandieri aizgāja ar beidzamām rotām, kad jau pa daļai bija par vēlu. Pie apstākļiem, kādi bija 9. oktobra pēcpusdienā, mūsu spēku sadalījums arī nebija pareizs.”

Ģenerālis Peniķis uzskaita, kādu spēku pārkārtojumu būtu varēts izdarīt. Taču viņš par pulkveža Zemitāna “lielo kļūdu” norāda tikai palīga Miglava nosūtīšanu divīzijas darbības saskaņošanai 8. oktobra vakarā, kam tomēr nebija izšķirīga nozīme ne par labu, ne ļaunu. Viņš (Peniķis) nemin neviena kritiska vārda par Zemitāna 9. oktobra vakara pavēli — atstāt Daugavu un aiziet aiz Juglas līnijas. Vai tas nozīmētu, ka tad būtu jākritizē arī kāds cits, ko 1934. gadā vairs nevarēja darīt? Varbūt viņš akceptēja Zemitāna rīcību tāpat kā valdības aizbraukšanu?

DAŽAS STARPIZDARĪBAS

10. oktobrī Bermonts piedāvāja mūsu valdībai pamieru. Ko viņš ar to domāja? Viņš pats raksta (224.):

“Pēc Rīgas priekšpilsētas Torņakalna ieņemšanas no droša avota es uzzināju, ka “Sabiedroto” militārās misijas un arī Latvijas valdība bija gatavas kapitulēt, ja uzbrukums tālāk attīstītos. Kara apspriedē Jelgavā es tāpēc balsoju par uzbrukuma turpināšanu. Es biju nolēmis pēc Rīgas ieņemšanas dibināt jaunu valdību, kura sastrādātu roku rokā ar krievu nacionālo kustību, tā ka Rietumarmijas (Bermonta, A.P.) aizmugure būtu nodrošināta.

Nekāda kopdarbība ar Ulmaņa valdību nebija iespējama, jo viņš bija visu mūsu pasākumu pretinieks. Šīs valdības uzskati nebija tālu no boļševiku uzskatiem, atšķiroties tikai sīkumos. Tas latviešu karaspēks, kas cīnījās pret mūsu brīvprātīgajiem, sastāvēja galvenokārt no kareivjiem un virsniekiem, kas nesen atgriezušies no Krievijas, kur viņi bija pildījuši boļševiku benžu lomu. Šo viņa darbību neviens krievs viņiem nepiedos. Bet taisni šo boļševiku gara valdību un tās karaspēku atbalstīja Anglijā. Man bija skaidrs, ka jāuzbrūk bez vilcināšanās tālāk un nav jāapstājas jaunradīto republiku iznīcināšanai.”

Tā mēs redzam, kādā plānojumā un nodomā Bermonts bija piedāvājis mūsu valdībai pamieru. Uz šo piedāvājumu bija atbildējis mūsu armijas virspavēlnieks ģenerālis Simonsons (saskaņā ar valdību) šādi:

“Pulkvedim firstam Avalovam.

Atbildot uz Jūsu 10. oktobra radiotelegrammu 1855 Nr.2:

1) Jūs esat noraidījuši Latvijas valdības piedāvājumu nosūtīt Jūsu karaspēku uz Narvu-Gdovu ģenerāļa Judeniča pakļautībā.

2) Jūs esat uzbrukuši Latvijas armijas aizsegam bez kāda pamata un nerēķinoties ar starptautiskiem likumiem tieši tānī

brīdī, kad Latvijas armija sekmīgi uzbruka boļševikiem Daugavpils—Livānu frontē.

3) Šī iemesla dēļ Krievijas Ziemeļrietumu armijas pavēlnieks ģenerālis Judeničs Jūs un Jūsu karaspēka vienību izslēdzis no Ziemeļrietumu armijas sastāva un Jūs 9. oktobrī deklarējis par nodevēju.

Uz Jūsu pamiera piedāvājumu ir tikai viena atbilde: turpināt aizstāvēšanās cīņu pret Jums un Jūsu noziedzīgo karaspēku. Aizstāvēšanos, kuru izsaukusi tāda karaspēka atrašanās mūsu zemē. Civilizētā pasaule sapratīs, ka no mūsu puses vestā sīvā cīņā ir kultūras un cilvēcības labā pret ārkārtēji zemisko. Pasaules taisnīgais spriedums neizpaliks. Pret šo spriedumu un mūsu drošsirdīgo armiju būs bezspēcīgas laupītāju bandas un salīgtie slepkavas.

Ģenerālis Šimonsons''

(Av 213)

*

Kareiviskais Bermonts neesot atradis atbalstu kara padomē. Bijuši iebildumi, ka tagadējais stāvoklis var būt labvēlīgāks pamiera iegūšanai nekā Rīgas ieņemšana. Pēdējā varētu radīt Baltijas tautās bažas par viņu neatkarības apdraudēšanu. Tā pēc Bermonta domām nokavētas vairākas dienas.

Mēs nezinām visu, kas spriests un noticis otrā pusē. Var gan domāt, ka neveiksme Ziemeļlatvijā un arī tagadējo pāris dienu kaujas bija likušas apdomāties un arī nogurdinājušas vācu karavīrus, spiedušas tos atpūsties.

Golcam bija arī licies, ka pret Bermonta spēku labo spārnu nāk vesela igauņu divīzija. Cēsu kaujās Golcam droši vien bija radies respekts kā pret igauņu karavīriem, tā viņu vadību. Igauņu bruņoto vilcienu parādīšanās un darbība varēja Golca bažas tikai pastiprināt. Bez tam Golca—Bermonta pusē bija radušās arī saimnieciska rakstura grūtības.

Algādžu armija ir atkarīga no algas izmaksas kārtīguma. Pāri par 50.000 algādžu prasa katru dienu krietnu naudas

summu. Naudas sāka trūkt. Lai to novērstu un nokārtotu arī svaigu spēku pienākšanu, 14. oktobrī Golcs bija devies uz Berlīni.

Laikam arī tur bija radušās šaubas par Golca kā "politiskā generāļa" operāciju sekmīgumu. Galvenais — Vācijai pašai bija saimnieciskas un visa cita veida grūtības, to vidū Sabiedroto aizdomas.

Ka naudas lietās Vācijas valdība bija kļuvusi ierobežota baltikumiešu atbalstam, spriežams arī no tā, ka Golcu — Bermontu atbalstītāja "Krievijas valdība" Berlīnē bija sākusi meklēt amerikāņu aizdevumu un sākumā to arī it kā panākusi, noslēdzot līgumu ar amerikāņu Morgana banku par 300 miljonu lielu vācu marku aizņēmumu uz 10 gadiem, kā drošību iekļaujot bankai visus Krievijas kustamos un nekustamos īpašumus okupētos apgabalos.

Patiesībā bermontieši no Morgana bankas nesapēma ne feniņa, jo šīs bankas "pilsvarā" līgumu bija slēdzis kāds afērists misters Mošels. Naudas tomēr trūka, tāpēc ar 24. oktobra pavēli Bermonts izlaida pats s a v u naudu 10 milj. marku "vērtībā", pats līdzī parakstīdams naudas zīmes, kas tika iespiestas daļēji Jelgavā, daļēji Berlīnē, uz vienas puses vācu, uz otras krievu valodā.

Pieminu šo "Bermonta naudas" lietu tāpēc, ka tā nevarēja nepalikt bez sekām arī uz bermontiešu gara stāvokli. "Bermonta naudu" kā maksāšanas līdzekli piespieda ņemt pretī tur, kur bija bermontiešu karaspēks Lietuvā un Latvijā. Taču šo "valūtu" sapēma kā algu arī Bermonta karavīri par saviem sviedriem un asinīm. Nav domājams, ka viņi to sapēma lielā priekā. Tā dārtījusi rūpes arī "pašpārvaldes" darbiniekiem. Pēc bermontiešu sakaušanas tiem, kas atgriezās Vācijā, šo "naudu" gan apmainīja vācu markās. Arī šīs vācu valdības solis lieku reizi skaidri rāda, k a s ir bijis Bermonta afēras istais uzdevuma un izdevumu devējs.

"Bermonta nauda" bija viens no viņa karavīru izturības un cīņas spara grauzējiem.

*

Atgriežoties m ū s u p u s ē , jāsaka, ka tai neveiksmē, kas izpaudās 9. oktobra vakara un nakts notikumos, politiskā vadība savā rīcībā par grēka āzi apzīmēja karavīru vadītājus. Tā 16. oktobrī valdība atbrīvoja no amata virspavēlnieku generāli Simonsonu un viņa štāba priekšnieku (pēdējo formāli it kā paaugstinot par artilērijas priekšnieku). Par virspavēlnieku tagad iecēla līdzšinējo Austrumfrontes pavēlnieku pulkvedi Balodi, par viņa štāba priekšnieku pagaidām plkv.-ltņ. Laimiņu (apsardzības ministra biedru). Līdzīgi virspavēlniekam vissmagāk cieta Dienvidu frontes pavēlnieks pulkvedis Zemitāns. Viņu atbrīvoja kā no frontes pavēlnieka, tā arī no divīzijas komandiera posteņa, viņa vietā ieceļot pulkvedi Peniķi.

Līdz ar Rīgas atstāšanu valdība bija drudžaini metusies s v e š a s palīdzības meklēšanā. Mūsu lielā premjēra uzticība pašu karavīriem un uzmanība pret tiem nekad nav bijusi sevišķi liela. Ja neskaita retoriku.

Pirmā valdības palīdzības meklēšana jau 9. oktobra vakarā, Rīgu atstājot, bija bijusi pie Anglijas militārās misijas. Kā palīdzība no tās puses bija nākusi dižciltīgā Tallenta jovialā portvīna dāvana "nervu nomierināšanai" valdības vīriem, bet dažas dienas vēlāk enerģiskā un vienkāršākā ģenerāļa Berta gādībā — karakuģu artilērijas atbalsts, kas tiešām bija ļoti nozīmīgs. Nekavējoties bija notikusi griešanās arī pie igauņiem, no kuriem jau 10. oktobra rītā bija pienākuši 2 spēcīgi bruņotie vilcieni, varbūt kā rezultāts no ģenerāļa Simonsona telegrafiskās sarunas (Hūza aparātā) ar ģenerāli Laidoneru 9. oktobra vakarā. Šo palīdzību pēc pāris dienām, nevienojoties ar Latvijas valdību, igauņi atsauca. Notika arī griešanās pie Lietuvas un Polijas. No pēdējās ar Piłsudska rīkojumu saņēma 5000 šautenes ar attiecīgo daudzumu municijas. Šis pabalsts pienāca jau pēc Bermonta karaspēka galīgas sakaušanas. Lielākais ieguvums no Meierovica brauciena uz Varšavu bija ģenerālštāba pulkveža R a d z i ņ a atvešana. Mūsu sabiedrības lielākā daļa nav vēl tagad skaidrībā, ka ar šo ģeniālo karavīru un cilvēku bija atvesta arī mūsu galīgā uzvara kā pār bermontiešiem, tā komūnistiem.

Radziņš oktobra nogalē stājās pie Virspavēlnieka štāba priekšnieka uzdevuma un veica to tik patstāvīgi un neatkarīgi, ka šī iemesla dēļ sākumā štāba virsniekos viņu dēvēja par latviešu Ludendorfu. Šī piedēvēšana gan kā radusies, tā nemanot un ātri izzuda, jo kļuva skaidrs, ka šis virs nav nekam piekārtojams. Drīz karavīri apzinājās, ka te darīšana ar lielāko militāro talantu, kāds mums, blakus kaujiniekam Briedim, bijis un diez vai kādreiz vēl būs. Mūsu politiskās intrigas saēda šo vīru, iekāms vēl mūsu armija būtu no viņa guvusi visu, ko tā varētu gūt. Kas zina, vai mūsu vēsture būtu gluži tāda pati, ja nebūtu nejēdzīgi gājuši bojā Meierovics un Radziņš. Viņu likteni bija kas līdzīgs Kalpaka liktenim.

Iztrūkstot citu palīdzībai, arī valdība un Tautas Padome jutās spiesta atgriezties Rīgā, kur izdarta pieminētās pārmaiņas karaspēka vadībā. Taču ģenerālim Simonsonam un viņa štāba priekšniekam plkv.-ltņ. Kalniņam vēl bija lemts pieredzēt viņu plānotās operācijas ievērojamu panākumu 15. oktobra kaujas darbībā.

*

Vispār arī mūsu pirmā (ģenerāļa Simonsona) virspavēlniecība pelnījusi ne pārmetumus, bet pateicību un apbrīnu.

Vai tā nebija pārdrošība 9. oktobra vakarā, kad jau bija jūtama nekārtīga atiešana (ne tikai karaspēka), doties pāri tiltiem uz Pārdaugavu, lai personīgi pārlicinātos par notikumiem tur? Īsti nezinot, kas tur notiek, draudēja varbūtība iekļūt kādā vācu vienībā un tikt likvidētiem vai krist gūstā. Tāpat drosmi un lielu atbildības uzņemšanos prasīja izšķirīgs lēmums turpināt Rīgu aizstāvēt pašā Rīgā, ietverot to galvenā kaujas līnijā un ļaujot tās namus un cilvēkus ienaidnieka ugunij. Mēs tagad zinām, cik lielā mērā tas bija sekmīgs lēmums un arī pašu rīdzinieku vairākuma gribā un viņu vienprātīgā uzpurīgā atbalstā. Bet vai to tā zinājam toreiz? Tāpēc jautājums, vai ģenerāļa Simonsona lēmums bija pa prātam arī valdībai, jeb tā bija ieskatos bijusi par to pašu,

ko darīja Zemitāns, resp., vai Rīgas atstāšana un jaunas kaujas līnijas ieņemšana aiz Rīgas bija tikai Zemitāna rīcības rezultāts? Oficiāli un neoficiāli Zemitāns par to tiek vainots.

Mēs zinām, ka Zemitāns savu rīkojumu bija devis, neinformējot par to virspavēlnieku.

Mēs tomēr nezinām, vai viņš nebija informējis arī valdības galvu?

Drīzāk gan domājams, ka viņš to bija darījis. Ja viņš bija saņēmis šīs augstākās iestādes piekrišanu, tad var saprast, ka virspavēlnieka informēšanu viņš vairs neuzskatīja par nepieciešamu.

Katrā ziņā Zemitāna izšķiršanās vien neradīja to sajukumu, kas bija redzams Rīgā 9. oktobra vakarā līdz pusnaktij. "No Rīgas lielā steigā sāka aizbraukt gan pa dzelzceļu, gan automobiļos, gan ar zirgiem valdības iestādes, armijas centrālās pārvaldes un dažādas aizmugures iestādes. Tas viss, saprotams, nevarēja neatstāt sliktu iespaidu uz mūsu kareivju bariem, nokļūdušiem no savām vienībām. Kareivji jau tā bija pasteigušies ar priekšlaicīgu atiešanu un tagad vēl vairāk apjuka un kopā ar dažādiem vezumiem turpināja atiet caur pilsētu uz Juglas tiltiem", raksta M. Peniķis.

Visu šo plūdumu prom no Rīgas un Daugavas nevarētu izrīkot pulkvedis Zemitāns ar savu štābu vien. Drīzāk pieņemams, ka Rīgas aizstāvēšana tādā veidā, kā par to bija izšķīries ģenerālis S I m o n s o n s , nebija bijusi mūsu valdības plānos, un Zemitāns darīja to, par ko bija izšķīrusies arī politiskā vadība.

Rīga bija vairākkārt, arī šai 1919. gadā, gājusi no rokas rokās, bet nekad tās aizstāvēšana nebija notikusi tādā veidā, kā par to bija izšķīries ģenerālis Simonsons. Šis veids, Rīgas iedzīvotāju pabalstā, izrādījās sekmīgs.

Ja valdība krīzes brīdī bija izšķīrusies par Rīgas un tās iedzīvotāju taupīšanu (tikai Sabiedroto pārstāvji lūgti palikt Rīgā), ģenerāļa Simonsona izrīcība nebūs bijusi tai patīkama. Simonsonam taisnību deva tikai paši notikumi.

Tāpēc politiskā izrīcība arī ar pulkvedi Zemitānu nebūs bijusi īsti pamatota un taisnīga. Drīzāk būs bijis tā, ka viņš

steidzīgi un automatiski darīja to, kas bija arī valdības ieskatos bijis.

Diemžēl, cik zinu, Zemitāns nedarīja nekā savas rīcības pamatošanai resp. attaisnošanai. Nezinu, ka viņš vai kāds no viņa līdzstrādniekiem būtu atstājis šai ziņā kādas piezīmes. Ļoti iespējams, ka Zemitāns savā rīcībā līdz mūža galam nekādu "vainu" nesaskatīja.

Viņš bija rīkojies ne tā, kā mēs to tagad darītu, notikumu izgaismoti, bet kā lika viņa (un nevien viņa) atbildības sajūta 9. oktobra vakara apstākļos. Viņam (un nevien viņam) bija licies pareizs cits atrisinājums nekā tas, ko izlēma ģenerālis Šimonsons. Zemitāns (un ne viņš vien) par pareizāku tais apstākļos bija atzinis aizstāvēšanās pārvietošanu aiz Rīgas, taupot pilsētu un tās iedzīvotāju blīvumu.

*

Politiķu atgriešanās no idiliskajām Cēsīm Šimonsona par ugunslīnija pārvērstajā Rīgā bija gan neatvairāma iedzīvotāju noskaņas dēļ, bet ne visiem patīkama, kā to Skalbe liek saprast. Viņš pats, Tautas Padomes loceklis, savās "Mazajās piezīmēs" 13. novembrī raksta:

"Tautas Padomes sēde Cēsīs bija īsa. Viņa taistīja tikai vienu lēmumu: pārcelt savas sēdes uz Rīgu. Pēc manām domām tas ir vairāk, nekā viņa visā mierā būtu pieņēmusi 5 mazus likumprojektus un 3 interpelācijas. Tautas Padome ir atradusi, ka viņai nav vieta armijas aizmugurē, bet tur, kur cīnās tauta un armija. ... Bet kam žēl šķirties no Cēsīm, tie lai atmet noskumšanu. Kad nāks pār Latviju mierīga un gaiša vasara, tad jau tiešām mēs varēsim Tautas Padomes sēdes pārcelt no Rīgas uz idiliskām Cēsīm un tur, ieelpodami ziedošu dārzu smaržu, visā mierā pieņemt radikālu likumprojektu par suņu nodokli. Bet šodien šis svētais nemiers, kas visas mūsu domas un spēkus sauc kopā uz Daugavas krastiem, ir vērtīgāks par likumprojektiem, kurus mēs būtu pieņēmuši Cēsīs."

Ģenerālis Peniķis, gatavojot savus militārvēsturiskos aprakstus, parasti centās iztaujāt visus pieietamos notikumu

dalībniekus.

Nav īsti zināms, kad īsti Peniķis savu bermontiades cīņu aprakstu sācis. Tas iespiests 1934. gadā, bet Zemitāns mira jau 1927. gadā. Varbūt tāpēc Peniķa aprakstā nav Zemitāna paša versijas. Varbūt arī Peniķim, kā Zemitāna amatu mantotājam, nebija bijis ērti runāt ar savu priekšgājēju par to, par ko pēdējais bija atcelts no amatiem. Tāpat Peniķa aprakstā nav tā laika valdības galvas atskata par viņa izturēšanos. Par to mēs varam gan spriest no Tallenta atmiņām un ziņojuma savai priekšniecībai par 9. oktobra vakara notikumiem. Tos atstāstījis, kā jau minēts, prof. Dunsdorfs savā grāmatā par Ulmani. No tā mēs zinām, ka valdība 9. oktobra vakarā bija steidzīgi atstājusi Rīgu, izvēcot arī valdības iestādes, lūdzot tikai palikt Rīgā angļu militāros pārstāvjus iedzīvotāju drošībai. Tātad zinot vai pieņemot, ka cita iedzīvotāju nodrošinājuma Rīgā nepaliks. Virspavēlnieka ģenerāļa Simonsona lēmums un rīcība tādu valdības rīcību sodīja kā pārsteidzīgu. Vai tas nevarēja sadusmot "nemaldīgos" varasvīrus?

Te klāt kāds kuriozs raksts, kuru gan turu par pilnīgi falsificētu.

"Firsts Avalovs" alias Bermonts savā lielajā un smagajā taisnošanās un lielīšanās grāmatā publicējis daudz dokumentu. Jāatzīst, ka to vidū ir arī tādi, kas nerunā viņam par labu. Taču viņš it kā ieguvis vienreiz kādu ļoti noderīgu. It kā kāds Latvijas valdības "ārlietu ministra palīgs" raksta Latvijas sūtnim Berlīnē:

"Ārlietu ministra kungs uzdeva man ar kāda kurjēra starpniecību Jums paziņot sekojošo, ko es lūdzu uzskatīt kā stingri slepenu.

Ģenerāļa Simonsona neuzmanības dēļ mūsu uzbrukums krievu-vācu karaspēka pozīcijām pie Olaines sākās par daudz agri. Neatkarīgi no tā, ka mūsu karaspēka apbruņošana nebija nobeigta, mūsu priekšējo posteņu pārsteidzība bija iemesls tam, ka ģenerālis Golcs bija spiests spert aiz-

sardzības soļus, dodot pavēli uzbrukt Tornakalnam.

Krievi un vācieši nezināmu iemeslu dēļ Daugavu vēl nav pārgājuši. Mūsu pulki cīnās varonīgi. Stāvoklis tomēr nopietns. Mums piešķirtā atelpa jāizmanto, lai izlabotu generāļa Šimonsona kļūdu. Rīgā tiek mēģināts nomierināt generāli Gofu.

Generālis Gofs, kas mūs sirsnīgi aizstāv, sāk šaubīties par mūsu dzīvotspēju. Jūsu uzdevums pārliecināt vācu valdību, ka ne mēs esam sākuši cīņu. Jūs šai ziņā atbalstīs prese, kas neuzticas grāfam Golcam un labvēlīga mūsu neatkarībai. Sevišķi jāapkaro krievu aprindas Berlīnē un, ja vajaga, jāatmasko.

Barons Knorrings sāk izmantot savu ietekmi Vācijas rūpniecības un saimniecības aprindās. Šīs aprindas ir nopietnas lielās Krievijas idejas aizstāves un ir pārliecinātas, ka patstāvīga Latvija vienmēr būs Anglijas postenis. Šo aprindu orientācijas maiņa nepaliek bez ietekmes angļu un franču ieskatos. Šo abu valstu finansisti vairs sen nav pret lielās Krievijas atjaunošanu. Dariet visu, ko Jūs spējat. Šis brīdis ir ļoti nopietns. Arvienu lielākas latviešu tautas daļas zaudē pašāvību uz neatkarīgo Latviju. Pat Tautas Padomes garastāvoklis nospiests. Vakar ministrija nosūtīja Jums 700.000 markas propagandas izdevumiem.

Ārlietu ministra vietnieks
(paraksts)."

Vismaz tādu pārmetumu Latvijas valdība generālim Šimonsonam gan nebūs dārtījusi.

DZĪVE UN CIŅA IET TĀLĀK

10. OKTOBRIS:

Satrauktā, negulētā nakts pagājusi un it kā aizmirsta. Nekāds uztraukums nav vairs manāms ne ielās, ne cilvēku sejās. Ar interesi, bet bez bažām tiek gaidīts virspavēlnieka štāba ziņojums, kas ir tāds:

“Ritā:

Zem pārmērīga ienaidnieka spiediena mūsu karaspēks pārnāca uz Daugavas labā krasta un ieņēma pozīcijas no Rīgas līdz Ogresi.

Vakarā:

Stāvoklis Dienvidu (vāciešu) frontē apmierinošs. Mēs ieņemam cieši Daugavas labo krastu un turam tiltus zem pastāvīgas uguns. Igaņu bruņotie vilcieni sekmīgi pabalsta Rīgas aizstāvēšanu.”

Ļoti talantīgais valdības laikraksta redaktors E. Freivalds rakstīja “Brīvā Zemē”:

Kritiskā brīdī neizsamist!

Valdība paziņojusi atklāti, ka pagaidām atstāj Rīgu. Mūsu karaspēks turpina enerģiski aizstāvēt Daugavas līniju. Mūsu armija kā dzīvais spēks ir nesalauzta un gatava turpināt cīņu par Latvijas neatkarību.

Mūsu valdība ne pirmo reizi atstāj Rīgu. ... Ir starpība starp 3. janvāri un 10. oktobri. Toreiz mums bija tikai saujiņa karavīru. Bet tagad mums ir **a r m i j a**, kura ved karu uz 2

frontēm. Šis divfrontu stāvoklis ir tas, kas deva ienaidniekam iespēju pienākt tik tuvu pie Rīgas. Izbeigt šo stāvokli, noslēdzot visdrīzākā laikā pamieru ar lieliniekiem, lai būtu iespēja visus spēkus vērst pret pašu nāvīgāko Latvijas un Baltijas valstu ienaidnieku — vācu-krievu reakciju lai top par valdības pirmo pienākumu.”

Izteicis cerību, ka visas Baltijas valstis un sevišķi Polija būs mūsu cīņas biedri un uzlabos mūsu stāvokli, Freivalds nobeidz:

“Blakus tam (t.i. Polijas un citu valstu palīdzībai) paliek spēkā cerība, ka maršals Fošs Sabiedroto uzdevumā darīs spiedienu.”

Freivalda raksts bez šaubām izteica arī valdības domas un cerības. Uzsvērums uz tūlīt noslēdzamo pamieru ar Padomju Krieviju bija arī kā brīdinājums Sabiedrotiem nevilcināties ar savu palīdzību.

Ed. Virza rakstiņā “Vienīgais brīdis” cita vidū rakstīja: “Tagad esam mēs un mūsu karaspēks vienīgie, kas aizstāv savu pilsētu pret barbaru uzbrukumu. Daugavmala, kur senāk pietājās kuģi, pārvērsta tiek par nepārtrauktu tranšeju līniju, un Vecrīgas tumšo namu dakstiņi un simtgadīgie mūri kļūst par pelniem un putekļiem. Ne tikai Daugava mūs sadala divi daļās, bet arī ienaidnieks, un mums atlikusi tikai viena rezerve — Vidzeme un daļa Latgales, kuru iedzīvotāju krūtīm un rokām jāpapildina mūsu armijas rindas. ... Vairs nedrīkst būt atsevišķas domāšanas, bet viens kopīgs prāts, vērsts uz cīņu un uzvaru. ... Nu ir pienācis laiks tautai rādīt savas visaugstākās tikumiskās īpašības, brīdis, kāda vairs nebūs varbūt mūžam.”

Jānis Jaunsudrabiņš: “L i k t e n ī g ā s d i e n ā s .” “Ko Rīga pārdzīvo šais liktenīgās dienās! Nav cilvēka sirdī kaktiņa, kurš nebūtu bijis pārpilns prieka un bēdu, cerību un vilšanās un par visām lietām n a i d a . Šis izjūtas ir spēji mainījušās. Drīz tās bija mūsu, drīz ienaidnieka pusē, skatoties pēc frontes stāvokļa. Kad kareivji ar dziesmām un mūziku izgāja uz pozīcijām, mēs viņus pavadījām ar vislabākiem vēlējumiem ... Atklātais, sirdsskaidrais latviešu varonis atdūrās pret stiprām

bruņām, un viņam vajadzēja atlēkt atpakaļ. O, kādas nu bija gludas un smaidīgas dažas sejas Rīgas ielās tagad! ... Bija gadījumi, kad uz ielas stūra saplēš Latvijas naudu un palaiž vējā ar vārdiem: "Tās lupatas vairs nav vajadzīgas." ... Bet bija pārrēķinājušies. Viņi nav zinājuši, ka latviešiem ir pasaka par spēka avotu, no kura cīnītājam jādzer, ja viņš grib uzvarēt velnu. Uz vakaru šo pilsoņu sejas jau stiepās garumā. Un mēs dzirdējām atkal Rīgas ielās dziesmas, ar kurām mūsu Lāčplēsis no jauna stājas cīņā uz Daugavas krasta. ... Nekādas atpūtas, nekādas atelpas. Kamēr krit visas divpadsmit (velna) galvas!"

Tādā noskaņā arī mūsu karaspēka virsvadība bija nolēmusi neļaut ienaidniekam atpūsties vai pārkārtoties jaunam uzbrukumam pēc savas izvēles, bet to tūlīt traucēt un saistīt Rīgas priekšā.

11. OKTOBRIS:

Mūsu virspavēlnieka štābs ziņoja:

"Rītā:

Nakts pagāja mierīgi. Pie Daugavas reta artilērijas, ložmetēju un flinšu uguns.

Vakarā:

Ap plkst. 5 pēc pusdienas vācu jātnieki uzbruka mūsu vienībām pie Āžiem un Ekengravas. Uzbrukums atsists. Vācu nodaļa, kas stāvēja Ikšķiles priekšā, mūsu artilērijas izklaidēta un iznīcināta. Pārējā frontes daļā gar Daugavu mēs uzturam retu artilērijas un flinšu uguni."

Edm. Freivalds tagad varēja rakstīt:

"Rīgai jātop par mūsu Verdenu. ... Krīze ir pāri. Mūsu karaspēks ir vienprātīgi noskaņots un neparko

Rīgu neatdos. Mūsu virspavēlniecība ir tādos pat ieskatos.

Mēs nedrīkstam atdot Latvijas galvaspilsētu. Ar katru sašautu namu, — ja tik Rīga pati mūsu rokās — ceļas garastāvoklis mūsu zemē. Mēs tāpēc turēsim Rīgu un trieksīm drīz ienaidnieku laukā no Rīgas priekšpilsētām, Jelgavas un Kurzemes. Nekādu 3. jūliju vairs!” (Strazdumuižas pamiera atgādināšana, A.P.).

Arturs Kroders rakstīja:

“No aprīļa līdz oktobrim. Tā politika, kura stāv aiz vācu-krievu uzbrucējiem pie Daugavas, nav mums sveša. Tagad atkārtojas uz mata tas pats, kas 16. aprīlī. ... Un tagad neatkārtosim vairs to, kas notika jūlijā.”

12. OKTOBRIS:

Virspavēlnieka štābs ziņo:

“Rītā:

Nakts pagāja mierīgi. Uz Daugavas krasta pastāvīga lielgabalu, ložmetēju un flinšu uguns. No ienaidnieka artilērijas pilsēta ir stipri cietusi, sevišķi Daugavmalas rajons. Ir upuri starp iedzīvotājiem.

Vakarā:

Eķengrāves rajonā atsists vācu kavalerijas uzbrukums, pie kam sagūstīti jātnieki no vācu VI rezerves korpusa. Uz Daugavas krasta Rīgas rajonā reta uguns. Uz Daugavas krasta artilērijas, ložmetēju un flinšu uguns.”

Redaktors Edm. Freivalds bijis armijas štābā. No viņa sarunas ar štāba priekšnieku plkv.-ltņ. E. Kalniņu atzīmēsim sekojošo:

Uz jautājumu, kā izskaidrojama mūsu atkāpšanās, štāba priekšnieks paskaidrojis:

“Mums jāievēro tas, ka teritorija, ko mūsu karaspēks turēja Rīgas priekšā, ir ārkārtīgi šaura. Tālākie frontes punkti no Rīgas bija tikai 15-20 verstu attālumā. ... Šāda teritorija ir ārkārtīgi šaura lielāka karaspēka manevrēšanai. Bet tagadējais karš ir lauka karš. ... un to nevar salīdzināt ar pozīciju karu, kādu veda pie Rīgas gadus 2-3 atpakaļ. Ja pretiniekam izdodas kāds manevrs, sakopojot karaspēka daļas triecienam, kas jātur mūsu plānajām ķēdēm, viņš jau nonāk pilsētas tiešā tuvumā. Tā tas notika šoreiz, izdodoties viņa pārrāvumam pie Ķekavas, ar ko tika apdraudēts mūsu labais spārns gar jūrmalu. Noturot ar Studentu rotas enerģisko, inteligento rīcību tiltu pārejas, mums izdevās izvākt karaspēku uz Daugavas labo krastu, sekojot mūsu jaunajam atgaidāšanas plānam, pie kam daļa nāca pār tiltiem, bet daļa izgāja uz Daugavgrīvas cietoksni, kuru vēlāk, netraucēti no ienaidnieka, atstāja un pārcēlās laivās uz Daugavas labo krastu. ... Daugava — māmuļa pati mūs sargā, un mūsu kareivjiem tik jāpiepalīdz.”

Ar 13. un 14. oktobri virspavēlnieka štāba ziņojumi atkārtoti apmēram to pašu, ko iepriekšējās dienās. Tad nāc 15. oktobra ziņojums, pēdējais “vecās” virsapvēlniecības ziņojums:

“Rītā:

Rīgas rajonā sivas cīņas uz Daugavas kreisā (t.i. vācu ieņemtā, A.P.) krasta. Pie Eķengrāves mēs atsitām ienaidnieka uzbrukumu ar strauju pretuzbrukumu no mūsu puses. Ienaidnieks pameta mūsu rokās bez kritušiem un ievainotiem 18 gūstekņus, 5 ložmetējus un citu kara materiālu.

Gūstekņi pieder pie vācu leģiona Rīkhofa brīvkorpusa (kas bija ieradies svaigs no Vācijas, uz kura lika lielas cerības vācu pusē, sk., piemēram, grāmatu “Baltvācietis ienāk”, A.P.).

V a k a r ā :

Šodien pēc pusdienas, pabalstīti no Sabiedroto flotes artilērijas uguns un mūsu lidotājiem, mēs ar strauju uzbrukumu pārgājām Daugavu Daugavgrīvas cietokšņa virzienā, ar kauju ieņemot Daugavgrīvas cietoksni un Bolderājas miestīnu, sasniedzot Ilguciemu.

Mūsu rokās krita ap 500 gūstekņu un bagātīgs kara materiāls, starp to daudz ložmetēju. Pārējā Daugavas līnijā mūsu pastiprinātas izlūku nodaļas nokļuva pāri Daugavai un sekmīgi paveica savu uzdevumu, nodarot vāciešiem lielus zaudējumus un iegūstot bagātīgu kara materiālu. Pēc papildu ziņām vakar izdarītā iebrukumā pie Eķengrāves, bez jau minētiem 18 gūstekņiem un 5 ložmetējiem, mēs esam ieguvuši 10 kastes ar rokas granātām, 30.000 patronu, četrjūgu lauka ķēķi un 16 zirgus."

Un tas tikai nedēļu pēc Bermonta uzbrukuma sākuma un 5 dienas pēc viņa iebrukuma Torņakalnā. Tas lai gandarījums cīnītājiem, kā arī to virsvadoņiem ģenerālim Simonsonam ar štāba priekšnieku plkv.-ltn. E. Kalniņu. Krīze tiešām bija pāri, politiskā vadība paštaisni un pašapzinīgi bez bažām varēja izdarīt vadības pārkārtojumu, lai rādītu, k u r meklēt vainīgos, ja kāds tos meklētu.

Patriotiskā noskaņā, ko pauda mūsu rakstnieki, protams, netrūka arī Kārļa Skalbes saucēja balss jau pašā bermontiešu uzbrukuma sākumā: "Uz priekšu, Lāčplēši! Dzirdiet, kā šalc Daugavas krāces. Viņas gaida savu upuri. Uzvara būs mūsu!"

Negaidīts, bet spēcīgs patriotisks impulss nāca ar Raiņa "Daugavu", kas arī sasniedza mūsu cīņas vēl Daugavas labajā krastā.

*

Ar 15. oktobra ļoti sekmīgo operāciju, par kuras izdošanos jāpateicas dažu Sabiedroto flotes karakuģu artilērijas brāzienam, mēs bijām atkal ieguvuši drošu bazi arī

Daugavas kreisajā krastā. No šejienes mēs varējām dot jaunus triecienus ienaidnieka sānos, kā arī apdraudēt viņa aizmuguri un satiksmi ar viņa bazi, tāpat sākt uzvelt viņa fronti Daugavas kreisajā krastā. Protams, arī mums bija jādarbojas uzmanīgi, jo zvērs gan bija ievainots, bet vēl spēcīgs. Tomēr šo operāciju ar pilnu tiesību varēja uzskatīt jau kā labvēlīgu lūzumu cīņā ar Golcu-Bermontu.

Mūsu "kara flote" kapteiņa Puķīša vadībā bija dabūjusi iespēju darboties segti no ienaidnieka skatiem Lielupē un jūrā.

Jau nais stāvoklis jau atspoguļojās virspavēlnieka štāba

16. OKTOBRA ZIŅOJUMĀ

"Rītā:

Mūsu izlūku nodaļa Taurkalne-Daudzeva iznīcināja vācu nodaļu. Ienaidnieks atstāja kaujas laukā 7 kritušus, to vidū 1 virsnieku. Mēs saņēmām 11 gūstekņus, 1 ložmetēju un municiju. Mums zaudējumu nav. Vakar pie Daugavgrīvas saņemtais bagātīgais kara materiāls vēl noskaidrojas.

Vakarā:

Mūsu uzbrukums uz kreisā Daugavas krasta Torņakalna virzienā sekmīgi turpinās. Citur bez pārmaiņām."

"KAS UZŅEMAS ATBILDĪBU?"

Kamēr karaspēkā bija jau iestājusies palāvība sev, to vēl nevarēja teikt par mūsu politiķiem — valdību un Tautas

Padomi. Edm. Freivalds gan bija rakstījis jau 13. oktobrī, ka jāpaļaujas pirmā kārtā uz pašu spēkiem. Par svešu palīdzību būs jāmaksā, bet stāvoklis nav tāds, ka būtu jāparaksta katrs vekselis, bet tomēr bija jūtams, ka tāda pārliecība nav sevišķi stipra. Uz Tallinu bija nosūtīta valdības un Tautas Padomes delegācija, lai lūgtu igauņu karaspēka palīdzību. Pārliecība par šo palīdzību ir bijusi tik stipra, ka, pēc Edm. Freivalda vārdiem, mūsu sociāldemokrāti jau telegrafējuši saviem igauņu biedriem, c i k d a u d z igauņu karavīru būtu vajadzīgs (jādomā, pēc plk.v-ltn. V. Ozola aplēses). Pēc delegācijas atgriešanās noturēta kādā Rīgas pamatskolā Tautas Padomes starpfrakciju biroja, valdības un armijas štāba kopīga apspriede, "d r ā m a t i s k ā k ā s ē d e, k ā d u j e b k a d e s - m u p i e d z i v o j i s", saka A. Klīve (Brīvā Latvija, 431). Klīve nemin sēdes datumu, bet tā kā viņš min pulkvedi Balodi kā virspavēlnieku, tad tas nevarēja būt agrāk par 16. oktobri. Pēc Klīves atstāsta igauņu prasības par palīdzību pārsniegušas visu sagaidīto (nav brīnums, ka igauņi gribēja atspēlēties par viņu karaspēkam nodarīto apvainojumu jūnija beigās, neielaižot Rīgā, A.P.). Pēc delegācijas ziņojuma igauņi prasījuši bez praktiskām un saprotamām lietām plašu Latvijas teritorijas cedēšanu Igaunijai. Apspriedē debātes par igauņu prasībām nevirzījās uz priekšu.

Pārrunu laikā, kas notikušas "personīgā plāksnē", noskaidrojies, ka pret igauņu prasībām piekāpīgāku viedokli ieņēmuši Tautas Padomes kreisās puses deputāti. Kāds (vārdu te neminēsim, jo tam vairs nav nozīmes, A.P.) izteicies, ka cita ceļa nemaz neesot kā igauņu prasību pieņemšana. Sapulces vadītājs Dr. P. Kalniņš vaicājis, vai starp tiem, kas ir par igauņu prasību noraidīšanu, kāds uzņemas atbildību ar visu savu personu? Skati vērsušies uz virspavēlnieku Balodi. Debātes turpinājušās, un pēc kāda brīža P. Kalniņš atkal atkārtojis savu jautājumu. Klusums. Tad nosvērtā balsī teicis Ulmanis: "Ja tas vajadzīgs, es tādu atbildību uzņemos." Strauji atskanējusi cita balss: "Nu, tad jautājums atrisināts. Mēs iztiksim bez igauņiem! Armija savu uzdevumu pildīs!" Runātājs bijis J. B a l o d i s . Visi uzelpojuši vieglāk.

*

Atgriezoties pie frontes notikumiem, jāsaka, ka gandrīz mēnesis pagāja samērā vairāk tikai uguns saskarē un sīkāku vienību darbībā, kur mūsu izlūki parasti izrādījās veiksmīgāki par sastaptām ienaidnieku vienībām. Vāciešu mēģinājumi iegūt pārejas pāri tiltam beidzās nesekmīgi. Dažreiz bija lasāms virspavēlnieka ziņojumā: "Zaudējumi (mūsu pusē) gandrīz vienīgi starp mierīgiem iedzīvotājiem," vai arī: "Ienaidnieka artilērija atkal apšaudīja pilsētas centru, apskādējama daudz namu. Lietoti arī šāviņi ar smacējošām gāzēm." Neraugoties uz namu un cilvēku upuriem, Rīga mēnesi ilgo atrašanos frontes joslā izturēja spīdoši. Kā pilsēta, tā arī citur lielā piepūlē tika darīts viss frontes stiprināšanai. Bez atlīdzības vāca drēbes, apavus, zirgus un citu nepieciešamo. Palīdzībā organizēti iestājās arī sievietes, sastādot savu "Sieviešu korpusu". Tas bija domāts gan tikai aprūpes uzdevumam, tomēr, ja vajadzētu, netrūktu arī sieviešu kā frontes cīnītāju. Studentes un skolnieces piegādāja frontes līnijai siltu uzturu, pie kam bija arī upuri (piem. studente Elza Žiglēvice). Ja kādreiz Rīga papildinās savu vāpenu, tai būs pilna tiesība to greznot ar Lāčplēša tēlu un ordeni.

*

MŪSU KARAVEŠANAS DOKTRĪNA

Pulkvedis Radziņš, pārņēmis mūsu operāciju plānošanu un vadību, reiz teica: "Mūsu karavīri nav vēl gluži pārvarējuši 9. oktobrī radušos piekautā psiholoģiju. Kāda jauna neveiksme var likt tai atdzīvoties. Tāpēc mums jānod katru dienu kāds uzbrukuma uzdevums. Tomēr tikai tāds un tā sagatavots, ka var būt droša pārliecība, ka tas izdosies. Mums jāatdod karavīriem uzvarētāju psiholoģija, uzvarētāju drosme." Tā arī

notika. Lielais karavīrs ieguva tūlītēju citu karavīru uzticību un apbrīnu visos, kam nācās ar viņu sastapties un darboties. Drupinot pretinieku kara laukā, bija tagad ļoti vienota arī visas tautas griba uzvarēt. Patriotisms likās skāris pat t.s. profesionāli noziedzīgo slāni: zādzības, laupīšanas un citi noziegumi bija tikpat kā pilnīgi nostājušies. Netika dzirdēta kāda atstāta dzīvokļa izlaupīšana.

Neminot vairs katras dienas frontes notikumus, atzīmēsim šeit tikai 10. un 11. novembri, divas Rīgas atbrīvošanā izšķirīgas dienas.

10. NOVEMBRIS

Armijas virspavēlnieka štāba ziņojums

“Rīta:

Vakarvakarā ar veiklu apiešanu no rietumiem un dienvidiem mūsu karaspēks pēc sīvas cīņas ieņēma svarīgo mezgla punktu Dzilnu, pie kam ienaidniekam nodarīti smagi zaudējumi un tas atstāja mūsu rokās daudz gūstekņu. Naktī Annas muižas rajonā, pēc stipras artilērijas un mīnmetēju sagatavošanas, pretinieks mēģināja pāriet uzbrukumā, bet no mūsu uguns tika iznīcināts. Tāpat tika izklaidētas stipras vācu nodaļas Zolitūdes rajonā. Pie Ergerhofas mūsu izlūki iznīcināja vācu sargposteni. Mūsu bruņotais vilciens “Cēzars” izdarīja sekmīgu izlūku braucienu līdz Slokai. Noskaidrojās, ka pie Dubultu ieņemšanas mūsu rokās nācis vairāk nekā 1000 lielgabalu lādiņu. Naktī un šorīt Rīgas-Jelgavas šosejas virzienā pēc sīvām cīņām vācieši izsīstīti no rindas jaunu nocietinātu punktu. Operācijas sekmīgi attīstās.

Vakarā:

Ar sīvām cīņām mēs nemitīgi tuvojamies Rīgas-Jelgavas

šosejai. Mēs ieņēmām Cenhofu, Pelli, Švarcenhofu, Zommerfeldu, Lindenruju un Šampēteri. Zasuļaukā notiek cīņas. Ienaidnieka zaudējumi ļoti lieli. Mēs iegūstam daudz kara materiālu. Ieņemot Pelli, mūsu nodaļa saņēma visu eskadronu ar zirgiem. Labajā spārnā mūsu izlūki sasnieguši Asarus. Mūsu izlūki ziņo par vezumnieku ātru virzīšanos no Torņakalna Jelgavas virzienā. Vezumniekus lidotāji sekmīgi apmētāja ar bumbām. Pretinieks nekārtīgi apšauda Rīgu ar smacējošām gāzēm. Liepājas rajonā frontē mierīgi.”

11. NOVEMBRIS

Armijas virspavēlnieka štāba ziņojums:

“Rītā:

Mūsu uzvarošā armija, pilnīgi satriecot ienaidnieka stvo pretestību Torņakalna rajonā un izvirzoties līdz Rīgas-Jelgavas šosejai pie Lindeciema, ieņemot namu pēc nama, iztīrīja no ienaidnieka Pārdaugavas priekšpilsētu. Pretinieks cieta lielus zaudējumus, atstādams kritušos uz ielām. Mēs ieguvām 1 smago un 1 vieglo ienaidnieka bateriju, daudz dažādu sistēmu mīnumetēju un ložmetēju. Ieguvumu skaits nav vēl noskaidrots. Mēs turpinām spiest pretinieku visā mūsu līnijā, ieņemot tālākus punktus. Angļu un franču flotes palīdzība ir ļoti liela.

Vakarā:

Pēc Torņakalna atbrīvošanas turpinājās ienaidnieka atkāpšanās visā frontē. Jelgavas virzienā mēs izsitām ienaidnieku no līnijas Sprance-Pļavnieki. Daugavas-Ikšķīles rajonā mēs ieņēmām Ķekavu, Sikašni un Šlosbergu. Starp kara materiālu, kas iegūts Torņakalna kaujās, iegūti 11 lielgabali. Pārējā ieguvuma skaits vēl grūti nosakāms. Cita vidū atrodas

ap 80 ložmetēju.

Liepājas rajonā labprātīgi pārnāca vācu patruļa.”

11. novembrī mūsu virspavēlnieks nosūtīja pateicību Sabiedroto karakuģu komandierim Rīgas līcī jūras kapteinim Brisonam par mūsu operāciju atbalstīšanu ar kuģa artilēriju, kas vainagojusies Rīgas atbrīvošanā.

Tālākās operācijās šī kuģa artilērija attāluma dēļ vairs nevarēja piedalīties.

Franču militārās misijas priekšnieks plkv.-ltņ. Diparkē apsveica mūsu prezidentu Ulmani, armiju un Latvijas republiku ar lielo panākumu “11. novembris ir jauna diena”.

Ļoti sīvas un nežēlīgas cīņas (vāciešiem laupot, slepkavojot un dedzinot) turpinājās vēl visu novembra mēnesi. Tikai novembra pēdējā dienā arī visa Kurzeme bija atbrīvota un iztīrīta no vācu spēku atliekām. Un virspavēlniecība varēja to oficiāli paziņot 1919. gada 1. decembrī.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Main body of faint, illegible text, appearing as ghosting from the reverse side of the page.

Faint, illegible text at the bottom of the page, likely bleed-through from the reverse side.

ATSKATS

11. NOVEMBRIS

11. novembris iezīmējies vairākkārt mūsu vēsturē ar notikumiem, kam bijusi pagriezēja nozīme tautas liktenī.

Pirmkārt, 1918.g. 11. novembrī izbeidzās tas karš, ko tad apzīmēja par pasaules karu, bet tagad jau tikai par p i r m o .

Šis tikko pieminētais 11. novembris, t.i. pamiera noslēgšana, toreiz nozīmēja ne tikai kādu mums tālu notikumu kaut kur Francijas mežā, bet tam bija daudz lielāka nozīme un labvēlīgāka ietekme mūsu dzīvē nekā Otrā pasaules kara pamieram. Toreiz tas nozīmēja, ka līdz tam pastāvējušai vācu okupācijai mūsu zemē nu neatvairāmi jāizbeidzas. Tas savukārt nozīmēja, ka mēs tūlīt jau zināmā mērā varam sākt organizēt pašu spēkus (ko arī darījām), kā arī steidzīgi stāties pie valsts organu nodibināšanas un valsts proklamēšanas. Bez šī 11. novembra nebūtu bijis arī mūsu 18. novembra. Un tas ir pietiekami svarīgi, lai mēs pieminētu arī šo 11. novembra dienu.

Otrkārt, šai pašā 1918. gada 11. novembrī Anglijas valdība atzina Latviju par de facto pastāvošu valsti. Tātad nedēļu agrāk, pirms tās dienas, kad mēs paši to atzinām. Ar ko tad izskaidrojama šī Anglijas priekšā aizsteigšanās mums? Vienkārši ar to, ka Latvijas valsts jau bija pasludināta gadu agrāk, bez kā lielākā tautas daļa to zinātu vai tas visiem būtu pa prātam. To bija darījusi latvju Nacionālā Padome Valkā vai pareizāk — Pēterpilī. Nacionālā Padome bija pēc tam aizsūtījusi uz ārzemēm delegāciju ar Z. Meierovicu priekšgalā, lai šī delegācija, balstoties uz šo Latvijas proklamēšanu, panāktu pie Sabiedrotiem Latvijas atzīšanu. Tas tad nu arī beidzot mūsu delegācijai bija izdevies. Būtu bijis liels notikums, ja to zinātu jau 1918. gada novembrī. Varbūt viss

proklamēšanas akts un tā tūlītējā nozīme būtu pavisam citāda. Bet tas toreizējo vājo sakaru dēļ nebija zināms, — Rīgā tas plašāk kļuva zināms tikai kādu nedēļu vai vairāk pēc 18. novembra. Bez tam kādu apstākļu dēļ — proti, ka par varas turētāju tur minēta Nacionālā Padome, netika sevišķi uzsvērts. Tas bija pirmais mūsu starptautiskais atzinums un pie tam no uzvarētājiem. Tam bija ārkārtīga nozīme jaunās valsts svāra pastiprināšanā.

Tā bija nepārvērtējami liela balva, ko jaunajai valstij bija sagādājusi īstenībā trimdā esošā Latvju Nacionālā Padome un tās delegācija. Arī šis notikums ir tik nozīmīgs, ka mēs darītu nepareizi, neatzīmējot to visu novembra mēneša 11. datuma labo īpašību kontā.

Treškārt, 1919. gada 11. novembris iezīmēja nevien Rīgas atbrīvošanu, bet arī vācu spēku galīgo sakaušanu mūsu zemē. Šis 11. novembris, kļūstot par mūsu varoņu dienu, tad arī ir tas, ko mēs galvenām kārtām pieminam.

Mēnesi pirms šī 11. novembra mūsu armija bija saņēmusi v i s s m a g ā k o triecienu, kāds tai jebkad mūsu brīvības cīņu laikā dots. Mēnesi un dažas dienas mūsu galvaspilsēta atradās galvenajā kaujas līnijā un Golca-Bermonta noorganizēto un vadīto algādžu armijas uzbrukumus s m a g u m p u n k t ā .

Šie spēki, netraucēti ieņēmuši izejas pozīcijas aiz Sabiedroto novilktais demarkācijas līnijas, 8. oktobra rītā sāka pārsteidzošu uzbrukumus Rīgas virzienā, vispirms ar lidmašīnu uzlidojumu un proklamāciju izkaisīšanu no gaisa, tātad pirmo reizi kara vēsturē pielietojot šo moderno kara veidu, ar civiliedzīvotāju terorizēšanu un propagandu, nerunājot nemaz par kara uzsākšanu bez pieteikšanas, kas arī tad vairs nebija jaunums.

Ar sīvām cīņām tiem beidzot izdevās salauzt tā nelielā mūsu aizsega pretestību, kas atradās tiem priekšā, sasniegt Daugavas kreiso krastu, ieņemt Pārdaugavu un Bolderāju, lai pēc tam, gan frontālos, gan aplejošos uzbrukumos, pūlētos ieņemt visu Rīgu, ko tie, nezinādami par kādu mūsu apjukuma un vājuma brīdi, pirmajā izdevībā bija nokavējuši.

Varbūt būs vēl daži, kas paši tā laika notikumus

pieredzējuši un paši arī Rīgā pārdzīvojuši šo cīņu mēnesi. Tos laikus, kad visa Rīga bija karā, t.i., nevienam rīdziniekam nekur nebija jābrauc, lai redzētu fronti, bet viņš to varēja just ik brīdī ar visām frontes "ērtībām", paliekot vienkārši mājās vai, ja nu gribētu sevišķu pārdzīvojumu, aizejot līdz Daugavmalai. Daugava bija tā "neitrālā josla", kuras vienā pusē pašā krastmalā gulēja ierakumos ienaidnieks, bet otrā, labajā jeb Iekšējās pusē — mūsējie. No tās puses uz mūsu pusi nāca nevien šauteņu un ložmetēju, bet kad iegribējās, arī lielgabalu, mīnu un granātmetēju uguns. Dažas ielas un rajoni atradās diezgan stiprā traucētājas ugunī, un cilvēki varēja iziet uz ielas tikai pastāvīgi klausoties, vai nedzirdēs kaut kur viņā pusē izšāviena troksni un pēc tam gaisā visiem jau pazīstamos kaucienus. No mūsu puses uz otru pa lielāki daļai izskanēja tikai šauteņu vai patšauteņu sprakšķi, jo smago ieroču mums bija maz, bet arī vieglo ieroču municiju vajadzēja taupīt. Tāpat jau mums nebija patīkami graut pašu mājas. Abas puses naktī iegrima tumsā, pilsētnieku apgāde ar pārtiku bija traucēta, bieži nebija arī ūdens. Tie, kas to pieredzējuši, vēl vienmēr atcerēsies arī, kas tā bija par sajūtu, kad pēc cīņas trokšņa pilnas iepriekšējās dienas, pēc pastiprinātas pilsētas apšaudes un pāri Daugavai dzirdamā kaujas trokšņa arī naktī, no rīta tie pamodās pavisam savādā, vairs neierastā klusumā. Mēs te neiesim vairs attēlot, kādi prieka izpausmes skati bija redzami pēkšņi ļaužu pieplūdušās ielās, kad, baznīcas zvanu dunoņā un ekstratelegrammu vēstījumā kļuva skaidrs, ka Rīga brīva un ienaidnieks sakauts. Nekad vēl varbūt cilvēku pateicība Dievam un mūsu karavīru suminājumi nebija bijuši tik sirsnīgi un vispārīgi kā todien. Vajaga būt ikvienam veselu mēnesi pārdzīvojušam nāves baidus un tad pēkšņi tikt no visa tā atbrīvotam, lai saprastu, kas notika un tika izjūsts tad Rīgā.

Ar šo Rīgas atbrīvošanu, kas noslēdza 26 dienas ilgu operāciju no Bolderājas līdz Tornakalnam un Lielupes tiltam, tāpat operāciju, kuras ilgums un šai laikā iegūtās teritorijas sekums pietiekami rāda kauju sīvumu un to uzmanību, ar kādu mūsu lieliskā un gudrā vadība mācīja vēl jauno, nepiedzīvojušo

armiju tikt uz priekšu, lai vairs neatkārtotos kādi pārsteigumi, bija atbrīvota nevien Rīga, bet jau iezīmējusies galīga ienaidnieka satriekšana. Tas nozīmēja toreizējā divu frontu karā šoreiz galīgu uzvaru pār vienu ienaidnieku. Varbūt toreizējos apstākļos visbīstamāko. Jo lielinieku uzvaru pār mums Sabiedrotie toreiz vēl neatzītu, bet Bermonta — laikam gan.

Mēs varbūt neesam līdz šim pilnam apjēguši, kāda nozīme tāpēc bija Bermonta satriekšanai mūsu valsts un v a l d i b a s s i t u ā c i j a s noskaidrošanā, un vienīgi p ē c t a m mēs kļūvām par patiesiem noteicējiem savā zemē, ciktāl tā bija mūsu rokās.

Lai to saprastu, mums jāsaka daži vārdi arī par to, ko mēs kādas pārprastas orientācijas ietekmē neesam gribējuši ne saprast, ne par to runāt. Īstenībā mums jābūt tikai latviešu orientācijai, tāpat kā citiem ir tikai v i ņ u interešu orientācija. Šis egoisms, kas cilvēku attiecībās varbūt nav glīts, tautu attiecībās, diemžēl, ir vienīgā realitāte, vismaz ciktāl runa ir par lielām tautām.

Kādi spēki tad toreiz darbojās mūsu zemē vai tiecās pēc tās? Tie bija: 1) vācieši, 2) lielinieki, 3) baltie krievi, 4) mēs un citu nacionālītāšu vietējie spēki, 5) Sabiedrotie.

Mūsu valstij proklamējoties, tā visa atradās vēl vācu rokās. Par vācu nolūkiem runāt mums vairs nevajadzēs. Tie nekad nav mainījušies, ja vien ir bijušas izredzes uz varēšanu. Zaudētais karš nostādīja vācu okupāciju pie mums neatvairāmā nāves ēnā. Bet radās kāds apstāklis, kas padarīja arī vāciešu tālāku palikšanu mūsu zemē nevien par Sabiedroto legalizētu, bet pat p i e n ā k u m u . Tas bija Sabiedroto noteikums, ka vāciešiem jāpaliek pamiera parakstīšanas brīdī ieņemtās līnijas Austrumu frontē un nav jāpieļauj tālāka lielinieku izplatīšanās uz rietumiem, pirms nav noorganizējušies ieņemto apgabalu pašu nacionālie spēki. Šis noteikums spārnoja dažas vāciešu aprindas. Ja vien aizkavē šo vietējo spēku organizēšanos, tad taču var palikt uz ieņemtās līnijas labi ilgi, bet pēc tam redzēs. No šīs politikas tad viņi arī vadījās. Bet — kā lai iestāsta nabaga lancerim, ka tam vēl

jācinās pret lieliniekiem uz Sabiedroto pavēli, lai pēc tam ietu mājās, kādai vajadzētu būt oficiālai versijai. Tāpēc arī regulārā vācu fronte sabruka, un vajadzēja dibināt dažādus freikorpus, kur jau salasīja tādus, kas saprata, ap ko lieta grozās, vai arī vienkārši kara kalpus, kādi vienmēr rodas karu izskaņā.

Otrs lielākais faktors bija Padomju Krievija ar savu sarkanarmiju. Arī par to nav ko runāt.

Trešais, toreiz samērā neliels faktors mūsu zemē, bet vēl ļoti spēcīgs — pretlielinieciskie jeb baltie krievi. Viņu mērķis bija agrākās Krievijas valsts atjaunošana kā robežās, tā — lielāko tiesu — arī valdības formā.

Ceturtais faktors — bijām mēs paši ar saviem centieniem pēc mūsu valsts neatkarības. Tās idejas piepildījums likās daudziem nereāls nevien ārpus mūsu zemes, bet ne reti arī mūsu pašu starpā.

Piektais — visumā pats nozīmīgākais resp. lielā mērā dirigējošais — Sabiedrotie, pārstāvēti Baltijas valstis un visur pretlielinieciskā frontē ar militārajām misijām. Sabiedroto interesēs toreiz, tāpat kā tagad, bija — nodrošināties pret lielinieku tālāku izplatīšanos. Tas bija uzdevums, kas jāveic un jābalsta militārām misijām. Kas ir šie lielinieku aizturētāji paši par sevi, tam bija otršķirīga nozīme. Galvenais, ka tiek radīts aizsprosts. Tam labi ir arī vācieši, ja vien tie karo. Protams, ka Sabiedroto karavīri saprata, ka nevar tā, kā domā politiķi, pavēlēt sakautai vācu armijai cīnīties austrumos, kamēr tai ļaus braukt mājās. Tā brauca uz mājām arī bez teikšanas. Cīņības uz vāciešiem tāpēc drīz sabruka. Bet kur tie bija un cīnījās, kā piemēram, Baltijā, tur tie nebija principā traucējami. Ja te var runāt par kādām simpatijām, tad tās bija no Sabiedroto puses jūtamākas vienīgi pret baltajiem krieviem un, varbūt, arī poļiem. Pēdējiem sevišķi no franču puses. Kas attiecas uz pārējām vietējām tautām un viņu valdībām, tad tās tika vērtētas pagaidām vienīgi kā pretlielinieciskie faktori.

Mūsu akcijas te sākumā nestāvēja sevišķi augstu. Vispirms, mūsu skaitliskā līdzdalība sākumā bija neliela un gausa, otrkārt, mūsu slava dažu apstākļu dēļ, kas jau zināmi,

pretlielinieciskā frontē bija vismaz, mīksti sakot, dažāda. Vietējo vāciešu akcijas stāvēja augstāk. Arī viņu sakari bija iespaidīgāki. Bez tam par mums centās izplatīt ieskatu, ka mēs, ja vien mums dotu vaļu, visus vietējos vāciešus tūlīt likvidētu. Un Sabiedroto misiju uzdevumā bija, starp citu, novērst visu, kas varētu novest pie konfliktiem dažādo pretlieliniecisko faktoru starpā. Skatoties no tālienes un no jau minēto Sabiedroto interešu viedokļa, tas bija gluži loģiski.

Paturot to prātā, mēs sapratīsim daudzas parādības, kas notika pie mums. Arī to, ka varēja noorganizēties Golca spēki Liepājas rajonā, kāpēc pēc 16. aprīļa Sabiedrotie, sevišķi amerikāņi, spieda uz izlīgšanu ar vāciešiem resp. Niedras valdību, kāpēc viņi tik enerģiski centās novērst vācu un igauņu sadursmi, visumā aizstāvēt vāciešu viedokli, kāpēc viņi pēc vāciešu sakaušanas pie Cēsīm un Juglas uzspieda Strazdumuižas pamieru, kāpēc pēc Strazdumuižas pamiera pāri pār Latvijas valdību Rīgā nodibināja Sabiedroto civilgubernatora posteni ar angļu pulkvedi Tallentu, kāpēc par Landesvēra komandieri tāpat sākumā neļāva likt latvieti, bet šo posteni nodeva anglim, kāpēc visumā izrādījās Bermonta krievu cepure par tādu, kas ļāva zem tās savākt ievērojamu jaunu vācu spēku kvantumu Jelgavas rajonā, kāpēc Bermonta cīņu laikā šurp steidzās sevišķa Sabiedroto misija ar ģenerāli Niseli priekšgalā, kas jau pa ceļam sūtīja mums telegrafisku rīkojumu — pārtraukt vāciešu vajāšanu, un sapratīsim vēl šo un to. Jūs teiksiet: bet Sabiedrotie taču cīnījās ar savu floti pie Bolderājas mūsus. Jā, bet tas bija noticis uz vietējo komandieru un sevišķi Sabiedroto misijas Rīgā priekšnieka ģenerāļa Berta personīgu pavēli, bez valdību iepriekšējās piekrišanas. Par to Bertu disciplināri sodīja ar puspensijas atņemšanu.

Ja 11. novembrī kara laime būtu pagriezies uz otru pusi un sakauti mēs, tad vēstures gaita vismaz kādu laiku mūsu telpā būtu bijusi droši vien citāda. Mēs varam saprast, ka reāla Sabiedroto politika kādu laiku nevarēja izšķirties, izejot vienīgi no skaitliskiem un apbruņojuma kalkulējumiem, bet neņemot vērā tādu faktoru kā garu un tautas entuziasmu,

kāda varbūt rietumu pusē arī ilgāku laiku vairs nav, kas īsti ir nozīmīgākais spēks mūsu telpā lielniecisma aizsprosta ziņā. Ar balto krievu izkārtņi maskoto vācu spēku satriekšana še minēšanu padarīja lieku. Latvieši paši bija izrādījušies par stiprāko un, pēc vācu-krievu izdzīšanas, arī par vienīgo faktoru mūsu zemē. Tikai ar to nu vien vairs bija jārēķinās. Latviešu tauta un tās Pagaidu valdība līdz ar to bija kļuvusi par neapstrīdami vienīgo varas faktoru savā zemē. Tāpat kā Nisels, jau pēc vāciešu galīgas izdzīšanas Rīgā ieradies, varēja tikai sirsnīgi apsveikt Latvijas armiju ar uzvaru, gluži tāpat arī kādas svešas varas civilgubernatora postenis pār mūsu valdību vairs nebija savienojams ar mūsu cieņu. Šis postenis tika likvidēts. Tik lielas bija Bermonta sakāves un tās spilgtākās dienas, 11. novembra, sekas mūsu valsts un armijas stāvokļa pacelšanā kā mūsu zemē, tā ārpus tās.

Bija tam vēl kāda ne zemu vērtējama nozīme arī vienīgi mūsu pašu dzīvē.

Mūsu valdībai valsts pirmajā laikā nācās sadarboties ar vācu okupācijas varu, un mūsu pirmajām vienībām nācās rasties zem vācu virsvadības, vācu dotā ietērpā un apbruņojumā. Tā to tad gribēja arī Sabiedrotie. Bet mūsu pašu tauta šinī ziņā bija vēl jūtīgāka nekā vēlāk.

Pagaidu valdību un tās karavīrus sākumā daļa tautas, lielinieku veiklas aģitācijas ietekmēta, uzskatīja par vācu kalpiem. Tāpat kā kādreiz vēlāk. Lai tie, kas šo parādību vērojuši tikai pēdējā okupācijas laikā, tagad zina, kā viss zem saules, arī šī latviešu karavīru pārprašana nebija nekas jauns.

Vārdu sakot, mūsu valsts laika sākumā tauta vēl visu neizprata, un nepalika gluži bez ietekmes čuksti, ka visa mūsu valsts lieta ir tikai taktisks buržuju manevrs, ka mūsu armija — tikai baltgvardu banda.

Bet jau pēc 16. aprīļa notikumiem, pēc Cēsu kaujām, kur gan bija daļību ņēmusi tikai mūsu armijas mazākā daļa, un jo sevišķi Bermonta cīņu laikā atvērās acis ikvienam, kam vien tās bija paveramas.

Šis cīņas bija kļuvušas par visu mūsu vienotāju un

pievedēju mūsu valstij. Un mūsu armija tautas apziņā — par to, kas tā b i j a un kam vienīgi tai j ā b ū t — par pašas tautas spēku, tās sajūtīgāko un vīrišķīgāko daļu.

Tāpēc mūsu tautas pārstāvji un valdība, apzinādamies un pieminēdami savu un visas tautas vienotību, ko tik spilgtu bija pirmo reizi radījušas tieši šīs cīņas, neļāva 11. novembra dienai vairs aiziet aizmirstībā, bet to pasludināja par mūsu varoņu svētku dienu.

Cilvēki, kas dzimuši laikos, uz kuriem mēs atskatījāties, tagad jau veci vai miruši.

Ir nākusi, nobriedusi un pa daļai jau iet uz mūža otru pusi jaunā audze, kam viss tas, par ko mēs runājam šodien, ir tikai dzirdētas, bet ne pašu pārdzīvotas lietas. Bet cauri visam tam velkas kāda liela nepārtrauktība. Nesenās cīņās vēl nebija mazums tēvu, kas cīnījās kopā ar saviem dēliem. Ne vienmēr viņi pārnākuši mājās. Vēl vairāk — daudzi ir aizgājuši mocekļu gaitās. Daudziem tiem, kas cīnījās toreiz, vairs varēja cīnīties tikai viņu dēli, un jaunā cīņā blakus tiem, kas vēl nesen bija jauni, stāvēs atkal cita audze. Kā agrāk, tā tagad — šī diena būtībā ir tēvu un dēlu, visu mūsu cīnītāju piemiņas diena, visas tās vīrišķības un uzpurēšanās godināšana, bez kuras nevar pastāvēt tauta. Vīrišķības un uzpurēšanās, kas mums bijusi tālākā un tuvākā pagātnē un, lai dod Dievs, būtu vienmēr. Cīņa vēl nav galā.

Godinot visus, kas cīnījušies par mūsu tautu, pieminot it sevišķi tos, kas šai cīņā redzēti un ievēroti, bet neaizmirstot arī tos, kas nepamanīti un neievēroti ir bijuši p i r m i e s t a r p p i r m a j i e m , mēs negodinām neko citu kā vienīgi mūsu tautas pašas spēku.

KĀ BIJA IESPĒJAMS TOREIZĒJAIS BRĪNUMS?

Nezinu, kā varētu uzskatāmi attēlot šo gadu, vienreizēju mūsu vēsturē un arī varbūt vēsturē vispār. Manā šaurajā iztēlē tas atradis līdzību ar kādu vaguli (piedodiet!), kas, iekritis uz muguras smiltis, instinktīvi rušinājas savām kājiņām, lai kaut kā tiktu laukā no tāda stāvokļa. Daudzo sīko kājiņu vidū es tur redzu parādāmiešus kādu ļoti stipru "kāju", ap kuru tūlīt redzams lielāks arī mazo spars. Līdz apkritušais redzami sakustas un paceļas. Tas Kalpaks. Šo stipro "kāju" ātri salauž, bet, kas pacēlies, vairs nesaplok un turpina celties ar sīko saņemto sparojumu.

Atcerieties 1919. gada notikumus. Gada sākumā mūsu tauta tiešām nospiesta it kā uz muguras un ienaidnieks staigā pa tās krūtīm. Nesen proklamētā neatkarība ("latviešu teātris", kā saka vācieši, atgādinot proklamēšanas vietu) liekas galīgi dzēsta no reālām iespējām.

Pagaidu valdība, kas pirms kādām sešām nedēļām deklarēja Latvijas neatkarību un arī plašu uzdevumu programmu, spiesta atstāt Rīgu un paziņo, ka pārcelsies uz Jelgavu, īstenībā it kā faktiski atsakās no valdības uzdevumiem.

Tā līdzī nevienu neaicina, izņemot Studentu rotu. Atbrīvo visus no viņu pienākuma, ieteic katram darīt, ko atrod par labāku — izceļot vai palikt. Kas nevar citādi, tie varēs atstāt Rīgu ar valdības vilcienu, kas stāvēs Daugavas malā nākamās dienas rītā. Tas jādara katram paša riskā. Valdība nevienam nekā nesola.

Var just, ka tai bažas par apgrūtinājumiem no kādiem prasītājiem. Piemēram, no jau noorganizētiem karavīriem. Tāpēc paziņo, ka visi brīvi un katrs var darīt, kā grib. Valdība

nems sev līdzi Studentu rotu. Laikam tāpēc, ka tā nevien droši uzticama, bet arī izskatīga. Vienādi ietērpta (pašapgādes ceļā) dekoratīvos puskažociņos un bruņu cepurēs, soļo braši un labi dzied. Bet ko darīt ar citiem, ja tie paliek vienībās?

Vakar tie bija domāti sūtīšanai uz fronti pie Juglas. Atradies arī nopietns, piedzīvojis karavīrs, kas gatavs tos vadīt, izpildot katru valdības pavēli.

Kādam valdības sastāvā (nevar būt, ka visiem — taču latvieši!) iekritusi prātā atpestītāja doma nodot šos karavīrus vācu Landesvēra komandiera rīcībā. Tie varēs palīdzēt laupīšanu novēršanā pilsētā, izvākšanas segšanā un pēc tam cīnīsies kopā ar vāciešiem un, droši vien, paliks Olaines pozīcijās.

(Ši it kā valdības domu gaita nav autentiska, bet radusies manā un citu uztverē pēc tam, kad bija dzirdēts apsardzības ministra paskaidrojums naktī no pirmā uz otro janvāri.) Šo paskaidrojumu 1929. gadā esmu atstāstījis šādi (Mūsu armija. Grāmatrūpniecības Golts un Jurjāns izdevums, Rīgā, 35. lpp. Tad vēl dzīvoja vairums to, par ko ir runa. Skat. arī manu 1978. g. iznākušo grāmatu, t.i. paredzētā darba pirmo daļu, sevišķi nodaļas "Kalpaka uznākšana", "Valdība atstāj Rīgu", "Arī Jelgavā nav palikšana" un citas):

"Naktī no 1. uz 2. janvāri Apsardzības ministrija vēl strādāja, lai sagatavotu visu, kas vēl iespējams, latviešu vienību iziešanai frontē, kā arī nogaidītu ministru kabineta un vācu valdības lēmumu sakarā ar jaunradušos stāvokli. Ministru kabineta sēdē ministru prezidents K. Ulmanis bijis spiests paziņot, ka pēc ienākušām ziņām frontes stāvoklis slikts un Rīgās krišana sagaidāma visdrīzākā laikā.

Angļi, ar kuriem dienu iepriekš bija sarunas par Rīgas aizstāvēšanu, kā jau minēts, saņēmuši citādu rīkojumu. Vinnigs, neraugoties uz vakardienas kategorisko apgalvojumu, ka Rīgu lieliniekiem neatdos (tagad zināms, ka viņš tikai dažas dienas pirms tam bija nosūtījis savus pilnvarotos pie lieliniekiem nokārtot Rīgas izvākšanu un nodošanu lieliniekiem. A.P.), pēdējā brīdī paziņojis mūsu valdībai, ka vācu karaspēks Rīgu atstās. Ministru kabinetā pēc garākām

pārrunām tāpēc nolemts valdību pārcelt uz Jelgavu. Angļu misija gan nākusi ar priekšlikumu pārcelt Pagaidu valdību uz neapdraudētu teritoriju ārpus Latvijas, bet valdība atzinusi par pareizāku palikt Latvijas teritorijā līdz pēdējai iespējai. Atsevišķām personām no valdības sastāva tomēr neliedz aizbraukt ar angļu karakuģiem.

Ap plkst. 2 naktī ministrijā ieradās J. Zālītis un paziņoja ministru kabineta lēmumu, jo vācu iestādes cer uz ērtāku aizstāvēšanos pasaules kara laikā stipri nocietinātās vācu Olaines pozīcijās.

Pēc apsardzības ministra vārdiem, sakarā ar jaunradušos stāvokli, valdība vairs negarantē nevienam tālākās darbības iespējamību, tāpēc Apsardzības ministrijas personāls var rīkoties, kā katrs atrod par vēlamāku: palikt Rīgā vai atkāpties tālāk Kurzemē.

Tie, kas vēlas atkāpties tālāk, varēs nokļūt līdz Jelgavai Pagaidu valdības vilcienā, kas aties no Rīgas 2. janvārī ap plkst. 7 no rīta. Studentu rota izies no Rīgas uz Jelgavu 2. janvārī. Pārējās vienības tiks apvienotas pulkveža Kalpaka padotībā un rīkosies pēc zemessargu komandiera norādījumiem.

Sakarā ar to Studentu rotai deva sevišķu priekšrakstu:

Valdība pāriet uz Jelgavu. Jūsu rotai jāiziet uz Jelgavu rītdien, 2. janvāra vakarā. Tūlīt speriet visus vajadzīgos soļus šī gājiena sagatavošanai. Citas visas latviešu karaspēka daļas tiek apvienotas apakšpalkavnieka Kalpaka vadībā un padotas Latvijas zemessargu virspavēlniekam. Attiecīgu priekšrakstu nosūtīja arī pulkvedim Kalpakam.

Kā smagu triecienu nācās uzņemt to, ko varēja jau paredzēt, bet kam vēl vienmēr negribējās ticēt: Rīgas krišana bija nolemta. Jaunā valsts zaudēja lielāko daļu savas teritorijas līdz ar galvaspilsētu. Bija izbeidzies armijas organizēšanas pirmais posms, kas bijis tik īss un, mijkrēslī sācies, nobeidzās vēl lielākā tumsā. Pirms 44 dienām bija pacelts jaunās valsts karogs. Arī toreiz nebija visai daudz ēku, uz kurām tas plīvoja. Tagad tam nācās kādu laiku dot vietu citam. Latvju tauta to vēl nebija spējusi pasargāt no šī

piemeklējuma.”

*

Esmu daudz domājis, kā varēja notikt tāds brīnums, ka zeme un tauta četros Lielā kara un tad revolūcijas gados postīta un iztukšota no cilvēkiem, lopiem un visa cita, kas tai bijis, kas devusi sava patriotisma dēļ tik lielus upurus karalaukā, izkaisīta atlikušā cilvēku daļā lielā skaitā pa visu toreizējo Krieviju, sašķelta revolūcijā divi naidīgās daļās, no kurām viena — nacionālā — neapbruņota un ar Vācijas okupācijas smagumu plecos, bet otra — komūnistiskā — apbruņota ar visu, ko Krievija vēl spējusi dot un ko vācieši tīšām un netīšām pametuši, terorizē savējos un kāro atkarot mūsu zemi un tautu Maskavas kalpībai, kā tas varēja notikt, ka šī, drīz pēc pirmā 18. novembra jau šķietami pilnīgi nomāktā nacionālā daļa otro 18. novembri varēja sagaidīt kā uzvarētāja un patiesi neatkarīgā valstī?

Nenoliedzot dažu cilvēku personiskās izturības un gribas nozīmi (Kalpaks, Ulmanis, daži “ziemeļnieku” sabiedriski politiskie un militārie vadītāji, Radziņš, Balodis gada beigu daļā), tomēr manuprāt izšķirīgs bija kas cits, proti, mūsu tautas nacionālais instinkts, kas galu galā atvairīja nevien Maskavas varu, bet arī trīs lielā pārspēkā ģenerāļa Golca vadītus vācu uzbrukumus. Tāpēc mans necilais, laucinieciskais salīdzinājums ar uz muguras apkritušo radību.

Mūsu enerģiskā politiskā vadība sajuta šo instinktu, un tas bija viņas neatlaidības pamats. Taču ne vienmēr tās vadītājs pareizi paredzēja notikumu norisi. 1919. g. janvāra sākumā tas atstāja Liepāju, pirms tam ļaujot un sekmējot izceļošanu.

Taču dzīve Liepājas rajonā turpinājās un nostabilizējās bez aizbraucējiem — ar Valteru, Zālīti un Hermanovski kā valdības pārstāvjiem. Mūsu pusē frontes nostabilizētājs un karavīru veidotājs tai brīdī laimīgā kārtā izrādījās Kalpaks.

Dažu politiķu atmiņās tagad pēc sena parauga (“vācu spiegs”) par vācu draugu apzīmētais Dr. Valters nebūt

nepretojās Golca noliegtajām mobilizācijām, bet bez ierunām tās sankcionēja. Marta sākumā no ārzemēm atgriezies, valdības galva mobilizācijas pārtrauca. Cik nopratu, tai ziņā viņu atbalstīja arī daži Liepājā atgriezušies Tautas Padomes ietekmīgi locekļi ("Nevar, nevar bez grāfa piekrišanas," kādā sarunā ar mani teica A. Klīve). Cik noprotams, viņi cerēja, ka sarunās ar vāciešiem varēs dabūt Golca piekrišanu mūsu spēku pavairošanai ievērojamā mērā. Tās, protams, bija naivas cerības.

Valdības galva līdz pašam notikumam, dažu Sabiedroto virsnieku klātienēs dēļ Liepājā, neticēja vācu 16. aprīļa apvērsuma iespējai. Arī par Ziemeļnieku aktivitātes panākumu iespējām valdības galva likās skeptisks. Sevišķi krasi viņš oponentēja 1919. g. vasarā Tautas Padomē pret bažām, ka vācieši Jelgavas rajonā gatavo jaunu uzbrukumu ar pavairotiem spēkiem. Ministru prezidents, tāpat kā Austrumu (pret lieliniekiem) frontes pavēlnieks, pulkvedis Balodis, bija ieskatos, ka vienīgais reālais apdraudējums ir austrumos, kāpēc tur savēlkami visi rīcībā esošie spēki. Turēt spēkus it kā Rīgas aizsardzībai ir nevajadzīgi un nelietderīgi. Tāpēc tos nelielos spēkus un bruņojumu, kas palika Rīgas aizklājam, virspavēlniecībai, kā štābā runāja, vajadzēja it kā "zagt". Tikai vēlāk pierādījās, cik labi bija, ka kaut kas te "sazagts". Tas varēja uztvert pirmo Golca - Bermonta lielo spēku triecienu.

Golca - Bermonta uzbrukums, pēc īsas mūsu krīzes, atkal beidzās ar mūsu uzvaru. Tas bija lielākais un izšķirīgākais no 1919. g. brīnumiem.

Līgumu ar poļiem Latgales operācijai pulkvedis Radziņš noslēdza lielā mērā aiz politiķu muguras, ko tie viņam nevarēja piedot, kaut arī šī operācija norisa tik gludi un poļi palīdzēja nesavtīgi.

*

1920. g. rudenī Tallinā viesojās kāda latviešu politiķu un karavīru delegācija. Es biju līdzī kā "Latvijas Kareivja" redaktors. Mūs pacienāja kā jau parasts. Netrūka ne ēdamā, ne dzeramā. Siltums nāca, sevišķi pēc laba šņabja, galvenokārt no latviešu puses. Igaunī bija manāmi vēsi.

Bijušais valdības pilnvarnieks Ziemeļlatvijā Markus Gailītis, manāmi iesilis, paņēma mani pie rokas un pievilka generālim Laidoneram ar dažu komplimentu par mani. Protams, es apjuku, stāvot manis apbrīnotās slavenības priekšā, kas ārējā izpausmē bija "tāds pats kā visi", jūtamī zemāks par mani augumā. Bet tad notika kas pavisam negaidīts. Es biju tērpies angļu virsnieku svārkā, kādus mums, vairāk vai mazāk lietotus, izsniedza mūsu intendanta. Man bija gadījies vēl pavisam labs. Zīmotnes ar dienesta pakāpes atzīmi bija uzšūtas pēc norādes uz apkakles iegriezuma augšējās malas. Laidoners, pēkšņi saņēmis rokā manas apkakles vienu malu, teica, ka viņam tāds uzšuvums pavisam nepatīkot. Dienesta pakāpes nozīmes tomēr vajadzētu likt uz uzpleču klāpes. Nosarcis sajutu tādu kritiku par manu svārku kā vismaz netaktisku. Teicu, ka tas nav no manis atkarīgs. "Protams, protams," atteica Laidoners. Izmantojot izdevību, kad Laidoners, sāniski pagriezies, sāka sarunu ar kādu citu tuvumā stāvošu, steidzīgi attālinājos no augstā saimnieka.

Jau pietiekoši sajutis arī citādi, ka neesam nekādi sevišķi cienti viesi, varēju drusku "atspēlēties" sarunā ar kādu žurnālistu civilā, kurš, pienācis man, bez lieka ievada teica: "Jūs, latvieši, esat labi diplomāti, bet slikti karavīri." Kurzemē mēs esot izmantojuši vācu palīdzību, no vāciešu un Niedras varas Ziemeļlatvijā mūs atbrīvojuši igauņi, Bermonta spēkus sakaut palīdzējuši igauņi un Sabiedrotie, Latgalē mēs saukuši palīgā poļus.

Atteicu, ka viņam varbūt daļa taisnības, bet viņš to saka ne taisnības dēļ, bet, lai mūs, latviešus, aizskartu ("Nē, nē, no Dieva puses!") vai lai atbrīvotos no kāda kompleksa. Kad 1915. gada nogalē, 1916. gadā un 1917. gada sākumā, latviešu karavīru varonības un cīņas prasmes slava pāršalca pasauli, tas radīja savu greizsirdību ne tikai kādos krievu ģenerāļos, bet

varbūt arī vienā otrā kaimiņā. Jāsaka gan arī, ka diezgan daudzi igauņi un leiši, pat daži somi, bija pievienojušies latviešu strēlniekiem, daloties viņu cīņās un slavā. Tai pulkā, kur es dienēju, man, piemēram, labi biedri kļuva divi igauņu un viens somu virsnieks. Pēdējais, virsleitnants Pionens, bija sevišķi iemīļots. Viņš pazuda bez vēsts kādā izlūku gājienā, varbūt cenzdamies vai pievienojies somu jēgeriem, kas stāvēja tad vācu pusē pretī mūsu iecirknim. Tas — cita starpā.

Ir tiesa arī, ka Golca—Niedras pulku sakaušanā galvenā loma piekrita igauņiem un viņu vadībai. Tiesa, ka šais kaujās rūditie un svaigie igauņu karavīri bija, salīdzinot, izturīgāki par ātrā steigā sagrabstītiem, arī skaitliski nelieliem latviešu spēkiem. Tiesa arī, ka mums ir labi diplomāti, piemēram, mūsu ārlietu ministrs Meierovics, bet diplomātijai bijis maz sakara ar mūsu cīņām. Sarunas laikā iekaisušiem mums bija izdevība abiem tikties arī mūsu valstu neatkarības turpmākos gados. Bet tad mūsu attieksmes bija draudzīgākas, un mēs vairs nepieminējām veco. Pieminu šo gadījumu Igaunijā tāpēc, ka igauņu vārdos varbūt slēpjas sava daļa no mūsu 1919. gada lielā brīnuma. Taču tikai kāda daļa. Galvenais bija pašu izturība un instinkts.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in approximately 20 horizontal lines.

DAŽAS BERMONTIADES IZSKAŅAS

“DAUDZI GODĪGI CILVĒKI IEKRITA”

Cesvainē bija kāds visumā Isti iecienīts ārsts. Atnāca pie mums vēl kā Ludvigs Kaupiņš, taču drīz palika Leo Graefenfelss. Tad viņam bija blakus jau Isti gllta, apaļa melnīgsnēja “lielmāte”. Var jau dzīvot arī Kaupiņš — kā Ists, tā vārda pēc. Patīkami tas laikam nevar būt. Tāpēc es saprotu kā dakteri, tā viņa kundzīti. Taču to nesaprot daudzi citi. Lettonia, kuras “buršs” viņš bija bijis, bija viņu “izstūmusi” no sava vidus par savas tautības noliegšanu in perpetuum un turējās pie sava lēmuma arī vēlāk tik nikni, ka nelīdzēja nekāda Graefenfelsa pūlēšanās, pat cītīgi no jauna “fukšējot”, kā arī manas pūles viņu stutēt, kaut toreiz drusku nozīmēju, palika bez sekmēm. Sabrauca “veči” un basta.

Ar šo pašu vīru, kas bija man ārstējis smagu plaušu karsoni, kā pats teica — neticēdams, ka varēs ko līdzēt, man diezgan bieži nācās sastapties pēc Bermonta sakaušanas.

Pirms Bermonta uzbrukuma svētdienā biju laukos. Apciemoju savējos un citus radus. Viss bija mierīgi. Tikai mans tēvabrālis, paņēmis mani sāņus, klusi un bažīgi prastja: Saki, vai tas ko nenozīmē? Pagājušā nedēļā mūsu dakteris un arī aptiekas Pfeils steigā pārdevuši visu iedzīvi un taisoties doties uz Rīgu. Pfeils savu māju un aptieku par sviestmaizi pārdevis Kārdzabas sīkbodniekam Brigaderam, kurš tagad meklēšot farmaceitu, kas varētu aptieku tālāk vadīt kā algots spēks.

Cesvaine un apkārtnē tagad kādu laiku palikšot bez ārsta un Ista aptieķnieka. Tā gan neesot paliekoša nelaime, bet tāda

izcilu cilvēku pēkšņa steiga, kas te vadījuši daudzus gadus, Pfeils pat gandrīz visu mūžu, pārciešot karus un lielinieku laikus, taču nevarot būt bez kāda pamata?

Teica, ka laikam viņus būs kāds samuļkojis. Varbūt gribēdams iedzīvoties. Gluži tik naīvi šie kungi gan neesot.

Pirmdienas rītā, kad iekāpu Cescvainē "bānītī" un pavēru kupejas durvis, es ieraudzīju pie loga čupiņā salīdušus un čukstoši galvas kopā sabāzušus dakteri Graefenfelsu, prāvestu Avotu un mācītāju Kupču. Ar visiem šiem kungiem pazināties un bijām runājušies, bet tagad redzēju, ka mana parādīšanās nepatīk. Tāpēc atrāvos un apsēdos citā kupejā.

Kad Bermonts bija sakauts, iznāca diezgan bieža tikšanās ar Dr. Graefenfelsu Esplanades laukumā — man ejot no štāba uz mājām, viņam (kā pats teica) no Biržas uz mājām. Katru reizi, kad viņš mani redzēja, viņš centās apturēt un ko stāstīt. Viens no šiem stāstiem, laikam pats pirmais, bija žēlošanās, ka Bermonts (kas to būtu zinājis!) tāds avantūrists un iegrūdis postā "daudz godīgu cilvēku". Daudzi, brīdināti par drīzu Bermonta iebrukumu un Rīgas pārņemšanu savā varā, bet latviešu, igauņu un lielinieku varas sagrābšanu Vidzemes krievu—vācu spēku neieņemtajā daļā ar briesmīgu atriebības terroru tur, pametuši darbu un iedzīvi uz laukiem un steigušies paglābties pilsētā. "Nu redziet, kas iznācis!" Viņš zaudējis savu labu ārsta vietu Cescvainē, tagad Rīgā vairs nevarot atsākt ārsta praksi. Slimnīcās prasot speciālistus (kāda muļķība, ilgi praktizējis lauku ārsts pazīstot cilvēku visu un visās viņa slimībās protot palīdzēt, speciālists redzot tikai vienu detaļu). Viņam tagad jāpelnoties, spekulējot ar naudu biržā. Katreiz viņam bija rokā neliela paciņa, laikam ar naudu. Arī aptiekārs Pfeils, dzirdēju, nevarēja nekā vairs uzsākt (bija jau arī vecs). Par māju un aptieku dabūtie cara rubļi drīz izrādījās pilnīgi nevērtīgi. Viņš savas mūža pēdējās dienas vadījis kādā Rīgas vācu nespējnieku patversmē lielā trūkumā.

Laikam no "Bermonta iegāztiem godīgiem cilvēkiem" tikai abi mācītāji iztika labāk. Tas attiecas uz zināmo Cescvaines grupiņu. Jādomā, ka kas līdzīgs bija gadījies arī citiem. Dr. Graefenfelss lietoja vārdu "daudzi".

Arī manā uztveru plūsmā V. Ozols ienāca ar ārkārtējas izcilības teiksmu. Pauda to mans sirsniņš draugs, labvēlis un reizē arī autoritāte Reinholds Lazdiņš (vēlākais Letas redaktors). Tas bija 1915. gada rudens semestrī “šņāvskā”. “Vai tu negribi iepazīties ar kādu ārkārtīgi izcilu latviešu karavīru? Viņš nesen beidzis Ģenerālštāba akadēmiju Pēterpilī un pieskaitīts ģenerālštābam.” Tas esot vēl nebijis gadījums, ka tā būtu izcelts kāds latvietis. Tā kā tad jau karš gāja otrā gadā, karavīri, pretēji kā agrāk, bija nākuši cieņā. Arī es šād tad biju ieminējies par kara skolu, drauga piedāvājumu pieņemu ar prieku un noteiktā dienā nepacietīgi steidzos pie Reinholda, kur bija paredzēta satikšanās.

Tur es atradu Ozolu jau atnākušu pie Reinholda. Mēs bijām tikai trīs. Reinholdam Ozols savu stāstu bija laikam stāstījis agrāk, un tā tagad kļuva par galveno klausītāju, kam viņš stāstīja par Ģenerālštāba akadēmiju un cik grūti, caur cik smagiem pārbaudījumiem visās zinātnēs, kā arī vācu un franču valodās, tur iekļūt. Bet totiesu, ja to beidz un beidz visos priekšmetos uz 12, kas nozīmējot maksimālo atzīmi, un tīkot no visa skaita tikai nelielā daudzumā pieskaitīts ģenerālštābam, tad esot visi ceļi vaļā uz augšu. Neatkarīgi no die-nesta pakāpes, jauns virsnieks, ja arī viņš neesot agrāk pat rotu komandējis, tagad varot komandēt armijas un frontes. Parasti tā arī esot, jo visas operācijas sagatavojot ģenerālštāba virsnieki, bet priekšnieki tikai parakstot sagatavotās pavēles. Ģenerālštāba virsniekam jāprotot viss, pat vajadzības gadījumā būt par “akušeru”. Es klausījos, klausījos, bet kā jau tanis jauneklīgos un iedomīgos gadus, ar zināmu skepsi. Man vairāk uzkrīta liela kārpa viņa deguna labajā pusē un sejas pelēcīgā iekrāsa. Taču bija patīkami, ka viņa latviešu valoda rita viegli un brīvi. Bija gadījies, ka, latviski runājot, stostās latviešu studenti. Tā nesen vēl biju dzirdējis latviešu studentu sanāksmē Lielajā Ņikitskajā kādu latviešu studentu no

runātāja pulsts atvainojoties, ka nevar vairs latviski brīvi izteikties — “virazitsā”, kā viņš teica. Kad atvadījāties un es viņam pateicos par dzirdēto, izteicu arī prieku par viņa labo valodu. Jā, to viņam daudzi esot teikuši. Runāt latviski viņam iznākot maz, bet viņš cenšoties latviski lasīt, cik to iespējot.

Tagad es zinu, ka toreiz Ozols bija tikai vēl 31 gadu vecs. Tātad tiešām jau daudz sasniedzis. Kas tad no mums zināja (Ozols gan to droši zināja), ka tas nebija retums. Tieši pirms viņa akadēmiju *sevišķi teicami* bija beidzis cits latvietis, Radziņš, un jau darbojās kā ģenerālštāba virsnieks. Tai pašā gadā, kad Ozols beidza, Akadēmijas pārbaudi kā pirmais no pārbaudāmiem bija izturējis ļoti jauns poručiks Fr. Briedis.

Kad biju jau strēlniekos, gan parasta veida virsnieks, zināju, ka Ozols arī pārnācis pie strēlniekiem kā II brigādes štāba priekšnieks ģenerālštāba kapteiņa dienesta pakāpē. Nekādās dienesta attiecībās nenokļuvām, bet šad tad redzēju viņu kādā koncertā vai kādā latviešu ģimenē apbrīnotāju vidū. Viņš atkal stāstīja to, ko biju jau dzirdējis, par ģenerālštāba virsniekiem, lai it kā kāds nedomātu viņu pielīdzināt parastam kapteinim. Savu ģenerālštāba virsnieku sevišķīgumu viņš uzsvēra arī 1917. gada vasarā strēlnieku sapulcēs. Vēlāk tiku redzējis diezgan daudz citus ģenerālštāba virsniekus — kā krievus, tā latviešus, arī Vācijas un citu armiju. Bet nekad neesmu dzirdējis tā uzsveram šo militārās izglītības piedevu tādā mērā kā no Ozola. Varu teikt, ka tur bijuši redzami tiešām intelektuāli izcili cilvēki, bet arī otrādi. Tā var teikt — kā par visiem cilvēkiem — ka katram gudram vēl pietiek arī vientiesības. Sevišķi to varētu teikt par Ozolu. No visiem viņa plānojumiem nekas reāls galā neiznāca.

Atsaucoties uz ģenerālštāba virsnieka zināšanām par revolūcijas neapturamību, viņš gribēja gūt lielu vadības posteni Krievijā ar strēlnieku lielinieckisko noslieci, bet palika aiz Jukuma Vācieša, kas, arī labs pozētājs, uz piederību ģenerālštābam nevarēja atsaukties.

Liepājā Ozols piedāvājās būt Apsardzības ministrijā kaut kur par rakstvedi. Nezinu, cik patiesa bija viņa griba kalpot Latvijas armijā. Vēlāk pārlicinājās, ka tādas viņam nebija.

Diezgan vajātam, viņam zināmu drošību sagādāja viņa karaskolas un akadēmijas biedrs, igauņu karavīru vadonis Laidoners, iesaistīdams viņu it kā igauņu dienestā un nododams pulkveža Zemitāna rīcībā. Par Laidonera palīgu Ozols gan nav bijis — tas no teiksmas daļas. Ziemeļlatvijas brigādē cīņa ar Niedras—Golca spēkiem, man liekas, bijusi Ozola pozitīvākais devums Latvijas valstij. Viņa bijušais priekšnieks plk.-ltņ. Kalniņš nebija atradis viņam nodarbību organizējamā Simonsona-Kalniņa virspavēlniecības aparātā. Klausot sociāldemokratu spiedienam, plkv.-ltņ. Ozolu pieņēma Virspavēlnieka štābā, kad par virspavēlnieku bija kļuvis pulkvedis Balodis, bet štāba priekšnieks bija ģenerālštāba (tātad arī viens no izcilniekiem, un tas neapšaubāmi) pulkvedis Radziņš. 1919. gada 29. oktobrī Ozolu iecēla par Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas priekšnieku. Cīņas ar Bermonta spēkiem bija gan jau iegājušas noslēguma stadijā, bet tomēr vēl bija. Tās plānoja Radziņš pats pilnīgi patstāvīgi.

Nezinu, vai šai ziņā bija bijusi kāda norāde no "augšas" (Ulmaņa? , bet izturēšanās pret Ozolu bija pilnīgi izolējoša. Viņu neslēpti ignorēja pat viņam pakļautie virsnieki. Arī es skaitījos šais pakļautajos, bet izturējos patiesi lojāli. Man nepatīk citu attieksmju piejaukums dienestam, kas nav mūsu privāta lieta, bet uzticēta, kopēja valsts darba izpausme. Es gāju ar izklāstu noliktā stundā pie daļas priekšnieka, kā bija bijis pirms tam. Ozols atstāja tagad nosvērta, mierīga cilvēka iespaidu. No kāda paziņas uzzināju arī, ka viņš pāris nedēļas iepriekš salaulājies ar zobārsti Rītera jaunkundzi, ko biju redzējis kā nosvērtu un ļoti simpātisku, kaut arī ne sevišķi izskatīgu dāmu. Biju pārlicēbā, ka viņš ieguvis sevišķi labu dzīvesdraugu. Domāju, ka šī otrā laulība (no pirmās sievas viņš bija šķīries Krievijā) ļoti palīdzēs viņam nosvērtā "pilsoniskā" dzīvē. Nekādu ierosmi manā darbā no viņa neieguvu. Varbūt varētu atzīmēt tikai to, ka viņš gribēja, lai es kā savas nodaļas priekšnieks rūpētos, lai mums katrā valstī būtu mūsu militārais pārstāvis. Kad iebildu, ka tas prasītu pāris desmitu sevišķi kvalificētu virsnieku, bet mums nav tādas vienības, kā piemēram, ģenerālštābs, no kuras tos varētu ņemt, tāpat nav budžeta viņa algošanai un uz-

turēšanai, "Nāciet ar projektu!" — viņš atteica.

Nejauši man gadījās vērot, cik veikli un vienkārši viņš prot ietekmēt cilvēkus. Bija ieradusies grupiņa (laikam no visām partijām pa kādam) Tautas Padomes locekļu, lai informētos par frontes stāvokli un vadības tālākajiem nodomiem. Kad es tos Operatīvās daļas priekšniekam pieteicu, viņš pats, laipni smaidīgs, iznāca tos apsveikt un ievest savā darba istabā, pieaicinot ienākt arī mani. Kad grupiņas vadītājs bija izteicis, ka viņi ieradušies, lai tieši no operāciju vadītāja dzirdētu par tagadējo stāvokli un turpmākiem soļiem, Ozols neteica vis, ka tad viņiem būtu jāgriežas pie štāba priekšnieka, kas pats personīgi visu plāno un vada. Nē, viņš piegāja pie lielas kartes, kas bija uzklāta uz kāda galda un, ar kreisās rokas plaukstu aplkādams plašu teritoriju ar visu, kas tur iekšā, teica: "Tagad mēs ejam tā (plauksta no jūras līča uz dienvidiem), un tad mēs iesim tā (plauksta no dienvidiem uz ziemeļiem), un tad mēs iesim atkal tā (plauksta no austrumiem uz rietumiem), un tad būs arī viss galā." Tautas Padomes locekļi izplūda priekā un pateicībā. Kad viņi bija iznākuši gaiteni, viens teica: "Tikai tagad man viss kļūva skaidrs. Redziet, ko nozīmē ģeniāla vienkāršība." Viņam sajūsmīgi piekrita pārējie. Un tā viņi aizgāja laimīgā apskaidrībā, droši vien arī citiem pastāstīdami par neaizmirstamo apskaidrības mirkli, ko viņi guvuši pie plkv.-ltņ. Ozola.

Bermonta cīņas bija Radziņa veiksmīgi novadītas galā, un sākās viņa pūles panākumu nodrošināšanai arī pret lieliniekiem, kad, gribēdams atkal iet pie Ozola ar kārtējo izklāstu, pārsteigts uzzināju, ka viņš 27. decembrī, sabijis tikai nepilnus 2 mēnešus štābā, dienestu šeit atstājis un vairs neieradīšies. Mani pārsteidza, kāpēc šī pēkšņā aiziešana? Negribējās domāt, ka tas ir tādēļ, ka priekšā stāv operācijas pret lieliniekiem, pret kuru bija pretestība kreisajās aprindās. Domāju, ka tas ir ignorējošas izturēšanās dēļ pret Ozolu štābā. Man tā nebija patikusī, un lai dotu Ozolam citādas izturēšanās gandarījumu, pieteicos pie viņa mājās īsam apmeklējumam. Viņš tam tūlīt piekrita. Kad biju ieradies un izteicis sava apmeklējuma nolūku informēties par viņa pēkšņās aiziešanas cēloni, Ozols man paskaidroja apmēram vārdu pa vārdam tā:

“Redziet, es stāvu par kādu lietu tikai tad, kad esmu simtprocentīgi pārliecināts, ka tā izdosies. Ja ir tikai 99%, tad es vēl domāšu. Es esmu ziedojies savam uzdevumam. Man nav ne ģimenes (bija tikko precējies), ne bērnu vai cita, kas mani novērstu no m a n a uzdevuma. Man vajaga kā Napoleonam miljonu armijas ar ko rīkoties.”

Kad viņš šai tirādē bija piestājies, nepatīkami pārsteigts, atteicu, ka ļoti pateicos viņam par paskaidrojumu, jo tas man padarīja skaidru, ka viņam ar mums tiešām nav kopēja ceļa. “Mēs sākam savu uzdevumu arī bez 99%, pat bez deviņu procentu drošības, un to turpināsim, pat tie, kam sievas vai bērni. Mūsu tauta visa tagad tikai tikko miljonu liela, un mēs nevaram nevienam karavadonim, lai cik liels tas būtu, dot miljonu armiju. Bez tam Jūs esat prasīgāks pat par Napoleonu. Napoleons, ejot pret krieviem, apmierinājās ar apmēram pusi no tā, tikai 600.000. Vairāk viņam arī nekad nebija. Lai liktenis Jums palīdz iegūt miljonu armijas un 100% drošību Jūsu pasākumos! Visu labu!” Es piecēlos un atvadījos.

Dažas dienas vēlāk mums atkal iznāca redzēties. Viktors Eglītis bija sarīkojis Valdemāra Ozola cildināšanai kādu vakara mielastu, kurā kopā ar citiem Eglīša cientājiem biju aicināts arī es.

Labais un iejūsmīgais Viktors Eglītis maltītes sākumā piecēlies apsveica Ozolu kā Latvijas atbrīvotāju no krievu — vācu melnvaras, ģeniālo ģenerālštāba virsnieku, kas, savas zināšanas un prasmi ieliekot kara plānā, panācis, ka mēs varam būt tā kopā kā šovakar u.t.t., tādā pateicības un apbrīnošanas garā.

Es vēl jauns (27 gadi) un mulķis, arī vēl straujš būdams, nenocietos un lūdzu vārdu.

Teicu, ka pievienojos Ozola spēju apbrīnošanai un nešaubos, ka viņš visu to varētu paveikt, ko namatēvs viņam pierakstīja, tikai viņam nebija izdevības un arī vajadzības to darīt. Bermonta sakaušanu jau bija ievadījis bijušais virspavēlnieks ģenerālis Simonsons ar sava štāba priekšnieku plv. Kalniņu, veiksmīgi to pārņēma un turpināja tagadējais virspavēlnieks Balodis ar sava štāba priekšnieku, citu ārkārtīgi izcilu, varbūt tiešām ģeniālu ģenerālštāba virsnieku, pulkvedi

Radziņu, kas rīkojās pilnīgi patstāvīgi. Mēs darītu netaisni, ja to slavu un pateicību, kas pienākas viņam, Radziņam, gribētu apvīt ar cita galvu, gan arī cienījamu un apbrīnojamu. Nebija jau varbūt tik gludi, kā te uz papīra, bet krietni stostīgāk un asāk. Viktors Eglītis klausījās ar redzamu sašutumu sejā, bet Ozols ar pārākuma apziņas smīnu. Niknas acis vērsās uz mani arī no pārējiem vakara viesiem. Sabiedriski nepiedzīvojis, bet juzdams, ka esmu te vakaru sabojātājs un lieks, nezinu, kā piecēlos, lai dotos prom.

No tā vakara Ozolu man vairs nav gadījies satikt. Dzirdēju, ka viņš, aizbraucis uz Lietuvu, sadūšinājis lietuviešus nesekmīgā Viļņas iegūšanas mēģināšanā. Tad darbojies izlūkošanas (lielinieku?) dienestā Francijā, pēc tam pievienojies spāņu sarkaniem spēkiem, kas viņu nezin kāpēc arestējuši. Felikss Cielēns savu atmiņu trešā grāmatā diezgan plaši pastāsta, ka viņš atbrīvojis "ģenerāli Ozolu" no spāņu revolucionāru cietuma, kurā tas un viņa kundze noturēti vairāk par pusgadu.

Latvijas Enciklopēdijas papildinājumā par Valdemāru Ozolu lasāms, ka viņš dzimis 1884. gadā Baltkrievijā un miris 1949. gadā, cik saprotams, Rīgā, (savā laikā) nodibinājis leģionāru (ne vēlāko!) organizāciju nolūkā izdarīt Latvijā (patstāvības laikā) apvērsumu un radīt diktatūru. Pēc 15. maija apcietināts un vēlāk izraidīts. Dzīvojis Francijā, Spānijas pilsoņu karā 1936. gadā devies pie republikāņiem un ģenerāļa pakāpē darbojies Spānijā Internacionālās brigādes štābā. 1939. gadā iestājies Padomju Krievijas izlūkošanas dienestā Rietumeiropā (viņa vārds pazibēja vācu filmā par Sarkano kapellu, A.P.), bet kara laikā pārgājis vācu pusē. Izglābies no franču pretestības kustības dalībnieku atmaksas. 1945. gadā aizbraucis uz Padomju Krieviju, nokļuvis Latvijā, kur bijis militārās ģeografijas un ģeodēzijas lektors Latvijas universitātē un Rīgas pādagogiskajā institūtā.

Vismaz pēdējo nodarbību viņš bija laikam izvēlējis 100% drošu?

LATGALES ATBRĪVOŠANA

Jau Bermonta cīņu noslēguma posmā virspavēlniecība gatavojās pēdējam uzdevumam — Latgales atbrīvošanai, austrumu frontes pastiprināšanai, nosūtot daļu Kurzemes cīņās atbrīvojušos spēku. Taču tā lielā tautas vienotība, kas bija parādījusies cīņā ar Vācijas savervētiem algādžiem, manāmi saplaka, kad bija jāvēršas pret lieliniekiem. Maskava arī nebija snaudusi mūsu cīņu laikā, bet centusies piespeķot mūsu zemi ar saviem aģentiem un spiegiem. Galvenokārt tie bija latviešu izcelsmes lielinieki, kam bija pazišanās un agrāki sakari ar daļu mūsu kreisās inteligences, kas, kaut arī vairs ne gluži lielinieciskos uzskatos, tomēr nespēja pilnīgi novērsties no agrākiem biedriem. Lieliniecisko labumu solījumi sāka gūt savu ietekmi atkal arī daļā strādnieku un bezzemnieku, jo trūkums izpostītā Latvijā Bermonta cīņu laikā nebija kļuvis mazāks, bet nežēlīgo vācu postījumu un laupīšanu dēļ vēl palielinājies. Pastiprinājusies lielinieku agitācija bija guvusi zināmus panākumus arī karaspēkā. Kā parasts, agitācijai mazāk pieietams bija frontes karaspēks, bet toties tie, kas juta, ka būs jāiet uz fronti. Drusku saboļševizēts izrādījās Liepājas garnizons, un kad dažas Zemgales divīzijas daļas tika pārvietotas uz austrumiem, viens ešalons ieradās Rīgā, dziedot Internacionāli.

Protams, tādi Internacionāles dziedātāji nebija sūtāmi tālāk pret citiem Internacionāles dziedātājiem (varbūt tas arī bija viņu galvenais nolūks bijis), bet kādu laiciņu paturami un izsijājami.

Tas un daži būtībā līdzīgi, kaut arī sarunā klusinātāki gadījumi radīja zināmas šaubas, ka Latvijas armija spēs parādīt tādas pašas sekmes cīņā ar lieliniekiem, kā to parādīja

bermontiešu sakaušanā.

Skaitliski mūsu armija decembra beigās bija jau pāri par 70.000 cilvēku. Tomēr kaujas ierindā no tiem bija tikai mazāk nekā puse no šī skaita. Lielāko daļu "apēda" drošības dienests valstī ar lielām sardzēm un komandantūru komandām, bez kā nevarējām iztikt. Operācijai pret lieliniekiem mēs varējām sakopot, ieskaitot vācu tautības Landesvēru, apmēram 15.000 karotāju ar 32 lielgabaliem, 330 ložmetējiem, 79 patšautenēm, 19 mīnumetējiem un 3 bruņotiem vilcieniem. Cilvēku skaits būtu pietiekams, bet ne tā ugunsspēks.

Pret mūsu spēkiem darbojās lielinieku 15. armija, kas bija saformēta, likvidējot Padomju Latvijas armiju, paturot gan latviešu strēlnieku vienību nosaukumus, bet pašus strēlniekus aizsūtīti uz Iekškrīeviju cīņai ar krievu "baltajiem".

Tā pret mums gan vēl stāvēja dažas vienības ar latviešu strēlnieku nosaukumiem, bet to sastāvā latviešu bija ļoti maz. Galvenais cīnītāju sastāvs tur bija krievi vai citu Maskavas kalpinātu tautu piederīgie, jūtāmā skaitā āziāti.

Skaita ziņā padomju karaspēks sākumā bija mazāks, bet apbruņojumā daudz pārāks.

Kad bija dzirdamas arī štābā bažas par mūsu spēku sekmēm pret lieliniekiem, Radziņš tikai pasmīnēja savu mefistofelisko smīnu. Vajagot tikai nodrošināt panākumus jau pašā sākumā, tad arī tālākās sekmes būšot drošas. Drīz kļuva jaušams, ka viņš šos sākuma panākumus pūlas nodrošināt. Decembra mēnesī, sevišķi mēneša otrā pusē, viņš bieži aicināja pie sevis Polijas militāro pārstāvi majoru Miškovski. Arvien ilgāk viņš apspriedās ar to, ieslēdzoties t.s. karšu istabā. Parasti pēc tādas sarunas Miškovskis devās pie savas priekšniecības Polijā un, kad atgriezās, tūlīt atkal sekoja saruna ar štāba priekšnieku pulkvedi Radziņu tādā pat slepenībā. Nekad Radziņš netika pieaicinājis kādu trešo personu vai izdevis pārrakstīšanai kādas piezīmes.

Tikai pašās decembra beigās kļuva jaušams, ka pulkvedis Radziņš noslēdzis ar poļu armijas vadību savstarpēju vienošanos par kopdarbību Latgales atbrīvošanā. Šī kopdarbība bija sevišķi vajadzīga tāpēc, ka bez tās lielinieki

tanī situācijā varētu ātri un viegli palielināt savus spēkus. Lielinieki bija sakāvuši krievu baltās armijas: Kolčaku Sibīrijā, Deņikinu Ukrainā, Judeniču pie Narvas, bez tam 31. dec. Igaunija bija noslēgusi pamieru ar Padomju Krieviju. Tai tagad atbrīvojās līdz šim igauņu saistītie spēki tieši mūsu kreisajā spārnā, kur bijām samērā vājāki.

Igauņi pamiera noteikumos gan bija panākuši klauzulu, ka pamiera laikā nedrīkst notikt nekāda karaspēka daļu palielināšana vai pārvietošana, bet Padomju Krievija noteikumos un līgumos ievēro tikai to, kas tai izdevīgs, bet citu bez kautrēšanās pārkāpj.

Daudzo spiegu dēļ mūsu virspavēlniecība visas karaspēka sūtīšanas uz austrumiem atlika līdz pēdējam brīdim, cik iespējams slēpti. Arī kreisās aprindas centās aizkavēt armijas pārvietošanu uz Latgali, uzaicinot dzelzceļniekus uz streiku, kas neizdevās. Mūsu armijas vadība domāja, ka arī šaubīgie kļūs ticīgi, ja pašā sākumā Latgales frontē izdosies gūt redzamus panākumus. Ārlietu ministrs Z. Meierovics savā Varšavas ceļojumā 1919. gada oktobrī jau bija ievadījis sarunas par poļu un latviešu armiju kopīgām operācijām. Sarunas turpinājās Rīgā un noslēdzās ar 29. decembrī 1919. gadā parakstīto līgumu, pēc kura ar maršala Piłsudska labvēlību poļu armija solīja sūtīt Latgales atbrīvošanai 2 kājnieku un 1 kavalerijas divīziju (20.000 vīri), prasot par savu palīdzību tikai uzturu kopējo operāciju laikā. Visi ienaidniekam atņemtie ieroči un municija piekrita Latvijai, bet pārējais kara laupījums dalāms uz pusēm. Pēc Latgales atbrīvošanas poļu karaspēks atstāj Latviju — arī Daugavpili, uz ko dažas poļu labās aprindas pretendēja kā uz savu pilsētu. Latgales spēku dienvidu grupu, ieskaitot Landesvēru, nodeva poļu komandiera ģenerāļa Smiglija-Ridza vadībā. Lai gan 31. decembrī 1919. gadā Latvijas armijā jau skaitījās 71.411 vīru, tomēr, operācijas sākot, mums Latgales frontē bija tikai 11.500 durkļu, 330 zobenu, 300 ložmetēju un patšauteņu, 25 lielgabali. Tieši pret mūsu spēkiem lieliniekiem bija 7000 durkļu, 370 zobenu, 300 ložmetēju, 60 lielgabalu un 4 bruņotie vilcieni. Tikpat lieli bija lielinieku spēki Latgalē pret poļu

armiju, kas ieņēma Daugavas kreiso krastu no Drisas līdz Daugavpiliņ, kamēr labā krastā līdz Polockai stāvēja krievu 15. armijas kreisais spārns. Mūsu labais spārns (Kurzemes divīzija) kopā ar leišu spēkiem ieņēma Daugavas kreiso krastu no Līvāniem gandrīz līdz Daugavpiliņ. 3. janvārī 1920. gadā Kurzemes divīzijai kopā ar poļu divīzijām bija jāpāriet uzbrukumā, lai ieņemtu Daugavpili, bet armijas kreisajam spārnam (Latgales divīzijai) 5. janvārī jāsāk uzbrukums Abrenes (Pitālovas) virzienā un jāatbrīvo Kārsava, Rēzekne un Ludza.

Pārejot Daugavu, Kurzemes divīzija pusdienas laikā iebruka Liksnas dzelzceļa stacijā, iegūstot lielinieku bruņoto vilcienu. Ap plkst. 14 poļu vienības ieņēma Daugavpili, kur vakarā ienāca arī latviešu spēki. Ar to Lietuvas armijas, kas pretendēja uz Ilūkstes apriņķi un Daugavpili kā savām teritorijām, bija izslēgtas no Latgales brīvības cīņām. Turpmākās dienās apvienotie latviešu un poļu spēki sasniedza Dubnas upi, Višķus un Krāslavu. Turpretim dziļā sniega un slikto ceļu dēļ Latgales divīzijai bija uzbrukums jāatliek uz 9. janvāri, kad lieliniekus padzina no Viļakas un mūsu kreisais spārns dažās vietās pārvirzījās līdz 15 km uz priekšu. 10. janvārī mūsu vienības ieņēma Kārsavu un Varakļānus, bet 11. janvārī Baltinavu un Viļānus. Sekmju nebija vienīgi Abrenes dzelzceļa stacijas virzienā. Šī svarīgā mezgla aizstāvēšanai lielinieki no Igaunijas frontes bija pārsvieduši 5400 karavīrus un 107 ložmetējus. Tāpēc latviešu un poļu armijas vadība nolēma 13. janvārī uzsākt kopēju uzbrukumu visā frontē. Tas sekmējās. 14. janvārī Abreni ieņēma Latgales partizānu pulks. 15. un 16. janvārī niknos pretuzbrukumos lielinieki mēģināja atsviest atpakaļ Latgales divīziju, kas neizdevās, jo tai pienāca palīgspēki — Vidzemes divīzijas Valmieras un Cēsu pulki. Neatļaidīgi virzoties uz priekšu, mūsu daļas tuvojās Latgales sirdij Rēzeknei, kas 20. janvārī jau bija apņemta plašā lokā no trīs pusēm. 21. janvāra rītā Landesvērs straujā uzbrukumā kā pirmais ieņēma Rēzekni, un pēc tam tur ienāca Ventspils pulks, pie kam ieguva ap 300 gūstekņu un daudz kara materiālu. Ar šo veiksmīgo iebrukumu Sarkanarmijas aizmugurē mūsu fronte

tika izlīdzināta gar Krustpils—Rēzeknes—Ludzas dzelzceļu un pavadīta 20 km uz priekšu. (Lai godinātu mūsu armiju, pulkvedi J. Balodi Tautas Padome 23. janvārī paaugstināja par ģenerāli). Tad iestājās Iss atslābums, jo temperatūra nokrita līdz 20—25° R. 26. janvārī kara darbību atjaunoja. Kurzemes divīzija ieņēma Zilupes augšgalu un apstājās pie Osvejas ezera, Ventspils pulks ieņēma trešo Latgales apriņķa pilsētu Ludzu, un dažas mūsu vienības jau bija sasniegušas Latvijas robežu. 30. janvārī Rēzeknes pulks un Landesvērs jau bija pie Zilupes, un 1. februārī tās krastus ar sīvām cīņām ieņēma arī Ventspils pulks, ar ko visa Kurzemes divīzija bija pie Zilupes. 1. februārī šo upi sasniedza arī Latgales divīzijas labais spārns.

Latgales kauju laikā uz Maskavu devās plaša Latvijas delegācija vest sarunas par pamieru, ko noslēdza 1. februārī, bet turēja slepenībā. Pat divīziju komandieri nezināja. Mūsu armijai bija jāpaliek ieņemtās pozīcijās, bet sarkanarmijai 10 dienu laikā jāatiet 5 km uz austrumiem. Tā kā pamiera laikā (no 1. februāra līdz 11. augustam 1920. gadā) lielinieki bieži ar kaujām bija jāspiež atiet līdz demarkācijas līnijai un pat jāatsit viņu pretuzbrukumi, tad februāra vidū uz austrumu fronti pārsvieda visu jaunformēto Zemgales divīziju.

Pamiera dienā Latvijas armijā bija 76—94 cilvēki, bet kaujas vienībās 27.600 karavīri, 70 lielgabali, 658 ložmetēji, 5 bruņotie vilcieni un 8 bruņotie auto ar 21 lielgabalu, 7 mīnu un 49 ložmetējiem. Latgales atbrīvošanas cīņās latviešu vienībās krita 16 virsnieki un 391 kareivis, bet Landesvēram 17 virsnieki un 206 kareivji.

Jau pēc Bermonta sakaušanas sākās mūsu armijas pakāpeniska demobilizācija. Miera līgumam stājoties spēkā, tā tika paātrināta, pie kam nācās likvidēt vairāk nekā 300 dažādas karaspēka daļas un iestādes. Likvidāciju nobeidza 1. aprīlī 1921. gadā, kad armija pārgāja miera stāvoklī. Izbeidzās armijas virspavēlnieka pilnvaras, un ģenerālis Balodis kopā ar daudziem cīņu veterāniem atstāja armiju. Tās samazināšana turpinājās līdz 17. jūlijam 1923. gadā, kad izdeva kara klausības likumu, kas noteica, ka visiem veselīgiem vīriešiem 17—50 gadu vecumā jāpiedalās valsts aizsardzībā.

Mūsu armija bija izcīnījusi 75 kaujas un lielākas sadursmes, saņemot gūstā 5277 karavīrus un iegūstot daudz kara trofeju. Visu brīvības cīņu laikā mēs zaudējām 1623 kareivjus un 125 virsniekus, kas krita kaujās vai mira no ievainojumiem; bez tam pazuda bez vēsts 1252 kareivji un 29 virsnieki, bet tika ievainoti 3844 un kontuzēti 241. Tātad brīvības cīņu laikā latviešu tautas upuris bija daudz mazāks nekā cilvēku upuri lielinieku pirmajā okupācijas baigajā gadā.

Aizejot no armijas, virspavēlnieks ģenerālis J B a l o d i s savā pēdējā pavēlē 1921. gada 31. martā teica: "Ticība savai taisnai lietai, kopīga nelokāma griba un viens mērķis padarīja mūsu mazo armiju neuzvaramu."

Visvērtīgāko informāciju lasītājs iegūtu no P. Radziņa darba: "Latvijas atbrīvošanas karš" I—II (1921-1922, Rīgā), ja tas būtu pieejams.

*

Ja tāds būs arī Likteņa lēmums, tad nākamā grāmatā apskatīšu dažus militārus un politiskus dzīves notikumus mūsu neatkarīgās valsts laikā, izmantojot savas redaktora un militārā pārstāvja piezīmes Rīgā, Berlinē un Budapeštā.

GARA STIPRINĀŠANAS UZDEVUMĀ

“LATVIJAS KAREIVIS”

ARMIJAS LAIKKRAKSTA RAŠANĀS UN UZDEVUMS

Janvāra nogalē mani iesauca savā darba istabā virspavēlnieka štābā pulkvedis Radziņš un teica, ka tagad cīņas mūsu zemes ārējai atbrīvošanai ir faktiski galā, viņam liekoties, ka vajadzētu ko darīt arī garīgai stabilizēšanai. Militārā valodā to saucot par “morāli”. Patlaban karavīru skaitā esot pāri par 70.000 spēcīgāko vīru. Drīz tie tiks atlaisti mājās un pakļauti dažādiem ietekmējumiem, kas notiek arī jau tagad ar dažādu virzienu laikrakstu starpniecību. To iepludināšanu armijā nevarot aizliegt. Tāpēc nolemts izdot speciālu laikrakstu, kas domāts galvenokārt karaspēka vajadzībām. Tur pēc “Krievu Invalida” parauga vajadzētu ietilpt visām pārmaiņām karaspēka dzīvē (kā personālām pārvietošanām, paaugstinājumiem, apbalvojumiem u.t.t.), kas līdz ar ievietošanu laikrakstā kļūtu oficiāli, t.i., iegūtu dokumenta raksturu. Tas interesētu galvenokārt virsniekus. Lai būtu interese laikrakstā ieskatīties arī citiem, laikraksta pārējā daļā vajadzētu būt tādai vielai, kas var ieinteresēt arī citus. Agrākā krievu armijā tādā saturā iznācis žurnāltis “Izlūks” (Rasvedčik), ko lasījuši arī ar interesi ļoti daudzi. “Vārdu sakot, tāda armijas laikraksta noorganizēšana un radīšana tiek uzdota jums, Plensner, tāpēc, ka domāju pazīstam jūsu domāšanu, un arī tāpēc, ka jums jau esot kāda prakse laikrakstu vadīšanā.”

Atteicu, kā tas bija, ka esmu nodomājis kaut ko pasākt

savas personīgās dzīves stabilizēšanai, bet laikraksta vadīšana mani no tā novirzīs un manus nodomus faktiski izbeigs. No otras puses ar patiku apsveicu gribu kaut ko darīt stāvokļa stiprināšanai "garīgā frontē". Manā uztverē latviešu domāšana šīs laikā parādījusies lielā vairumā diezgan nestabila un svaidīga. Tā savā laikā sajūsmīgus tautiskus centienus izsmēja un "varu" pārņēma tikpat sajūsmīgs tautiskuma noārdītājs — internacionālisms. Sajūsmīgam patriotismam un uzplaukušam nacionālismam Pasaules kara laikā pēc lielinieku revolūcijas bija jādod vieta internacionālismam un kalpībai lielinieku vadībā. Arī iejūsmīgam valsts sākumam nebija sākumā tikpat sajūsmīgu aizstāvju ar ieroci, tāpēc patriotiskam rakstniekam vajadzēja kaunināt ar vecu baronu paraugu. Kurzemē kādu laiku vēl trūka arī valsts gribas, tā atplauka tikai, redzot vācu uzbrukumu Pagaidu valdībai. Tāpat redzējām, ka vienprātība cīņās pret Bermontu sašļuka, sākoties cīņai pret Maskavu. Vajadzēja meklēties pēc cīņu sākuma panākumu nodrošinājuma.

Radziņš, konstatējis mūsu uzskatu saskaņu, teica, ka nebūs arī domstarpību par līdzekļiem. Atgādinājis vecu militāristu parunu — pēc dienesta neprasīties, bet arī no dienesta neatteikties — viņš noprasīja, kā es domāot jauno laikrakstu nosaukt? Atteicu, ka mums ir jau no 1917. gada izstāvējies nosaukums "Latvijas Kareivis", kas saprotams visādi.

"Labi," noteica Radziņš, "tā lai arī paliek. Ziņojiet tikai, kad jūs varat sākt, bet neaizmirstiet, ka nedrīkst vilcināties, kamēr vēl darbojamies abi," viņš smīnēdams piemetināja.

Janvāra nogalē varēju pieteikt štāba priekšniekam pulkvedim Radziņam, ka ar 1. februāri varam sākt izlaist "Latvijas Kareivi", sākumā trīs reizes nedēļā, bet tikko būs nokārtotas iespēšanas un papīra vajadzības, tas varēs iznākt kā dienas laikraksts. Reizē es lūdzu, lai pulkvedis Radziņš dotu kādu ievadījuma rakstiņu pirmajam numuram. Viņš to apsolīja. Citos gadījumos attiecīgo tekstu priekšniecībai parasti pasniedz jau gatavu. To neskaitāmas reizes biju dārtījis pie citiem priekšniekiem, bet Radziņam tādu palīdzību

neuzdrošinājos piedāvāt, jo labi sapratu, ka v i ñ a m tāda palīdzības piedāvāšana liktos nevien lieka, bet arī apvainojoša. Teicu gan, ka, apzinoties zinām, kas un kā jādara, lūdzu un sagaidu, ka būšu pasargāts no "labiem padomiem", lai cik augstas personas tos dotu. Radziņš atteica, ka cik tas no viņa atkarāsies, varot būt mierīgs. Viņš pats stāvēt par darītāja patstāvību. Un jāsaka, ka nekad neesmu juties neatkarīgāks, kā nodibinot un vadot "Latvijas Kareivi".

*

1920. gada 31. janvāra pēcpusdienā pulcējāties "Latvijas Kareivja" redakcijai paredzētās telpās Parka ielā 6, nelielā namiņā, kur bija paredzētas telpas redakcijai, spiestuvei, ekspedīcijai un kantorim — ļoti lielā saspīestībā.

Redakcijai, kantorim un ekspedīcijai paredzētā telpa sastāvēja no vienas lielas istabas ar pieslēgušos mazu kambarīti, kas bija paredzēts galvenam redaktoram. Kambarītim pieslēdzās spiestuves telpa un papīra krātuve. Tā kā redakcijas darbs rīta laikrakstam notika vakaros, kad kantora un ekspedīcijas darbinieki parasti savu darbu beiguši, tad varējām iztikt. Grūtāk elpot bija manā kambarīti, jo tur parasti salīda visi, lielākā daļa smēķēdami. "Atriebībai" sāku smēķēt arī es, ko nebiju agrāk darījis.

Jau vairākkārt sarunās ar paredzētiem darba biedriem biju izteicies, ka mūsu tautai visā tanī jūklī, ko radīja dažādi centieni un aģitējumi bez kādas Isti nacionālas programmas un ideoloģijas, tautas gara nacionālās jutoņas saglabātāja un spēcīnātāja bija latviešu rakstniecība dažādos veidos, kā arī citas mākslas. (Tas izteikts arī manā grāmatā "Latvija Pasaules kara priekšvakarā", izdevis A. Gulbis Rīgā). Tāpēc pūlēšos, lai jaunais laikraksts meklē ceļu pie lasītāja sirds un prāta, cik tas iespējams, ar šīm pašām izpausmēm — literātūru un mākslām. Par literārās daļas vadītāju biju aicinājis idejiski rosiģo Viktoru Eglīti, kam bija liela ietekme jaunos rakstniekos. Par mūzikas recenzentu pieaicināju Jūliju Sproģi, pret kuru kā izpildītāju bija opozīcija, bet kam bija neapstrīdama mūzikas

izpratne. Tāpat par glezniecības apskatītājiem biju aicinājis tolaik daudz apkarotos jaunos māksliniekus Sutu, Strunki un citus no viņu grupas. Es gribēju panākt dzīvu un rosīgu laikrakstu, bet ne sastingušu kroņa lapu.

Par palīgiem vispārējā rediģēšanas darbā bija abi brāļi Grīni un pāris citu.

Savu misiju apzinoties, spara pilni bijām sapulcējušies tovakar nevien tie, kam bija tiešais darbs, bet arī vairāki citi: literāti, mākslinieki un interesenti jaunā laikraksta tapšanā. Pirmais numurs ātri bija "pilns" un burtliču salikts, bet nevarējām "aplaut", jo gaidīju apsoltto štāba priekšnieka pulkveža Radziņa rakstiņu, ko gribēju ievietot "priekšā", t. i. pirmajā lappusē. Kļuvis nepacietīgs, telefonēju viņam un lūdzu pasteidzināt savu rakstiņu. Pārsteigts pulkvedis Radziņš teica, ka viņš savu rakstiņu nosūtījis man ar ziņnesi jau pirms pāris stundām. Ziņnesis atgriezies un ziņojis, ka rakstiņu nodevis, noliekot man priekšā uz galda. Tagad izbrīnījies biju es un teicu, ka nekā neesmu saņēmis. Radziņš solījās sameklēt ziņnesi un noprasīt, kas isti noticis. Kamēr mēs tā runājām, iejaucās Jānis Grīns teikdams, ka viens kareivis taču man kādu rakstiņu nodevis, bet es to nelasījis un iemetis papīru kurvī. "Tas bija kāda "pirmziemnieka", vēl pat rakstītnepratēja kricelējums, kurš, domāju, bija arī gribējis parādīties laikrakstā," atteicu. Noliecies es tomēr rakstiņu kurvī sameklēju un sāku burtot, kas tur isti ir. Latīņu burti gāja juku jukām ar krievu burtiem, bet parakstā ieraudzīju "pulkvedis Radziņš". Tātad nu vajadzīgais bija rokā. Telefonēju štāba priekšniekam, ka noticis pārpratums. Lūdzu Jāni Grīnu rakstiņu atšifrēt un pārrakstīt. Nekad vēl agrāk nebiju redzējis kādu Radziņa rokas rakstījumu. Viņa rokraksts bija nepārspējami slikts. Ne tā saturs. Radziņa rakstiņš:

"LATVIJAS KAREIVIM"

Vārds "Latvijas Kareivis" skan skaisti, un tas ir tiešām ļoti skaists un godājams vārds, jo Latvijas kareivji ir atbrīvojuši Latviju.

Tādēļ katram, kas nes šo vārdu, ieskaitot arī laikrakstu,

ir vienmēr augsti jātur Latvijas kareivju karogs. Neviena tauta nav nākusi pie brīvības bez karaspēka, un neviena tauta nav varējusi paturēt savu brīvību bez karaspēka. Karaspēks ir tautas spēks. No tā, kāds ir tautas karaspēks, vieglāk ir zināt, kāda ir pati tauta. Trīs ceturtdaļas armijas sekmju atkarājas no morāliskiem un tikai viena ceturtdaļa no materiāliem spēkiem. Armijas morālo spēku pavairošanā liela loma ir laikrakstam. Tādēļ "Latvijas Kareivja" galvenam mērķim ir jābūt morālo spēku pavairošanai kā armijā, tā visā tautā. Šī mērķa sasniegšanai vēlū "Latvijas Kareivim" vislabākās sekmes.

Pulkvedis Radziņš."

Jau ar 7. martu "Latvijas Kareivis" sāka iznākt kā dienas laikraksts un varēja publicēt tik plašu līdzstrādnieku sarakstu, tā ka bijušais Ārlietu ministrijas Preses nodaļas priekšnieks Arnolds Skrēbers vēlāk varēja teikt, ka nezina cita latviešu laikraksta ar tik plašu līdzstrādnieku pulku.

*

Protams, galvenais laikraksta uzdevums bija piekļūt mūsu karavīru prātam un jūtām. Pirmo reizi latviešu tautas vēsturē bija iegūta nevienpašu valsts, bet arī pašarmija, kas tagad pašas tautas vidū pilnīgi patstāvīgi bija veidojama un glabājama. Mūsu karaspēka pirmsākumi (latviešu strēlnieki) bija radušies svešas (krievu) armijas vidū, tās virsvadībā cīnījās un kopā ar to lielinieku revolūcijas sekās sabruka. Arī pirmās pašas valsts karaspēka vienības veidojās lielā mērā atkarībā no svešas varas kā Kurzemē, tā (mazāk jūtami) Vidzemē. Tagad pirmo reizi bija radusies no svešām ārējām varām patiesi neatkarīga armija, pie tam tik plašā skaitā, cik paši varējām dot un uzturēt. Tas uzlika lielu un atbildīgu uzdevumu. Tāpēc blakus pulkveža Radziņa veltījuma vārdiem laikraksta redaktors pirmā numurā deklarē arī sava uzdevuma pamatus, cita vidū sakot: "Armija ir visplašākais organisms valstī, kas dzīvo savu īpatnēju, pat noslēgtu

dzīvi. Šai īpatnībā un ciešajā kopsaturā ir armijas pamatspēks, kuru veido un vairo iegūtās un vienmēr papildināmās zināšanas. Uztvert šai īpatnībā tautas dzīvības spēku, glabāt un attīstīt to, veicinot karaspēka zināšanas, sekmējot atsevišķu karavīru un vienību pieredzei kļūt par visas armijas ieguvumu, ir armijas laikraksta neatliekams uzdevums. Sākot savu gaitu, "Latvijas Kareivis" zina, ka savu uzdevumu varēs veikt tikai ar pašu karavīru visplašāko līdzdalību un atsaucību.

Aicinot uz to, "Latvijas Kareivis" zina arī, ka līdz ar ilgo karu latviešu karavīrs bijis atrauts kā no sava praktiskā darba, tā no mākslas un zinātnes dzīves, kas tik tuva latviešu centīgam un bagātam garam. Lai tur, kur agrāk bija pieķeršanās un meklēšana, nerastos paviršība un tukšums, ko lielā mērā veicinājušas kara sekas un sabrukuma postaža, "Latvijas Kareivis" centīsies ievērot arī vispārējo kultūrāli estētisko audzināšanu, pašaujoties uz pašu karavīru un sabiedrības līdzdarību arī šinī ziņā.

Nepretendēdams uz politisku lomu, pat vairīdamies no tās, "Latvijas Kareivis" atsauksies uz vispārējiem dienas notikumiem tikai tiktāl, cik tiem sakars ar armiju vai vispārējām interesēm."

TAUTAS ARMIJA

Par šo tematu raksta tai pašā numurā redaktora palīgs virsleitnants G r i n s (Aleksandrs). Viņš saka cita vidū: "Galvenā neatkarīgas valsts īpatnība ir viņas armija. Armija ir tautas neatkarības simbols. Viņas nacionālā armija ir drošākā ķīla un garantija pret citu valstu agresiju, pret visām vētrām un negaisiem. Valstis, kurām nav vēl stipras nacionālas armijas, bijušas spēju lietīņas svešu rokās." Viņš min lielas, vecas tautas, kas to pieredzējušas. "Jaunās Eiropas valstis

pieliek visus spēkus, visu enerģiju savu armiju izveidošanai un pārorganizēšanai. Tikai tās Eiropas mazo tautu valstis var cerēt uz ilgstošu eksistenci, kurām būs spēks un cīņas griba ar ieročiem rokās aizstāvēt savu dzimto zemi. Pretējā gadījumā, nespējot vai ārējas naidīgas vides ietekmē neuzdrošinoties organizēt savu nacionālo karaspēku, tādām valstīm paredzama drūma nākotne, zaudējot savu neatkarību vai paturot to tikai fiktīvi." Rakstītājs norāda uz mūsu pašu pieredzi, kad ar mums nav rēķinājies neviens, kamēr nebija mūsu pašu nacionālā spēka parādītās varonības, kas liekot atcerēties Ziemsvētku un Janvāra kaujās parādīto varonību. "Tauta redzēja, ka vienīgi mēs paši varam sevi glābt. Mēs cenšamies pēc mūsu valsts atzīšanas de jure no lielvalstīm. Bet tagad mēs varam arī līdzīgi Napoleonam teikt: "Mēs pašiesam sevi atzinuši. Mūs neatzīt ir tikpat daudz kā neatzīt sauli pie debesīm skaistā dienas laikā."

Kā spilgts paraugs jaunu valstu sabrukumam bija Ukraina. It kā šai sakarībā jau pirmā numurā pulkvedis Radziņš sniedz savu vērojumu un atziņu bagātu rakstu: Ko mēs mācāmies no Ukrainas pēdējo gadu vēstures.

Kas dzivojis pirms revolūcijas Ukrainā, tas nevarējis nemanīt, ka starp lielkrievu un mazkrievu ir tāda pat atšķirība kā, piemēram, starp latvieti un lietuvieti. Lielkrievu valdība stingri raudzījies, lai šo starpību nemanītu. Mazkrievu tautā tomēr nebija izdzisusi atmiņa par brīvo, neatkarīgo "Aizkrāces" dzīvi. Ukrainas patstāvības (samostijnost) ideja vienojusi tautai tuvāku inteligences slāni. Tā kā neatkarībniekus ļoti vajāja Krievijas valdība un administrācija, tad lielākā inteligences daļa karjēras un ērtības labā bija pielāgojusies krievu administrācijas prasībām, nerunāja ukraīniski, bet krieviski. Arī literātūru iespīest ukraīņu valodā bijis aizliegts, un ukraīņu rakstnieki bija spiesti rakstīt lielkrievu t.s. "kacabu" valodā. Ukraīņu valodu varēja dzirdēt tikai sādžās — ārpus pilsētām. Pēc revolūcijas Ukrainā gan strauji atdzimušas patstāvības tieksmes un nacionālisms. Lielkrievisma atmiekšķētā augšējā slāņa, vienotas un

patstāvīgas nacionālas vadības un sava noorganizēta karaspēka trūkuma dēļ jaunajai Maskavas varai nebijis grūti, izmantojot arī Ukrainā pastāvējušās sociālās pretešības un savienojot savu pretukrainisko aģitāciju ar sociālo, radīt sajukumu, nemieru un citādu valsts dzīvi traucējošu chaosu.

Nekur citur mūsu presē Ukrainas sabrukumu neesmu atradis tik spilgti un īsi parādītu kā Radziņa rakstā, kas gāja vairākos numuros.

Savā laikā biju nodomājis šo un citus tik vērtīgos pulkveža (vēlāk ģenerāļa) Radziņa rakstus sakopot un izdot atsevišķi. Bet tas palicis pie citiem maniem labiem nodomiem. Būtu vēlams (ļoti, ļoti vēlams), lai to izdarītu kāds cits. Izdevējam tas atmaksātos.

J a u n ā m v a l s t i m "Latvijas Kareivis" no paša sākuma piegriezta lielu vērību, katrā numurā nodalījumā J a u - n a s v a l s t i s sniedzot ziņas par tām vai kādu no tām.

I KURZEME, I VIDZEME, I LATGALE MŪSU!

Ar šo saukli lieliem burtiem pāri visai lappusei iznāk "Latvijas Kareivja" otrais numurs. Dzejnieka vārdi vairs nebija sveši. Tie bija jau "pielipuši". Tomēr tikai tagad, kopš nedaudz dienām, tie bija kļuvuši īstenība. Latgale bija atbrīvota un pievienota pārējiem novadiem vienas nedalītas latviešu valsts koporganizācijā. Daudzi pārējo novadu latvieši tagad pirmo reizi ar savām karaspēka vienībām uzturējās Latgalē un vēroja tās dzīvi. Tas uzlika pienākumu armijas laikrakstam informēt par īpatnējiem apstākļiem, kādos līdz šim dzīvojuši un attīstījušies Latgale. Tāpēc tai pašā otrā numurā sniegts raksts: "K a r e i v j a — p i l s o ņ a p i e n ā k u m i L a t g a l ē." Cits garāks raksts (H. Simsona) iepazīstina ar Latgales spēcīgāko īpatnību "R o m a s k a t o ļ u b a z n i c u

L a t g a l ē ". "Latvijas Kareivis" savā 3. numurā var informēt par daudziem sasāpējušu jautājumu — P e n s i j ā m k a r a — i n v a l i d i e m . Valdība izsludina attiecīgu rīkojumu. Parakstījuši to 1920. gada 30. janvārī ministru prezidents K. Ulmanis un iekšlietu ministrs A. Bergs. Ar šo rīkojumu par kara invalīdiem ar tiesībām uz pensiju atzīstamas personas, kas zaudējušas darba spējas kara darbības vai gūstniecības dēļ. Invalīditāti pārbauda sevišķa komisija. Pensijas apmēri no 40—300 rubļiem mēnesī, atkarībā no invalīditātes pakāpes, ko noteic komisija.

*

Tā sāka savas gaitas "Latvijas Kareivis", iegūdamš tādu svaru, ka laikrakstu ar to pašu nosaukumu un "galvu" turpināja kādu laiku izdot arī lielnieku okupācijas vara un beidzot arī vācieši. Tie gan (VI. SS-korpuss) izdeva savā beigu cēlienā tikai dažus numurus vltn. Varlēja krietnā vadībā.

Līdzdarbība "Latvijas Kareivī" bija tik dzīva, ka laikraksts varēja publicēt tik plašu līdzstrādnieku sarakstu, kāds reti redzēts laikrakstos. Daudz bija jaunu rakstītāju gan karavīru, gan civilo.

SVEICIENS "LATVIJAS KAREIVIM"

Kad "Latvijas Kareivim" iznāca 100. numurs, P ē t e r i s Ē r m a n i s tam veltīja dzejoli:

"SVEICIENS "LATVIJAS KAREIVJA"
100. NUMURA IZNĀKŠANAI"

Simts numuru jau "Kareivim"! Vai tiešām?
Simts dienas svīsts un darbā strādāts sūrā.

Es sirdsapziņu jūtu mokas ciešam:
 Šīs kļūdas daudzās! Drausmā korektūra!
 Bet laikraksts pats ir sava vārda cienīgs.
 Viņš līdzī cīnījies ir garā drošā
 Par to, kas mūsu pamats ir viens vienīgs
 Mūs' jaunā valsts, vēl sevi izcīnošā.
 No savām telpām mākslu noraidīja
 Kad citi, viņš tai durvis plaši vēra,
 Te kopā Sudrabkalns un Sauliets vijās,
 Te dzejas kvēlais Virza iekšā spēra.
 Es arī drukājies šais mīļās slejās,
 Es, dzejnieks vitman-dūnsbergiskais, līkais.
 Kaut Victor Magnus, lasot manas dzejas,
 Teic dažureiz: "Feļetons tas tiešām sīkais".
 Te Radziņš rakstījis lietišķi un jauki
 Un Kaktiņš, Grīni, Zalts it gudri sprieda;
 Un Bankavs satrūkās no liktens bieda.
 Bij Austrīnam ar panti mazliet tauki,
 Bet tas, kam plecos guļ šī nasta visa,
 Tas — Plensners — rakstus kopā vāc un lasa.
 Par to tam Antica Fiamma dzisa
 Un velti dažs pēc viņa dzejām prasa.
 Lai karavīru avīze ir sveikta,
 Tā "Laika Vēstīm", "Tautas Balsij" rada.
 Vēl darba daudz, vēl cīņa nava beigta!
 Caur simtiem nākošiem lai LIKTENS VADA!
 Paraksts: Valts-Dūnsbergis.

Pie šī Ērmaņa dzejoļa jāpiezīmē: Ērmanis bija laikraksta korektors. Tas ir, viņa uzdevumā bija lasīt laikraksta "salikumu" un skatīties, lai neiekļūtu iespaiduma kļūdas. Protams, ka tādas, neraugoties uz korektora rūpību un samērā labiem salicējiem, pietiekami intelligentiem un valodas pratējiem, šad tad ieslidēja. Bet "drausmīga" Ērmaņa korektūra tomēr nebija. Vairāk "normāla". Tas ir, atbilda arī citu laikrakstu kļūdu daudzumam. Kļūdas visiem bijušas un būs. Diemžēl arī grāmatās, kur tās visvairāk bojā autoru

nervus. Viena nepareiza burta dēļ kādos Vasarsvētkos (liela metiena numurā) "Jaunākām Ziņām" tiesa uzlika smagu soda naudu. Pucināja "Latvis" (Ar ko nodarbojas "Jaunākās Ziņas"?), kaut arī pašam gadījās pa kļūdai.

Victor Magnus domāts Viktors Eglītis. Viņš tiešām arī šo Ermaņa dzejoli ielicis "Sīkā feletonā".

Bankava likteņa pieminēšana ir sakarā ar kādu mana drauga Bankava mazu politisku provokāciju. Es negribu to te atkārtot, jo viņš jau tās dēļ smagi cietis. Viņš beidzis arī savu mūžu deportācijā.

Tā kā šis avantūras atklāšana "Latvijas Kareivi" uz brīdi vājināja tās opozīcijas saskaņu, kas tad organizējās pret Ulmaņa valdību, ministru prezidents Ulmanis, mani izsaucis, teica: "Jūs varbūt nemaz nezināt, kādu pakalpojumu jūs valdībai izdarījāt!" — "Tas gan nebija mans nolūks," es atteicu. Muļķīga un pašam kaitīga norobežošanās. Nevajadzēja jau sasist papēžus un saukt: "Priecīgs censties, Prezidenta kungs!" bet prātīgāk būtu bijis neteikt nekā. Ar tādu neatkarības pasvītrojumu es kaitināju lielu vīru, kam kādas neatkarības uzsvēršana nepatika. Bez tam mana atbilde nebija arī gluži ista; ļoti labi biju apzinājies, ka nesaskaņas opozīcijas vīros var paildzināt Ulmaņa valdības mūžu, ko arī gribēju.

Apskaities par mēģinājumu izmantot mani un laikrakstu provokācijas nolūkos, es biju kļuvis isti aktīvs. To gan nedomāju, ka Bankavam savas vieglprātības dēļ nāksies tik smagi ciest. Viņu izslēdza no demokratiskā centra partijas un arī no Satversmes Sapulces. Jā, toreiz vēl politikā centās pēc tīrības, un arī pats Bankavs bija godīgāks nekā vairums politiķu šodien, kas izslēgšanai no parlamenta pretotos, to neievērotu. Deputāts taču bija ne citu deputātu, bet "tautas" izraudzīts.

DR. P. KALNIŅA UN J. CELMA IZAICINĀŠANA UZ DIVKAUJU

Arī daža cita tā laika politiska sensācija vairāk vai mazāk saistās ar "Latvijas Kareivi". Divkaujas Latvijā, saskaņā ar jaunākiem krievu likumiem (spēkā arī pie mums), tika uzskatītas kā aizliegtas. Taču zināmās studentu aprindās tās bija inerces ceļā saglabājušās kā tā saucamo "rapieru", tā — retāk — pistoļu divkauju veidā. Nebija tās gluži izgaisušas arī virsnieku "goda kodeksā", kas mūsu sabiedrībā bija mazāk pazīstams. Tas atzina, ka var būt smagi apvainojumi, kas prasa ierocī u gandarījumu. Tas noteica arī, ja virsnieks apvainojumā vai apdraudējumā tvēris roku pie ieroča maksts, roka nav nolaižama, pirms ierocis izvilks un lietots. Tāpēc lielu interesi radīja "Latvijas Kareivi" 1920. gada 18. jūnijā (Nr.97) iespiesta atklātā vēstule:

"Satversmes Sapulces 18. jūnija plenārsēdē sociāldemokrātu līderi Celma un P. Kalniņa kungi nepiedodamā kārtā apvainoja manu Latvijas pilsoņa un armijas virsnieka godu bez kādiem faktiskiem pierādījumiem un dokumentiem, vienīgi uz pilnīgi izdomāta Serbijas majora Līberta raporta pamata. Juzdamies visaugstākā mērā apvainots no šādiem nepatiesiem, apkaunojošiem uzbrukumiem (sk. "Sociāldemokrata" š.g. 80. nr.) un gribēdams atklātības priekšā rehabilitēt savu neaptraipīto virsnieka godu, es uz pastāvošā likuma pamata biju spiests prasīt no minētiem kungiem gandarījumu. Kā visās kultūrālās valstīs parasts (likums par goda tiesu), es deleģēju pie šiem kungiem savus sekundantus pulkvedi-leitnantu Veisu un pulkvedi-leitnantu Rozenšteinu, kuri nodeva viņiem izaicinājumu uz divkauju. Deputāts Dr. P. Kalniņš tūlīt kategoriski atteicās no divkaujas, tāpat atteicās arī no atvairošanās Satversmes Sapulcē vai presē. Deputāts Celma kungs gan neatteicās, bet solījās padomāt, pēc kam viņam tika dots 24 stundas ilgs atbildes termiņš. Pēc notecējušā laika mani

sekundanti atbildes vietā saņēma Satversmes Sapulces sociāldemokrātu frakcijas šādu rakstu:

Cien. pulkv.-ltn. Hugo Rozenšteina un A. Veisa kungi. Vakar, 15. jūnijā Jūs, Rozenšteins, Lutera kunga uzdevumā izaicinājāt Satversmes Sapulces deputātus J. Celmu un Dr. P. Kalniņu uz divkauju sakarā ar runu, kuru J. Celms turēja Satversmes Sapulcē 9. jūnijā.

Mums ir gods, sociāldemokrātu frakcijas vārdā atbildēt sekojošo:

1) Sociāldemokrāti principā neatzīst divkauju kā līdzekli aizstāvēt taisnību un godu, kas kultūras valstīs panākams valsts un goda tiesu ceļā.

2) J. Celms 9. jūnijā uzstājās Satversmes Sapulcē sociāldemokrātu frakcijas uzdevumā un vārdā un uz to dokumentu pamata, kurus viņam nodeva frakcija. Tāpēc sociāldemokrātu frakcija uzskata šo lietu par sociāldemokrātu frakcijas lietu un kategoriski noliedz J. Celmam un Dr. P. Kalniņam pieņemt divkauju, paziņojot viņiem, ka pretējā gadījumā izslēgs viņus no frakcijas. Šāds lēmums paziņots J. Celmam un Dr. P. Kalniņam ar priekšlikumu sevišķu atbildi Jums vairs nesūtīt.

Sociāldemokrātu frakcijas vārdā
(paraksti).

Nevarēdams ar tādu lietas nokārtojumu apmierināties, es, nespēdams tiešā ceļā nomazgāt uz virsnieka godu mestos netīrumus, uz pastāvošo tradīciju pamata atstāju sev svabadu rīcības brīvību pret Celmu un Kalniņa kungu personām.

Armijas Virspavēlnieka štāba Inspekcijas daļas priekšnieks
Pulkvedis-leitnants Luters."

Jāpiezīmē, ka pulkvedis-leitnants Luters (toreiz kapteinis) bija bijis galvenais trīs virsnieku komisijā, kas bija pulkveža Baloža sūtīta uz Liepāju iepazīties ar 16. aprīļa puča notikumiem. Šīs delegācijas noskaidrojumu rezultātā pulkvedis Balodis atteicās no viņam paredzētās lomas vācu direktoriņā. Luters bija kluss un nopietns cilvēks.

Patiesam godavīram pulkvedim-leitnantam Luteram

nevajadzēja savu rehabilitāciju izcīnīt arī ar dūri vai citādi. Virspavēlnieka iecelta izmeklēšanas komisija konstatēja un publiski deklarēja, ka pret pulkvedi-leitnantu Luteru vērstie apvainojumi pilnīgi nepatiesi (100. nr.).

GODINĀŠANA

“Latvijas Kareivja” 1. numurā publicēts Tautas Padomes vienbalsīgs lēmums par virspavēlnieka pulkveža B a l o ž a iecelšanu par ģenerāli.

“Latvijas Tautas Padomes vārdā pagodināmieš Jums, Armijas Virspavēlniek, darīt zināmu, ka Tautas Padome savā plenārsēdē 23. janvārī 1920. gadā, atzīmējama mūsu varonīgās armijas nopelnus un panākumus cīņās par Latvijas atbrīvošanu un aizstāvēšanu pret ārējiem ienaidniekiem, vadīta no dziļas pateicības pret mūsu slaveno armiju un viņas nopelnu bagāto Virspavēlnieku, vienbalsīgi nolēma, augsti godātais Baloža kungs, iecelt Jūs par Latvijas armijas ģenerāli.

Šo Tautas Padomes lēmumu Jums darot zināmu, Tautas Padomes prezidijs izpilda patīkamu pienākumu un pievieno tam savu sirsnīgo laimes vēlējumu.

Tautas Padomes Prezidents

J. Čakste

Prezidija locekļi

M. Skujenieks

G. Zemgals, E. Bitte

Ivanovs, Kambala ”

Šo lēmumu publicējot savā pavēlē, ģenerālis Balodis parakstās kā ģenerālmajors. Acīm redzot, ne viņš pats, ne līdzparakstītājs štāba priekšnieks pulkvedis Radziņš un

Inspekcijas daļas priekšnieks pulkvedis-leitnants Luters nav zinājuši vai bija aizmirsuši, ka Apsardzības ministra J. Zālīša pavēlē par dienesta pakāpju ieviešanu Latvijas armijā bija paredzēta tikai viena ģenerāļa pakāpe (ne trīs vai četras kā citās armijās). Tā ģenerālis Balodis un pārējie laikam bija domājuši, ka paaugstināšana notikusi pirmā (zemākā) ģenerāļa pakāpē.

Drīz ģenerālis Balodis bija pareizi informēts un ģenerālmajora dienesta pakāpi laikam lietojis tikai šo vienu reizi.

Tautas Padomes ieskatā ģenerāļa Baloža iecelšana citu karaspēka vadītāju vidū bija neapstrīdami pelnīta, ievērojot arī viņa dienesta ilgumu mūsu armijā.

Taču, godinot viņu par Armijas virspavēlnieka pānākumiem, likās it kā nošķirts vai atplaisāts viņa štāba priekšnieks pulkvedis Radziņš. Laikam taču nebija pietiekošu zināšanu par to, cik nozīmīga mūsu armijas sekmēs bija tieši viņa darbība un galva. Dalīta slava gan laikam nav "divkārša slava", bet tikai pusīte. Un tāpēc labāk, ja tā var būt vesela, nedalīta. Pret patstāvīgo Radziņu bija jūtama arī kāda politiska neuzticība un nepatika (varbūt Latgales operācijas un vēl cita dēļ, sevišķi kreisā pusē, kas palika līdz viņa mūža galam.) Par viņa galu, likās, politiķi daudz neskuma. Kad viņu, likvidējot virspavēlniecību, atbrīvoja no dienesta, paaugstināja gan arī viņu par ģenerāli, bet palaida bez pensijas. Sak, iztiek, kā vari, tu esi savu padarījis un mums vairs neesi vajadzīgs. Nebrīnīsimies, ka neredzam viņu arī sekojošā godināšanā.

APBALVOŠANA AR GODA LEĢIONA ORDENI

Ģenerālis Nisels, kura labi domātā misija — panākt kara darbības pārtraukšanu starp mūsu un vācu—krievu spēkiem

— bija izčibējusi mūsu armijas sekmju un arī valdības pieredzes dēļ, bija taču vēlējies atstāt kādas savas misijas pēdas un panācis dažu mūsu karavīru (kas viņam ieteikti) apbalvošanu ar Francijas Goda Leģiona ordeni.

Viņš raksta Balodim: Parīzē, 22. I 20.

“Godāts pulkveža kungs!

Esmu priecīgs paziņot Jums, ka tiklīdz atgriezos Parīzē, apjautājos Kara ministrijā, kādus panākumus guvis mans priekšlikums apbalvot Jūs un dažus Jūsu virsniekus ar Nacionālo Goda Leģiona Ordeni. Šis priekšlikums uzņemts ar labpatiku, un es esmu laimīgs, ka varu pagodināties paziņot Jums, ka Francijas republikas valdība piešķirusi Jums “Goda Leģiona komandiera krustu” un iecēlusi par tā paša ordeņa kavalieriem pulkvedi Krišjāni Berķi, pulkvedi-leitnantu Ludvigu Bolšteinu un kapteini Arturu Spulģe-Spulģi.

Līdz ar šo nosūtītu nopelnu sarakstu. Manas valdības oficiālam apsveikumam, kas tika nodots Jums caur pulkvedi Du Parquet, pievienoju arī savējo, jo sevišķi siltu un sirsnīgu.

Iespaidis, kuru man atstājusi šī jaunā armija, kuru Jūs esat pratuši vest pie uzvaras un kuru Jūs turpināt uzturēt skaistās goda tradīcijās, disciplīnā un drosmē, ir man visdrošākā garantija, ka varoņu zīmei uz Jūsu krūtīm ir istā vieta. Tāpat lūdzu Jūs, pulkveža kungs, nodot manu sveicienu virsniekiem, kuri uzņemti mūsu Goda Leģionā, un būt pārliecinātam par manām sevišķas uzticības jūtām.

A. Nissel.”

(“Latvijas Kareivis” Nr. 10)

MINISTRU PREZIDENTA APBALVOŠANA

Bermonta sakāves izcilniekus godinot ar Francijas goda leģiona ordeni, apbalvots arī ministru prezidents K. Ulmanis. Šo ordeni ministru prezidentam pasniedza pulkvedis di Parkē, pasvitrojot ministru prezidenta ievainošanu, apmeklējot fronti Daugavmalā. Apbalvošanas aktā klāt bijuši virspavēlnieks ģenerālis Balodis (bez štāba priekšnieka), apsardzības ministra biedrs pulkvedis Laimiņš un valsts kancelejas direktors D. Rudzītis ar līdzstrādniekiem. Var domāt, ka, ordeni saņemot, K. Ulmanis, kurš neko neaizmirsā, šinī brīdī ar pateicību atcerējās viņa iecelto un atcelto iepriekšējo virspavēlnieku ģenerāli Simonsonu. Taču pēdējā izrīcības dēļ 9. oktobra naktī, ministru prezidentam bija iespējams bijis atbraukt no Cēsim Rīgā un apmeklēt Daugavmalu.

Tā redzam, ka, meklējot izcilniekus cīņā pret Bermontu, tas vai tie, kam piekritusi teikšana un ieteikšana, atraduši piecus: ministru prezidentu, virspavēlnieku, vienu divīzijas, vienu pulka un vienu bataljona komandieri. Nav saskatīts operāciju plānotājs, pavēļu sastādītājs un kauju norises tiešais pārraudzītājs pēc sava amata vien — armijas vadības štāba priekšnieks ģenerālštāba pulkvedis Radziņš. Kāds dzejnieks bijis redzīgāks. Tāpēc, pieminot šos godinājumus, gribas atzīmēt arī to, ko piešķīris dzejnieks Viktors Eglītis tautas gaišrēģa vārdā :

VIKTORA EGLIŠA VELTE P. RADZIŅAM

Mēs bijām satriekti, bez gala mokās, vāji
Tik sapņos lidojot, kad jūsu gaišais prāts
Un kaislais gribas spēks, kas kaujās rūdināts
Mūs' priekšā vadonīgs, kā glābējs eņģeļ's stāja.

Tie Jūsu plāni bij, kas latvju spēkus krāja,
Un Jūsu gudrība, caur kuru sadragāts
Uz vakariem un rītiem viss, kas brīvi māc,
Un brīvi valdnieki mēs paši savā mājā.
Nu tautas gaišreģi, kas dziļi sirdīs skatās,
Jūs, cēlais, suminām un lauros ievijam
Jūs' ģeniālo galvu sirdīm pacilātām.
Starp tūkstoš varoņiem Jūs tikai Briedim līdzīgs.
Kam klusais darbs bij viss, kas ziedoj's visu tam.
Gan parādās Jūs svešs, bet mūžos neizgaisīgs.

Viktors Eglītis

("Latvijas Kareivis" Nr.10, 1920.g. 20. martā).

Nevērtēsim šo dzejnieka balvu par zemu. Varbūt tiešām,
 kaut tagad maz minēts, reiz pacelsies mūsu lielo vidū arī
Pēteris Radziņš,

“mūžos neizgaisīgs”.

Kaut Radziņa rakstu sakopošanai un izdošanai palīdzētu
“Latvijas Kareivī” un citur atrodamie Radziņa raksti! Radziņa
paša arhīvu pēc “augstākās pavēles” iznīcināja.

KONGRESA BIBLIOTĒKĀ

1974. gadā, sakarā ar Letonijas rīkoto Ata Kronvalda 100.
nāves dienas atceri, man bija dota iespēja otrreiz apmeklēt
savus krāsu brāļus Amerikas Savienotās Valstīs. Ar draugu un
radu palīdzību radās arī iespēja apmeklēt Kongresa lielo
bibliotēku, kur latviešu rakstu nodaļā bija atrodams “Latvijas
Kareivja” komplekts no 1920. gada līdz 1939. gadam ieskaitot
ar dažiem iztrūkumiem vai laika bojājumiem. Sprotams, ka
tas bija sevišķs pārdzīvojums, pāršķirstot tik tālu pagātņi
skārējas, jau nodzeltējušās laikraksta lapas, kas reiz gājušas

caur manām rokām un domām, ne reti arī caur “sirdi”. Tā bija “dzīvā vēsture”, ko lasīju. Dzīvāka, plašāka un arī istāka par katru vēstures grāmatu. Domāju, to pašu zināmā mērā pārdzīvo ikviens, ne tikai avīžnieks, šķirstot sava laika laikrakstus. Žēl, ka ne visi mūsu vēsturnieki pienācīgi izmanto šos pirmavotus. Tā atkristu daža nomaldīšanās ar blakus avotu starpniecību.

Lasot vecus laikrakstus par laikmetu un notikumiem, kurus esam dzīvojuši līdz, mēs — līdzīgi Puškina mūkam — chronistam — varam teikt: “Es bijušo no jauna atdzīvoju.”

Tāda bijušā no jauna pārdzīvošana ir sevišķi tiem, kas līdz dzīvojuši lielajā, izšķirīgā notikumā un p ā r b a u d I j u m u p ā r b a g ā t a j ā 1919. g a d ā .

Kāda atšķirība ar to 1920. gadam — tikai viena gada atstatnē! Nerunājot nemaz par 1919. gada sākumu, kad tikai pirms viena gada lielā nospīestībā, nevarībā un gandrīz bezcerībā bijām padzīti no Rīgas, bet pēc gada jau varējām teikt, ka esam paši kungi savā dzimtajā zemē, ka mūsu valsts ir valsts, bet ne kāds “teātris”.

GADU PĒC KALPAKA NĀVES

Tādu lielu, atšķirīgu dienu vidū ir lielā traģismā pārdzīvotais 1919. gada 6. marts. Tikko bijām kaut cik atvilkuši elpu, tikko bija nostiprinājusies atziņa, ka mums beidzot radies vīrs, kas izstaroja visapkārt istu patriotismu un apbrīnojamu kareivisko un cilvēcīgi morālisko tīrību — pulkvedis K a l p a k s .

Gadu pēc viņa nāves traģiskais pārdzīvojums top atkal spilgts no jauna. Tā laika iespaidā “Latvijas Kareivja” redaktors 1920. gada 5. martā raksta:

“Ritu paies gads kopš pulkveža Kalpaka traģiskās nāves. Gadu atpakaļ šī diena atlikušajā Latvijas daļā, kas pāris dienas atpakaļ bija kļuvusi manāmi plašāka un atbrīvošanas sajūtas pārņemta, pēkšņi kļuva latviešiem atkal necaurredzami tumša. Bija kritis pirmais Latvijas karaspēka vadonis, kas grūtos, necerīgos apstākļos bija pacēlies vismaz par veselu augumu pāri savai videi un ar savu gribu, noteiktību, patiesu pieķeršanos savai tautai bija kļuvis vadonis vārda vispilnīgākā un labākā nozīmē. Daudz jau paveicis, Latvijas armijas pamatos licis savu Kalpaka grupu, kā to dēvēja vācieši. Tas nebija tikai zināms cilvēku skaits, bet jau nedalāms organisms, ar savu dzīvi, likumiem un tradīcijām, ar stingrām prasībām katram pret sevi, gandrīz kā senlaiku bruņinieku ordenis, labākā un drosmīgākā nozīmē. Latvijas karaspēks tad vēl nebija liels, bet tas bija kristalizējies. Tam nebija daudz rakstveida noteikumu, bet tam bija ceļvedis — Kalpaks. Var iedomāties un saprast, kādu iespaidu visā tā laika latviešu sabiedrībā radīja pēkšņā ziņa, ka viņš kritis. To vēl vairoja apstākļi, kādos viņš un trīs viņa izcili palīgi gājuši bojā. Maz bija spēka prātam, kas centās atvairīt grūti pārvaramas aizdomas un pieņemt izskaidrojumu, kas tika dots. Ko gan citu mēs arī varētu darīt, kā to pieņemt un censties saprast? Toreiz un arī tagad. Nav karavīru dabā neticēt karavīram. Bez tam arī vācu pusē ziņoja ievērojamus zaudējumus, un kopā ar Kalpaku bija kritis viņam piedalīto vācu lielgabalu komandieris — vācietis.”

GADU PĒC 1919. GADA 16. APRĪĻA

Cita liela atceres diena bija 16. aprīlis. Vācu uzkundzēšanās nodomi Latvijā likās sasnieguši savu piepildījumu. Šī diena varbūt vispilnīgāk radīja lielo atšķirību

starp toreiz un tagad. "Latvijas Kareivja" redaktors, kas pats šo dienu līdz dzīvojis aktīvā lomā, sniedz vēlreiz notikuma atskatu līdz ar konstatējumu, ka apvērsuma izdarītāji, domādamies likvidējuši Pagaidu valdību, Istenībā bija padarījuši to tautā stiprāku. Tā kā likumīgā valdība, bez "Latvijas uz ūdens", t. i., kuģa "Saratov", vēl varēja uzskatīt par savā varā esošo un droši darbojošos Vidzemi jeb tā saukto Ziemeļlatviju, vācieši cerēja iegūt arī to, bet tika satriekti ar igauņu un latviešu pretuzbrukumu. Tas uzreiz izšķīra mūsu valdības jautājumu arī Liepājā, kur Sabiedrotie, savu pārstāvju Liepājā dažādi informēti, bija vilcinājušies ar valdības jautājuma izšķiršanu, faktiski arī nezinādami, kā to varētu bez spēka izdarīt. Tagad šis spēks, kas satrieca Golca varu, bija radies un jautājumu izšķīris.

"MĒS TIKAI SAVAI LATVIEŠU TAUTAI ESAM VAJADZĪGI"

Latvieši nav atriebīgi un naida turētāji, tāpēc šis atceres dienā "Latvijas Kareivis" (Nr. 47) izcel KRISJĀŅA VALDEMĀRA vārdus: "APZIŅA, KA MĒS TIKAI MŪSU LATVIEŠU TAUTAI ESAM ĻOTI VAJADZĪGI, KA CITAS TAUTAS VAR BEZ MUMS IZTIKT; ŠĪ APZIŅA NEVIEN SATURĒS PAŠUS LATVIEŠUS PIE SAVAS TAUTAS, BET PIEVIENOS TAI ARĪ DAŽUS NO KRIETNĀKIEM ŠEJIENES VĀCIEŠIEM, KURI AR LAIKU NOMANĪS, KA BALTIJAS VĀCIEŠIEM BRĪVES LAIKOS NAV NEKĀDAS ĪSTAS NĀKOTNES".

("Baltijas Wehstnesis" Nr. 175, 1882. gadā).

RAIŅA UN ASPAZIJAS ATGRIEŠANĀS

Raiņa un Aspazijas pārnākšanu no svešuma uz atbrīvoto Latviju karavīru laikraksts izceļ vairāk nekā vairums civilās preses. 10. aprīļa numurs lieliem burtiem pāri visai priekšlapai aicina:

"Suminām, karavīri, lielos tautas cīnītājus. Lai sveikts Latvijā lielais dzejnieku pāris Aspazija un Rainis!" Seko priekšpusē izcelta Ivanova (sagaidīšanas komitejas priekšsēža) telegramma Armijas virspavēlnieka štāba priekšniekam: "9. aprīli, plkst. 11 rītā, Daugavpili. Rainis un Aspazija Daugavpili. Rīgā — sestdienas rītā. Ivanovs." Tad tāpat priekšpusē seko divi apsveikuma dzejoļi: E. d. Virza "Dzejnieku atgriešanās" un P. Ērmaņa "Rainis Kastanola". Priekšlapu tālāk aizņem V. Eglīša raksti: "Dzejnieku pāris" un "Rainis un Aspazija" (biografiskas ziņas).

Nākamā dienā izcelti daži teikumi no Raiņa un Aspazijas atbildes apsveicējiem. Aspazijas: "Mēs esam nākuši apkamptjūs pāri visām šķirām un plaisām. Latvija ir kļuvusi brīva, viņai jātop mūžīgai!" Raiņa: "Katrs, darīdams savu darbu, laisaskaņoto vispirms ar Latvijas un visas tautas interesēm."

Plaši aprakstīta Raiņa un Aspazijas sagaidīšana, Latvijas robežu pārkāpjot. Uz robežas rīkotā ceremonijā piedalās karaspēks un aizsargi.

Lielā dienā

Sagaidīšanas un apsveikšanas akta plašā apskatā aprakstīts viss, kas Rīgā šai sakarībā noticis. Kad sākās pēc sagaidīšanas ceremonijas darbdiena, tad arī sākās pastiprināta Satversmes Sapulces vēlēšanu sacensība, kurā "vienā

plaisā” ar vai pret viņu gribu tika nesaudzīgi ierauti arī Rainis un Aspazija, jo izrādās, ka viņu atgriešanās tieši šai nolūkā partijas (sociāldemokrātu) steidzināta.

Armijas laikraksts dzejnieku veselības un cieņas labā jūtas spiests brīdināt un lūgt: “S a u d z ē j i e t v i ņ u s .” Laikraksts atgādina Raiņa vārdus: “Mani ienaidnieki nava tie, kas mani uzvarēs. Mani uzvarēt — tā slava maniem draugiem piederēs.” Liekoties, ka šie vārdi sākot piepildīties. Tikai tie “draugi”, kas nomākšot Raini, nebūšot gan tie, kas vēl tālāk aiziet spēs, bet tie, kuru “tālums” sniedzas tikai līdz vēlmei — iegūt iespējami lielāku skaitu “pārstāvju” Satversmes Sapulcē.

BANDĪTI

Padzīti atklātā karā, lielinieki bija ķērušies pie “slēptā kara”, t.i., bandītisma, ko arī tagad viņi organizē visās nekomunistiskās zemēs, bet laikam pirmo reizi sāka lietot Baltijā (Igaunijā un Latvijā). Mežos bija palikušas satriektās Sarkanarmijas drumsļas, kas kopā ar mežos slēpušos lielinieku karstākiem funkcionāriem vai vienkārši sadzīves kāriem laupītājiem bija noorganizējušies vai noorganizēti. Tautā šīs bandas sauca par laupītāju bandām, kas tās īstenībā arī bija. Šo bandu paslēpšanās un mitināšanās vietas bija lielos mežos. Igaunijā bandu darbība bija bijusi “politiskāka” nekā pie mums. Bija notikuši pāris apvērsuma mēģinājumi, kas prasījuši karaspēka iejaukšanos. Pie mums bija iztikts ar policiju un aizsargiem. Apkarošanas panākumi bija bijuši visumā sekmīgi, tā ka šad un tad jau runāja par panāktu bandu likvidēšanu. Šai sakarībā “Latvijas Kareivī” 1920. gada 28. martā (Nr.34) bija lasāms, ka ar tā sauktās Kretuļa bandas politiskā vadītāja bandīta Gricmaņa arestēšanu var uzskatīt, ka šī banda faktiski likvidēta. Šie bandīti, saukdamies par

partizāniem, terrorizēja iedzīvotājus, laupīja, uzbruka, vispār traucēja normālu kārtību un dzīvi. Bandas rezidence bija Tukuma un Talsu mežos. Uz bandu kā reālu spēku bazējās visa komunistu darbība. Gricmanis sevi attēlo par idejisku komunistu. Rīgā viņš bija apmeties kādā dzīvoklī Pērses ielā, no kurienes viņš izdarīja savus ceļojumus ar viltotiem dokumentiem. Viņš bija uzturējies sakarus ar Krieviju un arī citām zemēm, kur bija lielinieku pārstāvības. Pie viņa atrada daudz pašu un citu dokumentu blanku. Tāpat prāvāku summu naudas. Par sevi viņš izmeklēšanā stāstīja: "Mans īstais vārds ir Gricmanis, esmu piederīgs pie Talsu apriņķa Laimiņu pagasta, agrāk luterticīgs, 34 gadus vecs. Revolūcijas sākumā dienēju latviešu pulkos. Kad sāka organizēties komitejas, mani ievēlēja komitejās un vēlāk delegēja uz 12. armijas komiteju. 1917. gadā, kad sākās lielinieku Oktobra revolūcija, es biju Rīgā zem vāciešiem. 1918. gadā pārgāju pār fronti uz Krieviju un iestājos Črezvičaikā (Čekā). Sevišķi ilgi tur netiku strādājis, jo sākās lielinieku uzbrukums Latvijai un mani piekomandēja iekšlietu komisāram Lenčmanim, informācijas nodaļai. Es apbraukāju visu Vidzemi. Kad lielinieki tika izdzīti no Kurzemes, es aizbraucu uz Rīgu, kur saņēmu uzdevumu vest agitāciju Kurzemē." Ar nelielu partizānu pulciņu viņš devies pār fronti uz Kurzemi. Pulciņš drīz izklīdis, un Gricmanis stājies sakaros ar sarkanarmiešiem, kas palikuši Kurzemē un pēc Rīgas krišanas tos pulcinājis, lai izveidotu stipru revolūcijas priekšpulku. Viņi stājušies sakaros ar tā saukto Kretuļa bandu, un viņš kļuvis par tās idejisko vadoni. Viņi bijuši apgādāti ar velosipediem, šautenēm un revolveriem. Latviešu karavīrus atbrūņojuši, ja ar tiem iznākusi darīšana. Latvijas karavīru pusē viņiem piekrišanas nebijis, tāpat tautā, bet savu darbību viņi darījuši tikai tad, kad nebijis naudas. Tad viņi "rekvizējuši" visu, ko varējuši, un par rekvizēto izdevuši kvītes Padomju valdības vārdā. Kretuļa pulciņš sācis izklist. Lidzekļu dabūšanai viņš devies uz Krieviju, kur saņēmis 250.000 rubļu partizānu formēšanai. Daļu šīs naudas viņš izdalījis algās. Katra partizāna alga bijusi 800 rubļu mēnesī. Gricmanis ļoti nožēlojis, ka viņa darbība pārtraukta

pašā svarīgākā brīdī. Viņš cenšas iegālvot, ka partizāni izklīduši un to vairs faktiski neesot.

Gricmanis pats drīz izbēga, un par to tika nodoti karatiesai kādi četri izlūkošanas (informācijas) nodaļas karavīri.

Ka bandīti joprojām aktīvi, par to liecināja drīz pēc Gricmaņa izbēgšanas.

UZBRUKUMS MINISTRU PREZIDENTAM K. ULMANIM

“Latvijas Kareivja” 1920. gada 17. aprīlī (Nr.48) rakstīts:

“15. aprīļa pēcpusdienā uz ministru prezidentu, kas braucis pa Cesvaines-Lubānas ceļu uz Lubānu, netālu no Lienes kroga izdarīts atentāts. Uzbrucēji palikuši zem lielas ceļmalas priedes saknēm piroksilīna lādiņu, gribēdami priedi uzspridzināt tānī brīdī, kad garām brauc prezidenta auto, lai to uzgāztu automobilim. Par laimi priede nogāzusies automobiļa priekšā, nosizdama dubļu aizsegu. Bandīti tad atklājuši uz automobili šauteņu uguni. Ministru prezidents ar pavadoņiem atšaudījies. Sprādziens bijis dzirdams plašā apkārtnē, un notikuma vietā drīz ieradušies Valkas apriņķa priekšnieks, Lubānas iecirkņa policijas priekšnieks, kā arī Satiksmes ministrs virsleitnants Einbergs u.c. Bandīti, kādi seši, metušies bēgt, un viņiem izdevies pazust biežajā mežā. Ministru prezidents neaizskarts ieradies Lubānā.

Lietu noskaidrojot, izdevies nākt uz pēdām plašai savzērnieku bandai no mežabrāļiem un dažiem vietējiem.

Pāris dienas vēlāk (18. aprīlī nr.48) rakstīts: “Par uzbrukuma nodomu bijis zināms un ministru prezidents brīdināts, bet viņš atteicis, ka katrā ziņā jābrauc, neesot ko bīties.

Priede nokritusi pāri ceļam automobiļa priekšā.

Automobili atradušās piecas personas: ministru prezidents, viņa adjutants Lūkins, redaktors Druva un divi šoferi. Automobili nobremzējuši un sākuši uz uzbrucējiem šaut. Tie atbildējuši. Uz šāvieniem pieskrējusi palīgā arī posteņu rota, kas atbrīvojusi ceļu, un brauciens varējis turpināties. Ievainotu nav.

23. aprīlī publicēta ministru prezidenta pateicība daudziem apsveicējiem viņa izglābšanās gadījumā.

Vēl par uzbrukumu Cesvaines mežos 30. aprīlī rakstīts:

Izlūkošanas nodaļas izmeklēšana devusi šādus rezultātus:

Uzbrukuma sagatavošanā piedalījušās 15 personas. Uzspridzinātā priede augot bija sagriezusies uz citu pusi. Zem priedes bijušas ieraktas četras vācu rokas granātas un arī piroksilīns. Pie rokas granātām piesietas divas stiepules, paslēptas ar sūnām, kā tas atrasts, nozieguma vietu pamatīgi pārmeklējot. Stiepules aizvilktas no priedes meža virzienā, un ļaundaris, kas auto tuvošanās gadījumā tās rāvis, stāvējis kādus 175 soļus no ceļa. Tā kā spridzinātājam ceļš nebijis labi pārredzams, tad citi ļaundari nostājušies tai pusē, kur gaidāma ministru prezidenta auto tuvošanās, soļus 90 no ceļa, noslēpušies aiz priedītēm, kuras atrada sasietas. Kad auto tuvojies, viens no vērotājiem devis signālu, izšaudams. Kā redzams, plāns ir bijis iepriekš labi pārdomāts un tikai gadījuma dēļ nav izdevies. Notikuma vietā savākti lietišķi pierādījumi un materiāli. Ļaundariem ir uz pēdām. Noziedznieki pieder pie tiem bandītiem, kas jau pagājušā gadā vairākkārt uzbrukuši Cesvaines stacijai un aplaupījuši vilcienus. Varbūt sakarā ar pastiprinātu bandītu meklēšanu notikusi Gricmaņa jauna atrašana un apcietināšana ("Latvijas Kareivis" 6. maijā Nr.63):

"Pēterpils šosejā Nr.23, dz.9 pie kādas komunistes Ezergales atrasts slēpies un atkal apcietināts bandītu vadonis Gricmanis. Bandīts bijis tā pārvērtis savu izskatu, ka meklētāji to nav pazinuši un viņš gandrīz jau palaists, līdz kāds pazinis Gricmani pēc balss. Viņš tad beidzot arī atzinies, kas īsti ir.

Visu slēpšanās laiku — kādas piecas nedēļas — reti izgājis no dzīvokļa un neesot daudz ticis arī ar citiem, kas viņam vairs neuzticējušies. Izbēdzis viņš no izmeklēšanas aresta telpām pa logu ar virves palīdzību, kas viņam piegādāta no ārienes.” Vairāk ziņu par izmeklēšanu vai uzbrucēju ministru prezidentam, vai viņu atrašanu laikrakstā nav.

ATTIECĪBU SAKARSĒŠANĀS

STRĀDNIĒKU SPORTS UN SARGS

Satversmes Sapulces vēlēšanas bija pirmās mūsu pašu rīkotās vēlēšanas. Nesen pārdzīvotais nebija gluži izgājis, tas bija vēl klāt nevien cilvēku prātos, bet arī jūtās, tās karsēdams.

Cilvēku attiecības ar gadiem kļuva mērenākas, bet valsts sākumā katra berze varēja ātri pāriet “darbībā”. Tā drīz arī mums, ne gluži bez pamata, radās savs SS, pat ar trīs burtiem “SSS”. Tam pretim savukārt kaujnieciskā noskaņā radās daža pilsoniska jaunatnes organizācija, gan ne ar kaujnieciskas noskaņas pasvītrojumu nosaukumā, bet iekšējā būtībā. Sociālistiskai pusei bija sava partijas vadība un gādība, bet pilsoniskai tādas nebija, kaut pretpuse to pierakstīja. Gluži spontāna bija griba neļaut atjaunoties tam, kas bija komunistu laikā, ne arī tam, kas uz to pusi aicināja neskaidri izteiktos vārdos, varbūt tieši teiktos tā, lai neatkristu “biedri pa kreisi”. Mežos vēl nebija pilnīgi likvidētas komunistu bandu atliekas vai jauniesūtīti bandīti. No lielā Lubānas meža austrumos bija, kā redzējām, mēģināts atentāts uz ministru prezidentu K. Ulmani, bet drīz pēc tam Čēsis nāvīgi bija sašauts sociāldemokrātu deputāts un aģitators Kurzemnieks.

Pilsoniskā prese vienlīdz asi nosodīja abus šos gadījumus. Ne gluži tā “Sociāldemokrāts”. Par atentātu tas zobojās it kā

paša Ulmaņa organizētu, bet Kurzemnieka gadījumā lielās
dusmās uzbruka valdībai un armijai.

KAM TAS VAJADZĪGS?

Laikraksti ziņoja par atentātu uz ministru prezidentu
K. Ulmani. "Visi esam sašutuši jau par domu vien, ka var
atrasties negēļu rokas — varbūt pat latviešu rokas, kas var
pacelties pret vīru, kam esam uzticējuši savas valsts darbu;
pret vīru, ar kuru daži ir arī nemierā (nevar prasīt, lai visi spētu
būt ministru prezidenti), bet kuru vairumā visi cienām un
zinām, ka tādu kā viņš mums ir tik maz. Mēs esam sašutuši,
bet "Sociāldemokrāts" uzņēma to no komiskās puses. Gribētos
ticēt, ka arī "Sociāldemokrātam" rūp ministru prezidenta
dzīvība, bet tas tikai aukstasinīgāks un mierīgāks. Toties tas
vārās dusmās par uzbrukumu Tautas Padomes loceklim
Kurzemniekam Cēsis. Mēs šo gadījumu līdzīgi stingri nosodām
un prasām, lai vainīgos dabūtu rokā. Slepkaivībām jādara gals!
Pagājušās trīs dienās "Sociāldemokrāts" palicis tik pretīgs
(zobojoties par atentātu uz ministru prezidentu), ka jāsaka:
"Kungi, ja vēl ilgi tā ies, tad apžēlojieties, ja ne par citiem,
vismaz par sevi pašiem."

Tai pašai temai tai pašā numurā pieskaras arī J ā n i s
G r i n s: Politisko kaislību dienās, viņš saka, ka
nelielas latviešu sabiedrības galējās grupas pa labi un pa kreisi
padzinusi un atvairījusi Latvijas armija. Tā neesot nejaušība,
ka šīs grupas atradušas draudzīgu uzņemšanu tagadējos un
nākamajos valsts ienaidniekos. Valsts doma bija apvienojusi
visas partijas, pat visu tautu. Pēdējās dienās, Satversmes
Sapulces vēlēšanu cīņā, tomēr uzliesmojušas kaislības, kas
vēlēšanu cīņu pārvērtušas demagoģijā. Vēlēšanu cīņa, partiju
sacensība demokrātiskā valstī ir dabiska parādība, bet tā tomēr

jāietur zināmās robežās, lai netraucētu vēlākas sadarbības iespēju.

“PAŠI VAINĪGI”

Iekšējās izlūkošanas nodaļas priekšnieks kapteinis V. Bekers publicējis paziņojumu, ka nosodāmā uzbrukumā Kurzemniekam vainojami tie, kas ar deputātu neaizskaramības aizsegu karaspēkā cenšas radīt “šūnas” lielinieku apvērsuma rīkošanai. Pašu karavīru pretestība kavējot šo nodomu izdošanos.

SATVERSMES SAPULCE

“Latvijas Kareivis” nepiedalījās vēlēšanu cīņā, neaģitēja tieši pat par karavīru sarakstu, kuram bija dots nelaimīgais 13. numurs. Šis skaitlis parādījās nelaimīgs arī šai gadījumā pilnā mērā. Taču “Latvijas Kareivis” netrūka informācijas par pašu iestādi, no kuras sagaidīja Latvijas valsts pamatu likšanu un turpmākās gaitas nospraušanu. Informēšanā piedalījās daudzi autori — brāļi Grīni, A. Kroders, E. Blanks, Virza, galvenais redaktors pats un citi.

PAR VĒLĒŠANU IZNĀKUMU

E. B l a n k s cita vidū rakstīja (27. aprīlī Nr.56): "Satversmes Sapulces vēlēšanu galgie iznākumi zināmi. Tie apstiprina iepriekš paredzēto, proti, abām lielajām partijām būs apmēram vienāds deputātu skaits. Pārējās vietas sadalās starp minoritātēm un mazām latviešu partijām. No pēdējām dažas gan spēlē it kā patstāvīgu lomu, bet praktikā viņu politika un taktika nevar atšķirties no kādas lielākas partijas, un nekādus jaunus ceļus mūsu valsts politikā viņas uzrādīt nespēj. Ar pilnu tiesību tās varot pieskaitīt pie pārējo latviešu demokratisko partiju ideoloģijas. Ko runā par vēlēšanu iznākumu? Vispirms to, ka pretēji apgalvojumiem Latvijā n a v tautu sajaukums, bet ir nacionāla l a t v i e š u valsts. Minoritātes dabūjušas tikai 11% no deputātu skaita. Pēc Latgales pilnīgas atbrīvošanas tas kļūs vēl mazāks. Jo vairāk nodibināsies miers un kārtība Latvijā, jo lielāks būs to skaits, kas pie mums meklēs patvērumu no bada un terrora.

O t r k ā r t, vēlēšanu iznākums rādot, ka Latvija ir pārdzīvojusi komūnisma un sociālisma drudzi. Satversmes Sapulces pienākums nu esot pierādīt, ka v i s a s latviešu partijas prot pareizi apsvērt a g r ā r j a u t ā j u m a nozīmi un pilnīgi apmierināt latviešu bezzemniekus.

Kādos lielos lēģeros nogrupēsies Satversmes Sapulce, par to vēl grūti esot spriest, bet mēs sveicam latviešu nacionālo demokrātiju ar uzvaru!"

Par šo pašu jautājumu spriež arī rakstnieks E d. C ā l i - t i s tai pašā numurā.

SATVERSMES SAPULCEI SANĀKOT

“Šī diena ir mūsu uzvaru kronis! Lai sveikti Latvijas uzvaras svētki un Augstā Sapulce pirmā darba dienā. Latvija ir kļuvusi brīva, viņai jātop mūžīgai! Lai dzīvo Latvija!” Ar šiem saukļiem trekni pāri visai lappusei iznāca “Latvijas Kareivja” 1920. gada 1. maija numurs (Nr.60).

Latvija ir tapusi. Nepilnu gadu un 6 1/2 mēnešus atpakaļ proklamēja Latvijas valsti, bet tās vēl faktiski nebija. Bija ideja. Latvija dzima tādā laikā, kad daudziem šķita, šī ideja nekļūs īstenība. Tautas Padomei, kas izsludinājās par suverēnās Latvijas valsts varas nesēju, nebija ne armijas, ne līdzekļu, ne darbinieku. Latvijas teritorija bija svešu naidīgu ļaunu rokās. ... Latvijas valsts ir augusi un izaugusi. Tautas Padome, līdzšinējā Latvijas valsts varas nesēja, šodien nodod savas pilnvaras, savu uzdevumu godam veikusi. Ir nācis īstais saimnieks, Satversmes Sapulce, tautas kopības pilnīgā izteiksme. 1918. gada 18. novembra ideja ir realizēta, un Latvijai ir atbrīvota teritorija ar tās suverēnās varas nesēju Satversmes Sapulci. Pagaidu laikmets ir galā. **L a t v i j a i r t a p u s i !**”

Lielā sasnieguma slavinātājiem “Latvijas Kareivja” 1. maija numurā pievienojas **E d. V i r z a** varenos, patētiskos vārdos, gan brīdinot Satversmes Sapulci nepārvērsties plāpātuvē, bet piepildīt savu uzdevumu patiesā Latvijū uz āru un iekšieni nostiprinātājā **d a r b i b ā**.

APSVEIKŠANAS MANIFESTĀCIJA 1. MAIJĀ

Šo manifestāciju sarīkoja pilsētas iedzīvotāji un organizācijas svinīgā gājienā ar valsts un organizācijas karogiem. Ielas un laukumi pārvērtās par nepārskatāmu ļaužu jūru. Pie Satversmes Sapulces nama gājiens apstājās. Manifestantus sagaidīja tikai ievēlētais Satversmes Sapulces prezidents J. Čakste ar pārējiem prezidija locekļiem un valdības locekļi ar ministru prezidentu K. Ulmani priekšgalā. Pirmais Latvijas armijas vārdā apsveikumu nodeva "Latvijas Kareivja" redaktors kapteinis P l e n s n e r s , teikdams:

"Augsti godājamais Satversmes Sapulces prezidenta kungs! Šī diena ir Latvijas svētku diena. Atbrīvotā Latvijas zeme šodien apsveic savu pilntiesīgo pārvaldītāju. Mēs, kas te esam sapulcējušies, Rīgas garnizons un nepārdzamā patriotu jūra, kas ir ap jums, esam ieradušies apsveikt Augsto Sapulci pirmā viņas darba dienā. Latvijas armija ir lepna, ka tas tautas spēks, ko viņa reprezentē, ir pareizi sapratis un godam veicis savus uzdevumus. Latvijas armija arī tic, ka tā dzimtenes mīlestība, tā jaunā tautas likteņa izpratne, tas darbs un enerģija, kas vienoja latviešu tautu visgrūtākajos cīņū un pārbaudījumu brīžos, palīdzēs arī Augstajai Sapulcei atrast vajadzīgo vienību lielajos uzdevumos un izveidot Latviju tiešām stipru, vienotu, brīvu un mūžīgu. Lai sveikta Satversmes Sapulce! Lai dzīvo Latvija!"

Sekoja "urravas" un valsts himna, trīsreiz nodziedāta orķestra pavadībā.

"Jūs, karavīri, esat pirmie, kas apsveic valsts suverēno iestādi, Satversmes Sapulci, un viņa apsveic jūs arī pirmos," atbildēja Satversmes Sapulces prezidents. "Šo ciešo sakaru starp Satversmes Sapulci un armiju nešķirs nekāda vara. Jūs bijāt tie, kas kā nesatricināms varoņu spēks zie-

dojās valsts dzīvei, kad valsts bija nodibinājusies. Ejiet tā to pašu ceļu uz priekšu, dodot dzimtenei nākošos rūditos varoņus. Lai dzīvo mūsu karavīri! Lai dzīvo mūsu armija! Lai dzīvo brīva, neatkarīga Latvija ticībā uz laimīgu, gaišu nākotni, urrā!”

Tūkstošiem “bis” atskanot, atskan atkal Dievs, svēti Latviju!

Nāk turpmākie apsveikumi no Rīgas pilsētas pašvaldības, skolām, organizācijām, politiskām partijām u.c.

Lai te būtu pieminams, ka mana runāšana armijas vārdā nebija kāds izlēciens, bet virspavēlnieka uzdevums, motivējot, ka es bijis pie armijas sākuma rašanās. (“Kas to vairs zina, vai atceras, ģenerāļa kungs?” — “Es zinu un atceros un tāpēc gribu, lai tieši jūs runātu.” Viņš esot runājis arī ar citiem par šo uzdevumu.)

“SENIE TĒLI”

Zīmīgu vīziju šīs pašas dienas “Latvijas Kareivja” numurā sniedzis E. Blanks. (Saīsināti):

“Zāle jau bija pārpildīta, kad pārsteigts redzu un brīnos — ienākuši un apsēdušies deputātu krēslus, kur pagadās, pulciņš nepazīstamu vīru, tā kā redzētu, kā neredzētu.”

Autors saņemtas un iet ienācējiem palīdzēt, jo liekas, ka tie apmaldījušies. Viņš pieiet vienam, kas nosēdies pašā centrā: “Atvainojiet, vai jūs neesat apmaldījies? Vai jums nevar palīdzēt? No kādas jūs frakcijas, jūs un jūsu ļaudis?” — Jūs, jaunie, mūs visus esat aizmirsuši. Šodien, kā saka, visi miroņi Latvijā ceļas augšā. Es esmu Krišjānis Valdemārs. Tie citi ir mani biedri — Kronvaldu Atis, Krišjānis Kalniņš, Bernhards Dīriķis, Aleksandrs Vēbers un visi citi, mēs esam nākuši

Satversmes Sapulcē no Jaunlatviešu frakcijas un sēžam, kur brīva vieta pagadās, labā un kreisā pusē. No labās man izdzina Brimmers (vācietis), un es tur vairs neēju. Arī kreisā pusē mums iznāca strīdi ar Kalniņu, ne Krišjāni, bet Paulu. Es teicu, ka Latvijā vispirms jāuzceļ pozīcija. Viņš pastāvē, ka vispirms opozīcija. Mani pat par buržuju nolamāja, un tā nu iznāk, ka man jāsež vidū. Šodien sarunā ar Zāmuēlu teicu, ka ar igauņiem mums nevajag plūkties. Es esmu cīnījies arī par viņu tautu. Mans pirmais raksts "Inland'ē" par viņiem bija. Vienmēr esmu domājis, ka Baltijas ciltis tikai tad uzvarēs, ja turēsies kopā. Citādi mēs būsime atkal vācu un krievu vergi. Mums jāmiļ Latvija, kāda tā ir. Jāmiļ bijusī Latvija un tā, kas top. Jūs strīdaties un bieži zaudējat latviskos pamatus. Zinu, ka jūs visi milat savu tēviju. Pat tie, kas tagad ir izdzīti. Reiz arī sociālisti, pēc rietumu parauga, kļūs Latvijas patrioti tāpat kā nesen kara laikā. Sarunā iejaucies Kronvalds sūdzas par Latvijas skolām, kas zemākā līmenī nekā gadus 50 atpakaļ. Māteru Juris nav mierā ar tagadējās avīžniecības līmeni. Laikraksti esot vairāk mietpilsoniski, nekā bijuši viņa laikā. Tā Blanka vizijās politiskāks un optimiskāks vērtētājs ir bijis Krišjānis Valdemārs.

BALTIJAS VALSTU SAVIENĪBA

Šī jautājuma apskatīšanā "Latvijas Kareivim" tolaik ir vadoša vieta. Sāk to 1920. gada 27. aprīlī (56.nr.) H. Simsons isti pamatīgi. Viņš nelielās un mazās valstis ap Baltijas jūras krastiem sadala trīs grupējumos, uzrādot katra platību un iedzīvotāju skaitu.

1. Skandināviešu grupa. Tani ietilpst Zviedrija, Norvēģija un Dānija, trīs "vecas" valstis, kuru kopība jau zināmā mērā stabilizējusies.

2. grupa ir somu un igauņu, bet

3. baltu grupa.

Otrās grupas pamatā ir Somija un Igaunija, kas pēc kara kļuvušas neatkarīgas, tāpat kā trešā — baltu grupa — Latvija un Lietuva. Šīm divi grupām viņš gribētu piesaistīt arī vēsturiski un telpiski pietilpstošo Ingermanlandi, seno prūšu zemi un arī Baltkrieviju.

Ja izdotos apvienot šīs valstis zināmā Baltijas jūras blokā, tad būtu stabilizēts vajadzīgais drošības moments Eiropā.

Autors pārliecināts, ka tas sekmēsies, jo tānī virzienā jau gājuši šo tautu un valstu ievērojamākie valstsvīri kopš ilgiem gadiem.

Par Eiropas politiskā līdzsvara nepieciešamību raksta arī citi autori (Alb. Zalts, J. Grīns un galvenais redaktors).

Militārpolitiskos vai tīri militāros jautājumos ierosme un noteiktā doma piekrīt pulkvedim Radziņam. Tā toreiz akūto jautājumu par Latvijas armijas turpmāko veidu — milicija vai patstāvīga armija — P. Radziņš nobeidz rezolūti: "Ja Latvija vēlas armiju ne skaistumam un reprezentācijai, bet tiešām istām kara vajadzībām, tad arī jāorganizē tāda armija, kura būtu piemērota Latvijas ģeografiskam, politiskam un saimnieciskam stāvoklim. Ir taču skaidrs, ka Latvijas stāvokļa pirmā prasība ir — ātra mobilizācija un stipra kaujas spējība jau pirmās kara dienās." (18. maijā Nr.72.).

DEKLARĀCIJA PAR LATVIJAS VALSTI

Satversmes Sapulce ar visām balsīm (vienai atturoties) pieņēmusi šādu deklarāciju, ko "Latvijas Kareivis" sniedz priekšpusē trekniem burtiem:

1. Latvija ir patstāvīga un neatkarīga republika ar demokrātisku valsts iekārtu.
2. Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai.

*

IMANTAS PULKA PĀRNĀKŠANA

Sveicinām Imantas pulka cīnītājus atbrīvotā Latvijā! — pāri visai lappusei 6. jūnija numurā.

Sīkāk aprakstīta Imantas pulka karavīru ierašanās 5. jūnija rītā Rīgā ar kuģi, kas tos atvedis no Vladivostokas. (Šis gan tikai no Dancigas).

Apsveicēju vidū Satversmes Sapulces vārdā rakstnieks A. Š v ā b e . Pa ceļam uz kazarmām, kur noorganizēta pulka pagaidu apmešanās, karavīri iedzīvotāju apkaisīti ar ziediem. Sniegta pulka nodibināšanās un tālākā vēsture.

Ar pulku atgriezies arī ģenerālis G o p p e r s , kā arī viens no pirmajiem tā komandieriem — kapteinis L o b e .

PĀRNĀCĒJIEM

veltī sirsniņus vārdus Aleksandrs Grīns: "Lieli svētki ir nākuši pār asinīs mirkušo Latvijas zemi, un visu dzimtenes cīnītāju sejās, kā tālas saules atmirdzums, varoņi ceļas no kapiem: pirmie mūsu tautas karotāji atgriežas tēvu zemē, nāk mājās tie, kas neaizmirst, kuru sirdīs nav izdzisusi fanātiskā mīlestība pret savu izmocīto tautu, — nedz mežoniņās

Krievijas klajumos, nedz Sibīrijas ledainās taigās: pāri jūrām un zemēm nāk dzimtenē uzticamie brīvās Latvijas karotāji.

Mēs dzīvojam savādā laikmetā. Dzīves tiešamība ir caurausta ar fantastisko, ikdienas varbūtībām nava robežu, un ārprāts pleš savus sarkanos spārnus pār pasauli. Tādās dienās tūk kavēties pagātnē, slīgt atmiņu viļņos un atgriezties lielās bijušās dienās, domās atgriezties tur, atrasties aizgājušo varoņu vidū, kuri gājuši nāvē par brīvās Latvijas ideju tanīs laikos, kad lielai tautas daļai šī ideja bija sveša. Tagad šo mūsu brīvības pirmo vētras putnu dzīvajos palikušie cīņu biedri pēc ilgiem gadiem atkal sper kāju uz Latvijas svētās zemes.

Atmiņās šūpojoties, slid garām Ložmetēju kalna cīnītāji, Nāves salas sargi, bez skaita, bez gala, nepārrēdzamās rindās — bezbēdīgie daugavgrīvieši, rīdzinieki, legendārais Kurzemes pulks, klusie Vidzemes un Bauskas cīnītāji, kurzemnieki, vidzemnieki, brašie zemgaļi, Valmieras varoņi — simtiem un tūkstošiem apakšzemē nogrimušu saules karotāju sakustas savos kapos, un dzimtenes zeme pirmo reizi tiem liekas par smagu: kā klusa ziedu elpa plūst viņu mēmie sveicieni pārnācējiem, un tikai tagad varoņu ēnas atradīs reiz mieru: nodevēju kādreiz aptraipītais latvju strēlnieku vārds ir atkal tīrs un atmirdz no jauna savā teiksmainā spožumā.

Gan nava liels šis pārnācēju pulks; tikai maza daļa atgriežas pie mums. No dzimtenes viņi aizgāja tūkstoši, pārnāk simti. Bet tādēļ tautas mīlestība lai vijas ap pārnācēju pulciņu. Dzimtene atver savas mīlas pilnās rokas. Imanta ir augšām cēlies! Latvija ir brīva, un saule, kas mirdz uz viņas karotāju pierēm, ir iznīcinājusi nāvējošo miglu, kura ilgi gulēja uz mūsu tēvu zemes krūtīm."

GENERĀLIM GOPPERAM VELTĪTS DZEJOLIS

Starp latvju varoņiem, vairs nava kuriem skaita,
Visgaišais senatnē bij Imanta, tam krist,

Ar brāli kaujoties, bij lemts un izsamist,
Par tautas brīvību kad rīsa senā saita.
Tā, cēlais ģenerāl, bij lepna Tava gaita,
Kad tīrelpurvā skrēji vācus sist.
Bet nodevēju vilts liek Tavai lāpai dzist
Un slēpties Krievijā, kur ciešanu bez skaita.
Ir Imants modies jau, un Goppers atkal mājās.
Pie dzimtās zemes krīt, to skūpstot as'ras lej.
Par varonpulkkiem tiem, pār kuriem smiltis klājas.
Ak, cēlais ģenerāl, šē vienprāts tagad valda.
Tver rokās zobenu un atkal cīņās ej,
Kā zibšņi naidniekus lai Tava vara skalda!
Dzejojim nav paraksta, bet autors —

VIKTORS EGLĪTIS

MILITĀRĀ TERMINOLOĢIJA

Pie Izglītības ministrijas nodibinātā militārās terminoloģijas sekcija publicē pirmos latviskos militāros terminus (8. jūnijā Nr.88.).

Te gribu atzīmēt, ka apakšpulkvedim (podpolkovņik), resp. Oberstleutnant jeb colonel-lieutenant atbilstošo latviešu nosaukumu komisija sniedz: pulkvedis-leitnants, kā tas jau oficiāli pastāvēja un pastāvēja visu mūsu valsts laiku, nelōgiskāk pulkvežleitnants, kā to t a g a d ievieš laikrakstos un arī grāmatās nekad d z i v ē nav eksistējis.

Pulkvedis-leitnants ir patstāvīga dienesta pakāpe.

*

PROF. DR. PHILOS. JĒKABS OSIS

1919. gada decembrī ar tīfu Krievijā mirušā filozofijas profesora Jēkaba Oša piemiņai plašāku nekrologu (17.6. Nr.96) sniedz profesors Lautenbachs, nelaiķa kollēga un draugs. Te jāatzīmē, ka profesors Osis laikam bija pirmais, kas sāka termiņiem bagātu zinātnisku priekšmetu (atziņas teoriju) lasīt latviešu valodā. Viņš bija arī viens no Latvijas universitātes iniciātoriem.

RADZIŅŠ PAR GOLCA DARBĪBU LATVIJĀ

Pulkvedis Radziņš apskata nesen iznākušo Golca grāmatu: *Meine Sendung in Finnland und Balticum* (1921.g. 23. un 25. janvāra numuros). Viņa slēdziens, ka Golca apraksts ir interesants kā mūsu nacionālo jūtu un spēka ātras izaugšanas pierādījums. Tur atspoguļojas daudz no tā, kā Latvijas valdība un armija, sākdama ne no kā, aug, dzīvo un nostiprinās.

DE JURE ATZIŠANA

28. janvārī laikraksts treknī un lepni paziņo: 1921. gada 26. janvārī Somija, Itālija, Francija, Anglija, Japāna un Beļģija atzinušas Latviju de jure. Visām šīm valstīm ar Somiju priekšgalā laikraksts uzsauc: Lai dzīvo! Laikraksts apsveic

notikumu kā jauna laikmeta sākumu.

Ar Somiju gan bija iznācis mazs pārpratums, viņas atzinums nāca mazliet vēlāk. Satversmes Sapulces svinīgā sēdē tās prezidents Čakste ievada vārdos saka: "Augstā Sapulce! Pēdējais solis ir sperts, lai latvju tauta un Latvijas valsts iestātos kā līdztiesīgs loceklis visu Tautu Savienībā."

"Lielā uzvara," sakarā ar de jure sauc Ed. Virza.

Lappusi no Somijas vēstures tai pašā sakarībā sniedz P. Radziņš.

Polijas atzinums. 30. janvārī var ziņot par mūsu atzišanu arī no Polijas valdības galvas un poļu valdības, reizē atsaucoties uz kopējām cīņām pret kopēju ienaidnieku.

Latvijas sūtņa Francijā

O. GROSVALDA ATMIŅAS PAR LATVIJAS NEATKARĪBAS ATZIŠANU:

"1921. gada 26. janvārī pienāca liktenīgā diena. Pēc brokastīm, kā parasts, Ārlietu ministrijā bija jāsanāk Sābiedroto lielvalstu Augstākai Padomei. Mēs zinājām, ka mūsu jautājums, tā sakot, "karājas gaisā". Ap plkst. diviem ar ministru Meierovicu devāmies uz "Crillon" viesnīcu, kur dzīvoja Anglijas delegācijas vadītājs, premjers Loids Džordžs (Lloyd George). Gribējām vēl kaut ko iesniegt, prasīt audienci. Protams, pēdējā brīdī tas vairs nebija iespējams, bet vai tādos brīžos apsver iespējamo un neiespējamo? Loids Džordžs pagāja mums garām ātriem soļiem uz automobili, miesas sargu un sekretāru pavadīts.

Pēc tam lietas norisinājās sekojošā veidā: Francijas delegāts Aristīds Briāns (Aristede Briand) ierosina jautājumu — vai nebūtu laiks atzīt Baltijas valstis de jure? Viņš lūdza

izteikties. Lielbritanijas atturīgi vēsais ārlietu ministrs lords Kerzons (Lord Curzon) ir pret atzīšanu. Nevarot zināt, kā izveidosies Krievijas nākotne, un agrāko imperijas sastāvdaļu atdalīšana būtu pārsteidzīgs solis. Tad ņem vārdu Itālijas ārlietu ministrs grāfs Sforca un deklarē: Itālija ir par atzīšanu. Ja pārējās lielvalstis atsakās, tad Itālija viena pati spers šo soli! "Italia fara da se."

Iestājās zināms sasprindzinājums. Tad premjērs Loids Džordžs, pretrunā ar savu ārlietu ministru, izsakās, ka, pamatojoties uz šai sanāksmē izteiktiem uzskatiem, viņš neredz iemesla, kāpēc atzīšanu nevarētu izdarīt tūlīt. Tam Padome piekrīt, un Latvija un Igaunija ir tiesiski atzītas kā neatkarīgas valstis bez kādiem ierobežojumiem un noteikumiem. Mūsu brāļu tautai — lietuviešiem — atzīšana nāca drusku vēlāk, jo domstarpības ar Poliju toreiz pēc Augstākās Padomes uzskatiem vēl kavēja jautājuma galīgo izšķiršanu.

DIVAS UZVARAS

NO ĀRLIETU MINISTRA Z. A. MEIEROVICA RUNAS SATVERSMES SAPULCĒ, ZIŅOJOT PAR DE JURE ATZĪŠANU

... "Katrā zemē, izņemot Itāliju, mūsu lietā bija divas domas. Francijas parlamenta vairākums nebija par mums. Pret mums strādāja 150.000 krievu emigrantu un pazīstami krievu darbinieki, kas bija iebraukuši no Amerikas. Arī Anglijā bija divas strāvas: viena mums labvēlīga, otra, nevar teikt, ka nelabvēlīga, bet tāda, kas izteicās par jautājuma atlikšanu. Anglijas politika nemainās, un tāda, kāda tā bijusi,

tā palika arī līdz beidzamam brīdim. Savā laikā mums Anglija izlikās par labvēlīgāku, un savu politiku tā nebūt nav mainījusi. Ja latīņu tautas nostājās it kā pirmā vietā, tad tas izskaidrojams ar to, ka viņas savus ieskatus Latvijas lietā bija pēkšņi mainījušas mums par labu.

Pēc tam, kad bijām panākuši lielvalstu labvēlību, mēs atgriezāmies uz P a r i z i , kur 22. janvārī notika Lielbritānijas, Francijas, Itālijas, Japānas un Beļģijas pārstāvju konference. Parīzē mūsu jautājumu pārrunāja trīs dienas: pirmoreiz — 24. janvārī — bez panākumiem, otrreiz — 25. janvārī — tāpat bez panākumiem un beidzot 26. janvārī — pēc garākas pārrunas — ar pozitīviem panākumiem, proti, šī Sabiedroto valstu konference izteicās principā par Baltijas valstu atzīšanu.

Apstākļi, kas runāja pret Latvijas un pārējo Baltijas valstu de jure atzīšanu, bija sekojošie: pirmais un pats svarīgākais iemesls, kas bija mums pretim, ir m ū s u s a i m - n i e c i s k a i s t ā v o k l i s . Ārzemes ļoti labi to pārredz un pārzina; tāpēc viens otrs aizrādīja: jūs esat savu valsti atbrīvojuši, jūs prasāt pēc patstāvības, bet j ū s t o m ē r v ē l neesat pierādījuši savu saimniecisko neatkarību; jūsu un Igaunijas budžets šogad noslēgts ar tādu un tādu deficitu; jūsu izvedumi ir tik un tik reiz mazāki par jūsu ievedumiem; tas runā pret jūsu atzīšanu, jo kamēr jūs neesat pierādījuši savu saimniecisko patstāvību, jums nevar dot atzīšanu; un lai gan jūs esat pierādījuši savu politisko gatavību, jūs neesat gribējuši vai neesat varējuši noslēgt līgumus ar ārzemēm, kas jums sniegtu palīdzīgu roku jūsu saimnieciskās dzīves atjaunošanā un stabilāku ekonomisko apstākļu radīšanā. Tas bija viens no tiem argumentiem, ko arvienu nostādīja pret mūsu atzīšanu. Es negribu šē atkārtot, ko es uz to atbildēju — atbildes man bija — un tās būtu bijušas katram latvietim. Otrs apstākļi, kas runāja mums pretim, bija Ziemeļamerikas tagadējā prezidenta Vilsona noteiktā opozīcija. Es nesaku — Ziemeļamerikas, bet gan — viņas tagadējā prezidenta Vilsona opozīcija. Šo opozīciju mēs esam jutuši uz katra soļa. 10. augustā ar savu

slaveno notu Vilsons noteikti nostājās pret Baltijas valstu atzīšanu. Šo Vilsona izturēšanos mēs jutām arī Ženēvā. Arī tur viņš paziņoja, ka viņš savu 10. augustā ieņemto stāvokli pret Latvijas un pārējo Baltijas valstu atzīšanu negroza. Vilsona notu iesniedza Ženēvas konferencei. Uz Francijas pieprasījumu Vašingtonai par Baltijas valstu atzīšanu sekoja negatīva atbilde, kā tas arī bija gaidāms. Beidzot, Parīzes konferencei sanākot, Ziemeļamerikas ļoti cienītais prezidenta kungs bija turējis par vajadzīgu paziņot vēlreiz konferencei savu noraidošo izturēšanos pret Baltijas valstu atzīšanu. Bez šaubām, Ziemeļamerika reprezentē tik lielu faktoru, ka nerēķināties ar to nevarēja. To izlietoja mūsu pretinieki. Mūsu aizstāvji tomēr ar šo apstākli nerēķinājās gluži vienkārši tāpēc, ka viņiem bija noteikti zināms: ka šo politiku, pēc visām varbūtībām, pēc dažiem mēnešiem grozīs Baltijas valstīm par labu. Pret mūsu atzīšanu bija arī tas, ka pastāv strīdus starp Poliju un Lietuvu. Arvienu atsaucās uz Lietuvas konfliktiem ar Poliju, un tā kā Lietuvas robežu jautājums neesot vēl izšķirts, tad sakarā ar to esot arī jāatliek pārējo valstu atzīšana. Turpmākais arguments, ko uzsvēra ļoti bieži, bija tas, ka Baltijas jautājuma atrisināšana esot saistīta cieši ar Krieviju, pie kam daži no Latvijas tūlītējās atzīšanas pretiniekiem gan domāja par nākamā Krieviju, citi par agrāko Krieviju un pārējie par tagadējo Krieviju. ✕

Tomēr par spīti visam tam, trešā dienā, proti 26. janvārī, mēs panācām, ko vēlējāmies: mūs vienbalsīgi atzina par de jure valsti.

Augstākās Sabiedroto padomes lēmums sadalījās 3 daļās. Pirmkārt, nolēma principā atzīt visas Baltijas valstis; otrkārt, atzina nekavējoties Latviju un Igauniju un atlika Lietuvas atzīšanu līdz Lietuvas—Polijas strīda izšķiršanai; treškārt, uzdeva konferējošo 5 valstu vārdā Augstākās padomes prezidentam Brianam paziņot šo lēmumu Latvijas un Igaunijas miera delegāciju priekšsēdētājiem Parīzē.

Sakarā ar notikušo izvirzās jautājums: ar kādiem noteikumiem saistās Latvijas tiesiskā atzīšana? Atrodoties Ženēvā, Romā, Parīzē un Londonā, bieži

nācās dzirdēt priekšlikumus, par kādiem varētu panākt atzišanu: runāja par dažādām koncesijām, par agrākās Krievijas parādiem un dažādām citām kombinācijām. Tomēr apspriedēs no 24. līdz 26. janvārim, kad mūsu jautājumu izšķīra, noskaidrojās, ka Latvijas de jure atzišana bija panākta bez jebkādiem noteikumiem, bez koncesijām un citām kombinācijām. Mēs esam panākuši de jure bez kaut kādām klauzulām un varam tagad savu nākamību veidot kā pilntiesīgu valsts tā, kā mūsu valsts intereses to vislabāk prasa.

Par nozīmi, kāda ir tiesiskai atzišanai, man še nav ko runāt. Augstā sapulce var būt labāk nekā es apzinās tās sekas, kādas tai ir. Politiskā un saimnieciskā stabilizācija, ciešākas attiecības ar ārzemēm, brīvākas rokas saimniecisku līgumu slēgšanai, uzņemšana Tautu līgā — tās ir īsumā dažos vārdos izteiktās vispārīgās līnijas, ko mums nes un arī nākotnē dos de jure.

Beidzot savu pārskatu, nevaru neatzīmēt vienu lietu: pateicību, ko esam parādā ārvalstu pārstāvjiem Rīgā, kas ar saviem labvēlīgajiem ziņojumiem ir lielā mērā sekmējuši mūsu atzišanas darbu. Mijš paldies viņiem! (Stipri aplausi). Paldies arī mūsu sūtņiem, kas ārzemēs strādājuši ļoti nelabvēlīgos apstākļos. Viņi veikuši savu grūto uzdevumu ar lieliem panākumiem. Arī viņiem mijš paldies! (Aplausi).

Es pāreju uz ziņojumu par Latvijas ārlietu politiku nākotnē. Mums mēdz pārmest, ka Latvijai esot tā saucamā "Sabiedroto" orientācija, kaut gan par tādu orientāciju paši Sabiedrotie nezina vai būs pārliecināti. Mēs līdz šim esam pieturējušies pie Latvijas orientācijas un to darīsim arī uz priekšu. Latvijas turpmākās attiecības pret Sabiedroto lielvalstīm būs labas un sirsnīgas. Mēs nedrīkstam aizmirst, ka pateicoties Sabiedroto uzvarai brīvā Latvija varēja nodibināties. Ja Sabiedrotie nebūtu uzvarētāji, nebūtu bijis arī Latvijas valsts. Tie bija Sabiedrotie, kas Latviju pēc tam, kad viņa ļoti grūtos un smagos apstākļos noorganizēja savu valsti, atzina par pilntiesīgu locekli pārējo nāciju vidū. Sabiedrotie ir bijuši mūsu pirmie draugi, un ar tādu pašu

draudzību, ar kādu viņi nākuši mums pretim, mēs viņiem atbildēsim.

Pārejot pie Latvijas kaimiņu valstīm, es isi gribētu pakavēties vispirms pie Vācijas. Vācija pēc Sabiedroto atzišanas arī atzinusi mūs kā tiesisku, patstāvīgu un neatkarīgu valsti. Tāpēc bija zināms pārsteigums visiem, kad lasījām Vācijas valsts ārlietu ministra Simonsa runu par mākslīgiem Sabiedroto radītiem barjēriem. Es turu par vajadzīgu lietas noskaidrošanas labā šo jautājumu šai tribīnē paplašināt. Sarunā ar Vācijas valsts ārlietu ministru pēdējais man apliecināja, ka viņa politika ir pret jaunām valstīm kā pret barjēru starp lielām saimnieciskām vienībām, kādas ir Vācija un Krievija. Vācija vēlētos, lai šis valstis būtu par tiltiem starp viņu un Krieviju. Protams, šis papildinājums, ko deva Vācijas valsts ārlietu ministrs Simons, Latvijai tikai tiktāl ir pieņemams, ka mēs saimnieciskā ziņā negribam būt par barjēru starp valstīm. To mēs esam apliecinājuši diezgan skaidri un noteikti ar līgumiem, ko esam noslēguši ar Vāciju un Krieviju. Mēs esam devuši vajadzīgās garantijas tā saucamam "saimnieciskam tiltam". Mēs gribam būt par tiltu, bet ne par barjēru starp Krieviju un Vāciju, kā arī pārējām valstīm saimnieciskā ziņā. Tomēr būt par tiltu politiskā ziņā nozīmētu atsacīties no Latvijas valsts idejas ja ne tagad, tad pēc 10 vai 20 gadiem. Kamēr mēs stāvam uz valsts idejas, tikmēr mēs nevaram būt par tiltu politiskā ziņā.

Tālāk pāreju pie mūsu otra lielā kaimiņa — Krievijas. Visiem ir labi zināms, ka beidzamā laikā mūsu attiecības ar Padomju Krieviju lielā mērā uzlabojušās, un nav nekāda iemesla domāt, ka tās nākotnē paliktu ļaunākas. Ir pilnīgi skaidrs, ka Lielbritānija tuvākā nākotnē noslēgs tirdzniecības līgumu ar Padomju Krieviju, līdz ar to atzīdama tagadējo režīmu Padomju Krievijā vismaz par de facto valdību. Nav ne mazāko šaubu, ka šim aktam sekos nekavējoties Itālija, un ar diezgan lielu pārlicību varētu apgalvot, ka nepaies ilgs laiks, kad to pašu darīs arī Francija. Tagadējā Francijas kabinetā ir ļoti redzami vīri, piemēram, kara ministrs Bartū (Barthou), kas jau tagad uzstājas par tūlītēju tirdzniecisku sakaru uzsākšanu

ar Padomju Krieviju.

Runājot par mūsu kaimiņu ziemeļos — S o m i j u , man nav daudz ko teikt. Mūsu attiecības ir bijušas vienmēr vislabākās un vissiltākās. Fakts, ka Somija, šī grantā kaltā ziemeļtauta, bija pirmā, kas mūs atzina de jure, paliks arvienu Latvijas tautā nedzēšams.

Attiecības ar I g a u n i j u ir lielākā mērā uzlabojušās nekā ar pārējiem kaimiņiem. Ja pirms deviņiem mēnešiem attiecības ar Igauniju bija asas, tad tagad apstākļi jau ir tiktāl nobrieduši, ka varam konkrēti stāties pie ciešu sakaru izveidošanas dzīvē. Igaunija ir izrādījusi lielu interesi par Latviju; Igaunija ir darījusi visu, lai panāktu draudzību ar Latviju, un mūsu sirsnīgākā vēlēšanās un nepieciešamā vajadzība ir šo draudzību mīļi un ar atplestām rokām pieņemt, un to mēs darīsim.

Latvijas Satversmes Sapulces delegātu viesošanās L i e - t u v ā , Lietuvas de jure atzīšana no Latvijas puses pietiekoši skaidri liecina par mūsu draudzīgo politiku pret Lietuvas valsti; mēs darīsim visu, cik mūsu vājos spēkos stāv, lai sekmētu Lietuvas de jure atzīšanu arī no Sabiedroto puses, un, es domāju, Lietuvai nevajadzēs ilgi uz to gaidīt.

Tālāk gribu runāt par Latvijas attiecībām ar otru mūsu dienvidu kaimiņu — P o l i j u . Bez šaubām, nevar būt domu starpības par to, ka Latvijai ir zināmas kopīgas intereses ar Poliju. Tomēr priekš politiskas vienošanās ar Poliju nevar aiztaisīt acis uz dažiem kavēkļiem, kas šo vienošanos neveicina: vispirms, Polija vēl nav noslēgusi mieru ar Padomju Krieviju; varbūt viņa drīzumā to darīs, bet kamēr tas nav noticis fakts, tikmēr tas ir par kavēkli politiskai tuvināšanai. Mēs zinām, ka Polijā ir grupas, kas domā par Lietuvas iekorporēšanu Polijā. Tas ir pret mūsu interesēm, un mēs, cik tas mums būs iespējams, darīsim visu, lai to novērstu. Beidzot, Lietuvas—Polijas konflikts ir nopietns šķērslis savstarpējai tuvināšanai starp piecām Baltijas valstīm. Nav iespējams stāties politiskās kombinācijās ar valstīm, kurās pastāv neapreķināmi iksi. Tomēr mūsu attiecības pret Poliju arī nākotnē būs korrektas un tikpat draudzīgas kā Polijas

attiecības pret Latviju.

Tiktāl par Latvijas ārlietu politiku pret citām valstīm. (Runāts 1921. gada 18. februārī).

Par Ārlietu ministrijas vispārīgiem uzdevumiem nākotnē ir jāsaka daži vārdi. Mēs esam de jure panākuši, mūsu turpmākais uzdevums ir šo ieguvumu nostiprināt. Mūs ir atzinušas 13 Eiropas valstis, bet mūs vēl nav atzinusi A m e r i k a . Tas ir apstākļi, ar ko ir ļoti nopietni jārēķinās. Mēs varam cerēt, ka tuvākā nākotnē Ziemeļamerika Latvijas de iure atzīšanai piegriezīs vajadzīgo vērību. Daudz vieglāk būs panākama de jure atzīšana Dienvidamerikas valstīs, kas ir apliecinājušas savu atsaucību Ženēvas konferencē. Esmu pārliecināts, ka panāksim de jure atzīšanu arī no Ziemeļamerikas, kad beigsies tagadējā valdība un nāks jauna. Mēs nedrīkstam atdusēties uz līdz šim gūtiem lauriem: mums jānostiprina de jure ar visiem līdzekļiem. Pirmais uzdevums ir panākt Latvijas tiesisko atzīšanu visā pasaulē, un otrs — radīt ciešākas saites ar ārvalstīm, noslēdzot ar tām starptautiskus līgumus, kas līdz šim nebija iespējams, pie kam pašu galveno vērību piegriezīsim saimnieciski-tirdznieciskiem līgumiem, jo mēs dzīvojam laikmetā, kur saimnieciskie jautājumi un ekonomiskie apstākļi noteic visu politiku.

Vēlos konstatēt, ka Latvija ir paveikusi d i v u s p o s m u s s a v ā cīņā par valsts neatkarību, proti: Latvijas atbrīvošanu un Latvijas atzīšanu. Abas šīs cīņas ir kronētas ar u z v a r u . Ja esam atbrīvoti, ja samērā tik īsā laikā — divos gados un dažos mēnešos — esam panākuši tiesisko atzīšanu, tad jāvaicā, kas mūs tik ātri pie uzvaras vedis? Tā bija tā v i e n p r ā t ī b a , kas mūs v i e n o j a šinī cīņas laikmetā. Tiklab cīņā pret mūsu ārējo ienaidnieku, kā arī cīņā pēc Latvijas tiesiskās atzīšanas mēs bijām vienprātīgi. Mums tagad stāv priekšā ļoti sarežģīts, grūts un garš cīņas laikmets: saimnieciskās dzīves nodibināšana, nostiprināšana un izbūve. Arī te uzvaru gūsim ātrāk, ja mums netrūks vienprātības un mīlestības, kura vienoja visus Latvijas atbrīvošanas un atzīšanas darbā. Ir tomēr arī liela starpība, kas šķir Latvijas atbrīvošanas cīņas no mūsu valsts atzīšanas darba. Pirmās izkaroja ar ieročiem rokās

un cilvēku upuriem, otrās neprastja vairāk kā spalvu un smadzenes. Atzišana nebija iedomājama pirms Latvijas atbrīvošanas. Tāpēc iedomāsim tos, kas Latviju atbrīvoja, iedomāsim mūsu varonīgo armiju. Dziļā nopietnībā noliecu galvu, pieminēdams tos, kas Latvijai ir upurējuši visdārgāko — savu dzīvību. Pieminēsim šinī stundā kritušos varoņus.” (Visi pieceļas.)

Kad Latvijā pienāca vēsts par atzišanu de jure, izcēlās gaviļu vētra. Notika gājieni pie sūtniecībām, manifestācijas, suminājumi. Un šīs gaviles arī bija pamatotas, jo 1921. gada 26. janvārī noslēdzās tiesiskā nozīmē garais Latvijas neatkarības idejas attīstības īstenošanas process.

Atceros 1920. gada rudeni, kad mūsu delegācija Ženēvā prasīja Latvijas uzņemšanu Tautu Savienībā. Sākumā sēdējām balkonā, publikā. Bet tad pienāca diena, kad nokāpām lejā un nosēdāmies kā pilntiesīga delegācija pārējo pārstāvju vidū. Vēsturnieki zina, ka notikumu norise reti kad iet taisnā līnijā. Viņa iet uz augšu un uz leju, un nekas nav mūžīgs. Pat varenākās valstis un spēcīgākie politiskie režīmi, kas balstījās uz izcilus personības vai uz nežēlīgu terrora sistēmu, piedzīvojuši savu rietu. Pienācis laiks, kad brīva Latvija ieiet kā pilntiesīgs loceklis brīvo tautu saimē.”

Latvijas politiskā orientācija. — Par to vairākos numuros raksta L. Sēja. Viņš konstatē, ka Latvijai ir visstingrākā Baltijas valstu orientācija, ko radīja viņas iniciatīva Baltijas valstu konferenču sasaukšanā.

*

BALTIJAS VALSTU SAVIENĪBAS AIZSARDZĪBAS JAUTĀJUMS

P. Radziņš rakstā ("Latvijas Kareivja" 30. numurā) apskata Baltijas valstu aizsardzības grūtības, salīdzinot pat ar Eiropas mazajām valstīm, kā Beļģiju, Holandi, Dāniju. Par Baltijas valstu savstarpēju apvienošanas dažādās saimniecības rakstura nozarēs bieži lasāms laikrakstos. Bet par pašu svarīgāko, var teikt dzīvības jautājumu, nekā. No vienas puses to var izskaidrot, ka attiecīgās militārās konvencijas ir slepenas. Taču bez tehniskās daļas šai ziņā svarīgāka vēl tautu apziņas sagatavošana. Viņš rezumē: Tautām jāapzinās, ka

1) uzbrukums vienai no Baltijas valstīm tai pašā laikā ir arī uzbrukums visām citām Baltijas valstīm, neraugoties uz to, ko apgalvo uzbrucējs.

2) Ja viena no Baltijas valstīm ierauta karā vai tai draud karš un arī citu Baltijas valstu valdības sauc savas tautas karā ierautajai palīgā, tad tautas var droši ticēt un būt pārliecībā, ka tās tiek sauktas aizsardzības, bet ne uzbrukuma karā, ka sācies karš visū Baltijas valstu aizstāvēšanai, bet ne kāda cita mērķa sasniegšanai.

3) Ja Baltijas valstis iesāk karu, aizstāvēdamas vienu no saviem locekļiem, tad visām jāved karš tāpat, kā kad uzbruktu pašiem, tas ir, ar visiem spēkiem un visu enerģiju, kad visa tauta ceļas karam kā viens vīrs.

4) Galvenā un gandrīz vienīgā Baltijas valstu (kā katras atsevišķi, tā visu kopā) garantija stāv ciešā aizsardzības savienībā. Šai ziņā Baltijas valstīm jābūt tik cieši apvienotām, ka tās sastāda vienu kopīgu aizsardzības organismu.

5) Ja tirdzniecības, rūpniecības, dzelzceļu un pasta ziņā rodas nepieciešams dibināt savienību, tad aizsardzības jautājumā tā vēl nepieciešamāka — dzīvības jautājums. (30. maija nr.)

Ja gūdrā Radziņa padoms būtu īstenots tautu un to

vadītāju apziņā, tad a u t o m a t i s k ā reakcija būtu tūlīt iedarbojusies un nebūtu ne 1939., ne 1940. gadā jāprasa ko darīt. Un cik ilgi varēsim?

Bet tieši valstu vadītājiem šīs apziņas trūka vēl vairāk nekā tautām un armijām.

Tā dzirdēju (par to būs runa vēlāk) vienu no galveniem mūsu politiķiem, bijušo premjēru, iekaisušu deklarējam svešas lielvalsts valstsvīram:

“Armija! Priekš kam mums armija? Zemē nosviesta nauda! Ar mazu valsti mums nebūs jākaro. Ar lielu valsti mēs nespējam karot!”

Un viņš nebija vienīgais, no kā šo “prātīgo” domu nācies dzirdēt. Kapitulēšanas gatavība liela priekšā nav mums dzimusi tikai 1939. un 1940. gadā. Cilvēkus un naudu taupīdami, mēs nometām zemē kā cilvēkus, tā naudu un valsti.

PĀRNĀCĒJI BRĪVĀ LATVIJĀ

Sakarā ar vairāku tūkstošu bijušo strādnieku pārnākšanu Aleksandrs Grīns vēlreiz pieskaras šim notikumam (1921. gada 22. maijā Nr.111).

“7000 svešumā aizklidušu karavīru atgriežas dzimtenē pēc četriem bezgalīgi gariem naida, cīņu un pametumu gadiem. Trīsreiz lielāks skaits maldinātu Latvijas dēlu ir krituši Krievijas pilsoņu karā, cīnoties par mūsu tautai svešām idejām un, līdzīgi Viduslaiku landsknechtiem, pārdodami par bada maizi un niecīgu atalgojumu to, ko vienīgo viņi bija glābuši, promejot no vācu okupētās dzimtenes — savu dzīvību. Lielāku traģēdiju mūsu tauta nav piedzīvojusi savā vēsturē. Tie, kas reiz bija mūsu lepnums, kas pirmie pauda dzimtenes slavu visās pasaules malās, bija tapuši par svešnieku un viņas ļaunākā ienaidnieka ieroci, kas tos prata izmantot savā labā

līdz beidzamam, tos sviežot kaujā arī pret mūsu neatkarības pirmiem cīnītājiem. Un kas mums atdos tos 20.000 kritušos, kuri varēja būt mūsu dzimstošai valstij par viņas stiprāko balstu un kuriem tomēr nebija lemts atgriezties no vācu bēdēm, krievu ordām un viņu pašu neprāta atsvabinātā, brīvajā Latvijā.

Nav šeit iespējams uzskaitīt visus tos cēloņus, kas veicināja mūsu strēlnieku pāriešanu lielinieku kalpībā.

Tas bija nespēka un paguruma vilnis, kas pārņēma šos kādreiz tik varenos pulkus pēc Ziemassvētku un Janvāra kaujām, kad bija velti izrādījušies visi neizsakāmi smagie upuri... Dzīvojot saviem pulkiem līdzī viņu uzvaru un sāpju dienās, mūsu tauta sāka kristalizēties un atdalīties no tās inertās, nacionāli neapzinīgās Krievijas pavalstnieku masas, no kuras slāņiem tika formēta visa 15 miljonu lielā Krievijas armija.

Un toreizējos izmisuma brīžos, kad cīņas vieniem pašiem bija izrādījušās divu brigāžu bajonetēm par smagu, ne visai gribējās ticēt brīnumam, un lieliniecisma un "tautu brālības" idejas jau likās tik jaukas, ka daudzi sāka reibināties un aizmirsties viņās — līdzīgi indusu kūlijiem, kuri, opija fantazijas ainās gremdējoties, aizmirst visas zemes sāpes. Un kad Bavārijas prinča korpusi lauzās pāri Daugavai, kad krita Rīga un dega Vidzemes ciemi ... viņiem bija tikai divas izejas: vai nu palikt mājās un mirt no bada un tīfa gūstekņu lēģeros, vai atstāt dzimteni un palikt par karakalpiem bez tēvijas, kas kalpo tam, kas dod maizi un darbu. Lielākā daļa izšķīrās par pēdējo.

Apzinīgākā aizgājēju daļa Urālos un Sibīrijā sāka pulcēties ap nesen pacelto Latvijas karogu. Šie uzticīgie no uzticīgiem pārstaigāja nemitīgās cīņās visu Ziemeļāziju un, pārbraukdami pāri visiem okeaniem, atgriezās dzimtenē. Mēs gribam ticēt, ka arī pēdējos ir tagad vēlēšanās apvienoties ar mums, jo mēs zinām, cik daudzas reizes pārbēdzēji no Krievijas atjaunotājiem tika nodoti karatiesai vai tika uz vietas nošauti par mēģinājumu tuvoties Kolčaka pulku pozīcijām.

L a t v i e š u strēlnieki bija tā dzelzs dūre, kas satrieca

Kaļeņinu un Krasnovu, kas aizdzina Deņikina korpusus un iesturmēja Krimas atslēgu—Perekopu, iedami viesuļuguni uzbrukumā pa klaju stepi, nenoguldāties un neliekdamies. Kas zina, ja agrākās Krievijas restaurētājiem būtu laimējies iekļūt Maskavā, kas būtu tagad ar neatkarīgo Latviju? Judeniča štābā bija nolemts pēc Petrogradas ieņemšanas likvidēt "lieliniecisko" igauņu valdību Rēvelē. Vrangels līdz pat iekāpšanai kuģī negribēja atzīt Baltijas valstu neatkarību. Kalediniešiem iznāca nemitīgas cīņas ar Kaukāza un Kubāņas nacionālistiem. "Deņikinieši", ieiedami Ķijevā, sāka apšaut ukraiņu valsts darbiniekus un atbrūņot viņu karavīrus. Ņemot visu to vērā, ir negribot jānāk pie slēdziena, ka galu galā šie 7000 pārnācēji un tie 20.000 viņu kritušo kaujas biedru, iedami visos Krievijas iekšējo cīņu laukos, ir neapzinīgi veikuši darbu, kuru reiz atzīs Latvijas vēsture.

Mūsu nacionālā armija cīnījās ar "Ziemeļrietumu" valdības karapulkiem Zemgalē un Kurzemē; bijušie strēlnieki dragāja "atjaunotāju" fronti vienu pēc otras — Krievijas iekšienē.

Bet ir vēl viens grēks, kuru Latvijai grūti nāksies piedot, — ka 1919. gadā vienai daļai nebija iespējams pārnākt nacionālā armijā, jo Dzelzsdivīzija un Landesvērs esot gājuši pa priekšu un viņu rokās kritušiem draudēja nāve — ir tiesa. Bet mēs nevarām aizmirst, ka Valmieras un Cēsu pulki visu 1919. gada pavasari un vasaru cīnījās bez jebkāda vācu piejaukuma ar Padomju Krievijas divīzijām, ka mūsu nacionālās armijas pirmie upuri ir krituši no l a t v i e š u strēlnieku lodēm.

Latvijas valsts neatkarības ideja dzima intelīģences aprindās. Pilsonības un strādniecības lielākā daļa vēl labu laiku izturējās inerti un rakājās tikai par autonomiju — vieni demokrātiskā, otri — Padomju Krievijā. Tikai tad, kad tauta bija izbaudījusi sarkano un melno terroru, nacionālo karotāju rindas sāka vairoties, un pēdīgi šī ideja pārņēma visus mūsu tautas slāņus. To varbūt varētu it kā aizrādīt kā vienīgo attaisnojumu tam neprātam, kas dzina dzimtenē ienākušos strēlniekus pret mūsu nacionālo armiju.

Lai nu kā, mēs gribam tiešām ticēt pašu pārnācēju vārdiem, ka Latvijas valsts noliedzēju procents ir mazāks viņu vidū nekā Rīgas iedzīvotājos. Ja tas tā, tad mēs esam stiprāki kļuvuši, jo 7000 pārbaudītu veterānu, kuri labi pārzin mūsu ienaidnieka cīņas paņēmienus, ir mūsu spēku ievērojams papildinājums. Mēs gribam ticēt, ka briesmu brīdī viņi ies cīņā par Latviju tāpat kā citkārt Ziemsvētku kaujās un "Nāves salā".

Cits garāks raksts Sarkanarmiešu atgriešanās apskata tāpat problēmu, kas sakarā ar to radusies.

*

REDAKTORA IEBILDE A. GRĪNAM

Es Grīnam toreiz iebildu, ka cenšanās mazināt sarkano strēlnieku faktisko ļaunumu un pierakstīt tiem pat pozitīvu lomu — liek tēlot krievu "balto" vadoņus kā pašu elles izdzimumu; kaut var gan domāt un no viņu izteicieniem slēgt, ka viņi nav nekrievu tautām labvēlīgi, taču viņiem pierakstāmā rīcība nevarētu būt ļaunāka par to, ko sarkanā vara ir pierādījusi un pierāda praksē. Tiek aizmirsts arī, ka pirms sarkaniem strēlniekiem lika vērsties pret krievu baltajiem, viņi vairumā bija kļuvuši sarkani pašu gribā un vērsušies pret saviem vadoņiem, atceļot no amata un padzenot, piemēram Briedi, Gopperu un citus, bet spiežot pildīt viņu pavēles pārējos.

Nebija arī tā, ka strēlnieku vairums 1917. gada vasaras nogalē un rudenī nezinātu nekā par latviešu nacionālās daļas centieniem, bet viņi, krievu generāļu vietā, paši vērsās niknumā pret nacionāliem kā savā vidū, tā tautā vispār.

Viņi neļāva organizēties arī citu tautu, piemēram ukraiņu, nacionāliem karavīriem, kaut tika aicināti nepalikt par lielinieku policistiem. Viņi tomēr to darīja ne spiesti, bet

labprātīgi un “pēc labākās apziņas”, Viņi slēdza nacionālos laikrakstus, padzina no Valkas pagaidu Nacionālo Padomi un nospieda to pazemē arī Krievijā; viņi padzina arī Viskrievijas Satversmes Sapulci, kurā nebija krievu ģenerāļu varas, bet nebija vairākuma arī komunistiem. Tās vairākuma lēmumus varēja sagaidīt mazām tautām labvēlīgus.

Viņi terorizēja, laupīja un slepkavoja viņu pārņemtos apgabalos pašu tautu tā, ka tā kā atvieglojumu uzņēma vāciešu ienākšanu un vēlāk ne dzirdēt negribēja par jaunu latviešu karavīru vienību organizēšanu. “Lai Dievs mūs pasargā no pašu latviešu karavīriem, bija sarkano strēlnieku radītais ieskaits pašu tautā.

Nevar uzskaitīt sarkano strēlnieku nodarījumus savai tautai, un nevajadzētu to darīt tagad, kad esam nostiprinājušies. Pareizāk būtu vienkārši klusēt. Es tomēr ļāvu draugam, kurš pats nebija īsti pieredzējis sarkano “darbību” mūsu zemē, jo ievainots ārstējās slimnīcās 1917. gadā. Ļāvu ievietot viņa sirsnīgi domāto rakstu. Daru to viņa piemiņas dēļ arī tagad, kaut ar šo atrunāšanu.

*

Nacionālās armijas karavīru noskaņa pret bijušo pretinieku atliekām nebija īsti labvēlīga, tāpēc armijas vadība kā oficiāli, tā citādi centās bijušo plaisājumu mazināt. Šai uzdevumā atsaucīgi piedalījās arī “Latvijas Kareivis”.

Tā blakus Grīna rakstam ir plašs nopietna reportiera M. Jansona raksts par atgriezušos sarkanarmiešu karantīnas nometnes apmeklējumu. Arī šī reportāža pārnācējiem labvēlīga, tā rāda dažas viņu dzīves pieredzes kā Krievijā, tā atgriežoties, viņu jautro garastāvokli un gatavību turpmāk neatraujami pieslēgties mūsu dzīvei. Tikai kāds bijis brigādes komandieris rādījis sapīkumu un nepatiku. Krievijā viņš braucis viens atsevišķā vagonā. Te, Latvijā, viņš piedalīts pie kareivjiem bez kādas atšķirības — 20 vienā vagonā.

Visumā pārnācēji drīz iekļāvās parastos Latvijas iedzīvotājos. Daļa (sevišķi virsnieki un speciālisti) tika

pārņemti nacionālā armijā, vairums devās civilā dzīvē pēc katra spējām un prasības. Tiesa, pārnācējos izrādījās, — kā jau bija gaidāms — daži sevišķi izraudzīti un sagatavoti spiegi. Tas tomēr neraksturo vairākuma dabu.

JAUNI LATVIJAS ĢENERĀĻI. L.K.O. DOME

“Latvijas Kareivi” un “Valdības Vēstnesis” publicēts, ka

Ministru kabineta sēdē 13. augustā 1920. gadā nolemts:

2) Paaugstināt par ģenerāļiem Armijas virspavēlnieka štāba priekšnieku, ģenerālštāba pulkvedi Radziņu, galvenā štāba priekšnieku pulkvedi Peniķi un pulkvedi Gopperu.

3) Apbalvot ar Lāčplēša III šķiras ordeni un apstiprināt par Lāčplēša ordeņa domes locekļiem: 1) Armijas virspavēlnieka štāba priekšnieku ģenerāli Radziņu, 2) galvenā štāba priekšnieku ģenerāli Peniķi, 3) Latgales divīzijas komandieri pulkvedi Berķi, 4) Zemgales divīzijas komandieri pulkvedi Dankeru, 5) robežsargu priekšnieku pulkvedi Jansonu, 6) Kurzemes divīzijas komandiera v.i. Puriņu un 7) Rīgas pulka komandieri pulkvedi Apini.

ĀRLIETU MINISTRA Z. A. MEIEROVICA DZIMŠANAS DIENĀ

1921. gada 6. februārī Meierovics bija iegājis sava mūža 35. gadā. Pārbraucis no veiksmīgā uzdevuma Parīzē, viņš šo dienu Rīgā savējo vidū, kas ne vienmēr gadtjies, bija nolēmis atzīmēt intimi kā 35 gadu jubileju. Kāpēc gadu agrāk? Tur varēja būt dažādi iemesli. Atrašanās dzimtenē. Nezināšana, kas būs nākamgad šai dienā. Varbūt pats galvenais — izvairīšanās no publicitātes un oficiāliem aktiem, kas nākamgad būtu neizbēgami un jau iepriekš sakladzināti. Tagad bija panākts, ka tā nebija jubileja šī vārda vēlāk parastā un arī trimdā it sevišķi iecienītā veidā. Toreiz ārlietu ministra dienesta dzīvoklī dažu radu un pulciņa draugu, darba biedru, viņa konfilistru, kā arī aktīvo tālaviešu vidū tika atzīmēta viņa dzimšanas diena gan kā 35 gadu intima jubileja. Bijām aicināti arī mēs ar sievu. Tā kā dzīvojām ļoti tuvu, tad ieradāmies mazliet nokavējušies, kad citi viesi bija jau sanākuši. Bija redzami tikai kungi, bez dāmām.

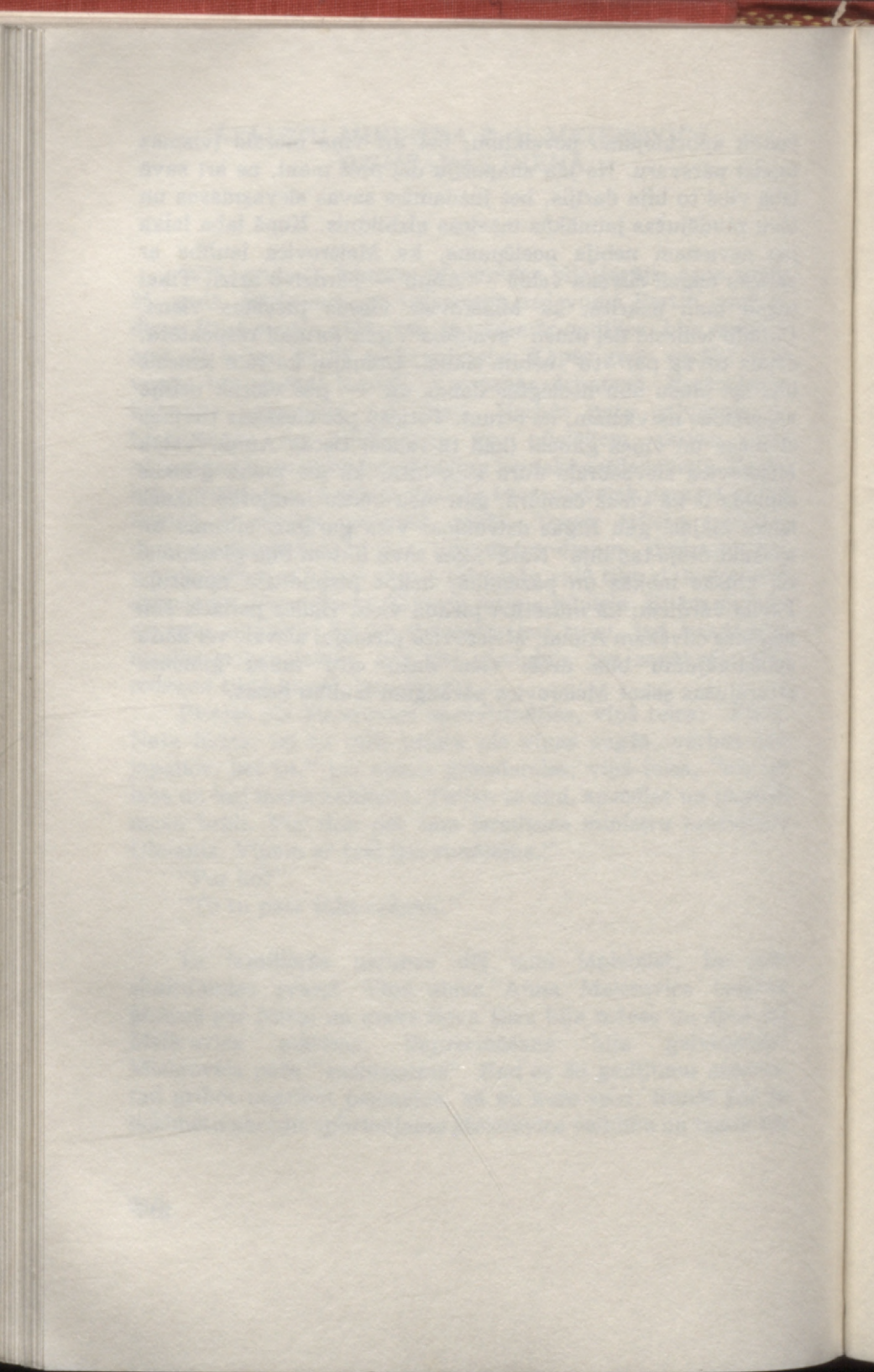
Pieejot pie Meierovica apsveicināties, viņš teica: "Elziņ, Nata lūdza, lai tu tūlīt uzietu pie viņas augšā, varbūt kas jāpalīdz, bet tu," pie manis griezdamies, viņš teica, "esi tik labs un ieej manā kabinetā. Tu jau to zini, apsēdies un pagaidi mazu brīdi. Tur drīz pēc tam ieradīsies ministru prezidents Ulmanis. Viņam ar tevi kas runājams."

"Par ko?"

"To tu pats tūlīt redzēsi."

Te familiārās uzrunas dēļ man jāpiebilst, ka mēs skaitījāmies svaini. Viņa sieva Anna Meierovica (saukta ģimenē par Natu) un mana sieva Elza bija māsas un abas arī Meierovica māsiņas. Saprecināšana bija galvenokārt Meierovica paša "sasniegums". Kad es šo gadījumu atceros, tad gribot negribot pasmejos, kā nu kuro reizi. Runāt par to nozīmētu parādīt aprīnojamo Meierovica veiklību un manu vēl

vairāk apbrīnojamo neveiklību, bet arī viņa morālo (vismaz toreiz) pārsvaru. Ne jau simpatiju dēļ pret mani, ne arī savā labā viņš to bija darījis, bet juzdamies savas sievasmāsas un tēvu zaudējušas jaunākās māsiņas aizbildnis. Kopš laba laika jau nevienam nebija noslēpums, ka Meierovica laulība ar patiesu eņģeli cilvēka veidā — Annu — pārdzīvo krīzi. Tikai tagad man uzkrīta, ka Meierovics viesus pieņēma viens. Dažādu iemeslu dēļ mūsu "svainība", gan formāli respektēta, daudz tuvāk par "tu" nebija tikusi. Domāju, ka tam iemesls bija arī mūsu abu noslēgtās dabas un — pēc vairāk nebija vajadzības ne vienam, ne otram. Totiesu pēc ciešākas tuvības ar māsu un viņas ģimeni (kad tā radās) tiecās Anna. Vēlāk Meierovica sievasbrāļa Jura Filholdta, kā arī mana ģimene saplūda it kā vienā čumurā, gan visu bērnu iemīļotās manās lauku mājās, gan Rīgas dzīvokļos. Visa garīgais siltums un apskaidrotājs tad bija "Nata", kas savu likteni bija pieņēmusi tik klusās mokās un pazemībā, liekot piepildīties apustuļa Pāvila vārdiem, ka mīlestība piedod visu. Bailes padarīt šim nezemes cilvēkam Annai, Meierovica pirmajai sievai, vēl kādu apbēdinājumu būs droši vien dažu citu mūsu ģimenēs atturējušas sekot Meierovica paraugam laulību lietās.

3 SARUNAS AR K. ULMANI

(Pirmā saruna)

Tikko biju iegājis un nosēdies mazajā istabiņā, ko Meierovics sauca par savu kabinetu, kad pavērās durvis un ienāca Ulmanis. Es piecēlos. Mani no jauna atsēdinājis, Ulmanis paņēma krēslu un nosēdās man pretī.

“Benjamiņš sūdzas, ka jūs maksājat lielus honorārus,” bez kāda ievadījuma sāka Ulmanis.

“Tas gan joks! Bagātais Benjamiņš baidās, ka nabaga “Kareivītis” aizvilinās viņa rakstītājus. Viņš var būt mierīgs — mēs nemaksājam no viņa kabatas, bet no tā, ko mūsu līdzstrādnieki paši sapelnījuši. Lai viņš nebaidās arī, ka mēs izputēsim. Skaidrs, ka mēs nepaliksīm arī bagāti. To, ko mūsu cilvēki nopelna, viņi saņem atpakaļ. Mēs maksājam honorārus to likmju robežās, ko paredzējusi Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība kopā ar izdevēju pārstāvjiem. Šais robežās es varu kombinēt, maksāt dažam vai dažiem drusku vairāk, citiem drusku mazāk, bet es nevaru šo likmju maksimumu pārsniegt. Nevaru arī pārsniegt honorāriem paredzēto mēneša normu; mūsu izdevumus katru mēnesi pārbauda komisija — mēs esam Armijas štāba uzņēmums.”

“Kam tad jūs maksājat vairāk, kam mazāk?”

“Tas, prezidenta kungs, īstenībā būtu noslēpums, kas nav jāzina konkurentiem, jo jums arī ir laikraksts. Bet mana priekšniecība to var zināt, un es jūs uzskatu vecā paradumā vēl vienmēr par priekšnieku. Mēs maksājam vairāk tam vai tiem, kas labāk prot rakstīt, bet mazāk tiem, kas raksta parastāk un

kurus ne tik labi lasa.”

“He!” (Ulmanis it kā iesmējās) “Vairāk tiem, kas labāk raksta!”

Mani šis smieklis drusku aizvainoja.

“Jā, prezidenta kungs, tā ir. Un tā ir tāda veca un nogruntējusies patiesība, ka par to vairs balsi nevajadzētu brīnīties. It visur meistaram maksā vairāk nekā māceklim vai zellim.”

“Kas tad ir tie jūsu meistari?”

“Piemēram Ed. Virza, pulkvedis Radziņš. Tāpat daži citi augstvērtīgie. Būtu katrā ziņā arī Skalbe un Akurāters, bet tos ir monopolizējis Benjamiņš ar mēnešalgām.”

“Kāpēc jūs nerakstījāt nekā par Lubānas atentātu?”

“Kā nerakstījām nekā? Esam rakstījuši vairākas reizes.”

“Cik reizes tad?”

“Neesmu skaitījis, bet zinu, ka vairākkārt. Vispirms par uzbrukumu jums nosodošu rakstu, tikko biju to uzzinājis, un tad katru reizi, kad pienāca kāda informācija par nozieguma izmeklēšanas rezultātiem. Cik zinu, tas bija vismaz reizes trīs, tātad kopā reizes 3—4, vai pat 4—5 reizes būs.”

“Reizes 3—4 vai 4—5! “Brīvā Zeme” raksta katru dienu!”

“Varbūt, tas man tik spilgti nav uzkritis. Bet “Brīvā Zeme” raksta arī tā, ka gadījumā, ja ļaundari savu būtu panākuši, arī Latvija būtu pagalam.”

“Un jūs?”

“Nē, mēs tā neesam rakstījuši un arī nevaram rakstīt. Mēs negribētu arī, ka mūsu lasītāji tā domā. Mēs esam karavīru laikraksts. Un karavīri tiek audzināti tā, ka, lai kas notiek priekšniekam, uzdevums nedrīkst ciest un vienībā nedrīkst izcelties apjukums vai pānika. Arī katram priekšniekam jābūt gatavam, ka ar viņu kas var notikt. Tāpēc katrā kaujas pavēlē pavēles devējam jānorāda savs atvietotājs, vai pat vairāki atvietotāji, secības kārtībā. Tā karaspēks dzīvo apziņā, ka, lai kas notiktu vadoņiem, karaspēks dzīvo un dzīvos tālāk — tāpat šodien kā vakar un rīt. Tādā pašā nepārtrauktības apziņā jādzīvo arī tautai savā valstī. Cilvēki visi mēs, augsti un zemi, esam laicīgi. Tikai tautai un valstij jābūt pārlaicīgām.

Ulmanis piecēlās, pagrūda man roku un aizgāja. Es paliku kādu brīdi sēdot un pārdomājot. Īstenībā es viņu cietīju vairāk nekā gribēju un spēju rādīt. Neraugoties uz to, visas mūsu sarunas, cik to bijis, gandrīz visas bija beigušās kādā nesaskaņā un nepatīkā. Es turēju viņu vismaz galvu pāraku par citiem apkārtņē, nereti viņu pat apbrīnoju un viņam ticēju, bet gluži bez iebildumiem izticis nebiju. To bija bijis vienmēr. Pašā sākumā tie radās ar vilcinājumu iecelt apsardzības ministru. Kļūda likās arī d i v u apsardzības ministra biedru iecelšana pie iekšlietu ministra. Ministram, kam cits nemierīgs resors, nevarēja būt liela interese par blakus resoru, bet d i v i e m padomniekiem nevarēja būt v i e n i b a s , kā tas arī izrādījās: bija divi antagonistī. Vispār bija iespaids, ka valdībai par karaspēka organizēšanu tikai blakus interese, vairāk pieklājības pēc, kaut gan lielnieki jau lauzās durvīs. Ko cerēja tās sargājam? Tāpat šī likvidēšanas pavēle, Rīgu atstājot. "Katrs var darīt, kā grib". Visi atbrīvoti no saviem pienākumiem! Valdība nevienam nekā vairs negarantē. Pati sekošana Vinnigam un vāciešiem, nemeklējot kādu citu iespēju. Tad izklišanas nedēļa Liepājā. Vēlāk pakļaušanās Golca mobilizāciju aizliegumam, neticēšana puča iespējai. Ziemeļlatvijas pienācīga neizmantošana valdības atjaunošanai.

Kamēr tas un cits izskrēja cauri galvai un es izgāju no kambarīša atpakaļ "zālē", oficiālā daļa jau bija beigusies un arī Ulmanis aizgājis. Tagad dominēja tālaviēši ar deķeļiem galvā. Glīti, inteligenti puisi. Ar kādu pāri biju drusku pazīstams jau agrāk. Taču gribējās iet mājā, kur gaidīja pusgadu veca meitiņa Margita.

MEIEROVICS NEGRIB PIEDZĪVOT 50 GADU ATZĪMĒŠANU

Kad piegāju pie Meierovica atvadīties, viņš, uzlicis roku man uz pleca, isti sirsnīgi teica:

“Nu paliec vēl! Kur tu skrīsi? Kad mēs vairs tā tiksimies?”

“Nav vairs tik ilgi jāgaida: tavā lielajā 50 gadu jubilejā,” es smiedamies atteicu.

Meierovics it kā pārvērtās sejā.

“Nē, nē, es negribu palikt vecs,” viņš nopietni teica. Un tad mēs atvadījāmies. Gan gadījās vēl dažreiz pabūt kopā pāris ģimenes svinībās vai citur, bet ne vairs pēc viņa apprecēšanās ar bagāto (kā runāja) Kristīnu Bachmani.

Laikmeta ilustrēšanai te minēšu, ka tūlīt pēc kara darbības norimšanas bija ļoti jūtama daudzu jaunavu un pat vēl meiteņu neslēpta tieksme palīdzēt savam liktenim vīra dabūšanā, pie kam sevišķi iecienīti bija karavīri. Tā kāda ģimnaziste, uz skolu staigājot gar Kara ministrijas namu, bija metusi acis uz kādu staltu virsnieku. Viņa bija piedabūjusi savus vecākus sūtīt pie šī virsnieka kādu sava dēļu ar solījumu tūlīt norakstīt uz izredzētā vārda bagāto vecāku vienu Rīgas namu, ja viņš apņemas meiteni precēt apmēram pēc viena gada, kad viņa būs beigusi skolu. Šis tūlītēja nama piedāvājums bija apvainojis lepno virsnieku, un viņš, teikdams, ka nav pērkams, bija nikni izdzinis starpnieci, necenzdamies redzēt ne namu, ne meiteni. Bija tātad neveiksmes, bet bija arī veiksmes. 1919. gada beigās un 1920. gados apprecēto karavīru skaits ir prāvs. Kas nebija kritis kaujas laukā, krita citā. Citu vidū arī ārlietu ministrs, kaut jau precēts un bērnu tēvs, uzņēmīgās Kristīnas stipri un neatlaidīgi lenkts. Visbeidzot pats virspavēlnieks.

*

Kad otrā dienā pēc Meierovica dzimšanas dienas atgriezos

redakcijā, nekā nerakstīju par šo visumā intimo sanāksmi (Meierovics pats tā lūdza), ne arī par sarunu ar Ulmani. Tikai isumā pastāstīju kolēģām par Benjamina bažām par mūsu honorāriem un Ulmaņa pārmetumu mazrakstīšanā par Lubānas atentātu.

Sarunu ar Ulmani jau pavisam biju piemirsis, līdz nāca gadījums, kas lika to atcerēties.

“ES VAIRS NEESMU MINISTRU PREZIDENTS,
BET LATVIJA VĒL IR!”
(Otrā saruna ar K. Ulmani)

Kādi mēneši bija jau pagājuši, kad es, kā parasts, naktī uz sestdienu ierados lauku mājās. Kāds bija saslīmis, un man sestdienas rītā vajadzēja braukt uz aptieku pēc zālēm. Iebraucot Cesvainē, biju pārsteigts. Vienmēr dzīvais miestīņš bija kā izmiris. Ne pajūgs, ne cilvēks kur saskatāms. Pie aptiekas gluži tas pats tukšums. Tikai tagad ieraugu kādu vientuļu cilvēku staigājam ceļa paugurā pie dzirnavu aizsprosta. Ieeju aptiekā. Arī tur aiz letes stāv tikai viens Brigaders, aptiekas īpašnieks kopš Bermonta dienām. “Kas tad Cesvainei noticis, ne cilvēku, ne lopu redz?” prasu aptieķniekam. “Kā, vai tad jūs nezināt? Atbraucis jaunais ministru prezidents Meierovics un runā tautas sapulcē no pils balkona. Cilvēki saskrējuši skatīties un klausīties.” — Kauns atzīties, ka nezināju, un tāpēc nomurminu vienaldzīgi: “Ak tāpēc? Vai tad tādas lietas vēl interesē?” — “Jūs redzat, arī es esmu palicis viens visā mājā. Visi aizskrējuši jau laikus, sevišķi manas dāmas, lai varētu tuvāk nostāties.”

Savu vienaldzību rādīdams, prasu savas zāles un sāku runāt par citu ko. Saņēmis zāles, izeju un sāku rīkoties ap zirgu. Vientuļais vīrs vēl turpat uz pakalna. Uzkrīt tā kā redzēts savādais mētelis, tāds kā tas angļu matroža mētelis, ko

tik raksturīgi esmu vērojis Liepājā. Nē, nevar būt. Vīrs angļu mēteli skatās arī mani. Es drošības dēļ paceļu cepuri. Vīrs neatsveicina, bet nāk tieši uz mani. Pienācis viņš saņem manu mēteļa pogu un saka: "Nu vai tad tā nav? Es vairs neesmu ministru prezidents, bet Latvija vēl pastāv." Viņš atkārtο to pašu teikumu divi reizes.

"Tā ir, prezidenta kungs," es pārsteigts par savādo runāšanu atsaku. Ulmanis palaiž manu pogu un pagriezies aiziet uz savu "posteni". Griežu zirdziņu un braucu mājup, muti vajā no pārsteiguma par savādo, nesaprotamo runāšanu gluži saprotamā lietā.

Biju jau pabraucis garām Slākas krogum un skubināju ķēvīti Karatkalnā, kad atausa gaisma: atcerējos sarunu Meierovica dzimšanas dienā. Ka viņš, kaut līdzī braucis Meierovicam, varbūt pat viņu ievadījis, nebija palicis viņu klausīties un no centra nebija iestājies klausītājos, to bija viegli saprast. Arī es pats nebiju gājis no aptiekas klausīties, gluži tāpat negribēdams savā pusē zaudēt respektu.

VĒLREIZ AIZ POGAS (Trešā saruna ar K. Ulmani)

Tas bija vairākus gadus vēlāk, 1932. gadā. Starplaikā biju nosēdināts no "Latvijas Kareivja" "troņa". Tagad, kopš gada sākuma, tur atkal iecelts atpakaļ. Kādā vasaras dienā pēc darba beigšanas Armijas štābā (vasarā pulkst. 15.00) devos pa Valdemāra ielu uz redakciju Muitas ielā Nr. 1, kad, pagājis garām Mākslas muzejam, ieraudzīju pretim nākam Ulmani. Sveicinot ar roku pie cepures, gribēju paiet garām. Ulmanis apstājās un, satvēris manu svārku pogu, mani apturēja teikdams:

"Vai jūs zināt, kas šodien aizstāvēja "Latvijas Kareivi"? Tas biju es," Ulmanis rādīja uz savām krūtīm. "Bet jūs jau

neticēsīt," viņš noteica ar uzsvāru, palaida manu pogu un, nenogaidot manu reaģēšanu, ātri pagriezies, aizgāja.

Kāpēc lai es neticētu? Kaut gan nejutos apdraudēts, taču zināju, ka Saeimas budžeta komisijā (Ulmanis laikam nāca no sēdes tur) parasti pacēlās priekšlikums, Kara ministrijas budžetu apspriežot, par šī resora izdevumu samazināšanu, svītrojot vispirms armijas laikrakstu un citas militāras publikācijas. Šoreiz varbūt bija jautājumu aktīvizējusi kreisā sastāvā mana atgriešanās galvenā redaktora postenī. Biju taču starplaikā īsti aktīvi darbojies Universitātes pašvaldībā, vadot korporāciju frakciju un beidzot panākot visas studentu pašvaldības pārņemšanu korporāciju "varā". Pie malas bija nobīdīta tā sauktā progresistu apvienība, sastāvoša no sociāldemokrātu un arī komūnistiski noskaņotu studentu aktīvistiem, kas līdz tam noteicoši bija darbojušies studentu pašvaldībā un centušies ietekmēt arī Universitātes mācību ievirzi.

Ja Ulmanis bija aizstāvējis armijas laikrakstu un līdz tam mani, kaut gan, kā redzams, neskaitīja mani savos ticīgajos ("jūs jau man neticēsīt"), tad tas liecināja par zināmu augstsirdību, kāda viņam nebija gluži sveša. To var spriest arī no viņa izturēšanās pret Miķeli Valteru, kas bija pārgājis viņa apkarotājos, tāpat Hugo Celmiņu, viņa neslēptu zāķātāju vadonības laikā, pret Klāru Kalniņu, jaunības paziņu, tāpat Meierovica pirmo sievu un bērniem, lai gan bija jūtams, ka Meierovicu pašu beigu posmā viņš ne visai ieredzēja.

Varbūt arī, ka, domājot ko tālāku, viņš centās panākt armijas laikraksta pateicību un simpatijas, tāpēc neturēja savu aizstāvēšanu pie sevis, bet centās to man pavēstīt pirmā izdevībā.

*

Šis it kā maznozīmīgās sarunas tomēr rāda, cik cieši viņš bija saudzis ar mūsu valsti un tās vadību. Cik ļoti viņu kremta, ja tā nav viņa vadībā, un cik ļoti viņš gribēja to atgūt un izskaidro, kā viņš labi, bet klusi sagatavotā lēcienā to

satvēra, lai vairs vienvaldīgi to neizlaistu no rokām.

Mēs vairumā uzgavilējām viņam un kopā ligojām lepnajā dziesmā.

Kaut mums būtu un paliktu lepnums būt p a š i e m visādi.

1. PIELIKUMS

1919. GADA 16. APRĪLIS TIEŠĀ SKATĪJUMĀ UN TAUTAS PADOMES 12. MAIJA SĒDE

1919. gadā notika trīs mēģinājumi ar ieročiem nostiprināt vācu "virskārtas" stāvokli Latvijā resp. Baltijā. No šiem trim mēģinājumiem — aprīlī Liepājā, jūnijā pie Cēsm, oktobrī pie Rīgas — aprīļa notikumi Liepājā norisa nomaļākā un šaurākā Latvijas daļā. To pieredzētāji gandrīz jau visi ir citā saulē. Arī diezgan plašās jauno laiku Latvijas vēsturēs šiem notikumiem parasti ierādīta šaurāka vieta. Tā daudzi arī jau vecāki latvieši maz ko zina par to, kas reiz tik dziļi skāra latviešu pārdzīvojumus un jaunās valsts pamatus, aizstiepjot sensenās latviešu un vācu pretešības no Latvijas nomales līdz Parīzei, Londonai un pat Vašingtonai, dažādā apgaismojumā meklējot tur nokārtojumu pretsvarā Berlīnei. Tā pirmo reizi skaidri piepildījās jau 1917. gadā izteiktais: Latvijas jautājums būs starptautisks jautājums. Cita vidū daudzi nezina arī, ka ne gluži visi vietējie vācieši bija Bavārijas leitnanta Manteifeļa "huzāra stiķa", t.i., Liepājas puča piekritēji vai pieņēmēji. Neraugoties uz izslavēto "vācu disciplīnu", bija arī tādi vācieši, pat "baroni", kas patiesi norobežojās no varmācībām, atzina jauno valsti un darīja to tad, kad oficiālās vācu politikas uzvara likās visstiprākā. Pašu vāciešu avoti (v. Hehn) saka, ka tādu gan bijis (tikai) apaļi 50. Diemžēl mūsu politiķu palīdzība un pateicība viņiem nebija ne ilga, ne liela.

Tautas Padomes 1919. gada 12. maija sēde, kas pati par sevi ir varbūt vienīgais tāds latviešu politisko darbinieku vienprātības pierādījums briesmu priekšā, ir arī vistiešākais un

pilnīgākais aprīļa notikumu iespaids parādījums latviešu pusē. Visi tās dalībnieki ir notikumu aculiecinieki un to pārdzīvotāji. Tāpēc sniedzam šīs sēdes saīsinātu atskatu, sekojot protokolam un koncentrējot ap 16. aprīli:

T a u t a s P a d o m e s otrās sesijas pirmā sēde 1919. gadā, 12. maijā Liepājā, Liepājas pilsētas domes zālē: (izvilks no protokola)

Klāt: Tautas Padomes prezidents G. Zemgals,

Sekretāri: E. Bite un S. Kambala.

Latvijas Sociāldemokrātiskās Strādnieku Partijas 19
locekļi,

Ebrēju "Bunda" 3 locekļi,

Latvijas Demokratiskās Partijas 6 locekļi,

Latvijas Radikāldemokrātiskās Partijas 5 locekļi,

Latvijas Nacionāldemokratu Partijas 3 locekļi,

Republikāņu Partijas 2 locekļi,

Latvijas Neatkaramības Partijas 1 loceklis,

Latgaliešu 1 loceklis,

Vācu progresīvās Partijas 7 locekļi,

Ebrēju "Jidische Folkspartei" 1 loceklis,

Bezpartejisko ebrēju apvienotās grupas 1 loceklis,

Leišu tautības pārstāvji 2.

Kā viesi no angļu misijas priekšstāvis Mr. Ellis, no igauņiem Sīmans un Jūrgensons, no vācu sūtniecības Dr. Henkels.

G u s t a v s Z e m g a l s paziņoja sēdi pilntiesīgu (no 102 locekļiem 66 ieradusies) un uzrunā Tautas Padomi:

"Augsti godātā sapulce! Apsveikdams jūs, ļoti godātie kungi, turu par vajadzīgu izteikt vispārēju prieku par to, ka tagad, kad Latvijas valsts dzīve atkal nolikta jaunu sarežģītu notikumu priekšā, Tautas Padome sanākusi tādā pat vienprātībā un spēkā, kā tas bija pie Latvijas neatkarības pasludināšanas. Man gribētos teikt, ka šodien, pēc pārdzīvotiem pārbaudījumiem, Tautas padome būs vēl stiprāka un autoritātīvāka nekā agrāk. Apsveicu Sociāldemokratu

Partijas iestāšanos Tautas Padomē. Tāpat apsveicu arī Vācu Progresīvo partiju, kas reprezentē vācu iedzīvotāju lielāko vairumu. Viņas piedalīšanās tagad Tautas Padomē lielā mērā apgāž tās domas, it kā pie tagadējo apstākļu radīšanas ņemusi dalību visa Latvijas vācietība. Tātad šini grūtā brīdī mūsu zemei neatraus palīdzīgu roku strādniecība, tāpat arī pilsonība no visām tautībām.

Mūsu šajā valsts dzīvē bija jau manāmi pozitīvi panākumi. Bija iegūta lielāka uzticība pie Sabiedrotiem, nodibināti tuvāki sakari ar viņiem, saņemta palīdzība no viņiem kā militārā, tā arī tautas apgādības ziņā; bija vislabākās izredzes, ka šie pabalsti vairošies un ka, pateicoties viņiem, valstiskā ideja nostiprināsies. Mēs ceram, pat izsakām pārliecību, ka pēdējā laika notikumi neko negrozīs šini uzticībā, ko bijām ieguvuši no Sabiedrotiem. Mēs zinām, ka Latvijas liktenis atrodas viņu rokās, mēs protam cienīt viņu labvēlīgo izturēšanos pret mums. Visa tauta lūkojas uz viņiem ar cerību, ka viņi neatstās mūs arī šini grūtajā brīdī un ka izmocītās, izpostītās zemes — Latvijas — tieksmes un cerības atradīs pabalstu viņu varenajā paspārnē. Tādas cerības viņi līdz šim mums arī devuši, un par to viņiem visas zemes pateicība.

Ar nopietnu, dziļu sajūtu, kungi, paskatīsimies uz mūsu armiju. No Rīgas iznāca tikai dažas latviešu un vācu tautības rotas. Tagad pirmās, kā arī otrās, ir jau ievērojams spēks, ar kuru pretiniekam jāērķinās. Iekāms tālāk runāju par mūsu zemes karaspēku, mūsu pienākums atminēt tos, kas krituši kareivju goda cīņā. Ar prieku jākonstatē, ka frontē ir labas jo labas attiecības starp latviešu un vācu tautības mūsu zemes karaspēka nodaļām; tas spilgti pierāda to, ka tikko latvieši ar vāciem nāk tuvākos sakaros, viņu sapraššanās ir viegla un labām attiecībām nav šķēršļu.

Ar nožēlošanu ir jāatzīst, ka latviešu kara vienības bija samērā daudz sliktākos apstākļos nekā viņu biedri. Bieži viņām trūka visnepieciešamākā: nebija ziemā pietiekošā mērā siltu apģērbu; arī pārtikas ziņā viņu apgādāšana varēja prasīt daudz ko vairāk. Nelūkojoties uz visu to, nelūkojoties pat uz to, ka bija gadījumi, kur kareivji ziemas laikā izgāja uz apmācībām

koka tupelēs bez zeķēm — viņu garastāvoklis arvienu bija možs; nelabvēlīgie apstākļi nemazināja viņos ideālismu cīņā par neatkarīgo Latviju pret visu izpostīto elementu. Kungi, šie karavīri nāca no tautas, vai šāda tauta ir lielnieciska? Ja Pagaidu valdībai būtu atļauts izdarīt vispārēju mobilizāciju, ja viņas rīcībā būtu bijis viss, kas kara vešanai ir vajadzīgs — Rīga un Vidzeme nenāktu zem lielinieku jūga. Ar lielāko atzinību jāizsakās par frontes izturēšanos pret 16. aprīļa notikumiem. Te mūsu karavīri rādīja, ka viņos valda stingrs disciplīnas gars, kas var derēt par priekšzīmi veciem, norūditiem kara pulkiem. Karaspēka cīņas gars ir lepnums katrai tautai.

16. aprīļa uzņēmums neatnesa nekādus augļus viņa autoriem, turpretim deva iespēju Latvijas tautai pierādīt, ka viņa ir politiski nobriedusi, un izklaidēja viņas pretinieka apzinīgi ļaunprātīgos apvainojumus par lielniecisku garu viņā. Sevišķi spilgti tauta ar savu disciplīnu to pierādīja — kā tā reaģēja uz 16. aprīļa notikumiem.

Lielniecisma gars nebija manāms ne tanīs apgabalos, kas bija izbaudījuši lielniecisma jūgu, nedz tanīs, kur lielniecisms vēl nebija paguvis izplatīt savu postošo varu.

Kungi, ir jau mēnesis, kamēr zemē nav likumīgas valdības. Tautas Padomes suverēno varu mēģina bez panākuma sev piesavināt dažas personas un neatbildīgas ļaužu grupas. Šie valsts varas uzurpatori nav atraduši pabalsta tautas masās un to arī neatradīs. Jūs esat un arī paliksiet tas valsts varas avots, kas vienīgais ir aicināts vadīt Pagaidu valdību un novadīt tautu līdz Satversmes Sapulcei. Tādēļ, kungi, stāsimies atkal pie valsts vadošā darba ar veco vienprātību; ar vienprātību turpināsim cīņu pret lielniecismu un ar vienprātību gādāsim par zemei vajadzīgām reformām un likumiem, uzupurējot personīgas intereses tur, kur prasa tautas labums." (Aplausi).

Lūdzu sekretāru nolasīt Tautas Padomes prezidija ziņojumu.

E . B i t e : "No 6. decembra pagājušā gadā līdz šim laikam Tautas Padomei aiz dažādiem apstākļiem un iemesliem nebija iespējams noturēt savas sēdes, lai gan valsts intereses to

nopietni prasīja. Tikai marta beigās radās iespēja dažiem promesošiem Tautas Padomes locekļiem ierasties Liepājā, organizēt partiju priekšstāvniecību un starpfrakciju komisiju; taņī pat laikā ieradās arī daži prezidija locekļi, tā ka radās iespējamība noturēt starpfrakciju komisijas sēdes. Lai radītu Tautas Padomei viņai piekrītošo autoritāti pie viņas darbības atjaunošanas, prezidija un starpfrakciju komisijas pirmais solis bija nolīdzināt domstarpības, kas radās Tautas Padomē ar sociāldemokratu izstāšanos no tās; kā otrs tikpat svarīgs solis aiz tiem pašiem iemesliem tika atzīta saprašanās vajadzība ar vācu tautības priekšstāvjiem; pēc tam pēc šā jautājuma noskaidrošanas bija nodomāts sasaukt Tautas Padomi. Lai noskaidrotu attiecības starp Tautas Padomi un vācu tautības politiskām partijām, kuras vēl nebija iestājušās Tautas Padomē, starpfrakciju komisija ievēlēja sevišķu komisiju, kurai uzdeva vest sarunas ar vācu tautības priekšstāvjiem un noskaidrot tās pretešķības, kas viņiem liedza, no viņu viedokļa skatoties, ņemt daļību valsts uzbūvē tādēļ, ka Pagaidu valdība pilnīgi pareizi bija atteikusies sarunas vest ar viņiem un noslēgt kaut kādu vienošanos ar tiem, atzīdama, ka tāda vienošanās piekriņ vienīgi Tautas Padomei un nestāv viņas (Pagaidu valdības) kompetencē. Augšā minēto apstākļu dēļ šo komisiju izvēlēt agrāk nebija iespējams, lai gan tika atzīta šī lietas steidzamība. 16. aprīlī notika pirmā šīs saprašanās komisijas sēde, kurā no vācu puses bija ieradušies Balt. Nac. Ausšusa delegēti — priekšsēdētājs adv. Reisners, Melvills, v. Bruemmers, Samsons von Himmelstjerna un viens virsnieks kā Landesvēra frontes delegāts. Sēdes laikā tika ziņots, ka kara ostā atbrūņoti latviešu kareivji, izlaupītas kareivju un strādnieku mantas un nošauts viens kareivis; to izdarīja Pfefera bataljons. Komisija nolēma sēdi pārtraukt, ievērojot uzbudināto stāvokli. Vienojās turpināt savu darbu pēc tam, kad būs noskaidroti šīs dienas notikumi kara ostā un no vācu puses būs paziņots atklātībai, kādu stāvokli v i ņ i ieņem pret šiem notikumiem, ja tiem būtu vispārēja nozīme. Vāciešu priekšstāvji no savas puses paziņoja, ka par notikumiem kara ostā viņiem nekas neesot zināms. To pašu dienu izrādījās, ka

Pfefera bataljona darbību pabalstījusi arī daļa Landesvēra, kas bija arestējis divus Pagaidu valdības locekļus un vairākus augstākus valsts ierēdņus, ieņēmis Pagaidu valdības telpas, ieņēmis Valsts Naudas drukātavu, nošaujot latviešu sargzaldātu, paņēmot no drukātavas gatavo naudu un atņēmot naudu, past- un štempelmarkas pasta iestādē. Kara ostā tika atsvabināts Štrika lietā arestētais Stoks, un sakarā ar Stoka lietu tika arestēti šīs lietas izmeklēšanu vadošās personas, meklējot izmeklēšanas aktu un dokumentus.

Izsludinājās kāda anonima drošības komiteja un paziņoja, ka Pagaidu valdība esot gāzta. Drošības komiteja paziņoja, ka viņa arestējusi Pagaidu valdības locekļus aiz tā iemesla, ka tie nodomājuši bēgt, ka prokurors Borkovskis esot iecelts par valdības komisāru līdz militāras direktorijas nodibināšanai.

Pēc 16. aprīļa notikumiem Sabiedrotie noslēdza Liepājas ostu un pārtrauca iedzīvotāju apgādāšanu ar pārtiku, paņēmdami savā apsardzībā miltu noliktavas.

21. aprīlī kā protestu pret 16. aprīļa notikumiem un arī nodomātiem jauniem valdības pārgrozījumiem 7 latviešu politiskās partijas izlaida visiem pazīstamo paziņojumu, līdz ar kuru parādījās Pagaidu valdības uzsaukums tautai.

Tanī pat 21. aprīlī ieradās "Balt. Nac. Ausšusa" priekšsēdētājs Reisners pie Tautas Padomes priekšsēdētāja biedra un paziņoja, ka 16. aprīļa notikumi izdarīti pret viņu gribu un bez viņu ziņas, ka viņi tālu stāvējuši no tiem un noliek katru atbildību par notikumu varbūtīgām sekām — militāras direktorijas nodibināšanu, kurās ieietu 2 kareivji un 2 lietpratējas personas no pilsonības. Šī direktorija būtu Tautas Padomes vietā un sastādītu kabinetu. Šādi sastādīta valdība strādātu līdz lielinieku izdzīšanai no zemes.

Šo priekšlikumu partiju priekšstāvji atraidīja un atzina, ka vienīgā izeja no jaunradušos stāvokļa var būt tā, ka vecais kabinets atgriežas pie sava darba, pēc tam var tikt turpinātas sarunas ar vācu tautības priekšstāvjiem.

20. aprīlī ieradās delegāti no frontes, lai noskaidrotu notikumus Liepājā. Šai delegācijai bija liela nozīme tanī ziņā, ka viņa ar notikumu objektīvo izsmelšanu un ar savu autoriāti

prata novērst dezorganizāciju frontē un aizmugurē, neskatoties uz to, ka no pretinieka puses tika izlietoti dažādi līdzekļi, lai iepītu mūsu armiju kā līdzdalībnieci Liepājas notikumos. Bez tam, kad frontes delegācija bija galīgi informējusies visos sīkumos par notikumiem, viņa deva šādu atbildi: "Latviešu karaspēka komandieris pulkvedis Balodis kategoriski atsakās no piedalīšanās militārā direktoriņā un aizliedzis viņam padotajiem kareivjiem kaut kādā ziņā ņemt dalību direktoriņā. Latviešu armija atrod karaspēka iejaukšanos politiskos jautājumos par disciplīnas trūkumu un uzskata par savu vienīgo un vissvarīgāko uzdevumu cīņu pret lielniecismu. Armija balstās vienīgi uz Tautas Padomes platformas un Tautas Padomes ieceltās Pagaidu valdības. Pret karaspēka disciplīnas pārkāpumiem Liepājas notikumos 16. aprīlī aktīvā armija izsaka savu visstingrāko nosodīšanu."

Kad neizdevās nodibināt militāro direktoriņu, Borkovskis pasludināja savu kabinetu, kurš līdz savai aiziešanai izrādījās par pilnīgi nespējīgu un nespēcīgu, izņemot valsts kases attaisīšanu un viņas satura izņemšanu.

Par notikumiem un stāvokli kārtīgi tika informēta ārzemju prese līdz 21. aprīlim, pēc tam informēšana tapa neiespējama.

Liepājas gubernators oficiāli ziņoja atklātībā, ka Pagaidu valdības arestēšana izdarīta bez viņa ziņas un bez vācu karaspēka piedalīšanās, kaut gan vācu kara iestādes ar savu rīcību pierādīja pretējo.

Ostas bloķēšanas dēļ Liepājas pilsētas valde bija spiesta pamazināt maizes rāciju uz 2 mērciņām, paziņojot, ka miltu krājumi sniedzas tik līdz 12. maijam, par ko arī ziņoja Vācijas ministru prezidentam Šeidemanim, uzliekot atbildību par Latvijai draudošo badu Vācijai, kuras organi šeit dzen tādu politiku, kas aizsprosto pārtikas līdzekļu iegādāšanu.

Tautas Padomes prezidijam ienākušās ziņas, ka Pfefera nodaļa līdz ar dažām Landesvēra nodaļām aizmugurē atbruņojusi latviešu karaspēka nodaļas.

Aprīļa beigās ieradās Liepājā mācītājs Andrievs Niedra, kas uzstājās kā starpnieks starp Pagaidu valdību un vācu tautību, un izteicās, ka saprašanās iespējama, ja tiek pieņemti

apmēram šādi noteikumi:

1. Vācieši atklāti nosoda 16. aprīļa notikumus.
2. Tautas Padome uzdod kādam sastādīt jaunu kabinetu, kurā ietilptu 3 grupas apmēram līdzīgā samērā, proti:
  - a. Radikālā grupa ar 4 locekļiem,
  - b. Mazgruntniecība ar 4 locekļiem un
  - c. Vācieši ar ebrējiem ar 4 locekļiem.

Šī kabineta darbības pamata vilcieni būtu šādi: atzīt Latviju un Pagaidu valdību un "de jure" nosoda puča taisītājus; vāciešiem jāatsakās no mēģinājuma radīt valsti valstī; nevar pielaist vācu nacionālo karaspēku un divvaldību valsts iekšējā darbībā; lielgruntniecība viņas tiesībās un pienākumos pret valsti un komūnu pielīdzināma mazgruntniecībai; lielgruntniecībai jāatdod daļa zemes priekš iekšējas kolonizācijas, t.i., jaunu mazgruntniecību dibināšanai; arī daļu no viņas mežiem atpērk valsts likumdošanas ceļā; zemi dabū ārzemnieki, kas ieguvuši pilsoņu tiesības Latvijā; tiek garantētas vācu kultūrālā autonomija un vācu valodas līdztiesība, kas nodrošina mazgruntniecību cīņās laikmetā pret majorizēšanu no bezzemnieku puses.

Sarunas ar vāciešiem un Niedru veda ministru prezidents Ulmanis. No šīm sarunām izrietēja, ka zem radikālās grupas domāti vecā kabineta locekļi, zem mazgruntniecības — Niedras grupas piekritēji un no vāciešiem nāktu trīs locekļi, kurus stādītu priekšā "Balt. Nac. Ausšuss." Kad vienošanās uz šiem pamatiem netika panākta, tad par pamatu tika likts vienas Sabiedroto valsts misijas priekšstāvja informāls priekšlikums, kura saturs apmēram sekojošais:

Tagadējā momentā mums rūp redzēt faktiskas Pagaidu valdības nodibināšanu, kura organizēta vienīgi tagadējam militāriskām vajadzībām, pie kam visi pretlielnieciskie elementi apņemas to tiešām pabalstīt un kas būtu pietiekoši stipra, lai: a) novērstu pilsoņu karu, b) radītu nepieciešamo administratīvo aparātu Amerikas pārtikas izdalīšanai, c) atļautu provizoriski atkal mīkstināt blokādi, lai varētu atdzīvoties

tirdzniecība un rūpniecība, d) padarītu iespējamu radīt Latvijas armiju zem pienācīgas pārraudzības un attiecīgām drošībām un nodrošinātu nepieciešamo naudu un kara piederumus, g) izvestu civiļas pārvaldības pārējās funkcijas, līdz rodas iespēja nodibināt normālu politisku kabinetu. Šāda pagaidu valdība var tikt atjaunota ar sekojošiem soļiem: a) "Balt. Nac. Ausšusam" publiski jānosoda Landesvēra 16. aprīļa varmācīgie akti, b) jāatņem sargi no valdības ēkām un jādod Ulmaņa ministrijai iespēja atgriezties pie darba, c) tūlī jādemisionē visi Ulmaņa kabineta locekļi, d) nekavējoties jārekonstituē valdība, sastādot jaunu koalīcijas kabinetu ar Ulmani kā premjērministru, kurā Ulmaņa vecā kabineta locekļi būtu majoritāte — piemēram 7-8 vietas no 12 — un minoritāšu grupai (baltiem, mēreniem latviešiem, žīdiem etc.) 4-5 vietas, g) vispārīga amnestija attiecībā uz pagājušiem politiskiem notikumiem, f) politisks un sociāls pamiers līdzīgi tam, kāds bija Francijā, Vācijā un citās valstīs pa lielā kara laiku, lai padarītu iespējamu sekmīgi turpināt cīņu ar lielniecismu. Ulmaņa ministrijai jādabū majoritāte jebkurā proponētā koalīcijas valdībā, jo tādu soli pabalstītu Latvijas pretlielnieciskās iedzīvotāju daļas vairākums. No otras puses minoritātes grupām, īpaši tām, kuras ņēmušas dalību kara operācijās pret lieliniekiem, būtu jāierāda stipra minoritātes priekšstāvība koalīcijas valdībā, kura organizēta kara sekmīgai turpināšanai.

No latviešu puses šos priekšlikumus principā pieņēma, ievērojot draudošo ekonomisko un militāro stāvokli. Bet vēlākās sarunās ar vāciešiem un Niedru izrādījās, ka pirmie grib politisko amnestiju attiecināt arī uz tiem, kas bija laupījuši privātus un valsts īpašumus, un ka Niedra atsakās ņemt dalību Ulmaņa sastādītā kabinetā, ja viņš tur nevar izvest savu politiku iekšlietās un agrārlietās, pilnīgi pretēju politiku Ulmaņa politikai. Tā kā vienā kabinetā nevar būt divējāda virziena politika un tā kā vācieši bez Niedras atsacījās ņemt dalību Ulmaņa sastādītā kabinetā, tad vienošanās arī nenotika. Vācieši un Niedra pārtrauca tālākas sarunas ar ministru prezidentu, lai gan pēdējais pieņēma beidzot priekšā likto

kabineta personu sastāvu: 3 no vācu aprindām, 1 no Niedras piekritējiem un 1 no ebrējiem.

10. maijā atsacījās Borkovska kabinets, nosodīdams 16. aprīļa aktu, kas bija viņa varas avots, tomēr nododams varu Niedram un tā sastādītam kabinetam.

Niedra savā paziņojumā "Latvijas Tautai" balsta savu varu uz zemturiem.

Tautas Padomes prezidijs atzina par vajadzīgu celt priekšā Tautas Padomei šo materiālu informācijai un liek no savas puses priekšā izvēlēt komisiju, kas lai sastādītu pilnīgu pārskatu par pēdējā laika notikumiem mūsu valsts dzīvē."

Viceprezidents G. Z e m g a l s : "Lūdzu nolasīt prezidijam iesūtīto Zemturu Padomes locekļu rakstu."

E. B i t e : "Tautas Padomes prezidijs ir saņēmis sekojošo rakstu: Augsti godātam Tautas Padomes priekšnieka kungam. Attiecībā uz A. Niedras kunga ministru prezidentam Ulmaņa kungam rakstīto vēstuli no 9. maija š.g., kurā viņš uzstājas Zemturu Padomes vārdā, caur šo paziņojam, ka mums nav nekas zināms par kaut kādu pilnvaru, uz kuras pamata Niedras kungam būtu tiesība runāt minētās Padomes vārdā. Mēs apakšā parakstījušies Zemturu Padomes un Valdes locekļi atzīstam vienīgi Tautas Padomi un no tās ieceltu ministru kabinetu. Liepājā, 10. maijā 1919. A. Šers, A. Klīve, K. Pauļuks, Sp. Paegle."

Viceprezidents G. Z e m g a l s : "Soc.-demokrātu frakcija iesniegusi priekšlikumu pēc tam, kad nolasīts prezidija ziņojums. Sēdi pārtraukt uz 15 minūtēm."

Pēc pārtraukuma sēdi atklāj viceprezidents G. Z e m g a l s : "Lieku priekšā apsveikt mūsu kaimiņus igauņus un leišus, kuri arī ir iestājušies cīņā par savas valsts ideju un pret komunistiskās Krievijas iebrukumu." (Piekrišana ar aplausiem.)

Apspriežot prezidija ziņojumu, kā pirmais runā no Zemnieku Savienības A. K l i v e , nobeigumā teikdams:

"Kāda nolūka dēļ Vācijas vietējiem priekšstāvjiem bija vajadzīgs pabalstīt un stutēt to landesvēristu pūli, kas muižnieku vadībā uzstājas pret likumīgo Pagaidu valdību? Tā

ir kolonizācija. Kurzemes kolonizēšanas plāni ir tie, kas nedod mieru visvācu militāristiem. Cik nopietni augšā pievestais jautājums tiek Vācijā uzskatīts, to rāda neskaitāmie sludinājumi vācu avīzēs un Kurzemes kolonizēšanas biedrības darbība. Šī biedrība, kas ar lielinieku iebrukumu Latvijā pārcēlās no Jelgavas uz Berlīni, savu darbību nebūt nav pārtraukusi, bet turpina strādāt ar apbrīnojamu izturību joprojām. Tie paši kolonizācijas nodomi Latvijā nomanāmi arī Vācijas vietējo iestāžu rīkojumos.

Tātad Baltijas muižniecības reakcionāri un Vācijas vietējā karaspēka priekšniecība — tie ir tie divi spēki, kas organizēja un izveda 16. aprīli. Abi šie spēki apvienojušies kopīgā cīņā pret neatkarīgu Latviju ar nolūku visādi veicināt vācu elementa un iesaista nostiprināšanos Kurzemē un Vidzemē. Visas politiskās kombinācijas, programmas, izlīgumi visa valsts dzīve pēc 15 aprīļa tādēļ uzskatāma kā šo divu noteicošo spēku darbības rezultāts, kā solis uz viņu politisko mērķu sasniegšanu un saimniecisko interešu nodrošināšanu.

Tādas ir tās lietas, kas stāv sakarā ar likumīgās valdības gāšanu. Bet kā veicās 16. aprīļa "varoņiem" ar jaunas valdības sastādīšanu?

No ārpusē ministru kabineta nodibināšana ir ārkārtīgi viegla lieta: sasauc pulciņu ļaužu kopā un pasaka vienam — tu būsi ministru priekšnieks, otram — tu būsi ministrs, trešajam — tu būsi viņa biedrs un tā tālāk. Attiecīgā vara, kas tādu "ministru" rīkojumus piespiestu paklausīt, arī likās esam dažu Landesvēra un Vācijas karaspēka nodaļu veidā. Vajadzīgs vēl tikai latvisks ietērps, lai būtu nodrošināti pret Sabiedrotiem. Ja tad nu vēl tādām "kabinetam" pieliek labu, smuku izkārti, p.p. cīņu ar lieliniekiem, tad jau lieta darīta.

Patiesībā valdības nodibināšana izrādījās drusku grūtāka arī 16. aprīļa vīriem.

Tiklīdz Pagaidu valdība tika gāzta, uz ielām parādījās kādas nezināmas "drošības komitejas" uzsaukums. Drošības komiteja mēģināja izlietot vispirms pret Pagaidu Valdību mūsu kareivjus, izsludinādama, ka vajadzīgs dibināt militāro diktatūru. Kā viens no diktātoriem tika minēts pulkvedis

Balodis. Bet šo "drošības komitejas" manevru mūsu armija spidoši atsita. Frontes kareivju delegācija 16. aprīļa sazvērniekiem deva Isu un izsmejošu atbildi: Pulkvedis Balodis diktātūru nepieņem un aizliedz to pieņemt arī citiem viņam padotiem virsniekiem; frontes latviešu karaspēks ar politiku nenodarbojas un atzīst vienīgi likumīgo Pagaidu valdību, kas atbalstās uz Tautas Padomes. Jūs būsit viens prātis ar mani, ja teikšu, ka uz tādu armiju mēs varam lepnī būt. Gods un slava tai!" (ilga piekrišana.)

"Tad tika dzīts latviešu tautā otra ķilis: starp pilsonību un sociāldemokratiju. No drošiem avotiem tika izpaustas iekšējā un ārzemju presē ziņas, ka 16. aprīļa varoņus pabalstot sociāldemokratiskā partija, jo jaunais kabinets būšot demokratiskāks nekā agrāk. Bet arī šis uzņēmums palika bez panākumiem. Tad tika dzīts trešais ķilis latviešu tautā. Ar to gribēja skaldīt latviešu zemniecību. Un tiešām — atrast starp 2.000.000 latviešu zemniekiem dažas personas, kas ir ar mieru ielaisties ar 16. aprīļa sazvērniekiem, nav tik visai neiespējams. Nāca Andrievs Niedra un uzstājās no iesākuma kā godīgs māklers 16. aprīļa vīru vārdā, bet vēlāk jau kā viņu ministru priekšnieks. Sarunās, ko Niedras kungs veda ar Tautas Padomes un Ulmaņa kabineta priekšstāvjiem vāciešu uzdevumā, izlobījās dažādas prasības: ievērojot ārkārtīgi grūto un atbildīgo Latvijas stāvokli kā saimnieciskā, tā politiskā ziņā, visas tās prasības tika pieņemtas. Tad nāca kas negaidīts: tika pieprasīta amnestija ne tikai 16. aprīļa politiskiem līdzstrādniekiem, bet arī tiem, kas vienkārši piesavinājušies valsts kases saturu, bāriņu mantas u.t.t. Sakiet, vai Tautas Padome varēja pieņemt tādus priekšlikumus? Bet nenogaidot nemaz atbildes uz augšējo pieprasījumu, Niedras kungs paziņo vēstulē Ulmaņa kungam, ka saprašanās nevar notikt tādēļ, ka viņa grupa nevar piekrist apvienotai kabineta politikai agrāros un iekšlietu jautājumos. Kādēļ un kādu iemeslu dēļ — tas palika nenoskaidrots. Vai tad tā ir nelaime, ka Pagaidu valdība nopietni ķērās pie bezzemnieku apgādāšanas ar zemi? Jeb vai iekšējās politikas dēļ tas nebija vēlams, ka bezzemnieki, kas gadusimteņiem cauri gājuši bez savas pajumtes, tagad vienā

otrā kroņa muižā varēja cerēt uz drošas, paliekamas saimniecības nodrošināšanu? Nevar nemaz šaubīties, ka tā "agrārā politika", kāda tiek piekopta pēc 16. aprīļa un kur pastāv bezzemnieku izraidīšana no ierādītām vietām un viņu inventāra izputināšana, nesargā zemi no lielniecisma vairāk nekā Ulmaņa kabineta politika. Vispārīgi, kas tas būtu par kabinetu, kur katrs ministrs ved savu īpašu politiku, kā to vēlējas Niedras kungs? Tādēļ jāpieņem, ka sarunu pārtraukšanai no Niedras kunga puses ir bijuši citi iemesli.

Latvijas zemnieks apzinās savu atbildīgo stāvokli šinī grūtajā brīdī un saka: mēs esam par katru saprašanos, katru izlīgšanu ar visām šķirām un visām grupām, bet ir zināmi principi, par kuriem pāri iet mēs nevaram. Ir lietas, kas priekš mums, zemniekiem, stāv ārpus katras apšaubīšanas. Kā pirmā no tām ir neatkarīgas Latvijas nodrošināšana. Bez brīvas un neatkarīgas Latvijas visi līgumi ir lieki. (Piekrišana) Mēs nedrīkstam aizmirst, ka mēs paši esam tie, kas izsludinājām Tautas Padomi par augstāko suverēno varu Latvijā. Uz Tautas Padomes vārda ir rakstīta neatkarīgās Latvijas atzišana no Anglijas un citu Sabiedroto valstu puses, un tādēļ jo vairāk mums jāpastāv uz Tautas Padomes suverēno tiesību atzišanu arī no visu Latvijas pilsoņu puses.

Kā uz šo jautājumu skatās 16. aprīļa radītāji, tas redzams no kāda paziņojuma uz ielu stūriem, kur Borkovska kungs izsludina jaunu "ministru kabinetu". Latviešu publikai tiek darīts zināms, ka jaunā "valdība" stāvēs par neatkarīgu Latviju. Attiecīgā vietā vācu valodā iet runa par "neues starkes Lettland", kas ir pavisam kas cits.

Otra lieta, no kuras mēs neatkāpsimies, ir līdzšinējā Sabiedrotiem labvēlīgā orientācija. Apzinoties pārdzīvojamā acumirkļa nopietnību, mēs zinām arī to, ka no 16. aprīļa "bruņiniekiem" mums draud briesmas ne tikai Liepājā. Tātad pat laikā, kad notika Liepājas dumpis, salastjās Versalā miera konference. Kā Latvijas lietas miera konferencē grib aizstāvēt tagadējās situācijas kungi un vai vispārīgi viņi to grib — to mēs nezinām. Tādēļ nepieciešams, ka Ulmaņa kabinets nekavējoties atgriežas pie darba, un pielaižot viņa

reorganizāciju, pēdējā izdarāma tādā kārtā, ka līdzšinējā valsts politiskā virziena piekritējiem tiek nodrošināta cieša majoritāte.

Tikpat nepieciešama lieta tagadējā brīdī ir Latvijas armijas radikālā, novēršot visus šķēršļus, kas stāv ceļā kārtīgai mobilizācijai. Bez pašu armijas viss tas kara gājiens uz Rīgu var izvērsties Latvijai par lielāko postu. Neaizmirsīsim, ka Rīgu, Vidzemi, Augškurzemi un Latgali vajaga ne tikai ieņemt, bet arī spēt paturēt un paēdināt. Un to mēs varam panākt tikai ar stipru latviešu armiju. Par visām lietām mums jāizsargā vidzemnieki un latgalieši no lielinieku otrreizējas ienākšanas, jāizvairās no tās rupjās kļūdas, kas notika pagājušā gada decembrī, kad vācieši paši lieliniekus aicināja daudz vietās nākt uz priekšu, brāļojās ar tiem, atstāja viņiem savus ieročus un aizgāja no Latgales, Vidzemes un Rīgas — daudz vietās bez mazākās pretošanās. Nodrošināt Latviju pret lieliniekiem mēs varam tikai ar tādu armiju, kas klausā valdībai, bet ne otrādi, t.i., ar latviešu armiju.

Katra diena nes mums jaunas ziņas par tām zvērtībām un slepkavībām, kuras tiek izdarītas pie mierīgiem iedzīvotājiem frontes otrā pusē. Mēs zinām, ka visa rūpniecība tur ir pilnīgi apstājusies un ka tiek pārdzīvota briesmīga pārtikas krīze. Bet mēs zinām arī to, ko dara pie mums šaipus frontes soda ekspedīcija un dažādas rekvizīcijas nodaļas. Un ja visu to liksim uz svaru kausiem, tad grūti būs pateikt, kura puse smagāki svērs, kur būs vairāk upuru. Neskatoties uz visu to, mēs bijām ar mieru daudz ko upurēt no savām prasībām, lai tikai drīzāk panāktu Latvijas iztīrīšanu no lieliniekiem, bet bija lietas, no kurām atteikties nevarējām, ja negribējām grūst Latviju postā. Tādēļ, ja saprašanās līdz šim vēl nav notikusi, tad visa atbildība krit uz pretpusi, uz tiem, kuri uzdrošinājas pacelt savas rokas pret likumīgo Pagaidu valdību. Mēs noraidām no sevis visas sekas, ja viņi, negribēdami saprast Tautas Padomes suverēnās tiesības, turpinās savus uzbrukumus arī uz priekšu. Tad arī mēs būsīm spiesti uzņemt cīņu ar viņiem un izvest to galā.

Mūsu prasības ir, ka 16. aprīlis un visas viņa sekas ir

likvidējamas, t.i., iznīcināmas, viņām jāpazūd pilnīgi un jānāk atpakaļ likumīgai valdībai, lai tā, Tautas Padomes reorganizēta, ar Sabiedroto palīdzību varētu radīt stipru un spēcīgu Latvijas armiju.

Ulmaņa kabinetam ir jānāk atpakaļ, jo tikai tam ir nodrošināta zemes iedzīvotāju visu šķiru vairākuma piekrišana, kas ir nepieciešama sekmīgai un izturīgai cīņai pret lieliniekiem par neatkarīgu Latviju." (Ilga piekrišana).

Fr. Menders. "Augsti godātie Tautas Padomes locekļi! Mēs, sociāldemokrāti, bijām aizgājuši no Tautas Padomes vidus, kad starp mums un Tautas Padomes vairākumu izcēlās dziļas un lielas domu starpības. Šinī brīdī mēs atrodam par iespējamu un ne tikai par iespējamu vien, bet arī par nepieciešamu ņemt daļību ne tikai Tautas Padomes darbā, bet arī cīņās, kuras viņai vēl ir gaidāmas, un atrodam par nepieciešamu tādēļ, ka tagadējais Latvijas politiskais stāvoklis ir raksturojams galvenām kārtām kā reakcionārās muižniecības uzbrukuma atsišana Latvijas demokrātijai. Ja lietas politikā stāv tā, ka jāglābj demokrācija un ka uz spēli likta Latvijas demokrātijas pastāvēšana, tad mēs, kuriem demokrācija ir vajadzīga kā dienišķa maize, neatradām vairs par vajadzīgu turēties nost no Tautas Padomes. No šīs dienas mēs gribam par jaunu, aizstāvēt savu politiku, ņemt daļību Tautas Padomes sēdēs un cīnīties arī viņas rindās par Latvijas demokrātijai. (Piekrišana). 16. aprīlī tauta pareizi novērtējusi; šis notikums un viņa sekas, kas pēc tā nākušas, mums ir pietiekoši zināmas, un varētu teikt, ka viss tas ir farss, ir komēdija. Tragēdija pastāv iekš tam, ka šī komēdija var vilties veseliem mēnešiem un ka nav iespējams izbeigt viņu, jo ir zināmais ārējais pārspēks, militārie apstākļi, uz kuriem viņa balstās. Tagad mums, paldies Dievam, ir jau otrais kabinets, kā mēs to uz ielas stūriem lasām. (Smiekli.). Mums nav ne mazākās garantijas, ka rīt pilsētā nezināmi cilvēki neizlipina savas cedeles ar jaunu ministru kabinetu. Kura būtu tā 1stā ministrija, to mēs nevarētu zināt, jo abas būtu vienādi "tiesiski" pamatotas.

Savas darbības sākumā pirmais kabinets, kura priekšgalā

stāv viens prokurors, kuram būtu Istenībā jāgādā par to, lai likums valdītu un tikumība, bet kurš ar savu darbību izdara vislielāko netikumību un nelikumību (piekrišana), — tas kungs kādā savā paziņojumā raksturo, kopā ar savu autoritāti Seskovu (smieklī, piekrišana), — tie kungi raksturo savu valdīšanas pieņemšanu kā: 16. aprīļa notikumi, kurus viņi no tiesiskā stāvokļa nožēlo, — jāpiezīmē: pēc viena mēneša, — izvirzīja Latvijas priekšā neskaitāmus svarīgus uzdevumus. Bet kādus no šiem svarīgiem uzdevumiem viņi mēneša laikā ir paspējuši veikt? Es lasu katru dienu laikrakstus un esmu, ja nemaldos, uzdūries uz pāris svarīgiem dekrētiem, kuri — jāpiezīmē, katrā ziņā nepieder pie nesavtīgiem — un proti — dekrēts par cauras naudas pretņemšanu un par iepriekšējās cenzūras ieviešanu uz ārzemju telegrammām. Vai tie ir tie neskaitāmie uzdevumi? Man liekas, ka te ir komēdija, spēle par kuru, ja Istenība nebūtu tik drūma, varētu pilnā mutē smieties.

Latvijas zemkopji caur saviem priekšstāvjiem ir vienojušies uzaicināt Niedru kā premjērministru — raksta savā paziņojumā prokurors. Zemkopju priekšstāvji ir pilnīgi anonīmas personas, par kuriem mēs neesam skaidrībā, ko viņi reprezentē. Pēc tā zemturu paziņojuma, kurš iesniegts Tautas Padomes prezidijam, rodas jautājums, kā sauc tādu cilvēku, kurš savu politiku dibina uz nepatiesību? Dot uz to pareizu nosaukumu man aizliedz cienība pret šo iestādi. Pareizu nosaukumu atradīsit jūs paši. Ulmaņa valdība izrādījusies nespējīga turpināt cīņu pret lieliniekiem, — raksta Andrievs Niedra. Vai ir kur pierādīties, ka Ulmaņa valdība būtu pierādījusies nespējīga — skatoties uz šo jautājumu no pilsoniskā viedokļa? Negribu noklusēt, ka mums ar Ulmaņa valdību daudzreiz bija domu starpības.

Pie 16. aprīļa notikumiem — tas viss ir skaidri, — tur nav vairs nekādu šaubu — nav vainīgs Landesvērs vien. Viņš uzdrošinājās afēru izdarīt tikai tad, kad aiz savas muguras juta stāvot okupācijas varu; pret fon der Golcu un vācu militārām iestādēm mēs ceļam visnoteiktākos apvainojumus. Tie ir uzskatāmi kā Latvijas demokrātijas vislielākie ienaidnieki;

(piekrišana), tie ir sagatavojuši sistēmiski 16. aprīļa notikumus. Kad 16. aprīļa akts bija noticis, tad vienā no laikrakstiem no kādas nezināmas rokas parādījās ziņa, ka soc.-dem. vedot sarunas ar jauno valdību par iestāšanos ministrijā. Sakarā ar šīm sarunām tika minēts vācu sūtniecības priekšstāvja Koehlera vārds. Man jāpaziņo, ka nekāda saruna ar 16. aprīļa varoņiem nav notikusi, un viss apgalvojums ir — no kādas iestādes viņš arī nenāktu — salti meli. Vācijas kara ministrs Noske ir uzņēmies drošību Vācijas satversmes sapulcē apgalvot, ka Latvijas Soc.-Dem. Str. Partija ir fon der Golcu lūgusi, lai viņš paturot vācu karaspēku vēl kādu laiku Latvijā, gribēdams satversmes sapulcei rādīt, ka arī soc.-dem. prasa vācu karaspēka palikšanu. Arī tie ir meli. Pie fon der Golca mēs neesam nemaz griezušies, un sarunā ar Noski mēs protestējām pret vācu okupācijas iestāžu brutālo rīcību un savvērestības sarīkošanu.

Ja tagad jautājam, kāda ir izeja no tiem apstākļiem, kuri raduši pēc 16. aprīļa, mēs pagaidām redzam tikai vienu izeju — jālikvidē viss tas, kas cēlies no muižniecības pamata, jāpazūd visiemi viņas ieceltiem ministriem, ir jānāk atpakaļ Ulmaņa ministru kabinetam, un tikai ar viņu Tautas Padome varēs runāt, viņam Tautas Padome varēs uzdot kā tālāk rīkoties, lai reorganizētu valsts valdību, un man liekas, ka Tautas Padomi šinī tiesībā pabalstīs visi Latvijas demokrātijas apzinīgie pilsoņi. Tautas Padomei ir jāprasa, lai Ulmaņa kabinets nāk atpakaļ, lai tiktu atcelti visi tie šķēršļi, kuri līdz šim vēl stāvēja ceļā, un šie šķēršļi ir galvenām kārtām vācu militāro iestāžu un virspavēlniecības rīcība. Tie šķēršļi pastāv. Tas ir gaiši pierādījies: Viss, kas ir noticis 16. aprīlī, tas ir noticis ar Vācijas iemaisīšanos mūsu iekšējās darīšanās.

Mēs, mani kungi, konstatējam ar dziļu nožēlošanu, ka Vācijas jaunā republikā valdība neprot savu politiku austrumos citādi vest, kā atbalstoties uz mazu grupu reakcionāru — ir vācu tautai, ir mums naidīgu muižniecību.

Tāpat vienīgā prasība, kura izriet no tagadējā stāvokļa un kuru mēs, soc.-dem., šodien esam gatavi pabalstīt, ir — lai nāk atpakaļ Ulmaņa valdība, lai viņa stājas savā darbā, tad mēs

caur Tautas Padomi esam gatavi uzstāties ar savām prasībām un izteikt savas domas par viņas tālāko reorganizācijas vajadzību. Mēs pastāvam uz to, ka valdība jārada caur Tautas Padomi un tāda, kas bauda viņas uzticību.”(Ilgi, nerimstoši aplausi.)

Vācu progresīvās partijas priekšstāvis runā:

A. Šreiners (vācu valodā): “Mani kungi, Tautas Padomes locekļi! Baltijas Demokratiskā Progresīvā Partija uz noteiktāko nosoda š.g. 16. aprīļa “puču” un ar to sakarā esošos smagos apstākļus, kuros mūsu zeme tagad nonākusi. Apstākļi ir neizturami, un te mums tūlī jāuzsver, ka vācu demokrātisko elementu plašas aprindas mūsu Latvijas dzimtenē neko nav gribējušas par šo lietu zināt. Daži ir ar jums — to jūs zināt — atklāti un godīgi plecu pie pleca strādājuši. Sekos arī tālāka strādāšana kopā, lai še, mūsu demokrātiskā republikā zustu vienas nācijas naidis un nelabvēlība pret otru un lai mēs kopējā darbā un godīgi varētu mūsu smagi piemeklēto zemi atkal uzcelt un vest pie uzzeļšanas. (Aplausi.) Republika ir demokrātiska, un arī demokrātiskai Vācijai ir jādzird mūsu balss, lai viņa mums palīdzētu mūsu smagajā stāvoklī.

Mani kungi, Tautas Padomes locekļi! Uz mazajām tautām piešķirtā pašnoteikšanās tiesību pamata Tautas Padome novembrī sevi izsludināja par suverēnu varu. Viņa iecēla savu ministriju un tagad jautā: kur ir viņas valdība? No mūsu Tautas Padomes prezidija mēs dzirdam, kā lietas stāv. No visām partijām skan tikai viena balss, un šī balss ir teikusi: atpakaļ valdību, lai valstī atkal varētu strādāt, lai varētu sēt un mums nākošā gadā nebūtu jācieš bads, lai nāktu maize, lai Rīgu un Vidzemi atkal dabūtu atpakaļ, lai zeme no jauna varētu uzziedēt. (Aplausi.) Kādas zemes vēsturē reti notiek, ka visas partijas apvienojas. To dara kopēja dzimtenes mīlestība. Tagadējais lozungs ir — uz priekšu par mūsu zemi! Un vai te lai mūsu balss izskanētu nedzirdēta? Vai lai viņa izskanētu nedzirdēta, vai arī mums tā jādara dzirdama uz ārieni, lai mūsu zemei tiek palīdzēts? Un tā mēs paceļam arī savu balsi. Mēs prasām, lai atgriežas mūsu Tautas Padomes ieceltā valdība par glābšanu mūsu zemei, neizslēdzot vajadzīgos soļus kabineta

reorganizēšanai." (Aplausi.)

Demokratiskās partijas pārstāvis I. Bergsons no-
beidz savu runu teikdams:

"Tagad mūsu lozungs ir tikai viens: Nost ar Niedras kabinetu! Atpakaļ Ulmaņa kabinetu, kuru tad varētu reorganizēt pēc iespējas papildinot vai citādi kā reformējot."

Radikāldemokratiskās frakcijas priekšstāvis R. Benus :

"Attiecoties uz 16. aprīļa notikumiem radikāldemokratiskā frakcija paliek pie tiem ieskatiem, kādus viņa kopā ar citām latviešu politiskām partijām izsacīja 18. aprīļa kopējā paziņojumā Latvijas tautai.

Pēc 16. aprīļa notikumu noskaidrošanas frakcija ir nākusi pie slēdziena, ka šī ārprāta akta organizētāji un izdevēji ir Latvijas vācu tautības vienas šķiras neliela grupiņa, kuru nosoda pat vācu tautības organizētais vairākums. Šī ir tā pati šķira, kura, no 12. gadu simteņa sākot, ir Latvijas tautu mēģinājusi un, par nožēlošanu, arī spējusi izmantot savas šķiras šauriem un patīgiem nolūkiem. Šī ir tā pati šķira, kura pagātnē ir zvērējusi uzticību gan pāvestam, gan Prūsijai, gan Zviedrijai un Polijai, gan Krievijai — katru reizi tam, kas lielākā mērā gribēja un spēja nodrošināt viņas privileģēto stāvokli un patīgos centienus. Šī ir tā pati šķira, kas viduslaikos raka kapu pirmajai Kurzemes hercoga valstij, kas vācu okupācijas laikā inscenēja citu Kurzemes hercoga valsti un kas negrib tagad atzīt, ka Latvijas pilsoņiem, vienalga kādai nācijai tie piederētu, jābūt brīviem un neatkarīgiem, un tādēļ sarīkoja 16. aprīļa varmācīgo aktu, cerēdama ar to rakt kapu patstāvīgai, neatkarīgai Latvijas demokratiskai republikai. Un tādēļ frakcija ir pārliecināta, ka Latvijas iedzīvotāji visā visumā, neatkarīgi no tautības, ticības, vai politiskās pārliecības, kopā ar mums sauks šiem bēdīgajiem 16. aprīļa "varoņiem" un viņuniecīgajam līdzteču bariņam — "rokas nost no Latvijas valsts darba!"

Frakcijai, par nožēlošanu, jākonstatē, ka 16. aprīļa akts, kad aplenca Liepājas cietoksni, — kura augstākā komandas vara un arī vietējā policija atrodas Vācijas ķeizara laiku generāļa grāfa fon der Golca rokās, — bija iespējams un

izvedams vienīgi ar Vācijas valsts augstāku kara un policijas ierēdņu zināšanu un pabalstu. Atminēsimies tikai, ka 16. aprīļa aktu ievadīja tieši Vācijas karaspēks, atbrūnodams latviešu bruņotos spēkus kara ostā, jo noziedzīgā Landesvēra daļa varēja stāties pie sava varmācīgā soļa tikai pēc šī Vācijas valsts karaspēka ievada. Frakcijai jāatzīmē arī, ka latviešu asiņu izlējeji, piem., „Libausche Zeitung” drukātavā, kara ostā, Durbē, Krotē u.t.t., vēl nav saukti pie likumīgas atbildības, kamēr kara gubernātors savu neaprobežoto varu izlieto, lai neliktu šķēršļus 16. aprīļa bēdīgo “varoņu” domu biedru un piederīgo asiņainai darbībai Latvijas ārēs. Un ne tikvien šie asins izlējeji paliek nesodīti, arī 16. aprīļa zagļi un laupītāji tāpat vēl netiek saukti pie likumīgas atbildības. Frakcijai jāuzsver, ka 16. aprīļa akts notika tanī brīdī, kad Latvijas Tautas Padomes komisija un vācu “National-Ausschuss” locekļi sēdēja pie galda, lai lemtu par soliem, kuri sperami, lai abas tautības jaunā Latvijas uzbūvē labāk saprastos un sekmīgāk varētu izlietot kopējus spēkus; ar citiem vārdiem — Vācijas kara priekšniecība un noziedzīgā Landesvēra daļa ar ieročiem rokā izjauca Latvijas tautību savstarpējo saprašanos. Ja demokratiskās Vācijas valdība uz Sabiedroto valstu pieprasījumu, kuras ir jaunās Latvijas brīvības vienīgais ārējais atbalsts, — varēja vietējo Vācijas militāro virspavēlnieku ņemt savā aizsardzībā, tad frakcija, nepielaudama tādu varbūtību, ka Vācijas demokrātija tiektos rakt kapu Latvijas demokratijai, var tādu nedemokrātisku Vācijas valdības izturēšanos izskaidrot vienīgi ar viņas vienpusīgu un nepietiekošu orientēšanu no vecās ķeizara valsts melīgās tradīcijās uzaudzināto ierēdņu puses. Frakcijai atliek nožēlot, ka Vācijas demokrātiskā valdība vēl līdz šim nav papūlējusies noskaidrot 16. aprīļa notikumus viņu īstenībā, bet atrod par vienīgo taisnības līdzekli savu karaspēku atsaukšanu no Latvijas, kaut gan Latvijas vienu daļu Vācijas karaspēks 1918. gadā atstāja lieliniekiem un kaut gan Latvijas otrā daļā Vācijas kara ierēdņi nepielaida līdz šim Latvijas pašas spēka organizēšanu. Tādēļ frakcija liek Tautas Padomei priekšā griezties pie Vācijas valdības ar pieprasījumu likvidēt 16. aprīļa

notikumus un neizjaukt Latvijas valsts spēku organizēšanu.

Blakus 16. aprīļa noziedīgā akta tiešiem izvedējiem un viņa veicinātājiem no Vācijas valsts ierēdņu vidus ir nostājušies arī daži latvieši. Ar zināmu gandarījumu var atzīmēt, ka šo nodevīgo latviešu skaits ir pavisam niecīgs; ka viņi nebalstās ne uz kādām politiskām vai sabiedriskām organizācijām un jau pirms šī notikuma latviešu sabiedrības aktis par viņiem bija slēgtas. Tomēr šiem cilvēkiem, lai tie piederētu pie tā sauktiem Niedras—Borkovska vai Niedras—von Bruemmera kabinetiem, ir izdevies panākt Latvijas piekrastes pilnīgu blokādi.

Mūsu pilsētas nu jau otro nedēļu ir bez maizes, mūsu druvas un dārzi paliek pa daļai neapsēti un neapdēstīti; mūsu brāļi un māsas, sievas un bērni Rīgā, Vidzemē un Latgalē vēl vienmēr atrodas lielniecisma asiņainajās ķetnās; mūsu brāļi un dēli frontē paliek neapgādāti un bez rezervēm; mūsu strādniecība vēl vienmēr ir bez darba un maizes, viņu skaitam pievienojas tagad arī vēl valsts ierēdņi. Gan abi minētie kabineti salkanām frazēm mēģināja maldināt tautas masas, gan izpūlējās provocēt izbadējušos pilsoņus un Landesvēru ložmetējiem, bet pateicoties Latvijas pilsoņu politiskai gatavībai un iepriecinošai vienprātībai, šie ellišķie mēģinājumi līdz šim ir palikuši tikai politisku avantūristu mēģinājumi.

Frakcija ar īgnumu atraida šos kabinetus un atrod par lietderīgu lieku reizi pasvitrot, ka līdz Satversmes Sapulcei Latvijas suverēnās varas nesēja ir Tautas Padome, un vienīgi Tautas Padomes vārdā un uzdevumā ministru kabineti var tikt sastādīti un atlaisti.

Kā jau reiz sacīts, frakcija atrod, ka vienīgo ārējo pabalstu Latvijas valsts neatkarības nodibināšanai ir sniegušas Sabiedroto valstis. Tādēļ frakcija liek Tautas Padomei priekšā izsacīt paldies Sabiedroto valstu valdībām un līdz ar to griezties pie šo spēcīgo un brīvo valstu demokratijām ar lūgumu — neliegt viņu morālisko un materiālo pabalstu neatkarīgas Latvijas patstāvības nodrošināšanai un valsts dzīves izbūvei. Frakcija ir dziļi pārliecināta, ka mazo tautu atsvabināšanas lozungos šo spēcīgo un augstsirdīgo demokrātiju mutē ir arī uz

latviešu tautu attiecināms, jo vairāk tādēļ, ka Latvijas tauta bez viņas vainas tikpat lielajā pasaules karā, kā arī tagad lielniecisma vilni no Krievijas uz Vakareiropu atrodas starp āmuru un laktu. Sabiedroto valstu demokrātijas var būt pārliecinātas, ka neatkarīgās Latvijas demokrātijā saprātis viņu pabalstu cienīt un būt par to pateicīga."

No nacionāldemokrātijas partijas runā J. B a n k a v s , savu runu nobeigdams:

"...16. aprīļa notikumi ir savā ziņā slepkavas uzbrukums no muguras puses Pagaidu valdībai tai brīdī, kad viņa pielika visus savus spēkus un visu savu enerģiju, lai iztīrītu valsti no ārējiem iebrucējiem, lai dotu tautai maizi, mieru un tiesības.

Mums trūkst vārdu, ar kuriem šo noziegumu raksturot. Bet līdz ar to jāatzīst, ka notikušais mūs sevišķi nepārsteidz. Visi, kas zina, kā barona Manteifeļa nodaļas sistematiski arestēja un noslepkavoja Pagaidu valdības ierēdņus un pašvaldību priekšstāvjus uz laukiem, kas atceras, ka zem lielniecisma maskas tika iznīcināta latviešu inteliģence provinces pilsētās un izlaupītas latviešu komandantūras, kad tai pašā laikā okupācijas varas priekšstāvis grāfs fon der Golcs aizliedz Latvijas Pagaidu Valdībai turpināt mobilizāciju, — tie saprātis, ka te tika vesta cīņa pret Latvijas valsts neatkarību un prestižu un ka tā nav bijusi nekāda nejaušība, kā to tagad vācu virspavēlniecība mēģina apgalvot."

Republikāņu partijas pārstāvis O. V a l d m a n i s nobeidz savu runu teikdams: "Uz jautājumu, kāda ir isti Landesvēra politika, vai Landesvērs vēlas, ka Latvija kļūtu par patstāvīgu valsti — es gribu atkal atbildēt ar izšķirošu nē. Vācu reakcionārā muižniecība nevēlas, lai Latvija taptu par neatkarīgu un patstāvīgu valsti. Ja jūs, mani kungi, paņemsit rokās vienu brošūru, kura izdota Berlīnē un kuras autors ir Heinrichs fon Štriks, ar virsrakstu "Positive Norschlaege etc." jūs dabūsit uz šo jautājumu atbildi.

Brošūras autors raksta, ka vietējā muižniecība grib, lai Baltija tiktu pievienota pie Krievijas. Viņš sakā, ka sirsnīgākā vēlēšanās Istenībā gan būtu, ja bijušās Baltijas provinces nāktu pie Vācijas, bet pēc monarchijas satriekšanas Vācijā tas

nav vairs iespējams. Mūsu lolojumam nebūs piepildīties, — piezīmē ar žēlām autors. Bet ja mēs nevaram kļūt pie Vācijas, tad mums jāmēģina, ka mēs tiktu pievienoti pie Krievijas. — Kāpēc viņi to vēlas? — Baltijas muižniecība, proti, cer, ka Krievijā pēc viņas asās revolūcijas sabrukšanas nāks atpakaļ stingra reakcija, ka Krievijā nodibināsies monarchija un viņi varēs ieņemt to dominējošo stāvokli, kādā viņi reiz Krievijā atradās. Autors tālāk izsakās, ka ja Latvija paliktu par patstāvīgu valsti, tad mēs, tas ir, muižniecība, pazūdsim lielā Latvijas vairākumā... — Tāda ir mūsu reakcionārās muižniecības politika ārējā jautājumā.

Eiropas karte tiek pārtaisīta tikai retos gadījumos. Ir vajadzīgi lieli un ārkārtēji notikumi, lai varētu starptautisko karti grozīt. Tādi notikumi ir tagad pienākuši, un pašreiz Eiropas karte tiek visos savos pamatos pārtaisīta, grozīta. Šis mēnešos Versalā pie miera slēgšanas izšķirsies arī mūsu liktenis ārējā politikā, un ja mēs nodosim valdību Niedram, tad Latvija netiks atzīta par patstāvīgu valsti, un ja mēs netapsim patstāvīgi šajos mēnešos, mūsu liktenis ir izšķīries uz visiem laikiem.

Uz pirmo jautājumu, vai Niedra spēs nodrošināt Latvijas patstāvību, viņas starptautisko atzīšanu — mums jāatbild, ka visu to Niedras kabinets neveiks un nav arī priekš tam spējīgs.

Otrs uzdevums bija — atsvabināt zemi no komunistiem. Vai Niedra var dot zemei mieru, var izdzīt no Latvijas bolševiskus lielniekus, vai var nodrošināt kārtību zemē? Lai to izdarītu, ir vajadzīgs spēks un turklāt vēl liels spēks. Ar kādu spēku var operēt Niedras kabinets? Ar Landesvēru un daļu no vācu valdības karaspēka, pie kam beidzamais ir diezgan liels. Bet mums ir nopietni jārēķinās ar to faktoru, ka tas spēks (un varbūt visā drīzumā) atstās mūsu dzimteni, aizies prom. Un tad paliks tikai viena izeja pāri: izvest vispārīgu mobilizāciju un sastādīt tādā ceļā stipru karaspēku. To Niedra nedaris, jo viņš zina, ka tādā ceļā radītais spēks nebūs tas, kas viņu būtu gatavs aizstāvēt. Tāpēc Niedras kabineta politika šinī ziņā var būt savienota ar katastrofālām sekām priekš mūsu dzimtenes. Var pienākt stunda, kad no austrumiem sāk uzbrukt jauni

huņņu bari. Tātad arī šo otro uzdevumu Niedram neveikt.

Trešais jautājums — pārtikas jautājums — ir visasākais, vissvarīgākais, jo mūsu zemē ir sajūtams liels bads. Sakiet, vai šos jautājumus Niedras kabinets spēs nokārtot? Mēs nekavēsimies atbildēt ar — nē. Ar 16. aprīļa notikumiem ir pārvilkta striķa visiem tiem darbiem, kurus Pagaidu valdība bija ievadījusi, lai pārtikas līdzekļus uz mūsu nabaga dzimteni sūtītu no tām valstīm, kurās viņu ir pārpilnība. Ir zināms, ka Liepājā pienākuši kuģi ar miltiem, ka jau 3 nedēļas Kopenhāgenā stāv kuģi, pielādēti ar pārtikas līdzekļiem, kas grib doties uz dzimteni, bet nevar braukt šurp, jo Sabiedrotie nedos maizi tik ilgi, kamēr nebūs nodibināta valdība, kas atbalstās uz tautas masām. — Niedras kabinets tos kuģus neredzēs, un mūsu nabaga tauta ar katru dienu sajūts lielāku un lielāku badu.

Ņemot visu to vērā, mēs redzam, ka lielos uzdevumus kabinets, kas nedibinās uz tautu, nevar veikt, ka jānāk kabinetam, kas balstās uz tautas masām, kas saprot viņas vajadzības, kam tauta dāvātu savu uzticību.

Mēs noteikti prasām, lai nāk atpakaļ Ulmaņa kabinets, ko sastādījusi Tautas Padome, un pēc tam, kad viņš ir atnācis un stājies darbā, mēs viņu reorganizētu tā, ka viņš spētu atbalstīties uz visu tautu, visām šķirām un tautībām, kas dzīvo mūsu dzimtenē un kurām Tautas Padome dāvātu savu uzticību.” (Aplausi.)

Latgaliešu priekšstāvis S. K a m b a l a saka: “Mēs stāvam notikuša fakta priekšā — galējie labie negrib saprasties ar citiem slāņiem, viņi grib vienīgi uzņemties cīņu ar lieliniekiem. Galējie labie pāriet no viena ekstrēma uz otru, lielinieku diktatūras vietā izsludina savu diktatūru. Vai tas sekmēs lielniecisma apkarošanu? Vai tā grupa bez citiem iedzīvotājiem ir spējīga glābt Latviju? Vai zemnieki un strādnieki cīnīsies reakcionāras grupas vadībā un labā? Nē. Ar savu reakcionāro rīcību tā iedzīvotājos sacels tik Ignumu, kurnēšanu un neapzinīgās masās sagatavos auglīgu zemi lielniecismam.

Tāpēc latgalieši nosoda reakcionārās grupas kombinācijas,

pieprasa Ulmaņa kabineta atgriešanos, grupu savstarpēju saprašanos un kopējas frontes nodibināšanu cīņai ar lieliniecismu.

Es zinu, ka pie labas gribas tas būs iespējams, jo man ir piedzīvojumi no Latgales, kur zemstēs mēs, zemnieki, strādājām kopā ar muižniekiem, kaut bija pretrunas, bet strādāt varēja." (Aplausi).

Soc.-demokratu partijas priekšstāvis R u d e v i c s :

"Par dziļu nožēlošanu man jāsaka daži vārdi par Vācijas demokrātiju un viņas politiku Latvijā. Neskatoties uz to, ka Vācijas demokrātija savā satversmes sapulcē nesēn atpakaļ nosodīja politiku, kura tiek vesta šeit, tad tomēr līdz šim mēs praktikā esam piedzīvojuši tikai to, ka politika, kuru pie mums piekopj Baltijas baroni, ka tā politika reizē ir bijusi Vācijas oficiālā politika. Cita Vācijas politika mūs līdz šim vēl nav aizsniegusi. Mēs, nosodīdami kādas valsts politiku, nosodīsim šīs valsts priekšstāvjus un iestādes, kurām vajaga būt atbildīgām savas valdības priekšā.

Mēs nebūt neesam tā tauta, kura nevarētu vēlēties, lai viņai sniegtu palīdzības rokas tās valstis, kuras ir spējīgas un grib saprast mūsu nelaimīgo stāvokli, un mēs redzam, ka ir tādas zemes. Mēs zinām tās notas, kuras Sabiedrotie iesniedza vācu valdībai un kuru prasības šinī gadījumā pilnīgi sakrīt ar mūsu prasībām. Melošanas politika, kura bija agrākās vācu austrumu politikas galvenā iezīme, tiek turpināta abās Vācijas atbildes notās Sabiedrotiem Latvijas lietās. Piem., vācu atbildes notā teikts, ka 16. aprīļa akts noticis bez vācu valdības ziņas un ka pēc tuvākiem izmeklēšanas datiem izrādījies, ka tā ir bijusi trii iekšēja darīšana. Ka tas tā nav bijis, to pierāda dokumenti, ko sekretāriāts šodien nolasīja. Uz otru notu, kuru Sabiedrotie iesnieguši 5. maijā un kurā viņi pastāv uz saviem agrākiem ieskatiem un prasa ieroču atdošanu latviešu kareivjiem, — tiek dota atbilde ar mums visiem zināmo samelojumu, proti, ka latviešu kareivji jau esot saņēmuši savus ieročus atpakaļ.

Mēs redzam, ka mūsu valsts vajadzības šinī gadījumā sakrīt ar paziņojumu, kurš izteikts Sabiedroto notās.

Sabiedrotie jau paspējuši darīt priekš Latvijas daudz. Mūsu karstākā vēlēšanās ir, ka tās valstis, kuras spēj mums palīdzēt, mums palīdzētu arī uz priekšu. Ar savu spēku mēs visu nevaram, mēs nespējam apgādāt sevi ar pārtiku. Ja kādai valstij un tautai ir tiesība uz otras valsts palīdzību, tad tāda tiesība ir arī mums. Mēs domājam, ka no valstīm, kuras spētu sniegt mums palīdzību pārtikas un ieroču ziņā, krit svarā tikai Sabiedrotie, un tāpēc šinī ziņā mūsu politika sakrīt ar Sabiedroto politiku. To mēs, soc.-dem., konstatējam. (Ilgi nerimstoši aplausi). Tas nozīmē, ka visos sīkumos mums jāgaida uz Sabiedroto palīdzību. Mums pašiem vajaga pierādīt savas tautas spējas. Tos spēkus, kuri mums būs vajadzīgi, mums tūlīt jāgādā pašiem, ierobežojot ārējo palīdzību tik daudz, cik daudz bez viņas nevaram iztikt.

Atliek jautāt, kā mēs tuvākā nākotnē lai ķeramies pie sava likteņa izšķiršanas. Kādu koalīciju mēs meklēsim, ar ko iesim izlīgumos? Te es domāju, ka nevar būt ne runas par koalīciju ar tādiem tumšiem spēkiem kā Baltijas reakcionārā muižniecība, bet var būt runa par koalīciju ar plašiem demokratiskiem spēkiem, kuri varbūt ne vienmēr bijuši savu uzdevumu augstumos. Bet pēdējie notikumi būs mācījuši, ka ir vajadzīga zināma kopdarbība, sevišķi tā vajadzīga priekš atsvabināšanās no Niedras valdības, kura tiecas panākt divus nolūkus: 1) Latvijas kolonizēšanu un 2) Latvijas vispārīgās mobilizācijas aizkavēšanu, kas tagad vienīgi var nodrošināt mūsu patstāvību.

Viens no baronu līdzekļiem kā ievest radikālas pārgrozības Latvijā — ir Latvijas kolonizēšana ar vāciešiem. Ka Vācijas zināmu aprindu politika te sakrīt ar mūsu baronu politiku, tas redzams no vācu priekšstāvja Noska ceļojuma iepazīšanās nolūkā ar 16. aprīļa notikumiem, kur viņam — kā sociāldemokratam — no tālienes vajadzēja saprast lietas pareizo stāvokli. Sarunās ar mūsu priekšstāvjiem viņš jautāja, kā skatsies latviešu soc.—dem. uz vācu kolonistu noņemšanu šeit? Kā zināms, kolonizēt 1/3 daļu no vietējo muižnieku zemēm ar vācu bezzemniekiem — tas ir baronu nolūks. (Saucieni zālē: "O! Āā!") Niedra vēl nav paziņojis, ko

viņš šinī jautājumā domā. Viņš tikai turēja par vajadzīgu paskaidrot, ka agrārā jautājumā starp Niedras un Ulmaņa kabinetiem valdot lielas domu starpības. Pēc mūsu domām starpība bija tā, ka Ulmaņa agrārā politika, pret kuru arī mums bija daudz kas iebilstams, tomēr tika vesta priekš vietējiem iedzīvotājiem, kamēr Niedra grib to vest uz kolonizēšanas pamatiem.

Otrs līdzeklis ir tas, ka līdz šim, — un tas ir pierādāms ar neapgāžamiem faktiem rokās, — ka līdz šim nepielaida vispārīgu mobilizāciju paši šejienes spēki, jo viņa nebūtu vēlama, kā redzat, tādēļ, lai kolonizācija varētu norisināties netraucēti; vai ir notikušas kādas pārmaiņas ar to, ka Niedra sastādījis jaunu kabinetu? Man jāatbild, ka ne.

Šeit ir viens dokuments, ko Niedra turējis par vajadzīgu mums celt priekšā tūliņ otrā dienā, tiklīdz viņš nosēdās savas varas augstumos. Viņš griežas pie pilsētas galvas Buševica ar sekojošu "laipnu" paskaidrojumu: "Man ir nācis zināms, ka pēc jūsu rīkojuma maizes karšu komisija atzīmē visus vīriešus 18 līdz 35 gadu vecumā. Tas tiek iztulkots, kā sagatavošanas darbs priekš mobilizācijas. Bet tā kā par šo jautājumu pastāvēja domu starpības starp Latvijas Pagaidu valdību un vācu karaspēka priekšstāvjiem, — tāpēc lūdzu to pagaidām pārtraukt..." (Piekrišana).

Tā tad domu starpības, kuras pastāvēja starp baroniem un Ulmaņa kabinetu mobilizācijas jautājumā paliek pilnā spēkā arī priekš Niedras.

Pie kādas politikas viņš tagad pieturēsies, par to nevar būtu šaubu (Saucieni: "Pareizi!")

Pats par sevi saprotams, es ar to negribu Baltijas vācu muižniecības un atsevišķu Vācijas valsts priekšstāvju grēkus attiecināt uz vācu tautu. Mēs domājam, ka Vācijas demokrātija nav pietiekoši skaidrībā par to, kas šeit notiek, jo mēs nevaram pielaist, ka Vācijas demokrātijas nolūks būtu Latvijas demokrātijas nospiešana. Kas šeit pie mums tiek darīts, tas, bez šaubām, nav nostādāms kā visu vācu lieta, tā ir tikai zināmu aprindu lieta, — to aprindu lieta, kuras grib nostiprināt vācu stāvokli austrumos cerībā pārvērst Latviju

par Vācijas provinci.

Ir neapgāzami fakti, ka daži no Vācijas demokrātiskās valdības priekšstāvjiem noziedzīgā politikā tomēr dalību ņem un skatās uz visiem notikumiem caur priekšiem. Ar prieku mēs varam atzīmēt un apsveikt to, ka nesen vēl Vācijas nacionālās sapulces miera komisijā tika pacelts jautājums par šo politiku un viņas demokrātiskais vairākums nosodīja to.

Izvest vispārīgu mobilizāciju, — tas ir viens no tālākiem soļiem, kas Tautas Padomei būs jānodrošina sev.

Tās prasības, kuras uzstāda mūsu partija, jau izteica mans kolēģis:

Pirmais solis ir Ulmaņa kabineta atpakaļ nākšana.

Turpmākais solis — viņa kabineta reorganizācija uz tiem pamatiem, kurus atradis par vajadzīgu prasīt Tautas Padome.

Tagadējā momenta galvenais uzdevums ir — drošiem soļiem ņemt pašiem savas tiesības. Pašai latviešu tautai jāparāda savas dzīvības zīmes, tikai tad varēs vislabāk, kā jau teicu, gūt citu simpatijas un pabalstu no ārienes. Es palieku tai pārlicībā, ja mēs sapratīsim beidzamā laika notikumu īsto nozīmi un apvienosimies pašas tautas spēkos, — tad mēs paspēsīsim vairāk nekā līdz šim.” (Nerimstoši aplausi).

No Zemnieku Savienības runā E. Freivalds, kurš izsakās:

“Vispirms par mūsu fronti. Iedomājieties: mūsu kareivji stāv jau otro mēnesi uz vietas, viņi ir tikai pāris desmit verstis no Rīgas un ir spiesti ar nolaistām rokām noskatīties, kā smok iedzīvotāji zem lielniecisma jūga. Viņiem aiz muguras norisinās politiski konflikti, par kuriem viņi dzird neskaidri, pa ausu galam. Neskatoties uz to, ka 16. aprīļa notikumi pārtrauca sakarus ar fronti, tas tur nekādu sajukumu nedevis. Apbrīnojams ir mūsu kareivju varonības un izturības gars. Viņi apspieda sevī savu taisnīgo sašutumu, redzēdami savā priekšā postu nesošo ienaidnieku un savus prātus vērsa pie tam, lai apturētu lielinieku tālāko iešanu, paļaudamies uz to, ka taisnā Latvijas valsts lieta atrodas drošās rokās un tiks cienīgi izvesta galā. Pacietība, kura ilgst jau veselu mēnesi, ir apbrīnojama; ikviens Latvijas vēsturnieks atzīmēs šo faktu. Tautas Padomei

jānovērtē pareizi šī ārkārtīgā disciplīna. Viņai jā rūpējas par to, lai nekas nestāvētu ceļā Rīgas un Vidzemes atsvabināšanai. Man ar prieku jākonstatē, ka kareivji ar nepacietību gaida to brīdi, kad viņi varētu stāties pie sava mērķa sasniegšanas, kad saņems pavēli iet uz priekšu. Ka tas līdz šim nav noticis, nav vietā par to apvainot Ulmaņa kabinetu, kā to dara Niedra. Tas no tam neatkarājas. Ir vainīgi citi faktori: niecīga kliķe, kura augstāk par cīņu ar lieliniekiem stāda cīņu par saviem reakcionārajiem nodomiem, aizturējusi gājienu uz Rīgu.

Kas pa to laiku notiek frontes aizmugurē — starp Liepāju un Lielupi? Zemi pārstaigā Landesvēra soda ekspedīcijas baronu vadībā; valda baltais terrors, un reakcionāri mēģina attaisnot to ar norādījumu, ka latviešu tauta esot lielnieciska. Bet iedzīvotāji neprasa neko vairāk kā vienīgi taisnību, likumīgu valdību. Ievērosim to, ka viņi, neredzēdami nekādu citu izeju, tomēr nenostājas uz lielniecisma ceļa, — zemnieks savā izmisumā neķeras pie rungas, bet izrādīja priekšzīmīgu disciplīnu un pacietību. Pievedīšu vienu piemēru, par kādu tur mūsu tautu zināmās iestādēs: aizmugurē tiek piedāvāti 100 rbļ. ostnaudā katram, kas atnes lielnieka galvu. To dara Ventspils vācu komandants. Jūs sapratīsiet, kādu plašu lauku te atklāj nevainīgu cilvēku personīgu ienaidnieku denūciācijai šāds rīkojums. (Liels troksnis.)

Tālāk. Ar prieku varam atzīmēt to, kas šinī bezvaldības laikmetā nepārprotami parādījies. Latvijas tautai ir bijusi šādā ziņā viena cerības sala. Mēs zinām, ar kādu cerību viņa skatījās uz tiem Anglijas peldošiem priekšstāvjiem, kungiem, kuri lepni gulēja mūsu ostā. Šī cerība pa daļai bija naīva, ciktāl valdīja domas, ka Sabiedrotie iejauksies uz vietas ar bruņotu spēku. Savu gatavību palīdzēt viņi pierādīja citā ceļā. Ne par velti mūsu acis raudzījās ar nepacietību un ilgām uz vasarīcu Liepājas jūrmalas kvartālā, no kurienes izgāja ziņas par šejienes notikumiem angļu valdībai. Anglijas ārlietu ministrs ir devis uz angļu misijas ziņojuma pamata spēcīgu pabalstu Latvijas valstij, uzstājoties ar prasībām iekš Spaa, lai vācu okupācijas vara izbeidz savu iejaukšanos Latvijas lietās un dod iespēju atgriezties pie varas Ulmaņa kabinetam. Notikusi notu

pārmaiņa starp Angliju un Vāciju, pie kuras te tuvāk neapstāšos, jo šo jautājumu jau aizķēris priekšrunātājs. Gribēju tik uzsvērt, ka ar to mūsu jautājums ir ticis starptautisks un mūsu taisnā lieta ir kļuvusi par Sabiedroto lietu.

Piegrīžoties Vācijai, mums jāatzīmē, ka vācu prese 16. aprīļa aktam un notikumiem nepiegrīža pēc tam to vērtību, ko mēs varējām sagaidīt no demokratiskas valsts. No visiem Vācijas laikrakstiem vienīgi "Freiheit" ir iestājusies par mūsu tiesībām, tai bailīgi piebalsoja "Vorwaerts". Pārējā preses daļa ir bikli klusējusi vai sniegusi sagrozītas melu ziņas.

Jautāsim, vai vācu karaspēka uzdevums austrumos nebija, — pēc pamiera noteikumiem, — cīnīties pret lieliniekiem, un ja tas tā bija, kāpēc tad tika noliegts pavairot mūsu pašu spēkus, ar ko Vācijas uzdevums ievērojami atvieglinātos un beidzot atkristu pavisam nost? Kā tādu politiku, kura tieši vai netieši kavēja sekmīgas cīņas izvešanu un, pie atbildības saukta, atmata visām frontēm ar roku un gatavojās atstāt apsargājamus likteņa varā — kā lai to nosauc? Man šķiet, ka Vācijas izturēšanās cīņā pret lieliniekiem nav bijusi patiesīga, bet bija savienota ar slepenu aizmugures politiku. Pēc pamiera nosacījumiem viņai bija atturēt no mūsu dzimtenes lieliniekus, bet no vācu okupācijas varas priekšstāvju rīcības mēs nepārprotami redzam, ka Baltijas muižnieki tiek atbalstīti visos viņu centienos pēc varas un ka ar viņiem tika vesta kopēja politika, kurai ar Latvijas interesēm nav nekā kopēja.

Es gribu vēl atgriezties pie tautību jautājuma. Mēs savā zemē esam cieši saistīti ar citām šejienes tautībām. Man ar prieku jāatzīmē, ka Latvijā nav Baltijas vācieši vien, bet ka ir arī Latvijas vācieši bez viltus, kuri stāv uz Tautas Padomes platformas, sniedz roku latviešu demokratijai; tās priekšstāvju balsi mēs dzirdējām šeit atskanam.

Ar gandarījumu varam atzīmēt, ka šinī momentā vācu progresīvā pilsonība ir izšķīrusies par Latvijas politiku. Pretējā gadījumā sekas būtu ļoti nožēlojamas un nevestu pie izlīdzināšanās, kādu mēs vēlamies. Ir ļoti raksturīgi, ka pirms

16. aprīļa vietējā vācu organā bija ziņu rubrika ar virsrakstu "Aus Est-Liv- und Kurland". Bet pēc 16. aprīļa tai vietā parādījās "Lettland", "Estland", — lieks pierādījums tam, ka reakcionārās vācietības politika nav bijusi patiesīga un ka viņas Latvijai ir pavisam cits saturs, tā saprot Latviju citādi: "wie ich es auffasse". Ar vācu tautības locekļiem, kuri tiks pāri par Vācijas muižnieku viltīgām politikas līnijām un nekautrēsies saukties par Latvijas pilsoņiem, mēs gribēsim un varēsim saprasties; mūsu tauta aizmirstu drīz savu naidu. Tiem, turpretī, kuri vedīs nepatiesības politiku, liks savas cerības uz Krievijas reakciju, mums jāsaka: "Mūsu ceļi šķiras!" (Piekrišana).

Tautas Padomei stāv svarīgi uzdevumi priekšā. Cerams, ka Tautas Padome stāvēs savu uzdevumu augstumos un reprezentēs latviešu tautas sapratību un līdzēs Latvijas valstij pašķirt ceļu. Mūsu pagātne un tagadne ir, tiesa, ļoti drūma, bet neaizmirsīsim mūsu dzejnieka Raiņa vārdus: "Latvji mūžam dzīvos", un ja mēs paļausimies uz mūsu tautas iekšējo spēku, tad dzīvos arī Latvija!" (Piekrišana).

Tautas Padome pieņem vienprātīgi šādas rezolūcijas:

1) nosoda 16. aprīļa zaldātu varmācības aktu, ko izdarījusi viena Landesvēra daļa ar grāfa fon der Golca rīcībā stāvoša Vācijas valsts karaspēka daļu aktīvu līdzdalību — kā mēģinājumu pret Latvijas tautas vairākuma gribu nodrošināt Baltijas muižniecības vadošām aprindām noteicošo stāvokli Latvijā, nostumjot pie malas Latvijas tautu, uzurpējot Latvijas Tautas Padomes tiesības un gāžot visu pastāvošo Latvijas Pagaidu Satversmi, ko sankcionējusi Latvijas Tautas Padome;

2) neatzīst uz 16. aprīļa varmācības akta pamata sastādītos ministru kabinetus, kā Niedras—Borkovska, tā Niedras—Bruemmera ministrijas, kuras radītas ar vācu militārisku atbalstu, lai slēptu reakcionārās sazvērētības patiesos vadītājus un viņu nodomus. Tautas Padome ir pārliecināta, ka ar uzspiestu kabinetu nostiprināšanos, kuri atrodas atkarībā no Baltijas muižniecības politikas vadītājiem,

būtu apdraudēta Latvijas neatkarība.

3) konstatē, ka Niedras—Bruemmera ministriju atbalsta tikai Baltijas muižniecība, šauras visvācu baltiešu aprindas un atsevišķas latviešu personas un ka viņa nevar runāt līdz Latviju apdzīvojošo tautu, nedz latviešu zemturu vārdā, kuri stāv par Latvijas tautību saprašanos uz demokratiskas politikas pamata. Šī ministrija, nebaudīdama Latvijas tautas uzticību, nav spējīga nodibināt zemē iekšēju mieru, organizēt tautas spēkus cīņā par Latvijas atsvabināšanu, aizsargāt zemi pret lielniecisko iebrukumu, nodrošināt zemi pret Latvijas valsts pretinieku organizētiem un militāras varas pabalstītiem varas darbiem, atjaunot saimniecisko dzīvi, dot tautas masām maizi un darbu un novadīt zemi līdz demokratiskai Satversmes Sapulcei.

Tautas Padome Latvijas tautas vārdā atzīst kā likumīgu tikai tādu valdību, kura sastādīta Tautas Padomes uzdevumā un bauda viņas uzticību. Tautas Padome pastāv uz viņas ieceltā Ulmaņa kabineta atgriešanos, par kura reorganizēšanu piekritas spriest Tautas Padomei, lai varētu turpināt pārtraukto Latvijas bruņotā spēka pavairošanu, radītu spēcīgu Latvijas armiju no visām iedzīvotāju šķirām un tautībām vispārējās mobilizācijas ceļā zem vienotas virskomandas, kā arī atjaunot demokratiskas valsts iekārtas darbus.

VĀCIJAS VALDĪBAI

Tautas Padome, paziņodama Vācijas valdībai savu uzskatu, par nožēlošanu, ir spiesta aizrādīt, ka 16. aprīļa sazvērestības akts ir izdarīts ar vācu militāristāžu aktīvu atbalstu, atbrīvojot latviešu karaspēka daļas, atceļot likumīgi radītus valsts organus un viņu rīkojumus, atbalstot Borkovska un Niedras uzurpatoriskās ministrijas, radītas Latvijas demokrātijas apkarošanai.

Sedzot un atbalstot Baltijas Landesvēru atsevišķu daļu rīcību, vācu militārās iestādes laupa likumīgai Latvijas valdībai iespēju izpildīt viņai Tautas Padomes uzticētās funkcijas.

Tautas Padome cer, ka Vācijas demokratiskā valdība, neliekot šķēršļus ceļā Latvijas demokratijai, darīs galu vācu militāro iestāžu nekorektai rīcībai šeit, piespiedīs vācu virspavēlniecībai padotās karaspēka daļas nestāties ceļā Tautas Padomes ieceltās likumīgās Pagaidu valdības darbībai.

Tautas Padome cer, ka Vācu valdība nekavējoties dos vietējai vācu virspavēlniecībai priekšrakstu turpmāk netraucēt Latvijas karaspēka mobilizāciju, kurš varētu pirms vācu karaspēka aiziešanas stāties aizejošo vācu karapulku vietā Latvijas aizstāvēšanai, lai nesabruktu fronte.

SABIEDROTO VALDĪBĀM

Tautas Padome pagodinās paziņot Sabiedroto valstu vadībām savu uzskatu par 16. aprīļa radītiem apstākļiem un lūdz Sabiedroto valstu valdības 16. aprīļa notikumu likvidācijas labā nodrošināt Ulmaņa kabineta atgriešanos un viņa netraucētu darbību līdz tā reorganizēšanai caur Tautas Padomi.

Paļaudamās uz Sabiedroto pabalstu Latvijas demokrātijai, Latvijas badu cietušo iedzīvotāju vārdā Tautas Padome lūdz mīkstināt blokādi pirms Ulmaņa kabineta darbības atjaunošanas tanī ziņā, ka būtu atļauts ievest un izdalīt pārtikas līdzekļus vietējiem pašvaldības orgāniem, cik tālu tie var dot pietiekošu garantiju, ka produkti nenāk nevēlamās rokās.

Ievērojot briesmas, kuras mums draud no ārējiem naidniekiem, uzsverot tālāk to, ka lielais karš, latviešu izklīšana pa Krieviju, pēdējais lielinieku iebrukums, kā arī okupācijas režīms kopš 1915. gada, mūs izpostījis fiziski un saimnieciski, pamazinādams ārkārtīgā mērā Latvijas tautas dzīvo spēku un vājinādams mūs sekmīgā cīņā pret Latvijas ienaidniekiem, mēs griežamies pie Sabiedrotiem ar lūgumu:

a) atzīt, ka Latvijas ārkārtīgi grūtais stāvoklis prasa neatlaidīgi tūlītēju spēcīgu pabalstu Latvijas armijas un saimnieciskās dzīves atjaunošanas vajadzībām, lai būtu

iespējams izvest galā grūto cīņu par cilvēības un kultūras demokrātijas ideāliem.

b) radīt visdrīzākā laikā Sabiedroto šķirēju organu zemē, kas noskaidro un norobežo uz starptautisku likumu pamata vācu karaspēka tiesības uz Latvijas teritorijas, kamēr tas vēl nav atvilktis atpakaļ.

Abas rezolūcijas pieņemtas vienbalsīgi.

Uz prezidija priekšlikumu, kuru pabalsta vācu frakcija, lūdzu ievēlēt komisiju 16. aprīļa notikumu papildināšanai ar faktiem.

Priekšlikumu pieņem.

2. PIELIKUMS

LABS IZGAISMOJUMS

MANAS PIEBILDES KĀDAI BALTVĀCU VĒSTURNIEKA PUBLIKĀCIJAI

Grupiņa vācbaltu vēsturnieku — vairumā muižniecīgas izcelsmes — ar apbrīnojamu pamatīgumu un iespējamu objektivitāti cenšas atskatīties viņu vairāk vai mazāk līdzpārdzīvotos notikumos Baltijas valstu tapšanas laikmetā. Te gribu pieskarties plašam darbam (89. lpp.) kopojumā “No Baltijas provinces līdz Baltijas valstīm”, proti profesora H. fon Rimšas Niedras epizoda apskatam (Hans von Rimscha, Die Episode Niedra) tā pamatīguma un ārkārtīgi bagātu, vēl autora papildināto avotu, kā arī mana personīgā tuvuma dēļ šim “epizodam”.

Epizoda ilgumu prof. H. Rimša aprēķina 78 dienas, t. i. no 1919. gada 16. aprīļa līdz 29. jūnijam. Apzīmējot šo laiku par Niedras epizodu, man tomēr liekas, ir nodarīta pārestība šim (pēc sava tiepīgā prāta) vientuļam un gluži mazvarīgam vīram. Autors pats pareizi atrunā, ka Niedra nebija šajā laikā izšķirīgs politisks faktors. Tāpēc man liekas pareizāk šī drāmatiskā laikmeta izkārtnei uzlikt uz īsti stipra, bet pārgalvīga nesēja pleciem, nosaucot to par vācu mēģinājumiem nostiprināt (nodrošināt) savu stāvokli Baltijā ar visiem līdzekļiem. “So oder so”, kā mēdza teikt kāds varens vācu vīrs. Ne Niedra, bet šie mēģinājumi un līdzekļi ļauni iespaidoja jau tā saspīlētās

vietējo vāciešu un latviešu attieksmes vēl gadiem ilgi.

Pēc autora ieskata šis iespaids sajūtams vēl līdz šai dienai toreiz darbojošos personu literāros fiksējumos un atmiņās. Var piekrist, ka tā ir. Šie notikumi panākuši arī to, ka šķietami nomalā telpā, Eiropas perifērijā būdami, tie ieguva savas robežas pārsniedzēju politisku atbalsi. Kādas latviešu valdības gāšana ar vācu bruņoto varu pēc Vācijas sakaušanas pasaules karā un miera līguma parakstīšanas priekšvakarā pēkšņi pievērsa sapulcēto valdošo politiķu un viņu valdību vērību (240).

Apskatot politiskos apstākļus Liepājā pirms puča, autora uztvere nedaudz atšķirās no tās, kas bija Latvijas (ne tikai latviešu) Apsardzības ministrijai. Autors saka (241), ka Liepājas kara ostā bijis novietots ap 300 karavīru liels latviešu garnizons, kas bijis valdības militārais pamats, tieši pakļauts kara ministram. Tāds karaspēks tur patiešām bija, dažreiz lielāks, dažreiz stipri mazāks, kara ministram pakļauts, bet ne valdības drošības dēļ tur novietots un turēts. Tas bija t.s. jaunformējamo spēku pārmaiņas sastāvs, kas nāca (no mobilizācijām vai brīvprātīgiem), apmācījās un gāja uz fronti tur esošo latviešu vienību papildināšanai. Valdības un apsardzības ministra uztverē valdībai bija pakļauti visi Latvijas karavīri — nevien aizmugurē, bet arī frontē, par kādiem uzskatīja arī Landesvēra karavīrus. Operātīvi tie varēja būt nodoti (ar apsardzības ministra ziņu) arī citā pakļautībā. Ar latviešu karavīriem un viņu pavēlniekiem te nekādu domstarpību nebija. Ar Landesvēru (kas neierobežojās ar Latviju, bet dēvējās par Baltijas Landesvēru) tas bija, protams, citādi, izņemot pašā sākumā un Flečera posmā. Flečers bija pats tik prātīgs, lai saprastu, ka no valsts varas atrauts karaspēks normāli nevar pastāvēt un, vismaz formāli, "atzina" apsardzības ministru, veltot tam pienācīgu uzmanību un pieklājīgu respektu pat tad, kad bija pamats būt nemierā ar ministra rīcību (Goldfelda pārskaitīšana bez sazināšanās ar Flečeru).

Divpadotību (vienam operātīvi, citam politiski) fon Rimša konstatē arī attiecībā uz Landesvēru un Līvena krievu vienību.

Tikai šīs formācijas neuzskata sevi par padotām Latvijas valdībai, bet vācu Nacionālajai komitejai (Nationalausschuss) un balto krievu valdībai (Judeničs).

Protams, ka šāda dubultpadotība var radīt konfliktus, sevišķi ja viena instance nav pakļauta otrai un katrai savi mērķi. Latvijā tas 1919. g. izpaudās 16. aprīļa uzbrukumā valdībai. Bet tāda parādība nav vēl šodien retums arī valstīs un zemēs, kur militārā un valsts vadība pieder tai pašai tautai un valodai, kā to redzam sevišķi Latīņamerikas zemēs un arī citur. Manteifeļa triecienvienība bija jau reiz pirms 16. aprīļa izgājusi no savas Nacionālās komitejas pakļautības un gribēja rīkoties pati arī visās politiskās funkcijās. Prof. Rimša piemin Niedras jautājumu Balodim 26. aprīlī, t.i., 10 dienas pēc 16. aprīļa: ko viņš, Balodis, darītu, ja būtu jāizšķiras starp pretējām viņam dotām vācu operatīvās vadības ("virsštāba") un kara ministra, t.i., valdības pavēlēm? Balodis atteicis, ka viņš paklaustu operatīvai vadībai. Manuprāt, Balodis darīja pareizi, tā Niedram atbildēdams, jo jautājums bija tikai par varbūtību. Citāda atbilde, kļūdamā tūlīt zināma vācu valdībai, tikai apgrūtinātu Balodim pakļautā karaspēka jau tā apdraudēto stāvokli. Atbildes tādu nolūku savā analizē atrod arī Niedra pats. Bez tam Balodim nekāda privāta, viņam piederoša karaspēka nebija, un Niedra jau bija pieredzējis laikus, kad priekšniekam nekādas varas vairs nebija. Savu un savu karaspēka uzticību "gāztajai" pagaidu valdībai Balodis pietiekami skaidri deklarēja pēc tam, kad bija ar izsūtīto virsnieku palīdzību informējies kā par tautas, tā savu karavīru noskaņojumu. Novērst jebkādu sadursmi ar vācu karaspēku bija arī likumīgā ministru prezidenta Ulmaņa un Sabiedroto pārstāvja norāde plkv. Balodim. Niedras prāvā Balodis izteicies, ka viņa karavīri būtu viņu gāzuši 24 stundu laikā, ja viņš rīkotos pret likumīgo Pagaidu valdību.

Citā vietā Niedras atmiņās ("Kā tās lietas tika darītas") mēs redzam arī, ka viņš dabūjis no Baloža pietiekamu skaidrību, ka Balodis ar viņam pakļauto karaspēku necīnīsies pret igauņiem un igauņiem pakļautiem latviešiem. Tāpēc zinājis, kas jādara, t.i., jānovirza Baloža spēki tā, lai tie

nevarētu savienoties ar igauņiem.

Ļoti interesantu papildinājumu sniedz profesora Rīmšas 1964. g. saruna ar 16. aprīļa puča galveno aktivistu Pfeferu (Franz Pfeffer von Salomon). Izrādās, ka viņš ar otru aktivistu Georgu Manteifelu (Landesvēra trieciendaļas politisko vadītāju) ir Heidelbergas studiju biedri, abi korporanti jeb burši, kā latvieši mēdz teikt. Cik noprotams, vienā korporācijā. Arī vienos gados (toreiz 30). Vācu armijas kapteinis Pfefers pēc vācu armijas sabrukuma saņēmis no Vācijas valdības 2,5 milj. vācu marku "brīvkorpusa" sastādīšanai, lai būtu pie rokas noderīgs spēks. Stingrā izlasē viņš Minsterē savervējis disciplinētu karaspēku, kura precīzais lielums bijis: 56 virsnieki, 500 instruktoru un 2650 kareivju, kas bija visi no viņa, Pfefera, personīgi atkarīgi. Labi apbruņotam karaspēkam bijusi sava artilērija, bruņu automobiļi, savs sakaru dienests un orķestris. Bez tam viņa rīcībā bijis arī savs vilciens, kāpēc viņš varējis viegli pārvietoties.

Liepājā nonācis, Pfefers uzsācis kontaktu ar Manteifelu. Kad Manteifels ieraudzījis Pfeferu, viņš pārsteigts prasījis: "Kā tad tu te gadījies?"

"Esmu šeit, lai būtu noderīgs," atbildējis Pfefers. "Vai tev ir arī kādi politiski uzskati?" prasījis Manteifels. "Nē, nekādu," atbildējis Pfefers. "Bet man ir," teicis Manteifels.

Pfefers piekritis nesākt nekādu akciju bez sazināšanās ar trieciendaļas vadību. Pfefers neslēpis, ka viņš gatavs darīt visu, ko atrod par pareizu Liepājas gubernatora nodrošināšanai. Pfefera un Manteifela nolūki nav gluži sakrituši (253). Manteifelam bijis mērķis ar militāru spēku panākt politisku akciju, kas pēc viņa ieskata izšķirtu Baltijas vācu likteni. Pfeferam vietējās lietas bijušas svešas un arī nekāda sakara ar tām. Latviešu valsts un latviešu ministri viņam bijuši smieklīgi nieki (Laecherlichkeiten), kurus viņš labprāt nostumj no ceļa ar savu karaspēku. Brīvkorpusu vadoņu ieskatā: "Par 50 markām gāzu jebkādu valdību."

Kad Pfeferam teikts, ka divus viņa kareivjus latvieši tur Kara ostā un draud tos nogalināt, viņš nolēmis tos atbrīvot ar varu, tāpat pievākt kara ministru Zāliti, kuru viņš domājis arī

esam Kara ostā. Savus divus kareivjus Pfefers Kara ostā, protams, nav atradis, jo viņu tur nav bijis. Latvieši tos nebija arestējuši, bet šie vīri, pēc Pfefera paša vārdiem, patvaļīgi atstājuši savu vienību.

Pēc profesora fon Rimšas ieskata Pfefera un Manteifela akcijas noritējušas neatkarīgi viena no otras, un to sagādīšanās vienā dienā bijis tikai gadījums (16. aprīli). Tāpat tas noticis bez Golca ziņas. Ja Golcs savās atmiņās raksta, ka devis Pfeferam pavēli 16. aprīli saskaņā ar Vācijas valdības ultimātu atbrīvot Kara ostā apcietinājumā turēto Stoku, tad Pfefers noteikti noraidījis tiklab tādas pavēles saņemšanu, kā zināšanu par kādu ultimātu vai par Stoku. Prof. Rimša domā, ka, vai nu Golcs (ne Pfefers?) kļūdījies jeb Golcs būs devis pavēli kādam citam brīvkorpusa komandierim, kuram arī latvieši paņēmuši divus kareivjus. Tātad vēl viena nejauša sagādīšanās vairāk? Jeb divu kareivju sagūstīšanas versija bija jau visiem gadījumiem "augšā" sacerēta?

Par mūsu vēsturē ieskrējušo un tātad nemirstībai paglabāto Pfeferu vēl tādas ziņas, ka divdesmitos gados viņš pievienojies nacionālsociālistiem un bijis pirms Roema augstākais SA-firers (253). Kā jau esmu savā dienesta atzīmē 1919. g. 15. aprīli rakstījis, tad uz Pfefera štābu izziņai nosūtītam virsleitnantam Grīņam Pfefera štābā 15. aprīli ap pusdienas laiku bija paziņots, ka Pfefera vienība neko nedara uz savu galvu, un ja kas jānoskaidro, tad tas jādara pie gubernatora, t.i. pie Golca, bet katrā ziņā līdz 16. aprīļa pēcpusdienai. Vai Pfefera štābam bija labāka zināšana nekā pašam Pfeferam?

Nesaprotu, kā profesors fon Rimša var atkārtoti uzsvērt "paradokso situāciju, ka latvieši, zinot par vācbaltu puča plānu, bet vācieši nezinot, sēdās pie sarunu galda" (257). Tas attiecas uz vācu un latviešu pārstāvju apspriedi par vācu uzstādītām prasībām. No kurienes latviešiem (Zemgalam, Bitem, Rudzītīm, O. Valdmanim, Akurāteram un O. Freivaldam) būtu radusies tāda "zināšana", ja ministru prezidents Ulmanis vēl līdz 16. aprīļa pēcpusdienai nezināja, kas isti Kara ostā notiek, un lūdza Golcu to noskaidrot? Kad šī

“zināšana” attiecīgās sēdes dalībniekiem ienākusi, tā latviešus ļoti satraukusi, kas saprotams. Vācu pārstāvju priekšsēdis tad sēdi pārtraucis un atlicis. Arī tas saprotams, jo tagad sarunu vietā, kā Dr. Valters jau pie Golca konstatēja, bija stājusies vara.

Pēc Manteifela liecības par puču bijušas informētas ļoti plašas vācbaltu aprindas un arī “vadošie latvieši” (259). Kas tie par vadošiem latviešiem? (Niedra, Balodis?) Valdības vīriem nopietnāko informāciju pienesa Goldfelda bij. eskadrona virsnieks R. Bet Ulmanis un arī citi valdības vīri neticēja, ka Sabiedroto pārstāvju klātienē vācieši uzdrīkstēsies tā rīkoties. Varbūt, ka Ulmanis domāja arī, ka tādas baumas izplata ar vācu vadības ziņu, lai panāktu vieglāku latviešu piekāpību sarunās. Vācbaltu galvenie tā laika vadītāji noliedz, ka viņi būtu informēti (260).

Patiesībai neatbilst apgalvojums, ka Manteifela uzaicinājumam — latviešu iestādēm 18. aprīlī turpināt darbību — bijuši panākumi — iestāžu darbs neticis ne izbeigts, ne pārtraukts (261). Īstenība bija pavisam cita, bet, kā lai to zina cittautietis, kurš darbību latviešu iestādēs nepārzināja ne pirms, ne pēc tam. Latviešu klusais, bet dziļais dvēselīgais sašutums palika nedokumentējams. Efektīvā boikota dēļ darbā, kur tas vispār bija sākts, ieradās tikai nedaudzi, jaunsalasītie.

Attiecībā uz Golca lomu fon Rimša atrod, ka pēc puča Golca persona ieguvusi lielāku svaru kā vietējā — tā starptautiskā nozīmē. Bijis neticami, ka bez viņa ziņas divas karaspēka akcijas varējušas notikt viņa acu priekšā. Kā latvieši (ap Ulmani), tā Sabiedrotie bijuši pārlicībā, ka īstais rīkotājs ir bijis Golcs. Golcs pats to ir noteikti noliedzis (272).

Praktiski, saka autors, pučs norisa ģenerāļa Golca aizsardzībā tādā ziņā, ka viņš nespēja nekādus soļus, lai šo karaspēka akciju sekas novērstu. Tālāka norise notika gluži pēc viņa gribas (273). Visi vēlākie soļi, arī attiecībā uz (jaunas) latviešu valdības organizēšanu tika izšķirīgi viņa ietekmēti. Ja agrāk viņa pakļautībā bija tikai frontes karaspēks, tad tagad viņš (24. aprīlī) paziņoja, ka visas militārpersonas arī frontes aizmugurē, vienalga kur un kādas tautības, ir pakļautas

viņam. Viņš dabūja savai rīcībai arī Vācijas valdības noteiktu piekrišanu (Noske, 26. aprīlī Liepājā).

Vācijas valdība veiclās sarunās panākusi arī to, ka Sabiedrotie ņēma atpakaļ viņu pieprasīto Golca atsaukšanu. Pučistu neveiksmi autors atrod apstākli, ka iniciatori nepareizi novērtējuši Ulmaņa valdības aizmugures atbalstu latviešu tautā, cerot, ka latviešu tautas vairums pieņems, ja pat ne apsveiks, valdības gāšanu (277). Manteifela Trieciendaļas stiprākais arguments bijis, ka tā atzīst Latvijas valsti, ko vācbaltu komiteja (Nationalausschuss) nedarīja. Taču, nelielu Niedras piekritēju pulciņu izņemot, latviešu sabiedrība visus tādus deklarējumus noraidījusi ar rūgtumu, izsmieklu un neslēptu naidu. (279). Turpretim vācu sabiedrībā Trieciendaļas vadītāja veiclā darbība bijusi ļoti iedarbīga. Vācu komiteja atteikusies no sava notikumu vērtējuma publicēšanas, pieņemot Trieciendaļas puču attaisnojošu versiju, kas iespaidojusi vācu valodā rakstīto ne tikai gadiem, bet gadu desmitiem ilgi (280). Latvieši, kas to laiku pieredzējuši, var tikai piekrist autora konstatējumam, ka gluži neparedzēti un negaidīti Liepājas pučs panācis līdz tam politiski sadalīto latviešu konsolidēšanos ap Tautas Padomi un tās iecelto Pagaidu valdību. Ulmaņa gāšana bija padarījusi viņu stiprāku un paplašinājusi viņa piekritēju pulku. Ziemeļlatvijas karaspēks noteikti nostājās gāztās valdības pusē. Tādā kārtā Ulmaņa rīcība Ziemeļlatvijā bijis tas, kas viņam pēc puča Kurzemē trūka, proti, pieaugoša teritorija, karaspēks un viņa vārdā strādājoša pārvalde, kā arī laikraksts Tautas Balss (283).

Savukārt konsolidējušies arī vācu baltieši. Kā Landesvēram, tā vācu komitejai izveidojusies vienota politika aiz Niedras valdības, apzinoties Golca atbalstu (285). Nepamatoti autors tomēr pieraksta vācu karaspēka (Golca) "soda ekspedīcijas" latviešu aizmugures karaspēka atbrūošanai (bez Kara ostas bija vēl plkv. Apiņa papildes un apmācības bataljons Krotas muižas rajonā, bez tam vairākas latv. komandantūru komandas vai rotas) kā Ulmaņa piekritēju slepenu latviešu apbrūošanu, lai uzbruktu vācu karaspēkam. Ulmanis ne tikai nedarīja to, bet saziņā ar Sabiedroto

pārstāvjiem bija pret jebkādu bruņotas cīņas veicināšanu un deva rīkojumu, ja vācu karaspēks pieprasa ieroču atdošanu ar Golca parakstītu pavēli, tad ieročus bez pretošanās atdot. Tāpat nepareizi Staprāna—Ozoliņa pašierosmes bezjēdzīgo Niedras aizvešanu un "atteikšanās" izspiešanu raksturot kā kādu latviešu virsnieku "pretpuča" mēģinājumu. Nekādas virsnieku sapulces Niedras "nolaupīšanai" nav bijis, bet katrs prātīgs cilvēks Staprānam teica, ka tā ir pilnīgi bezjēdzīga lieta un pretrunā ar Pagaidu valdības tiesiskiem pamatiem.

Kad Staprāns man savu "plānu" pieteica, es teicu, ka tas jau nav grūti izdarāms, bet tikai stiprinās pučistu pozīciju. Ļoti iespējams, ka pamudinās viņus uz kīlnieku ņemšanu. Bez tam, kam viņš domā atteikšanās rakstu rādīt un kāda tam nozīme? Kur viņš Niedru liks? Uz Saratova? Tad Saratovs būs pārvērties cietumā, un angļi par cietumsargiem, jeb viņi tūlīt pametīs kuģi savam liktenim. Neticu, ka valdībai tas būs atbalsts.

Tā arī bija. Kad Niedru laivā pieveda pie Saratova, Ulmanis, pie borta stāvēdams, ar abām rokām kratījās nost un rādīja, lai laiva brauc projām bez pietāšanās. Tā Niedra uz Saratova nemaz netika bijis. Staprāns bija savā laikā bijis labs un uzņēmīgs puisis. Gan stipri iedomīgs. Viņa pozitīvā darbība norisinājās 1917. gadā LKNS ietvaros. Diemžēl, viņš Maskavā iekļuva netrākos ūdeņos un no tā nekļuva labāks. Lielinieku ražoto naudu ieplūdinādams Ukrainā, Liepājā, kopā ar viņa tiešo priekšnieku kapt. Freimani tādā pat garā pašu iniciatīvā pasāktā žīdu veikalu "pārbaude" ar ejošāko preču "konfiscēšanu" bez aktiem un pārskata, valdībai nezinot — tas viss kaitēja Pagaidu valdības un latviešu virsnieku cieņai, kas centās būt visu pilsoņu aizstāvētāji. Viņa veikli sarakstītajās atmiņās daudz kas pieder viņa izdomai un sevis svarīgošanai — uz papīra. To vieda arī "viņa virsnieki Golca štābos un Landesvērā".

Daudzo profesora izgaismojumu vidū man liekas vācu valodā retākais šis: "Kā līdz šim, tā arī Cēsu kauju laikā ģenerālis fon der Golcs kļuva par izšķirēju figūru (Schluesselfigur)". Nav ne mazāko šaubu, ka Golcs vēlējās

turpināt uzbrukumu. (Vormarsch) pāri Rīgai uz ziemeļiem; viņš spieda Flečeru uz to. Pirmo priekšpavēli (Weisung) šai ziņā viņš deva 24. maijā. Arī karaspēks viņa ietekmi šai ziņā bija sapratis. Tas redzams no tā, ka šī gājiena pretinieki bija centušies Golcu no šī plāna atrunāt.

Pēc pirmās sadursmes ar igauņiem Golcs uznāca arī atklāti priekšplānā, 7. jūnijā igauņu virspavēlnieku pa radio uzaicinot neiejaukties latviešu iekšējās darīšanās un 8. jūnijā enerģiski prasot no igauņiem latviešu teritorijas atstāšanu; bez tam viņš protestēja pret pārbēdzēju sarkano strēlnieku ieskaitīšanu ziemeļlatviešu vienībās (314. lpp.). Flečers savu uzbrukuma pavēli pamato ar tipiski golciskiem argumentiem. 18. jūnijā Golcs izdeva korpusa vadības paredzēto uzbrukuma pavēli. Uz āru gan viņš palika neitrāls, bet patiesībā pats vadīja visu operācijas gaitu. Golcs bija kalkulējis, ka Vācija atteiksies miera līgumu parakstīt un tātad sāksies jauna cīņa (315. lpp).”

Izvērtējumā profesors fon Rimša atrod, ka 16. aprīļa pučam tomēr bijis savs pozitīvs panākums (vāciešiem). Ulmanis nevarējis vis vairs sākt no tās vietas, kur viņš bija spiests 16. aprīli apstāties. Uz Sabiedroto, sevišķi angļu, spiedienu viņam vajadzējis ātri panākt vienošanos ar vācbaltu pārstāvjiem un uzņemt dažus no tiem valdībā. Tas ir tiesa. Bet tagad, atskatā, varbūt par puču vēl vairāk iemesla pateikties latviešiem. Kas būtu noticis, ja Manteifels būtu mierīgi nogaidījis 16. aprīli nolikto sarunu noslēgumu? Zem vācu spiediena latviešu pārstāvji noteikti būtu piekrituši vācu prasībām (14 punktiem). To Golca istabā apliecināja Dr. Valters. Valdība būtu pārveidota, vismaz Goldmanis un Zālītis upurēti, valdību papildinātu ar dažiem vāciešiem, t.i., ar Ulmaņa vārdu segts būtībā apmēram tāds pats kabinets, kādu vācieši panāca ar Niedras vārdu. Kurzemē Ulmaņa valdība galīgi būtu zaudējusi tās simpatijas, ko tai pieveda Štrika papīri. Sociāldemokrāti neatgrieztos Tautas Padomē, bet nostātos vēl niknākā opozīcijā. Rīgā vācieši būtu darījuši to pašu, ko viņi darīja Niedras epizodā, bet tautas kurnēšana un

novēršanās būtu jāpieredz Ulmaņa valdībai. Ziemeļlatvijas latvieši, kuri ar tādām aizdomām skatījās uz Ulmaņa sarunām ar Niedru, nebūtu vairs Tautas Padomei un tās Pagaidu valdībai noteikti uzticīgais spēks. Varbūt Ulmanim vajadzētu segt to kara gājienu, ko tagad tik dedzīgi un "patriotiski" sedza Niedra.

Tas, kas atgriezās Rīgā no Liepājas, nebija gan vairs tas pats kabinets, kas janvāra pirmās dienās bija atstājis Rīgu. Bet tagad pārmaiņa notika ne zem vācu, bet Sabiedroto spiediena. Arī Rīgā valdībai pēc atgriešanās nebija pilnīgas rīcības brīvības, pāri par to stāvēja gubernātors, bet tas nebija vairs Vācijas valdības iecelts nikns politizējošs vācu ģenerālis, bet Sabiedroto pārstāvju nozīmēts angļu pulkvedis Tallents, gan norūpējies par baltvācu likteni, bet tomēr ne viņu politikas balsts. Laikam jābūt latvietim, lai saprastu milzīgo atšķirību.

Strazdumuižas līgums bija plīķis ne tikai igauņiem, bet arī latviešiem. Sevišķs nemiers un bažas bija par Golca spēku atstāšanu Jelgavā un apkārtnē. Bet Ulmaņa ticība Sabiedroto spēkam un vārdam bija tik liela, ka viņš, bažas kļiedējot, droši vien labā ticībā Tautas Padomē savā manierē teica: "Ātrāk nekā rudzi ziedēs, neviena vācieša (protams, domāts Vācijas karaspēks) vairs Kurzemē nebūs."

Rudzi noziedēja un bija, paldies Dievam, arī jau novākti, izkulti un jaunai maizei samalti, kad mēnešus pēc gājiena uz Cēsīm, uz Rīgu no Jelgavas drāzās Golcs ar jaunu karaspēku. Šoreiz daudz lielāku, bet ne vairs ar "Latvijas valdības", bet Krievijas izkārtņi un ar zināmu skaitu krievu iejaukumu. Arī Niedra (saprotamai vajadzībai) tika turēts vezumā. Tikai tagad pārrēķināšanās nebija vairs attiecībā uz igauņiem, bet latviešiem pašiem un viņu operatīvo talantu (Radziņš) un visas tautas vienprātīgo cīņu. Pie Golca — Bermonta afēras prof. fon Rimša neuzkavējas. To dara cits pieminētā kopojumā "Von den Baltischen Provinzen zu den Baltischen Staaten", J.G. Herder Institut, Marburg/Lahn, 1977).

Mazliet atkārtojoties, vēl jāpiebilst: Nav pamata teikt, ka puča sekās "Ulmaņa piekritēji" slepeni apgādāja laukus ar ieročiem un municiju komandantūru un miliču apbruņošanai

(286). Kur viņi tos ņemtū? Kas bija apbruņots ārpus Liepājas, tas bija apbruņots (komandantūras un papildinājumu apmācības vienībās) jau pirms puča. Ulmanis, saziņā ar Sabiedroto pārstāvjiem, gan pūlējās, lai nekādas sadursmes nebūtu, bet ieročus atdotu labprātīgi ("ja ir Golca pavēle"). Viņš bija arī pret tāda veida aktivitāti Ziemeļlatvijā, pārvērtējot vācu spēku varenību. Nav pamata arī tos latviešus, kas bija un palika uzticīgi 18. novembrī deklarētiem latviešu mērķiem un tad nodibinātiem institūtiem, apzīmēt par "Ulmaņa piekritējiem". Par tādiem varētu runāt tikai pēc 1934. gada 15. maija. Gluži pamatots un pašu latviešu mazvērots ir apstākļi, ka Ulmanis resp. Pagaidu valdība pēc puča varēja balstīties uz teritoriju, ļaudīm un laikrakstu Ziemeļlatvijā, tas ir, to, kas Kurzemē tai bija atņemts (283). Cik šo apstākļi Ulmanis izmantoja, tas cits jautājums.

Autors vaļsirdīgi rāda Golca lomu. Par Niedras valdību viņš raksta galvenokārt pēc Niedras paša tēlojuma un viņa rediģētiem protokoliem, bet ir arī papildinājumi. Autors nepieskaras Niedras lomai pie Golca—Bermonta. Žēl, jo šai ziņā materiālu mums trūkst.

Katrā ziņā manu piebilžu nolūks bija tikai pievērst uzmanību prof. H. f. Rimšas pamatīgajam pētījumam, ko var uzskatīt zināmā mērā par labu izgaismojumu no "otras puses". Tas ir vērā liekams piensums mūsu vēsturei valsts tapšanas posmā.

3. PIELIKUMS

PAR DARBĪBU KRIEVIJĀ (GENERĀLA GOPPERA STĀSTĪJUMS)

Tādā pašā nolūkā kā "Latvijas Kareivi" — Armijas virspavēlnieka štābs 1920. gadā bija noorganizējis K a - reivju informācijas kursus. Pieaicināti lektori speciālisti tur informēja par dažādiem notikumiem un jautājumiem. Darbīgais ģenerālis Goppers (toreiz formāli vēl pulkvedis, tāpat kā strēlnieku laikā, jo Latvija neatzina Krievijas pilsoņu karā piešķirtās pakāpes) drīz pēc atgriešanās Latvijā, 1920. gada 11. jūnijā, informēja par darbību un saviem pieredzējumiem Krievijā. Šo lekciju "Latvijas Kareivis" ir atstāstījis plašāk nekā vairums citu:

Ievadot lekciju, Goppers izteica prieku, ka viņam iespēja dalīties ar Latvijas armijas karavīriem savos piedzīvojumos, jo tas darbs, ko viņi gribējuši darīt Krievijā, ir tuvs tam, kas darīts Latvijā.

Reizē ar lieliniecisma rašanos un pieaugšanu Krievijā citādi domājošiem cilvēkiem, sevišķi virsniekiem, radās domas organizēties un radīt pretpēku lieliniekiem.

Nobraucis Pēterpili, ģenerālis stājies vispirms sakarā ar Latviešu Nacionālo Padomi. Zinādams, ka bijušie latviešu strēlnieku pulki lielā mērā krituši par upuri lielinieku provokācijai, viņš pirmām kārtām rūpējies par virsnieku un inteligentāko strēlnieku izdabūšanu ārā no pulkiem. Tas pa pusei izdevies, jo liela daļa virsnieku ieradušies Pēterpili. Latviešu virsnieku uzdevums starp citu bija aizsargāt Krievijas Satversmes Sapulci. Šajā virzienā strādājis arī pulkvedis

Briedis, un iespāids latviešu pulkos bijis stipri manāms. Strēlnieku pulkos, kuros vēl 1917. gada rudenī bija vēl katrā pa 1500 kareivju, vēlāk bija ne vairāk par 400.

Šādā kārtā organizējot mūsu virsniekus, ģenerālis Goppers un pulkvedis Briedis stājušies sakarā ar citām slepenām organizācijām. Grūti bijis strādāt lielinieku sarkanā terora žņaugos un nācies ieiet viskonspiratīvākā apakšzemes darbībā. Apvienojot slepenās organizācijas, ar reālu spēku gribējuši uzsākt sacelšanos lielinieku iekšienē, lai tādā kārtā pabalstītu tos pretlielinieciskos spēkus, kas noorganizējās dienvidos un gatavojās gājienam uz Maskavu. Bet izrādījās, šīs organizācijas nokļuvušas vācu iespaidā un saistījušas Krieviju ar Vāciju uz Krievijai ļoti sliktiem noteikumiem, lai tikai panāktu Krievijā monarchijas atjaunošanu. — Šo zinot, demokratiskā virziena virsniekiem, protams, bija jāizstājas no savienības un jāmeklē citi ceļi kā gāzt pastāvošo lieliniecismu un ievest demokrātisku valsts iekārtu.

Tajā laikā Maskavā ieradās Aleksejeva sūtītāis Savinkovs (Ropšins). Sociālists-revolūcionārs, kura uzdevums bija organizēt demokrātiskos spēkus. Ar Savinkovu sapratās mūsu virsnieki, un tika organizēta savienība, slepens reāls spēks. Organizācijas politiskais vadītājs bija minētais Savinkovs, ģenerālim Gopperam uzdeva organizācijas daļu, pulkvedim Briedim izlūkošanu un pulkvedim Perchurovam — apgādību (gādāt ieročus).

Bet tā kā ap Ļeņinu bija 43 tūkstoši organizētu vācu spēku, kuri visi bija padoti vācu orientācijai, tad katrā uzstāšanās Krievijas centrā bija veltīga, un nolēma evakuēties uz Volgu. Ģenerālis Goppers braucis uz Jaroslavu ar uzdevumu radīt pretlielinieciskas organizācijas; pulkvedis Briedis — uz Ribinsku, citi uz Kazanū, Kostromu. Ziemeļgubernju strādniekos un zemniekos bija stiprs nemiers pret lieliniekiem, un Jaroslavas slepenai organizācijai solīja palīdzību fabriku un dzelzceļu strādnieku sacelšanās gadījumā. Pulkveža Brieža organizācija no Ribinskas solīja artilērijas palīdzību, un Jaroslavas organizācija nolēma uzsākt karagājieni pret lieliniekiem. Bet organizācijā bija ieviesies

vācu orientācijas provokātors, un uzbrukums pašā sākumā caur to tā nevarēja tikt ievadīts, kā bija organizēts un domāts. Vēl sliktāki izgāja Ribinskā, jo tur viņš tika pārtraukts pašā sākumā. Tomēr Jaroslavā uzbrukums notika un ilga 10 dienas. Bet palīdzība nenāca ne no Ribinskas, ne no strādniekiem, tikai daži tūkstoši vietējo inteligentu pievienojās organizācijai, bet šis spēks bija nedisciplinēts un panākumus nedevis. Beigās ielenktiem bija jāsit caur lielinieku fronti un jāizklīst pa Volgu lejup uz Samaru. Operāciju vadījis ģenerālis Goppers.

Pēc Ribinskas neveiksmēm pulkvedis Briedis aizbrauca uz Maskavu un, kā zināms, tur vēlāk krita lieliniekiem par upuri.

Samarā organizējās Latv. sapulc. Komitejas Tautas armija. Tā sabruka disciplīnas trūkuma dēļ. Vēlāk ģenerālis nokļuvis Ufā un bijis tur Ufas direkcijas loceklis. Ģenerālis Bangerskis toreiz organizējis kalnu strēlniekus un piedalījies cīņās pret lieliniekiem.

Tad virspavēlniecību pieņēmis admirālis Kolčaks, kas vadījis no demokrātiskiem principiem, bet tā kā bijis vācu orientācijas politiķu ielenkts savā štābā, — tad ar to arī pienācis viņa bēdīgais gals.

Pie Kolčaka ģenerālis Goppers komandējis divīziju un organizējis latviešu Troickas pulku.

Vispār Sibīrijā bijušas divas orientācijas — vācu un Sabiedroto. Sevišķi sistematiski un noteikti strādājusi vācu. Katrā pretlielinieciskā pasākumā vienmēr pie stūres nākuši vācu aģenti (bijušie krievu virsnieki — vācieši ar krievu uzvārdiem) un noveduši postā šos pasākumus. Kā jau lieliniecisms ar Vācijas palīdzību cēlās, tā līdz šai dienai Vācija balsta un jauc Krieviju. Kolčaks un Deņikins būtu vēl šodien, ja krievu labās monarchistiskās grupas, neapzinīgi atrazdamās vācu iespaidā, pašas viņu nebūtu iznīcinājušas. Neprātīga politika iznīcina armijas iekarojumus.

Beidzot savu priekšlasījumu, ģenerālis aizrāda, ka arī Latvijai ir bīstamas divas orientācijas: vācu un krievu, pret kurām mums vajadzīgs būt ļoti uzmanīgiem. Vācu orientācija ir tā pati provokatoriskā lielinieku orientācija, un katrs musinošs vārds nāk no šīm aprindām. Tikpat naidīga mums ir

krievu monarchistu orientācija. Sevišķi kareivjiem jābūt uzmanīgiem, jo armija ir mūsu spēks un mūsu ienaidnieki vispirms ķersies pie armijas. Ja mūsu armija nebūs disciplnēta, ja viņā tiks sēta dezorganizācijas sēkla, tad mēs būsim vāji un mūs neviens nevēros.

Savus ieguvumus mums vajaga apzinīgi un saprātīgi sargāt. Lekciju kareivji uzņēma ar sajūsmu un ilgiem aplausiem.

GOPPERA VĒSTULE REDAKCIJAI

Sabiedrībā ilgi cirkulēja baumas, ka abi pazīstamākie latviešu strēlnieku virsnieki Goppers un Bangerskis nicinoši reaģējuši 1918. gadā uz Latvijas valdības it kā aicinājumu nākt uz Latviju jaunās valsts dienestā. Te sniedzam ģenerāļa Goppera atbildi tiem, kas tādas baumas izplatījuši. Viņš atbild vēstulē "Latvijas Kareivja" redakcijai:

ATBILDE UZ APMELOJUMU

Avīzes "Sociāldemokrāts" Nr.212 zem virsraksta "Kolča balstītājs" ir ievietots apmelojošs un mani apvainojošs raksts, kura saturs no sākuma līdz beigām ir ļaunprātīga demagoģija.

Pašā sākumā raksta sacerētājs žēlojas par to, ka es, atstāstot savās atmiņās 1917. gada faktus, uzbrūkot viņu partijas biedriem, bet tanī pašā laikā neturot par vajadzīgu pastāstīt kaut ko no savas nesenās pagātnes Sibīrijā. Tātad autors atzīstas, ka viņš seko manām atmiņām, kur es visai sīki atstāstu savu darbību līdz iebrūkšanai Latvijā, un tanī pašā laikā jau met ēnu, it kā es gribētu ko slēpt par savu darbību Sibīrijā.

Tālāk "Sociāldemokrats" raksta par šo manu darbību Sibīrijā, ka viņam no drošas puses esot zināms — "šis kungs Sibīrijā līdz pat Kolčaka varas sabrukšanai ar sirdi un dvēseli līdzējis Kolčakam celt un stiprināt lielo nedalāmo un reakcionāro Krieviju..." "... Kamēr Sibīrijas un Urālu nac. pad. centr. birojs ir vedis nesaudzīgu cīņu ar admirāja Kolčaka diktatūru, lai nodrošinātu Latvijas pilsoņu tiesības un Sibīrijas latviešu armijas pastāvēšanu, pulkvedis Goppers, kā viens no Kolčaka augstākiem virsniekiem, nav taupījis pūles, lai atbalstītu Kolčaka mērķa sasniegšanu." Tālāk, ka neskatoties uz vairākiem uzaicinājumiem, es neesot atradis par vajadzīgu pāriet latviešu karaspēkā.

Še vispirms meli ir tas, ka tādas ziņas "Sociāldemokratam" ienākušas no drošas puses. Droša puse šajos jautājumos varēja būt tikai latviešu nacionālā padome Omskā, bet šīs padomes locekļi ļoti labi zināja, ka es visu laiku Sibīrijā tiku vajāts no Kolčaka valdības un atrados zem pastāvīgas uzraudzības; viņi zināja visi, ka es piedalījos visās šīs padomes sēdēs, kur gāja runa par latviešu karaspēka formēšanu Sibīrijā; viņi zināja, ka vairākas reizes es kopā ar nac. pad. priekšsēdētāju un locekļiem griezos pie ģenerāļa Žanena (Janin) ar lūgumu palīdzēt latviešu pulku formēšanā; viņi zināja, ka tanī reizē, kad no Kolčaka valdības bija pavēle pirmo Latvijas bataljonu atbrūņot un izformēt, es griezos pie ģenerāļa Žanena, kurs ne bez pūlēm panāca to, ka šis bataljons tika atstāts, bet ar nolīgumu, ka viņš operatīvā ziņā pieskaitīts krievu karapulkiem; zināja arī to, ka šis bataljons pēc tam tika pieskaitīts pie 21. divīzijas, kuru es tikai tanī brīdī sāku formēt — tātad pirmam latviešu bataljonam bija nodrošināta tālāka attīstīšanās. Nac. pad. locekļi zināja arī to, ka uzaicinājumiem pāriet pie latviešu karaspēka es nekad neatbildēju ar negribēšanu, bet norādīju uz neiespējamību to izdarīt, t. i., ka es nevaru pie pašreizējiem apstākļiem no krievu armijas d e z e r t ē t, jo atļauju dabūt uz tādu pāriešanu nebija iespējams. Bet dezertēšana dotu Kolčaka valdībai iemeslu nodot mani tiesai, pēc kā šī valdība tik ļoti tīkoja. Bija laiks, kad es tomēr gribēju dezertēt, bet lai šo jautājumu

izvestu dzīvē, griezoz pie ģenerāļa Žanena pēc padoma. Ģenerālis Žanens man norādīja, ka man ir jāpaliek pagaidām krievu armijā un piebilda, ka ja būs laiks pāriet pie latviešu pulkiem, tad viņš par to man pats paziņos.

No visa tā redzams, ka tās melu ziņas, kuras pasniedz "Sociāldemokrats", nav smeltas ne no kādiem "drošiem avotiem" — jo Sibīrijas nac. pad. locekļi tādas nevarēja sniegt, bet ir salasītas jeb viņa paša izdomātas neķītrā nolūkā.

Tālāk "Sociāldemokrats" raksta, ka uz Latvijas valdības pieprasījumu braukt uz Latviju — es to neesot darījis, bet atstājis Kolčaka armiju tikai tad, kad tā bijusi galīgi sabrukusi un kad reakcionārā lielā Krievijā man vairs nav bijis nekādas izredzes taisīt karjēru. Še atkal ir pārspīlēta demagoģija.

Telegrammu no ģenerāļa Žanena ar piedāvājumu braukt uz Latviju es saņēmu augusta mēneša vidū, atrazdamies Dievidu Urālos, kad dienvidu armija jau bija atgriezta no Vakarsibīrijas armijas. Atstāt toreiz armiju pat dezertēšanas ceļā nebija fiziskas iespējas. Armiju es atstāju oktobra sākumā, dabūjis atvaļinājumu slimības dēļ, kas sakrita ar to laikmetu, kad Kolčaka armija no jauna gāja uzbrukumā, pavirzījās uz priekšu ap 100 verstis un ieņēma Kurganu. Kad es pārbraucu Omskā un lūdzu ģenerāli Žanenu komandēt mani uz Latviju, viņš to vēl neuzņēmās, bet piedāvāja, lai es privātā ceļā nobraucu līdz Vladivostokai, no turienes tikai viņš varot mani komandēt. Tā tas arī notika.

Par manām karjēras izredzēm turu par lieku kaut ko paskaidrot, jo ar visu savu 27 gadu dienestu — kā miera, tā arī kara laikā — esmu jau sen pierādījis, ka vismazāk interesējos taisni par šo jautājumu.

Kad 1917. gadā lielinieki ķērās pie Krievijas armijas ārdīšanas, viens no viņu galveniem paņēmieniem bija virsnieku apmelošana un ķengāšana, tā piem., viņi savā laikā uzbruka pazīstamam ģenerālim Auzānam.

Kā no visa redzams, tad "Sociāldemokrats" tagad ir nostājies uz tā paša ceļa. Uz to griežu sabiedrības vērību, jo kas notiks ar Latviju, ja "Sociāldemokrats" arī tālāk sekmīgi strādās šinī virzienā, tas visiem ir zināms.

Sava raksta beigās "Sociāldemokrāts" liek man priekšā noskaidrot jautājumu par to, "kas patiesībā ir nodevība priekš Latvijas valsts — kopdarbība ar lieliniekiem 1917.g. jeb Kolčaka politikas aktīva pabalstīšana 1919. gadā? "

Patiesi apbrīnojams jautājums.

Sociāldemokrātu frakcijas biedrs Cielēns savā laikā izdeva brošūru, kur ļoti sīki noskaidroja Viļuma II Baltijas programmu. Lielinieki 1917.g. visiem spēkiem palīdzēja Viļumam šo programmu izvest dzīvē, bet Sabiedroto karaspēks, satriekdam Vāciju, apturēja šo nodevīgo darbu, kura izdošanās gadījumā Latvijas nebūtu. Kas neizdevās toreiz lieliniekiem, to gribēja panākt Bermonts. Bet latvju kareivji to aiztrieca. Tagad pēc "Sociāldemokrāta" redzes stāvokļa iznāk, ka tiklab lielinieku, kā arī Bermonta darbība nav nodevība. Turpretim atrašanās Kolčaka armijā, kura cīnījās pret tiem pašiem lieliniekiem, pret kuriem cīnījās Latvijas kareivji un bez kuras darbības Latvija varbūt nebūtu atbrīvota, — tas ir nodevība?

ĢENERĀLIS GOPPERS

4. PIELIKUMS

KĀDA LASĪTĀJA BALSS

Pēc manas grāmatas "Divdesmitā gadsimta pārvērtībās" (1978.) iznākšanas saņēmu krietni daudz lasītāju atsauksmju. Daļa no tām parādījies publiski (sevišķi "Lasītāju vēstulēs" "Laikā"). Uz tām esmu centies tādā pat veidā reaģēt. Lielākā daļa piesūtīta rakstveidā man personīgi. Tās saprotamā kārtā gandrīz bez izņēmuma slavējošas (nepelnīti). Kāds no maniem jaunāku gadu karabiedriem (tagad gan arī jau vecis), izcils virsnieks — akadēmiķis — kuru ļoti cienu kā zinošu un vaļsirdīgu spriedēju, ir centies mani uzpudināt tālākai darbībai visādi. Gribēdams man palīdzēt, viņš, pats karā smagi cietis un darba spējas stipri zaudējis, piesūtījis man pat vairākus simtus dolāru, lai atvieglotu mana darba tehnisko turpināšanu.

Nav gluži trūcis arī kritisku vērtējumu.

Lielāko un nopietnāko (gandrīz vienīgo) negribu noklusēt, jo tas rakstītājs centies dot to personu, ko biju skāris, citādu vērtējumu. Visumā viņš atspoguļo kāda cita virziena domāšanu un noskaņu. Arī šī domāšana uzskatāma par godīgu, bet nekādā ziņā par nemaldīgu.

Par rakstītāja eksistenci es, diemžēl, uzzināju tikai no viņa vēstulēm.

Pirmā no tām (vēlāk isti daudzām) bija šāda:

Aleksandram Plensner
Skorpionen gatan 532 — 7 tr.
136-60 Handern, Sverige.

Lake Oswego, 21. jūnijā 1978.g.

Augsti godātais Plensnera kungs,
(...) rakstu par dažiem jautājumiem un šaubām, kas radušies,
"Divdesmitā gadsimta pārvērtībās" izlasot.

Vispirms man arī jāizteic atzinība un prieks, ka vēl spējat
sniegt rakstus par tā laikmeta notikumiem un personām, kuru
tiešais, ja ne vienīgais, liecinieks esat bijis. Ir labi atstāt to
mūsu pēcniekiem, bet tagadējā paaudze arī pelna šo
apgaisojumu.

Tālāk man ir prieks lasīt nelaiķa Jāņa Zālīša, pirmā
apsardzības ministra, aizstāvēšanu. Man nebija uzkritis, ka
vēsturnieks E. Andersons viņu nostādījis par dzērāju, amatam
nepiemērotu, bezdarbīgu un bez ierosmes. Šķiet, ka pie tā
varētu būtu vainojama E. Andersona metodika, avotus
izmantojot: vairākus konstatējumus vai atzinumus pamatojot
ar norādi uz skaitu avotu, atstājot lasītājam tos sapārot.

Pie satura man ir dažas specifiskas piezīmes.

1. Atrunājama un atsaucoma bija lappusē 394. supā
izteiktā doma kā noteikts spriedums, ka Sabiedroto augstākās
militārās padomes rīkojumu ģen. Golcam par Pagaidu valdības
darbības atjaunošanu panācis galvenokārt vai pat vienīgi
ārlietu ministrs Meierovics, Latvijas misijas vadītājs Parzē.

Pirmkārt, misijas vadītājs bija Jānis Čakste, Tautas
Padomes iecelts, un, otrkārt, uz šo jautājumu atbildi ir devis
ASV ltn. Haile savās dienas atzīmēs, kas grāmatā pievestas.

Izvilkumi no Haile atzīmēm: (lp.376. 16. aprīlī) ...ap
plkst. 4.00 sarunājos ar majoru Keenan..., par sadursmi ostas
noliktavā ... teica, ka vācieši meklejot tikai iegastu, lai tiktu
vaļā no visas latviešu armijas ... pārnācu mājās plkst. 4.30 ...
ienāca ltn. Harringtons un atstāstīja baumas, ka vācieši visu
Latvijas Pagaidu valdību padzinuši un Ulmanis un citi arestēti.

(Lp.378-9), 16. aprīlī, vakarā). Priekš vakariņām jaunas
ziņas par apvērsumu. Vācieši ... valsts kašē paņēmuši visu
naudu ... Ulmanis un citi kabineta locekļi apcietināti, arestēti.

Divas latviešu rotas atbrūņotas un internētas ... rīcību attaisno ... tā bijusi vajadzīga, lai satriektu boļševismu. Tipiski boši un meļi! Viņu istais nolūks ir apmulsināt Sabiedrotos ... Pēc vakariņām apmeklēja britus un runāja ar kapt. Watsonu. Viņš pilnīgi pievienojās ... ka tas bijis vāciešu istais nolūks. Atgriezās plkst. 9.00, diktēja un šifrēja ziņojumu uz Kopenhageni un Parīzi. Aiznesu to uz telegrafa kantori plkst. 10.30 ... Es nodevu telegrammu ... un nācu tūlīt mājās."

Notikumu dienas naktī puča izvešana un redzamie nolūki tiek ziņoti Sabiedroto Augstākai Padomei uz Parīzi.

(Lp.387, 22. aprīlī) "...Plkv. Green un plkv. Dowley bija satikušies ar ģenerāli f.d. Golcu plkst. 11.00, dzirdējuši ... stāstu par to, kas noticis ... Viņš lūdzis Sabiedroto priekšlikumus. Pus divos notika apspriede ... vienojās pieprasīt no f.d. Golca: (trīs prasības un, kad izpildītas, tad) ... ieteiks savām valdībām, lai tās atbalsta tikai tādu Latvijas valdību, kurā būtu taisnīgi pārstāvētas visas partijas.

Plkst. 6.00 ... ieradās plkv. Solbert ... lai mūsu ziņojumu aizvestu uz Parīzi. Arī viens Britu izlūkošanas dienesta kapteinis no Berlīnes bija devies šurp lidmašīnā, kad saņēmis ziņu par šejienes notikumiem. (Lp.388, 23. aprīlī). Strādāju visu dienu, lai sagatavotu vajadzīgo materiālu, ko plkv. Solbertam aizvest uz Parīzi.

Pēc autentiskām ziņām par puču, Liepājā ierodas plkv. no Sabiedroto Augstākās Padomes un kapteinis no Britu izlūkošanas daļas Berlīnē. Ierodas 22-rā un aizbrauc 24-tā, seko telegrafisks rīkojums ģenerālim Golcam, kā viņš to prasījis."

Kurā laikā un kurā vietā lai Z. Meierovics būtu iejaucies?

25. aprīļa telegramma ģen. Golcam nāca no Augstākā Kara (Militārās) Padomes, Spā, Beļģijā. Kur un kā lai Z. Meierovics būtu guvis tik varenius sakarus, lai panāktu tādu rīkojumu? Ja tādi bija, — daudz vieglāk bija šo panākumu ziņot Pagaidu Valdībai vai Ulmanim personīgi.

Tādu Z. Meierovica gājienu izslēdz viņa līdzdalība apspriedē, kad Delegācija vienbalsīgi nolēma iesniegt S.A. Padomei protesta notu un prasību norādīt Vācijas valdībai —uzdot ģen. Golcam izbeigt patvarības un ļaut Pagaidu

valdībai darboties (Cielēns II, 50). Nota iesniegta 5. maijā (!).

Tautas Padomes 10. maija sēdē turētās runās nav ne mazākā norādījuma, ka rīkojums, kas 25. aprīlī nodots gen. Golcam, būtu deputātiem zināms. Sabiedroto Misijas Liepājā noklusēja un ignorēja šo S.A. Kara Padomes rīkojumu un drīkstēja to darīt tāpēc vien, ka rīkojums nenāca no Parīzes.

No Latvijas viedokļa — Jūsu asais un bargais šis rīcības nosodījums ir taisnīgs un pelnīts.

No objektīva, neitrāla viedokļa pārmetumi un ironizēšana par ltn. Haili nav attaisnojami.

Par tā laika šo Misiju rīcību spriežot, ir jāņem vērā tā laika apstākļi.

Vācijas pieņemtos pamiera nosacījumos bija paredzēta vācu armiju pamešana frontē pret bolševikiem, ko ievada arī miera līgumā (433. p.). Krievu "balto" armijas gāja uz priekšu: adm. Kolčaks tuvojās Volgai, Deņikins gāja uz Maskavu un Judeničs uz Petrogradu. Tās visas ar naudu un ieročiem apgādāja Sabiedrotie, kā arī atbalstīja politiski. Sabiedroto Augstākā Padome ar adm. Kolčaku apmainījās notām; prasīja no viņa atzīt Polijas un Somijas patstāvību, bet ne citu nomaļvalstu. ASV aicināja "balto" pārstāvjus Prinkipu salā runāt par nomaļvalstu autonomiju.

Ja ASV valdība ir par vācu armiju turēšanu Latvijā pretlielinieku frontē, tās misijas vadītājs nedrīkstēja ieņemt citu viedokli. Ja pltn. Green un viņa līdzdarbinieki novirzījās un parādīja kādu labvēlību pret Pagaidu valdību, tad tā bija tīri cilvēcīga simpatija. Citādi tas bija pret latviešu karavīru daļām frontē un aizmugurē, to atbalstīšana ietilpa pretlielinieku frontes turēšanā un ciktāl Pagaidu valdība to dara, tai ir jāpalīdz.

Kā lai nonicina ltn. Haile par Latvijas ģeografijas, vēstures un tautību attiecību nepazīšanu, kad Latvijas vēl nav, karte nav izdota, vēsture vēl nerakstīta un ārpus Liepājas viņš nav vēl kāju spēris. Ir taisni apbrīnojama viņa orientēšanās vācu nolūkos un viņu gājienu vērtēšanā. Par viņa termiņu — "bērnišķīgs" lietošanu (personīgā dienasgrāmatā) mēs drīkstētu pārmest tikai tad, ja Jūsu uzdotie spēku samēri bijuši

viņam zināmi sarunas laikā ar Ulmani. Itin bieži ir viņa atzīmes par vienprātību ar Jūsu slavēto majoru Keenan.

Ja pārmetumi ltn. Haile un majoram Green ir kādā daļā par vietējo apstākļu un attiecību nepazīšanu vietā, tad vaina liekama uz Kārļa Ulmaņa rēķina. Viņa uzdevums bija Misijas jo pamatīgi iepazīstināt ar mūsu attiecībām ar baroniem un Landesvēru, ar Vācijas kolonizācijas, ja ne aneksijas, plāniem, ar visiem mūsu karavīru iesaukšanas un apmācīšanas traucēšanas triekiem. Viņam sniegtās sīkās ikdienas ziņas bija pietādāmas abu Misiju vadītājiem rakstiski, vai arī ziņotāju (valodnieku) mutiski. Bet savas angļu un vācu valodas zināšanas dēļ (kā Jūs rakstāt nepilnīgas) sniedzis viņš personīgi viens pats. Grāmatu lasot, tas uzkrīt.

Manuprāt grāmatu nedrīkstēja laist klajā, neatrunājot Jūsu piezīmes pie ltn. Haile: 8—12. aprīļa atzīmēm par miltiem un mežu, lp. 374—5. Nav pat man īsti saprotams, kā ar Jūsu stratēģisko amatu toreiz un vēlāko informēšanos par notikumiem Jūs varējāt tik aplami rakstīt, ka Latvijas valdības pirktos miltus ņemās dalīt ASV majors, ka tos pasūtījis Ulmanis Kopenhāgenā pret samaksu ar mežiem un ltn. Haile skraidījis, lai nodrošinātu samaksu ar mežiem.

Ltn. Haile ir nepārprotami rakstījis (lp. 371—2), ka 9. apr. rītā gājis uz konferenci ar trijiem kungiem, kas uzdevušies par mežu īpašnieku (baronu vai okupācijas laika uzpircēju) pilnvarniekiem un prasa, lai atzīst viņu t i e s i b a s, un viņš prasību uzskata par vācu viltību, ko Pagaidu Valdība dibināti noraida. Pēc tam par to runājis ar Ulmani un tieslietu padomnieku, un visi atrod jautājumu vienkāršu. Ltn. Haile tulkojis vācu dokumentus mežu lietā un saskatījis vācu negodīgumu. Savu noraidošo atzinumu pateicis vācu pilnvarniekiem Katzenellenbogenam un Smidtam.

ASV pārtikas kuģis ar miltiem u.c. ieradās 9. aprīlī, un ar to atbrauca majors Brooking un citi virsnieki, kas bija Hoovera vadītās ARA (American Relief Association) dienestā. Ne jau paši dalīja, bet pa pāris nedēļām Liepājā ēdināja ap 20.000. Nav atrisināms, no kurienes Jums tādas ziņas, ka, Kopenhāgenē būdams, Kārlis Ulmanis salīdzis Amerikas

miltus un maksājis ar kokiem resp. mežu. Nekad par tādu darījumu nebija dzirdēts, ne lasīts.

Man šķiet, ka Jūsuniecinošā izteikšanās par ltn. Haile, "misijas sikākais loceklītis", izriet no tā, ka Jums ir sveša amerikāņu armijas ranku (čīnu) kompetenču dalīšana. ASV Pirmā pasaules kara armija bija īsta tautas armija. Vispārēju karaklausību ievada tik vēl 1916. gadā, un vasarā notika reģistrācija, pēc tam iesaukšanas un apmācības tiklab kareivjiem, kā virsniekiem. Kautko tādu kā krievu "čīnopočitāņi" nepazīna. Ilustrācijai varu pievest gadījumu.

Kad 1946.—7. g. USFET HQ Heidelbergā bija panākta instrukcija poļu un baltiešu kara gūstekņu pārbaudei, es ierados attiecīgā daļā, Augsburgā, lai prasītu drīzāku baltiešu POW (Dachauā, Regensburgā u.c.) pārbaudīšanu un atbrīvošanu, mani noraidīja pie seržanta Myrtle. Tas mani saņēma diezgan asi: ko domāju, uzbāžoties viņam ar saviem pāris tūkstošu baltiešiem, kad viņam ik nedēļas jātiek galā ar 10.000 vāciešiem; tie tur augšā varot rakstīt savas instrukcijas, bet kas viņam ar tām. Beigās iedeva savu telefonu, lai man nav jābraukā, un teicās palūkot, ko varētu darīt. Seržants (technical sergeant) savā kompetencē rīko augstākus virsniekus — laikam pie mums, vāciem un krieviem neiedomājams.

Ka ltn. Haile pats "diktējis, kodējis un šifrējis" un sūtījis ik dienu ziņojumus, bez pltn. Greena kontroles un pārbaudes, tas nav apšaubāms.

Personīgi es ļoti būtu vēlējis Jūsu rezumējumu par Voldemāra Ozola lietu.

Kāds iemesls varēja būt Kārlim Ulmanim 1919. gada martā tik rupji un ar draudiem noraidīt pltn. V. Ozola piedāvājumu kalpot? Ne jau V. Ozola runa 1917. g. 27. maijā, kurā viņš teic, ka revolūcija padziļināsies un ies līdzī ar strēlniekiem, kur vien viņi ies. Savā runā pie Kārļa Ulmaņa piemiņas plāksnes atklāšanas 100-gades dzimšanas dienā, sūtnis A. Dinbergs cildināja Ulmaņa tālredzību, drīzi pēc Februāra revolūcijas paredzot tās padziļināšanos. Ozols gan šos laurus Ulmanim ņēmis, nostādot to kā vēstures mācību, bet

tas taču par maz.

V. Ozols solīja gan iet, kur strēlnieki ies, bet to solīja plkv. J. Vācietis arī (E. Andersons lp. 247), un taču tā darīja liels skaits virsnieku.

Daudzo virsnieku lielos aizspriedumus pret V. Ozolu varu saprast, dēļ viņa uzstāšanās un labvēlības pie kreisajiem strēlniekiem. Viņš it kā savu intrigu dēļ spiedis plkv. Lielgalvi un štāba pr-ku aiziet no II brigādes (E. Andersons lp. 226), bet vietā nācis plkv. J. Vācietis ar kapt. Švēdi, — ne Ozols. Arī tai nozīmīgajā 27. maija sapulcē viņš uzstājies pret Gopperu, kas runājis visu 10 virsnieku — delegātu vārdā. Pltn. V. Ozols bija Iskolatstrel priekšsēdis un tiem 10 it dabīgi bija ar viņu iepriekš jāsazinās un jāvienojas. Var šaubīties, vai Ozola uzstāšanās radīja to 110 balsu pārsvaru (185 - 75).

Bet ja arī pielaistu, ka V. Ozola runa bija izšķirošā, arī tad paliek jautājums, kas ar to tika panākts? Vai kreiso agitāciju tas būtu pārtraucis? Vai virsnieku autoritāti atjaunojis? Novērsis brāļošanas frontē? Šķiet, ka lielākā sairšana notika krievu daļās, tā ka strēlniekiem bija jāpaglābj 12. armija no chaosa un gūsta. Krievu armiju sairšana atvēlēja boļševiku varas sagrābšanu un sekojošo nostiprināšanu. Tā bija Ozola un Ulmaņa paredzētā revolūcijas padziļināšana, kuru strēlnieki nebija spējīgi aizkavēt. Liels jautājums, vai un kādā ceļā lai viņi būtu paglābušies no izkļiedēšanas pa Krieviju.

Voldemārs Ozols nav bez nopelniem Latvijas patstāvības izkarošanā. No 31. marta viņš bija Ziemeļnieku II brigādes štāba pr-ks un palīdzēja vadīt t.s. Cēsu kaujas, liktenīgās Latvijas "būt vai nebūt" cīņas. Kad cīņas pret bermontiešiem neveicās, tad bija jāieceļ plkv. Radziņš par štāba pr-ku un Ozols par operatīvās daļas vadītāju. Kārlis Ulmanis gan jau 5. septembrī (?) bija atlaidis ģen. Simonsonu un pats ieņēmis kara ministra posteni, tomēr pret Radziņa iecelšanu 12. oktobrī un Ozola 29-tā Ulmanis nedrīkstēja iebilst. Stāvoklis nebija tas pats, kas martā Liepājā. Toties Ulmanis varēja atlaist Miķeli Valteru no iekšlietu ministra posteņa un nobīdīt malā. Kad bija pāri Latgales atbrīvošanas cīņas, tad varēja atlaist arī Mišņu, Radziņu, Ozolu (!) u.c. Padevīgo J. Balodi cēla visos

augstākos postenos.

Cik vēroju, Jums pret V. Ozolu personīgu aizspriedumu nebija, kādēļ es tik labprāt būtu lasījis ko vairāk. Arī tā grāmatā ir daudz apgaismojoša un pārdomu ierosinoša. Jūsu pūles pelna visu slavu.

540 S. State Street
Lake Oswego, Ore.
97034

Ar cieņu
(J. Kalnin)

Jēkabs Kalniņa kungs (Jacob Kalnin) izrādās "vecamerikānis" un savā aizsardzībā ņem sevišķi Ameriķaņu misijas leitnantu Heili (Haile), par kura dienasgrāmatu un viņu pašu esmu (kā viņš par mums) izteicies stipri mazcienīgi un nevaru arī savu ieskatu grozīt arī pēc Kalniņa kunga aizstāvības (viņš arī ir advokāts). Diemžēl, manas piezīmes pie Heiles dienasgrāmatas pārspiestas manā grāmatā no rakstiem "Laikā" ļoti juceklīgi, tā ka Kalniņa kungs varēja arī ko nesaprast.

Mana atbilde

1978. g. 4. jūlija

Augsti godājamais Jacob Kalnin kungs!

Patiess paldies par Jūsu plašo, interesanto un laipno š.g. 21. jūnija vēstuli.

Dalos ar Jums priekā, ka vēl tādā vecumā var ko paveikt. Spriežot no Jūsu zināšanām par 1919. g. notikumiem, domāju, arī Jums tad nevarēja būt mazāk par 20 gadiem, bet pēc vārda un uzvārda rakstības Jums vajaga iesniegties pagājušā gadsimtā vēl krietni dziļāk par mani. Lai Dievs dod, ka mans spriedums par Jūsu ļoti lielo vecumu ir tikai viena no manām nepareizībām, uz kuru daļu Jūs jau esat laipni centies norādīt.

Žēl tikai, ka šie labie aizrādījumi nav nākuši kādus gadus agrāk, jo viss tas, kam Jūs piebilstat, ir bijis iespiests jau pirms vairākiem gadiem "Laikā". Bet vai nu visu var izlasīt! Bez tam nav jau droši, ka arī agrāk saņemti Jūsu piebildumi būtu ko grozījuši manos ieskatos.

Ar visa izlasišanas nevarēšanu izskaidrojams arī tas, ka Jūs neesat varējis konstatēt, ka mani izteikumi par Ulmaņa darbību ārzemēs ir tikai viņa paša (Ulmaņa) liecinājumi, ko var konstatēt grāmatās par Ulmani (Virzas un A. Bērziņa), kā arī tā laika presē.

Kas attiecas uz Čakstes un Meierovica ārzemju darbību, tad, kā jau Jūs zināt, Meierovicam bija lielāka un ilgāka aktivitāte pie Sabiedroto valdībām. Viņš bija Nacionālās Padomes delegāts uz ārzemēm un arī panācis Nacionālās Padomes un Latvijas valsts fakta atzīšanu no Anglijas jau 1919. g. 11. novembrī, t. i. p i r m s Tautas Padomes konstruēšanās un 18. nov. akta. Viņš bija arī Pagaidu valdības ārlietu ministrs, kas ir efektīvāks un skaidrāks funkciju norādījums nekā kādas padomes priekšsēža titulis.

Kā virsniekam ar augstāko militāro izglītību (ģenštāba) arī man ir kāda apjēga (protams, mazāka par Jūsējo) par citu (sevišķi lielo valstu) armijām. Cik zinu un arī esmu vērojis, amerikāņi militāri administratīvās funkcijās militāro pakāpi pieskaņo uzdevuma svarīgumam. Tā, piem., Grīns kā misijas vadītājs bija ieskaitīts pulkveža pakāpē un nēsāja attiecīgās nozīmes, lai gan bija īstenībā civilists: z e m e s I p a š n i e k s .

Ja Jūs savā laikā amerikāņu okupācijas zonā gūstekņu lietā esat raidīts pie seržanta, tad tas tikai liecina, cik vienaldzīgi vai pat ciniski šīs iestādes skatījušās uz mūsu gūstekņiem un varbūt arī tiem, kas par viņiem interesējas.

Protams, esmu vienisprātis ar Jums, ka arī seržants ir liels vīrs. Taču čigāns gan teicis, ka p a t s virsseržants (feldfēbelis) ir vislielākais. Bet kā Vergils vēl agrāk teicis: ne mums būs izšķirt šos lielos jautājumus (non nostram tantas componere liter).

Lūdzu nepārprotiet — esmu tiešām priecīgs par Jūsu interesi, sevišķi vēl tāpēc, ka Jūs laikam īstenībā piederat pajaunai ģenerācijai. Blakus minot, par Valdemāru Ozolu man būs jārunā vēl turpmāk. Jūs varbūt esat kāds viņa tuvinieks? (No Ozola sievas puses?)

Ar paldies un cienību Jūsu

A. Plensners

Kalniņa kunga otrā vēstule:

24. jūlija 1978. g.

Augsti godātais Plensnera kungs,

1. Jūs nemaldāties, mani vecu turot. 1905. g. beigās kā Aizputes aprinča skolas audzēknis piedalījos t.s. Aizputes karā — demonstrācijās: skolnieku vecāku sapulcē, kura prasīja mācības latviešu valodā; kopā ar diviem biedriem nonācām arestā un 1906. g. agrā pavasarī kopā izstājāties (inspektors — igaunis brīdināja), lai netiktu izslēgti.

Matēmatikas skolotājs, krievs, bija jau drebinājis, liekot stāvēt klases priekšā un klausīties par “vāša latyšskaja respublika”, ko it kā esot prasījuši.

Tā 1907. gada aprīlī biju jau Amerikā un rudenī skolā.

2. Rakstot es nebiju domājis Jūsu ieskatus grozīt, — “a man, convinced against his will, is of the same opinion still”. Grāmatu lasot, man uzkrita, ka šis “pielikums” tani lāgā neiederas. Pārlasot to uzmanīgāki (ko nebiju darījis ar “LAIKĀ” sniegtiem), bija jāredz, ka tie “piezīmēs” ir netaisni. Nedomājot par “Lasītāju Balsīm” “Laikā”, ienāca prātā rakstīt Jums personīgi, apzinoties, ka nekāda labošana nav iespējama: kas rakstīts, paliek rakstīts.

Mana dziļākā pārlietība ir, ka mūsu atzinumi un spriedumi ir vērtējami un apsverami tā laika zināšanu, apstākļu un uzskatu gaismā. Varam vienīgi konstatēt, vai tai laikā bija pieņemami. Piezīmes pauž Jūsu tā laika karsto topošās Latvijas interešu stādīšanu par mērauklu visam, ko dara un runā Sabiedroto Misiju vadītāji un darbinieki. Tā kā tie visi atbalsta vācu armiju palikšanu Latvijā pret lieliniekiem, tad tas bija jādara misijām Liepājā. Personīgi Jums šķita Anglijas pārstāvji labvēlīgāki pret mums nekā amerikāņu, kāpēc pret pēdējiem bargā kritika.

Kā patiesības kalpi mēs esam spiesti vecas kļūdas atzīt par tādām, vienalga, vai tur kas labojams ir vai nav.

3. Vai K. Ulmanis bija vai nebija Kopenhāgenā pasūtījis Amerikas miltus u.c. pret samaksu ar Kurzemes mežiem, nav pie lietas. Jautājums ir — vai Katzenellenbogens un citi

“pilnvarnieki” nāca iekasēt maksu par Ulmaņa pirktiem miltiem? Un — vai ltn. Haile centās panākt no Ulmaņa viņiem mežu ierādīšanu? Šinīs jautājumos ir pārliecinoši skaidrs, ka šie “pilnvarnieki” neuzrādīja nekādu miltu līgumu, kas paredz samaksu ar mežiem, ne arī atsaucās uz tādu. No ltn. Haile atzīmēm ir redzams, ka viņš šos prasītājus noraidījis un apsveicis noraidīšo Pagaidu valdības viedokli. Ka šie “pilnvarnieki” bija no tiem, kas okupācijas laikā bija postījuši Kurzemes mežus, man liek domāt tas, ka vārds “Katzenellenbogen” manā atmiņā ir saistīts ar Liepājas vecu vāciešu dzimtu.

Pēc faktiem es negribētu iet ne pie Virzas, ne Bērziņa. Pirmais bija dzejnieks; pēc 15.5. viņš rakstīja LATVĪ, ka nu mums vairs nav jādoma, jo doma dzimst gatava Vadoņa galvā. Otrs nav kautrējies faktus viltot. Varbūt aizsūtīšu savu rakstiņu par to.

4. Par J. Čakstes un Z. Meierovica lomu Latvijas miera delegācijā strīdam nav vietas. Delegācijā nozīmēja vadītāju un locekļus neatkarīgi no amatiem, kādus ieņēmuši. Ka Z. Meierovics bija delegācijas stute, diplomātiskais pārstāvis, sakaru meklētājs un uzturētājs, apgādnieks, — par to nav šaubu. Ja runātu par nopelniem, viņam pienāktos goda zīme. Pēc J. Čakstes aizbraukšanas Z. Meierovics palika tās vadītājs un pēc Meierovica Seskis.

Par Pagaidu Nacionālās Padomes un Z. Meierovica darbību Latvijas neatkarības atzīšanā no Anglijas es lastju Ad. Klives “Brīvā Latvijā” ļoti labu aprakstu; tas ir vienīgais, kas to garo stāstījumu attaisno. Miera delegācijas laikā Meierovics neko nespēja darīt atzīšanas labā, jo tad atzīta bija adm. Kolčaka valdība un atbalstīja Deņikinu un Judeniču; adm. Kolčaks piekrita vienīgi Polijas patstāvībai, arī par Somiju jālemjot Krievijas satversmes sapulcei, par Baltijas valstīm nebija runājams.

Meierovica nāve un 15.5. bija divi liktenīgi triecieni Latvijas patstāvībai. No tiem viņa neatžilba. Mana cieša pārliecība ir, ka būtu Meierovics dzīvojis, viņš būtu ienesis divas liktenīgas pārgrozības — atbrīvojis Zemnieku savienību

no Ulmaņa un Istenojis noslēgt muitas uniju ar saimniecisko kopību un ieroču brālību ar Igauniju. No stipras Igaunijas—Latvijas aliances varēja nākt Lietuvas pievienošanās un tuvināšanās ar Somiju pēc tam, kad Skandināvija tai bija uzgriezusi muguru. Ulmaņa—Baloža—Muntera triumvirāts bija inde attiecībā ar Igauniju. Rediģējot ģen. Bangerska “Mūža atmiņas”, Jūs rakstījāt viņa atzīmi par Ulmaņa prieku, ka iegriezis igauņiem par cik tur simts tūkstošiem latu, kas raksturo K. Ulmaņa kupča pieeju.

No Zemsavienības Ulmanis izbīdīja J. Čaksti, O. Nonāci, Miķ. Valteri un atbaidīja citus, vienīgi Hugo Celmiņu nespēja noēst. Par K. Ulmani savu spriedumu ir nodevis K. Skalbe “Mazās Piezīmēs”, lpp. 96—7, rakstot, ka katrs putniņš reiz pa gadu iztīrot savu ligzdu, bet Ulmaņa kabinets sēd ligzdā 2 gadus, laiks paslaucīt. No lēnprātīgā taisnības meklētāja tie ir asi vārdi.

Bet Skalbe piemetina par korupciju valdībā. Var atbraukt “Chļestakovs (Židelis) no Amerikas, pārdot lokomotīves, kas viņam nav, piebāzt kabatas ar dolāriem, aizbraukt un aizmirst”. Te varu piebilst, ka Ņujorkā noskaidroju, ka par iemaksas atgūšanu prasības tiesā nav, un Latvijas advokāts (Victor Gartz) man pateica, ka lieta nodota, bet nav iesniegta tāpēc, ka Ulmanim un Hermanovskim jāierodas par lieciniekiem, bet nebraukšot. Advokāts izteicās, ka tāpēc nebraukšot, ka visa nauda uz N.Y. nav atnākusi, daļa palikusi Rīgā.

Nevainīgais K. Skalbe dabūja šo savu apgrēcību nožēlot un parādīt labošanos. “Mazās Piezīmēs”, lp. 283, ir četras rindiņas ar Ulmaņa slavinājumu (šķiet 1934. g. oktobrī), bet par maz padevības un roku laizīšanas — publicēties cenzors Bērziņš neatvēlēja.

5. Vēl drusku jāraksta par Zigfrīdu Meierovicu, 15.5.34. g. un 6. oktobrī 1939. g., kad parakstīja bāzu līgumu, un 16. jūniju 1940. g., kad okupēja.

Par pēdējo Alfrēds Bērziņš i “Labos gaods”, i “Kārlis Ulmanis” ir rakstījis — nesenā pagātnē Kārlis Ulmanis teica: “Labāk kājās stāvēt mirt nekā uz ceļiem dzīvot”; tagad bija

pienākusi liktenīgā stunda, kad šiem vārdiem vajadzēja dot tikpat lepmu saturu. Par pretošanos un karošanu Ulmanis ir runājis daudzkārt, bet darījis maz.

Mani neatstāj doma, pat pārlicība, ja būtu Z. Meierovics dzīvojis, tad būtu citādi, kā to man bāzu laikā teica kāds krievu kapteinis par Staļina laiku — “byl by Vladimir Iljič živ, bylo by inače”. Meierovics būtu novērsis 15.5. puču, turpinājis sabiedroto meklēšanu bez Polijas un, sākot pieticīgi ar Igauniju vien, nepalīcis pie divām zemūdenēm un diviem mīnu licējiem vien, bet gādājis pakāpeniski modernus ieročus, vienveida ar Igauniju. Ir norādījumi, ka domu par lielo koalīciju, no Somijas līdz Polijai, Meierovics bija atmetis.

Ka ar 15.5. puču sekmējām iekļaušanu Padsavienībā, nav apstrīdams, tas noveda taisnā ceļā pie tās. Ir tikai jūturas pie kailiem faktiem, lai nāktu pie tāda slēdziena. Viens — ieguva Staļina svētību (Hitlera arī) apvērsumam. Otrs — pārtrauca bruņošanos, pārdeva Spānijai vecos, bet vēl lietojamos ieročus par miljoniem, tik jaunus nepirka; necentās īstenot ar Igauniju Meierovica noslēgto muitas ūnijas un aizsardzības līgumu; sāka meklēt ieročus vēl, kad tādu vairs nebija citiem, kā Hitleram un Staļinam. Trīs — pakalpiģi palīdzēja Višinskim iekļaut Latviju Padsavienībā tik likumīgi, cik vien tanī laikā tas bija iespējams. Četri — izpelnījās un pieņēma aizvešanu uz Padomiju n o m e t i n ā š a n ā sev, ģen. Balodim, V. Munteram un A. Bērziņam. Katram jau bija pašam savi nopelni Padomijas vai komunistu labā, tik A. Bērziņam čekists Vietrovs lika “bēgt”, kamēr NKVD nav pārņēmuši robežu uzraudzību.

Pretī minētiem faktiem ir jātāda pārējo Ulmaņa ministru liktenis. Zinām, ka Skujenieks Lubjankā saņēma lodi pakausi. Tāpat Hugo Celmiņš un varbūt Veidnieks arī. Pārējie deportēti un visi gājuši bojā. Ģen. Praula un Goppera mokpīlnās nāves zināmas. Ģen. Kr. Berķis deportēts un tur miris. Nospiedoši liels skaits gājuši moku ceļū.

Ģen. Balodis un ministrs Munter atgriezās Rīgā, saņem dzīvokļus, ko tik grūti nākas latviešiem Rīgā iegūt, un Balodim piešķirta pensija, Munteram darbs.

Kārlis Ulmanis un viņa privātsēkretārs Jānis Rudums aizvesti Maskavas vilcienā un tālāk uz Kaukazu, pašiem iedots dzīvoklis, namelis, lai dzīvo brīvi. Tagad Prof. E. Dunsdorfs raksta vēl vienu Ulmaņa dzīves stāstu un dēvē viņu par m o c e k l i .

Sos faktus Ulmanim labvēlīgi tulkot nevar, tos var tikai ignorēt un apiet.

6. Esmu lastjies diezgan daudz par Jūsu kara gaitām, posteniem, amatiem, žurnālistiku un sacerējumus. Man ir palicis iespaids, ka, notikumus apskatot, Jūsu pieeja ir nosvērta, mierīga, objektīva, atzinumi un spriedumi veselīgi. Militārā izglītība, kara pieredze, militār-atašeja apgrozība diplomātu aprindās padara Jūs par kara lietu speciālistu, kas pārzina arī ASV militāro uzbūvi. Dzīves skolā noietie garie gadi ir devuši gudrību, kas to visu papildina un saskaņo. Pret Jūsu erudīciju, pieredzi, spējām un spriedumiem man ir liels respekts, taču par nemaldīgu Jūs nevaru atzīt.

Vēstulē Jūs rakstāt: "...Amerikāņu militāradministratīvā nozarē arī civilistiem dod militāra dienesta pakāpes attiecībā pēc amata svarīguma. Tā Baltijā Grīnam bija piešķirta pulkveža, bet Hailem tikai leitnanta pakāpe (abi dziļi civilisti), kas liecina viņiem piešķirto svarīgumu diferenci.

"Ja Jūs gūstekņu jautājumā noraidīja pie seržanta, tad tas tikai liecina, cik noniecināti amerikāņi skatījās uz gūstekņiem (kuru vidū varēja būt arī lielāku pakāpju karavīri) un varbūt arī tiem, kas par viņiem interesējās."

Abi šie ieskati ir nedibināti. W. Green uz Liepāju komandēja kā pulkvedi leitnantu un pēc izdienas laika paaugstināja. Nav teikts, ka armijā viņš iestājās kā civilists, varbūt bija rezerves virsnieks. Haile pārcēla uz Liepāju par "code clerk" jau kā leitnantu, ne civilistu, kam piešķir ltn. pakāpi.

"Amerikāņi" mani nenoraidīja pie seržanta; majors Sidmore, Heidelbergā, norādīja, ka instrukcijas poļu un baltiešu kara gūstekņu pārbaudei un atlaišanai ir izsūtītas uz vietām un man piekritīga ir (10-tās vai 19-tās, piemirsies) divīzijas HQ Augsburgā. Kad ierados, mani noraidīja pie serž.

Myrtle, kas pārzin vairāk simttūkstošu gūstekņu notiekošo un pārbaudi (vai piederējuši par noziedzīgām atzītām SS, SA un citām organizācijām, jebšu ir kara noziedznieki), apliecinību izsniegšanu un atbrīvošanu. Nicināšanu man nav gadījies novērot, drīzāk pretējo — gūstekņiem noietnēs bija sava pašvaldība, tie darīja lielāko tiesu pārbaudes un izgatavoja atbrīvošanas apliecības.

Pie serž. Myrtle nejutu nekādu nicināšanu vai šaubīšanos par paša varas robežām. Piemēram — Sarkanā Krusta R. Liepiņš prasīja, lai panāku Donāta (uzvārds piemirsies) atlaišanu, esot taču necilvēcīgi turēt apcietinājumā vai ieslodzījumā invalidu bez rokām un acu gaismas. Šis sašutums ķēra mani arī, un es tāds gāju pie seržanta. Bez kādas jautāšanas viņš man noprastīja, kad es viņu saņemšu, viņš uz vietas dos slimnīcai rīkojumu Donātu atlaist manā rīcībā. Bija jādūdzas, lai pagaida, līdz sazināšos ar mūsu Sarkanā Krusta. Pieteikumu. Man uzprasīja, "kur mēs viņu liksim?" Ar kaunīgām acīm bija jādūdz seržants, lai vēl patur slimnīcā.

Mans novērojums ir, ka amerikāņu apiešanās ar kara gūstekņiem bija daudz humānāka, pacietīgāka par jebkuru Eiropas valsti, Angliju ieskaitot. Angļi Krīpenam un Laukeram pavēlēja iet krieviem līdzī, bet amerikāņi Dankeram teica, ja grib, lai iet, paša darīšana.

7. Tā būs mana vaina, ka nepietiekoši es tiku aprakstījis mūsu gājienus savu POW atbrīvošanas lietā. Tani mums bija jāpārcēlās, ka īstais lēmējs un darītājs nav katru reizi augstākais virsnieks. Mēs iesākām ar virspavēlnieku un tad pie ģenerāļa, līdz nonācām pie seržanta.

Kopā ar Alfonsu Reini nobraucām uz Bad Tolz Augš-Bavārijā, Galvenā mītnē (HQ), lai dzirdētu, ka tā pārcēlta uz Frankfurti un attiecīgais virsnieks ir plkv. Lauben. Frankfurtē, lielajā A/G Farben celtnē, noraidīja uz kādu pagrabu pie plkv. leitnanta Gantrum, kas parādīja rakstu paku, saņemtu no ģen. Miķelsona pēc piekritības. Tani bija 3 vizītkartes: Kacēna, Liepiņa un Kalniņa (Centrālkomitejas, Sark. Krusta un Eslingenas); ilustrēts žurnāls; garš paskaidrojuma raksts un vēl kaut kas. Teicu, lai nepūlas gar to,

atnesīšu paskaidrojumu uz puslapas, ko varēs "skrejot izlasīt". Braucu atkal un nodevu līdz ar kādu pusduci iesaukšanas un mibilizācijas paziņojumiem ar soda piedraudēšanu izvairīšanās gadījumā. Pēc laika braucu atkal, bet HQ Heidelbergā un attiecīgais virsnieks ir majors Sidmore. Tiek gatavotas instrukcijas, ko dara leitnants N (vārds piemirsies), kurš tiek lūgts paātrināt. Pēc nedēļām atkal jāmēro ceļš no Augsburgas uz Heidelbergu pie ltn. N., bet viņa nav — demobilizējies; majors pateic, ka instrukcijas ir un izsūtītas okupācijas armijas vienībām, un tā nokļuva pie seržanta. Mūsu gājiens: no virspavēlnieka pie ģenerāļa, pulkveža, plkvleitnanta, majora, leitnanta līdz seržantam! Iemācījāties (vismaz es), ka uzdevumu kārtos tas virsnieks, augsts vai zems, kam tas uzdots.

Iznāca iepazīties ar advokātiem militāro rindās. Bija ģenerālis, pulkvedis, plkvleitnants, majors, kapteinis, leitnants un civillīguma darbinieks. Tā galvenais prokurors IMT (Internac. milit. tribunāls) otrās pakāpes kara noziedznieku vajāšanā bija ģenerālis, viņa palīgs (viens no tādiem) brīva līguma advokāts. Varētu jautāt, kas spiedis iestāties militārā dienestā un kā tas nākas, ka ar tik dažādām virsnieka pakāpēm, bet es jau tā esmu nomaldījies pārāk tālu un nevajadzīgi Jūs apgrūtinu ar savu veča pļāpāšanu.

8. Voldemāru Ozolu tikdaudz pazinu, ka reizi satīku Reīnera kafejnīcā šacha pulkā, neīznāca daudz runāties. K. Skalbe arī īsumā (M.P.29/30) īzsakās par Ulmani (zemnieku), kas nav īzpratis V. Ozola spējas. Varbūt tas bija Ulmanis, kas aīcināja V. O. palīgā bermontiešu uzbrukumu laikā. V. O. esot īerosīnājis lielgabalu pārdošanu Spānijai, kas īenesa Vadoņa kasē Ls 5 milj. Par O. neīzinu neko vairāk kā to, ko Jūs un Cielēns esat rakstījuši. Mīkla man vienmēr bijis, — no kurienes K. Ulmaņa lielais naīds pret V. Ozolu? Ka V. O. nodarīta liela netaisnība, tas man īr skaidrs, bet neīzprotams, uz ko dībīnās un par cik attaisnojama. Labprāt lasītu Jūsu traktējumu par V. Ozolu tāpēc vien, ka visi apstākļi Jums vislabāk pazīstami un Jūs, laikam, esat vienīgais no agrākā laika augstākiem virsniekiem spējīgs objektīvi un īecīetīgi jautājumam īpieiet.

9. Nezinu, cik liela ir Jūsu līdzdalība pie II pas. kara leģionāru cīņu vēsturiskiem izdevumiem ar materiālu un rediģēšanu, bet šķiet, ka bez tādas neiztiek. Kaut kā man šķiet, ka tiek noklusēta vai spodrināta mūsu policijas bataljona loma Ukrainā, Baltkrievijā, Polijā un Lietuvā. Arī slepkavošanas, dedzināšanas un c. nelietības tādās akcijās kā Jekelna vadībā "Winterzauber".

Ir labi un mums ir jāuzglabā leģionāru gaitu vēsture. Jāparāda pārciestās grūtības, pārestības un netaisnības; izturība, uzpurēšanās un varonība pārliecībā, ka nevienādā cīņā iet par Latvijas pastāvēšanu. Tas viss ir iepinams varoņu slavas vainagā.

Bet tāpat uzglabājamas ir mūsu karavīru necilās gaitas un darbi. Ja nav ietilpināmi kārtējos pastāstos par leģionu, tad ir iespējams izdot atsevišķi, līdzīgi dainu "nerātnam sējumam". Nedrīkstētu atstāt mūs pie oficiāliem vācu armiju, SS vai policijas ziņojumiem uz Berlīni, kas varētu būt pārāk tendenciozi un nostāda latviešu bataljonus par akciju ierosinātājiem, rīkotājiem un izvedējiem. Pie patiesības turēties ir vienmēr labākais ceļš.

Paliek jau neērti par vēstules garumu. Pacietības izlasīt jau Jums pietiks, grūtāki būs ar laiku. Droši vien laika trūkums sāk spaidīt, ievērojot darbu daudzumu, kas būtu paveicami, pirms spalvu liek pie malas.

Sekmes un gaišas dienas!

(J. Kalnin)

MANA IEBILDE

Neatkarīgi no manas vēstules J. Kalniņa kungam, publicējot viņa ieskatus, man jāiebilst pie tiem, sekojot viņa iebildumu numerācijai, sekojošais:

1. Man gandartjums, ka biju atšifrējis viņa cientjamo vecumu, kas tiešām sniedzas dziļāk pagājušā gadsimtā, nekā man. Par sava vārda un uzvārda rakstību viņš paskaidroja, ka paturējis to tā, kā tas bijis viņa dokumentos, skolu sākot dzimtenē un turpinot Amerikā. Viņš izrādās viens no tiem nedaudziem Amerikas "veclatviešiem", kas atgriezušies un darbojušies mūsu valsts laikā Latvijā, tāpēc viņam daudz vērojumu no tāda viedokļa, kāda mums nebija. Viņš cita "amerikāņa" Ulmaņa darbībā varēja saskatīt dažkārt Amerikā gūtu pieredzi, ko mēs vairums nevarējām.

2. Arī es esmu uzsvēris, ka mums par tā laika notikumiem jāspriež pēc tā laika apstākļiem. Arī ārzemnieku darbību mēs varējām vērtēt ne pēc tā, vai tā bija viņu pašu vai viņu valsts politika, bet tikai no tā, cik tā m u m s nāca par labu vai sliktu. No šī viedokļa arī mūsu spriedums par viņu objektivitāti. Ne tikai tā bija, bet arī būs. Mums un tāpat citiem.

3. Ja vēders brēc, tad maizes jautājums ir ļoti "pie lietas", bet mazāk, vai Ulmanis, par miltiem gādājot, bija spiests apsolīt amerikāņiem tieši vai ar starpniekiem kokus. Cilvēki nīka lielā barības trūkumā, bet koki "jūrmalā stāvēja" un arī lūza laika, kara un vētru iedarbībā. Ulmanis būs "neamerikāniski" toreiz želojis cilvēkus vairāk nekā kokus, jo citādi amerikāņi miltus m u m s nedevis.

Ja Kalniņa kungs neiet pēc faktiem pie Virzas, jo tas ir dzejnieks un pēc 15. maija Ulmaņa slavinātājs, tad viņš labprāt tos ņem no cita dzejnieka — Skalbes, ja var tur atrast ko Ulmanim pārmetošu. Tas rāda, cik grūti būt "ar aizsietām acīm" arī Taisnības dieves kalpiem — tiesībniekiem — savos spriedumos.

4. Ir taisnība, ka nav vietā strīdus par Čakstes un Meierovica lomu (pārākuma ziņā) mūsu delegācijas darbībā Parīzē. Kalniņa kungs varbūt, bet es šai ziņā nepavisam nederētu ekspertus. Pie tam arī nevajadzīgos.

5. Ka 15. maija apvērsums būtu sekmējis iekļaušanu "taisnā ceļā Padomju Savienībā", lai kas to apgalvo, ir un paliks apstrīdams jautājums. Nekādus kailus faktus tur nevar saskatīt. Ja ar Ulmani, Balodi, Munteru un varbūt vēl kādu

lielinieki apgājušies citādi kā ar deportēto vairumu, tad to vien vēl nevarētu tulkot kā samaksu par kādiem pakalpojumiem. Nav nemaz tik skaidri zināms, kas ar viņiem īsti darīts. Balodis un Munters atgriezās Rīgā. Munters centās pakalpot komunistu propagandai trimdinieku nomelnošanā, to mēs zinām no viņa rakstiem komunistu publikācijās. Par ģenerāli Balodi rakstīja bijušais čekists Lešinskis "Laikā", ka bijis klāt pie čekistu mēģinājuma izspiest no ģenerāļa slimības gultā kaut ko čekistiem vēlamu. Ģenerālis mocījies čekistu uzmācībā, bet klusējis. Lešinskis iežēlojies un čekistu uzmācību pārtraucis. Kad ģenerālis bija miris, liels pulks bijušo mocekļu, kas bija atgriezušies Rīgā, kā zināms, viņu sirsnīgi izvadīja un nolika uz viņa kapa vainagu. Viņi tāpat ģenerāli bija pavadījuši kā s a - v ē j o . Domāju, ka viņi tāpat izvadītu Ulmani. Viņi ir tiesīgi spriest, ne mēs.

6. Nezinu, kur J. Kalniņa kungs varēja lasīt diezgan daudz par mani. Man pašam tas nav gadījies. Laikam gan šis "diezgan daudz" būs kāds amerikāņu izlūkošanas dienesta akts, jo tas ievāca ziņas arī par tik necilām personām, kas bijušas lēģionā. Ko darīt vajadzēja.

Lielgabalus Spānijai (ja V. Ozols to ieteicis) būtu pārdevusi arī Saeimas valdība un varbūt vēl agrāk. Un ja arī tie paliktu nepārdoti, tad aizietu neizšauti turpat, kur citi. Turpat, kur aizgāja pret ienaidnieku neizlietoti tie ultramodernie apvidus automobiļi, ko bija izcīkstējis valsts pēdējās dienās no Vācijas ieroču pārvaldes. "Bet tie taču aizies pie jūsu ienaidnieka!" teica vācu ģenerālis, pārvaldes priekšnieks. "Varbūt, bet tikai tad, kad tie būs savu lomu pret ienaidnieku izpildījuši," atteicu stingrā pārliecībā, ka runāju patiesību. Fakts ir tas, ka 15. maijs nebija tautu sašķēlis, vai tas kādam patīk vai nepatīk. Tauta jutās patiesi vienota, un valdībai resp. Vadonim bija neierobežotas izšķiršanās un rīcības brīvība vairākus gadus ilgi. Vajadzīgās enerģijas ieroču pārjaunošanai un jauniegādei viņam nebija, bet tās nebija bijis arī Saeimai. Savienības izkopšanā mēs tiešām neparādījām to, ko vajadzētu. Bet arī tur mēs nebijām vieni. Lai atceramies tikai mūsu futbola sacīkstes. Kāds egoisms un patmīlības

apmieglojums tur parādījās un nerimās ilgi.

Savā laikā es nopietni rakstīju "Latvijas Kareivī", ka valstu sacikstes Baltijas valstīm savā starpā vajadzētu aizliegt. Tas ne draudzēja, bet naidoja tautas. Prātam tur vēlāk bija grūti labot neprāta ļaunumu. Tas pats, kas notika ar mums Krievijas iebrukuma ziņā, notika arī mūsu kaimiņiem, kur nebija ne Ulmaņa, ne Baloža, ne 15. maija. Divdesmitā gadsimtā nedomājamā varmācībā ir nospiestas ne tikai trīs Baltijas valstis, bet arī rinda krietni lielāku. Tikai divas — varonīgā Somija un tuvu lielvalsts apmēram bijusi lepnā Polija ir vispārējo kapitulāciju rindā uzdrošinājušās pretoties pārspēkam. Apvienojušās savlaicīgi, visas skartās valstis būtu gan laikam varējušas pastāvēt vēl šodien. Mocekļi kļuva šīs valstis, mocekļi viņu valstsvīri un mocekļi dažādās pakāpēs viņu iedzīvotāji. Mocekļi kļuva Masariks, Benešs, Haša un citi vairāk vai mazāk pazīstamie Hitlera un Staļina iznīcināto valstu pēdējie vadītāji. Viņu vidū arī Ulmanis, varbūt visvairāk dvēselīgi mocītais. Nav grūti palaist varonīgo frazi — labāk stāvus mirt nekā uz ceļiem dzīvot, taņī brīdī tā arī domājot. Grūti to īstenot, kad pienāk izšķiršanās brīdis. Tad viegli var rasties doma: kamēr vēl dzīvs, kaut uz ceļiem, var cerēt vēl piecelties. Stāvus miris paliek tikai dzejai un vēsturei (Leonīds pie Termopilām) vai nākamo audžu paraugam. "Nākamām audzām jāzin, ka neviena pēda Latvijas zemes nav atdota svešniekam, iekāms tā nebija slacīta latvju dēlu karstām asinīm" (Kronvalds).

Redzot Ulmaņa gribu dzīvot un "palikt savā vietā", blēdīgais Višinskis, labāk informēts par tiesiskuma un diplomātijas nozīmi nekā viņa amata brāļi Igaunijā un Lietuvā, nospēlēja ar Ulmani cietsirdīgu un necienīgu teātri, liekot viņam ar paša roku noārdīt visu, ko pats radījis un cēlis. Vai tā nebija nežēlīga Ulmaņa mocīšana? Viņa, kurš vēl vakar bija sumināts kā īstais Latvijas radītājs un izcīnītājs un sevi tādu arī jūta. Nejutīgās pasaules priekšā Višinskis ieguva spilgtu dekorāciju, ka arī autoritātīvais Latvijas pēdējais vadītājs labprātīgi bez protesta pats noārda bijušo un akceptē jauno, ko rada "tautas griba". Tiesa, ka Višinskis panāca pasaules

priekšā Latvijas iekļaušanas vispilnīgāko formālo legālīti. Citur — Igaunijā un Lietuvā — gala rezultātā bija tas pats, bet varbūt ne tik viegli un spilgti (kā Igaunijas, tā Lietuvas prezidents ir rādījuši zināmu pretestību, pirmais ar kādu nesen uzietu rakstu, otrs ar zemes atstāšanu). Lai kā — var slavēt Baltijas valstu p a c e l š a n ā s drosmi un viņu prasmī un spējas neatkarības laikā, bet nav slavējama viņu n o g u l š a n ā s “gudrībā”. Domājot par nākotni, tas jāpatur vispirms prātā. Jāpanāk, lai neatkarīgi no vadītājiem rastos visciešākā šo tautu vienība, lai paceltos Igaunijas, Latvijas un Lietuvas t r i s v i e n i b a ar kopēju un v i e n u trīskorpusu armijas vadību, kopēju un vienu ārpolitiku, kā arī i e k š ē j ā s dzīves iekārtu.

7. Mūsu gūstekņu liktenis bija ļoti bēdīgs. Nicināšanu, pat spārdīšanu kājām viņiem nācās piedzīvot visur, jo viņi bija cīnījušies kopā ar vāciešiem un viņus tiecās iztēlot par SS. Latviešu civilās iestādes un personas ir centušās viņiem palīdzēt (ir arī citādi gadījumi). Lai paldies viņiem, kas pūlējušies palīdzēt, sevišķi pāris sievietēm un garīdzniekiem.

8. Man nav iemesla piekrist spriedumam par Ulmaņa it kā lielo naidu pret V. Ozolu. Savā grāmatā (Divdesmitā gadsimta pārvērtībās) 200. lpp. esmu minējis, ka 1919. gada 2. janvārī, valdībai ar daļu ierēdņu Rīgu atstājot, valdības vilcienā bija novietojies arī V. Ozols. Uz vilciena sardzes priekšnieka vaicājumu ko darīt, Ulmanis atteica: “Lai brauc.” Par naidu vai greizsirdību (!) tas neliecina.

Jābrīnās par citu — ka Ozolam nebija tā iespaids bijis uz Ulmani, kas parādījās pie citiem, sevišķi tiem, kas viņu vēroja pirmo reizi, vai arī bija dzirdējuši ko no Ozola apbrīnotājiem. Ozola ātri panāktais labvēlīgais iespaids redzams arī pie J. Kalniņa, A. Niedras (prāvā), Tautas Padomes delegācijas (ko esmu aprakstījis) un daudziem citiem. Kāpēc ne uz Ulmani? Laikam Ulmanis bija viņu vērojis vairākkārt kā “Izkosola” vadītāju, ar ko viņam varēja būt iznākusi tikšanās un darīšana 1917. gada vasarā Valmierā vai Cēsīs. Varbūt Ulmanis neticēja, ka Ozols, atgriezies Latvijā, pārrāvis visus sakarus ar lieliniekiem. Tagad iegūtās zināšanas par Ozola darbību pēc

Latvijas atstāšanas liecina, ka Ulmanim taisnība — V. Ozolam sakari ar Maskavu, rādās, bijuši visu laiku. Viņš ir darbojies galvenokārt komunistu izlūkošanas dienestā kā Francijā, tā Vācijā. Miljonu armiju, kādu viņš tīkoja (sk. manu rakstu Plk.-ltn. V. Ozols) komunisti tomēr viņam nav devuši ne Krievijā, ne Spānijā. Pēdējā pat ielikuši cietumā, tā ka par viņa atbrīvošanu vajadzēja iestāties L a t v i j a s bijušam sūtnim, sociāldemokratam Cielēnam. Krievijas komunisti to nav darijuši. Tā kā tomēr pierādās V. Ozola sakars ar viņiem, tad darbība arī Latvijā ar sava leģiona organizēšanu un apvērsuma gatavošanu rādās citā gaismā. Bet par to var būt pagaidām tikai minēšana. Ulmanis Virspavēlnieka štābā Ozolu ne ielika, ne “izspieda” no štāba. Iespaids abās šais norisēs laikam gan bija sociāldemokrātiem. Dažiem viņiem bija manāms iespaids uz ģenerāli Balodi, bet Latgales atbrīvošana ar ieročiem nebija viņiem pa prātam, jo domāja to spējam panākt diplomātiskās sarunās ar Maskavu.

9. Man tur nav nekādas līdzdalības, ne lielas, ne mazas. Iztikuši ir bez manis. Cilvēkiem, kas bija iekļuvuši policijas bataljonos un bez viņu gribas aizvesti un izsēdināti dažādās Krievijas un arī Polijas un Lietuvas vietās, nācās gan pildīt uzdevumus, kas bija viņiem pretīgi. Par to ir liecības ģenerālinspekcijas arhīvā. Lai no šiem uzdevumiem tiktu vaļā, cilvēki lūdz gan individuāli, gan caur šo vienību latviešu komandieriem, lai ģenerālinspektors palīdz viņiem tikt L e - ģ i o n ā , kuram tādu uzdevumu nebija. Ar vārdu “leģions” toreiz saprata un arī apzīmēja mūsu k a u j a s vienības, kas sastādīja abas mūsu divīzijas un tikai tās. Šais divīzijās bija latviešu komandieri, pulka komandieri ieskaitot, kam arī bija komandieru funkcijas. Policijas bataljonos arī skaitījās latviešu bataljona komandieri, bet viņu faktisko varu stipri ierobežoja vācu palīgs — “sakarū virsnieks”, kas faktiski bija īstais komandieris īpaši karavīriem pretīgās funkcijās. Lai pārtrauktu tādu policijas vienību nemītīgu tiekšanos Leģionā, Jekelns izlaida paskaidrojumu, ka Leģions ir kopjēdziens visām latviešu vienībām. Paskaidrojums tomēr faktiski starpību nenovērsa, un kustība laukā no policijas vienībām uz Leģionu

tomēr palika, daudzkārt to izdarot pašiniciatīvā, t.i., dezertējot no policijas vienībām uz mūsu karaspēku.

Par mūsu karavīru necilām gaitām es, ar roku uz sirds (amerikāniski), nekā nezinu. Pieņemu, ka ne visi ir bijuši eņģeļi. Pats bijis ar viņiem kādu laiku frontē, varu teikt, ka tur, kur stāvēja un darbojās latviešu karavīri, vietējie iedzīvotāji vispār atsperga. Savos priekšlastījumos Amerikā, Austrālijā un Anglijā esmu minējis konkrētus gadījumus, kur latviešu karavīri, pretēji vācu pavēlēm, ir palīdzējuši vietējiem iedzīvotājiem. Pēc kara daļa latviešu, lai izliktos labāki uzvarētāju acīs, centās norobežoties no "mūsu kauna" — leģionāriem. Ja to darijuši daži latvieši paši, ko tad var prasīt no židiem, kas, sevišķi Amerikas pusē, savu moku dēļ zem Hitlera varas meklē "upura jērus", kur tos vieglāk dabūt, sevišķi latviešos, lai gūtu kādu atdarījuma mierinājumu. Varu teikt, ka mans mūžs, kas drīz būs galā, būs pagājis bez kāda žida vai cita cilvēka slepkavošanas. Tomēr arī man nācās kādas židu organizācijas rakstā, protestējot pret amerikāņu vīzas izsniegšanu man, uzzināt, ka esmu piedalījies 6 miljoni židu iznīcināšanā Latvijā (!). Amerikā ir ap 7 miljoni židu. Mana iebraukšana varēja, protams, tāpat panākt, ka tur nepaliks vairāk par vienu. Nopietni, ne visam, kas rakstīts pret mums, var ticēt un sekot tādu rakstītāju paraugam. Labi, ka bija minēts tik liels skaits. Konsuls, paskatījies kādā rokas grāmatā, noteica: "Tas gan nebūs tiesa, tik daudz iedzīvotāju Latvijā nemaz nebija." Man vīzu pasē iespieda. Būtu minēts viens miljons, es laikam gaidītu vēl šodien.

Nav iemesla rūpēties par necilo darbu sarakstu. Latviešu karavīriem to nebūs vairāk kā citiem. Vietnamas karā pretiniekam simpatizējošā prese daudz rakstīja par amerikāņu karaspēka pārkāpumiem...

BEIGAS

SATURS

	LP
Priekšvārdam.....	5
“Saratovs” un ieroči.....	7
Krieviem bijuši vismaz divi “Saratovi”.....	10
Latvija uz ūdens (uz tvaikoņa “Saratovs”).....	14
Uz Ziemeļlatviju!.....	24
Cenšanās ar Latvijas vārdu segt vācu politiku.....	33
Niedras pūles “latviskot” vāciešus un sagatavot karagājienu pret Ziemeļlatviju.....	35
Par vācu nodomiem un rīcību.....	41
Sabiedrības atbalsts Ziemeļlatvijā.....	47
Pirmo kritušo apglabāšana Valkā.....	50
Novēlota ierašanās Zemitāns kā cenzors.....	56
Norāde kapteinim Puriņam.....	62
“Laujiet man nokārtot”.....	63
Dīvreiz caur Vidzemi.....	65
Atkal Rīgā.....	70
Armijas daļu savienošana.....	75
Cenzūra.....	82

NOTIKUMI 1919. GADA OTRĀ PUSĒ

Golcu un viņa karaspēku neizdodas izspiest ar labu.....	87
Vācu spēku organizēšana zem agrākās Krievijas karoga.....	89
Bermonts top firsts un armijas komandieris.....	91
Pretinieku spēki un bruņojums.....	92
Mūsu spēki.....	94
Norise pirmajās dienās.....	95
Virspavēlnieka štāba ziņojumi.....	98
Mūsu spēku atiešana (M. Peniķis).....	101
Vai un cik vainojams Zemitāns?	106
Dažas starpizdarības.....	109
Dzīve un cīņa iet tālāk:	
10. oktobris.....	118
11. oktobris.....	120
12. oktobris.....	121
16. oktobra ziņojumā.....	124
“Kas uzņemas atbildību?”	124
Mūsu karavešanas doktrīna.....	126
10. novembris.....	127
11. novembris.....	128
11. novembris (atskats).....	131
Lielais 1919. gads Kā bija iespējams toreizējais brīnums?	139

DAŽAS BERMONTIADES IZSKAŅAS

"Daudzi godīgi cilvēki iekrita"	147
Pulkvedis-leitnants Valdemārs Ozols	149
Latgales atbrīvošana	155

GARA STIPRINĀŠANAS UZDEVUMĀ "LATVIJAS KAREIVIS"

Armijas laikraksta rašanās un uzdevums	161
Tautas armija	166
I Kurzeme, i Vidzeme, i Latgale mūsu!	168
Sveiciens "Latvijas Kareivim"	169
Dr. P. Kalniņa un J. Celma izaicināšana uz divkauju	172
Godināšana	174
Apbalvošana ar Goda Leģiona Ordeni	175
Ministru prezidenta apbalvošana	177
Viktora Eglīša velte P. Radziņam	177
Kongresa bibliotēkā	178
Gadu pēc Kalpaka nāves	179
Gadu pēc 1919. gada 16. aprīļa	180
"Mēs tikai savai latviešu tautai esam vajadzīgi" (Kr. Valdemārs)	181
Raiņa un Aspazijas atgriešanās	182
Bandīti	183
Uzbrukums ministru prezidentam K. Ulmanim	185
Attiecību sakarsēšanās "Strādnieku Sports un Sargs"	187
Kam tas vajadzīgs?	188
"Paši vainīgi"	189
Satversmes Sapulce	189
Par vēlēšanu iznākumu	190
Satversmes Sapulcei sanākot	191
Apsveikšanas manifestācija 1. maijā	192
"Senie tēli"	193
Baltijas valstu savienība	194
Deklarācija par Latvijas valsti	195
Imantas pulka pārnākšana	196
Pārnācējiem (Aleksandrs Grīns)	196
Generālim Gopperam veltīts dzejolis (V. Eglītis)	197
Militārā terminoloģija	198
Prof. Dr. philos. Jēkabs Osis	199
Radziņš par Golca darbību Latvijā	199
De jure atzīšana	199
Latvijas sūtņa Francijā O. Grosvalda atmiņas par Latvijas neatkarības atzīšanu	200

Divas uzvaras. (No ārlietu ministra Z. A. Meierovica runas Satversmes Sapulcē, ziņojot par de jure atzīšanu).....	201
Baltijas valstu savienības aizsardzības jautājums.....	209
Pārnācēji brīvā Latvijā (Aleksandrs Grīns).....	210
Redaktora iebilde A. Grīnam.....	213
Jauni Latvijas ģenerāļi. L.K.O. dome.....	215
Ārlietu ministra Z. A. Meierovica dzimšanas dienā.....	216

3 SARUNAS AR K. ULMANI

Pirmā saruna.....	219
Meierovics negrib piedzīvot 50 gadu atzīmēšanu.....	222
“Es vairs neesmu ministru prezidents, bet Latvija vēl ir” (Otrā saruna ar K. Ulmani).....	223
“Vēlreiz aiz pogas” (Trešā saruna ar K. Ulmani).....	224

1. PIELIKUMS

1919. gada 16. aprīlis tiešā skatījumā un Tautas Padomes 12. maija sēde.....	227
Vācijas valdībai.....	258
Sabiedroto valdībām.....	259

2. PIELIKUMS

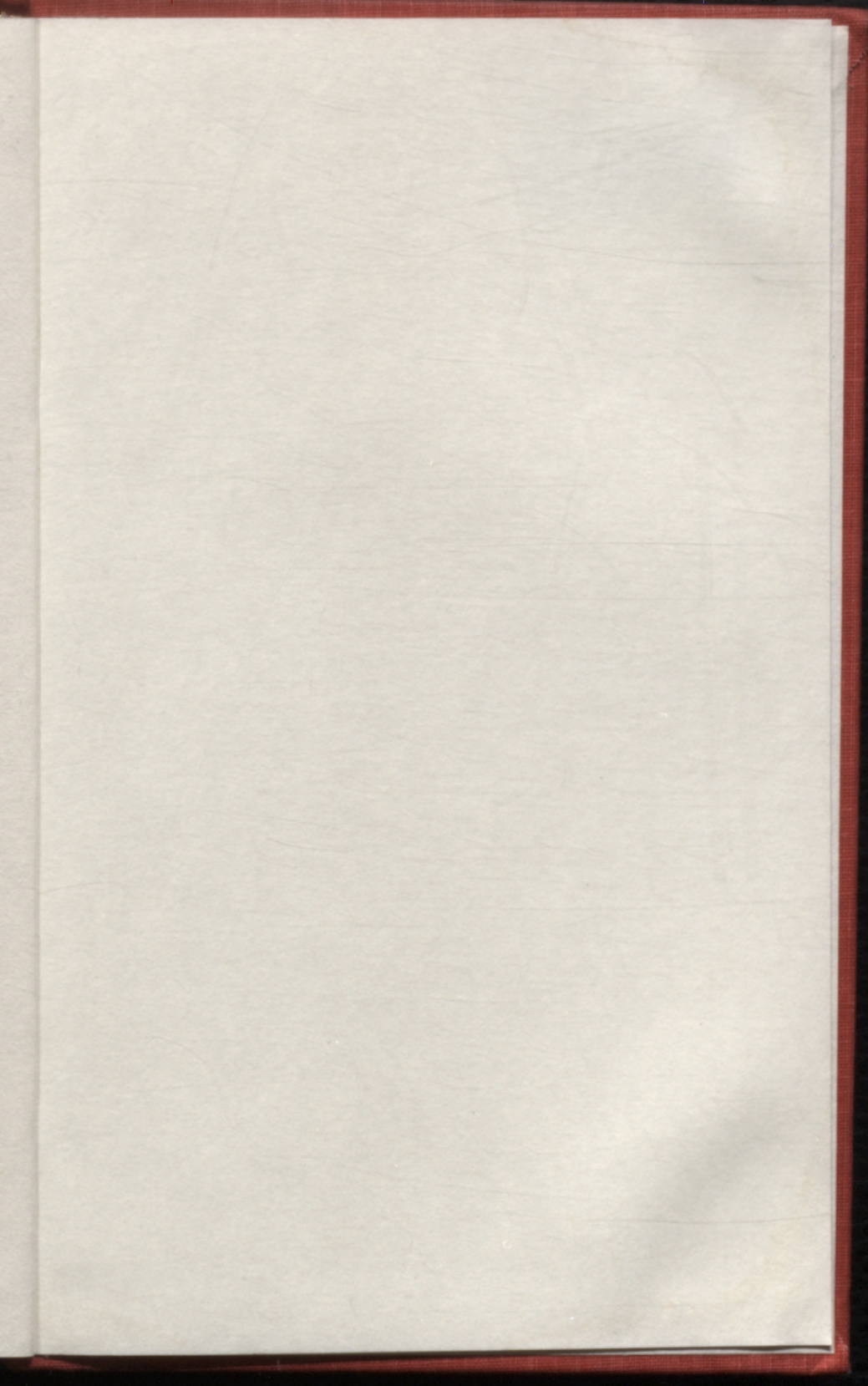
Labs izgaismojums (Manas piebildes kādai baltvācu vēsturnieka publikācijai).....	261
---	-----

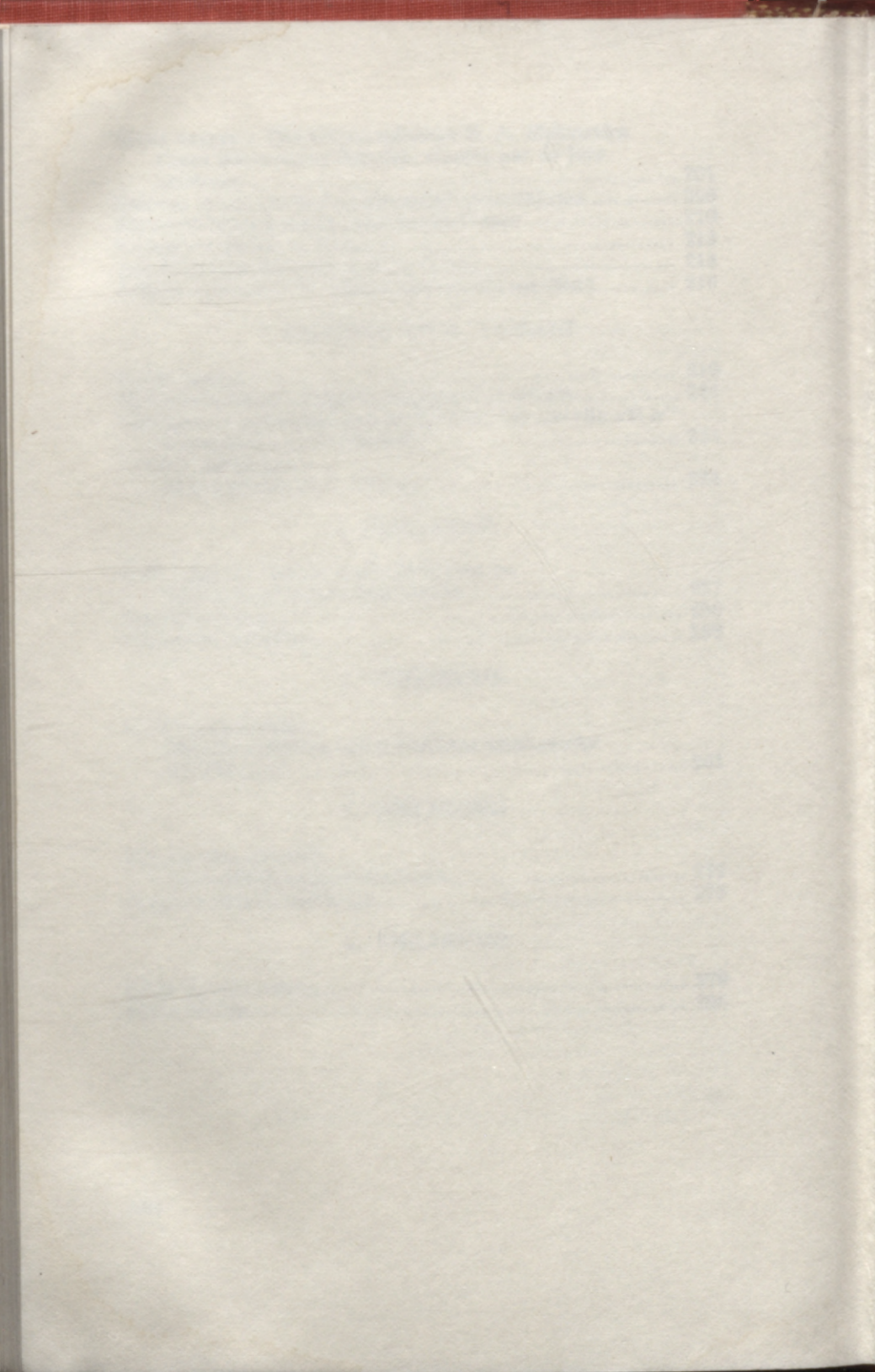
3. PIELIKUMS

Par darbību Krievijā Ģenerāļa Goppera stāstījums.....	272
Goppera vēstule redakcijai.....	275

4. PIELIKUMS

Kāda lasītāja balss.....	279
Mana iebilde.....	295

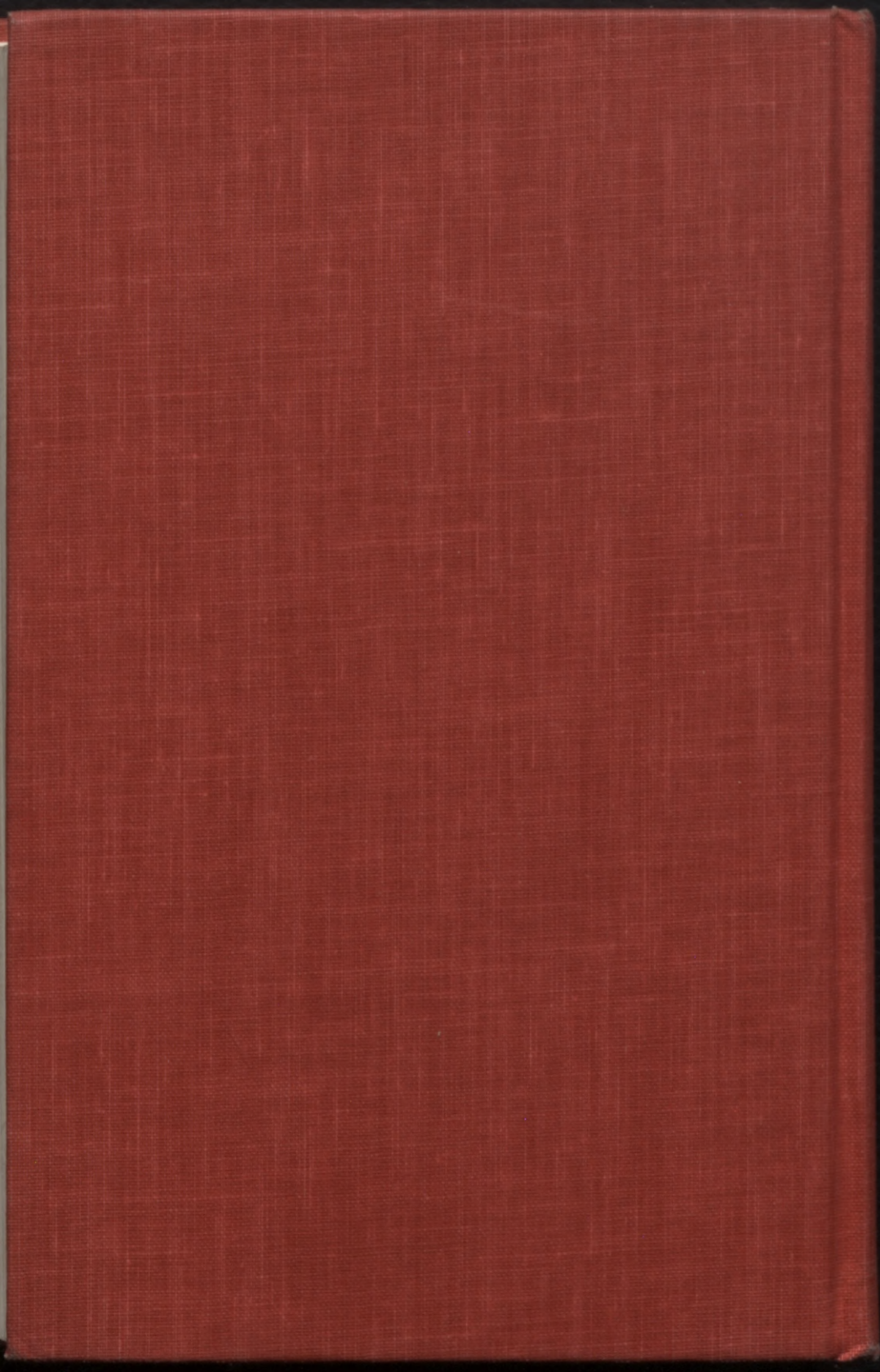

35.1

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305075504

PRET VETPÄM^U NEGAISIEM